

THE CLASSICS OF INTERNATIONAL LAW

EDITED BY

JAMES BROWN SCOTT

*Member of the Institute of International Law
Secretary of the Carnegie Endowment for International Peace*

De Jure et Officiis Bellicis et Disciplina Militari Libri III

BY BALTHAZAR AYALA

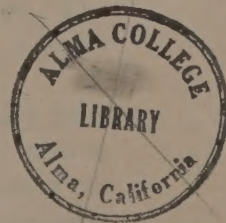
Jurisconsult and Judge Advocate General of the Royal Army in the Low Countries

EDITED BY JOHN WESTLAKE, LL. D., D. C. L., K. C.

*Late Whewell Professor of International Law in the University of Cambridge
Honorary President of the Institute of International Law*

VOL. I. Reproduction of the First Edition, with Introduction
by John Westlake.

VOL. II. Translation of the Text, by John Pawley Bate, with
Translator's Note and Index of Citations.

ORIGINAL EDITION PHOTOGRAPHED BY THE UNIVERSITY PRESS, OXFORD
PHOTO-REPRODUCTION BY THE COLUMBIA PLANOGRAPH CO., WASHINGTON
TYPOGRAPHY BY THE LORD BALTIMORE PRESS, BALTIMORE

PREFACE.

The Carnegie Institution of Washington has undertaken the republication of the leading classics of International Law and the present volume, edited by the distinguished publicist Professor John Westlake, is the second of a comprehensive series.

The grounds for including Ayala's treatise *De Jure et Officiis Bellicis et Disciplina Militari* are sufficiently set forth by Professor Westlake in his introduction. The original text is exceedingly difficult to procure and has not hitherto been translated into English. The photographic reproduction places the work within the hands of scholars of any and all countries, and the faithful and literary translation by Mr. John Pawley Bate makes its mastery an easy matter to the English-speaking world.

One reason for republishing the classics of International Law is the difficulty of procuring the texts in convenient form for scientific study; the libraries in the United States have been searched with the result that few of the earlier works were to be found. Another reason is that some of the works selected for republication have never been translated into English. The American publicist is therefore at a disadvantage in consulting works of admitted authority, and when found they are, as it were, sealed books to all but trained Latinists. The specialist is thus forced to rely upon summary statements and references to them to be found in treatises on International Law, or is driven to examine them in European Libraries, often a difficult task, while the general reader is practically barred from the stores of knowledge locked up in the earlier works on the Law of Nations. The same difficulty exists in Latin America, Japan, and in a lesser degree in many European countries.

Eminent publicists, European and American, who have been consulted as to the usefulness of the plan to republish the Classics, have indorsed the project and have pledged their personal co-operation. The works to be included in the series have not only

been approved but suggested by them, so that the undertaking is international in scope, in selection, and in execution.

The underlying principle of selection has been to reissue those works which can be said to have contributed either to the origin or to the growth of International Law and the term classic has been used in the broad rather than in the narrow sense, so that no work will be omitted which can be said to have contributed to the origin or growth of the Law of Nations. The masterpieces of Grotius will naturally be the central point in the series, but the works of his leading predecessors and successors will likewise be included. The text of each author will be reproduced photographically, so as to lay the source before the reader without the mistakes which might creep into a newly printed text. In the case of the early authors the photographed text will be accompanied by a revised text whenever that course shall seem desirable. An Introduction will be prefixed to each work, giving the necessary biographical details and stating the importance of the text and its place in International Law; tables of errata will be added, and notes deemed necessary to clear up doubts and ambiguities or to correct mistakes in the text will be supplied. Variations in successive editions of the text published in the author's lifetime will be noted, but little or nothing in the nature of historical commentary will be furnished.

Each work will be accompanied by an English version made expressly for the series by a competent translator.

It is hoped that the series will enable general readers as well as specialists to trace International Law from its faint and unconscious beginnings to its present ample proportions and to forecast with some degree of certainty its future development into that law which Mirabeau tells us will one day rule the world.

JAMES BROWN SCOTT,
General Editor.

Washington, D. C., September 1, 1912.

BALTHASAR AYALA I.C. ET SENATOR
REGIVS MACHLINIENSIS.

FeLIX IngenIo, rethor graVIs, arte dIsertVs
LIngVIsqVe, et CLarVs IVre perlItVs erat:
RegIVs In beLLo IVdeX, desCrIpsIt, et iLLa
BeLLICa, qVæ æqVaLI, IVra bILanCe dabat:
PrInCIpIbVsqVe VIrls gratVs, deCoratVs honoro
offICIO, seros oCCIIdt ante dIes.

27.

Iud de Wiert Syndicus Antwerp

BALTHAZARIS AYALAE

I. C. et Exercitus Regii apud Belgas Supremi Juridici
De Jure et Officiis Bellicis et Disciplina Militari
Libri III

EDITED BY

JOHN WESTLAKE, LL. D., Cambridge, K. C.

*Late Whewell Professor of International Law in the
University of Cambridge*

Hon. D. C. L. Oxford, Hon. LL. D. Edinburgh

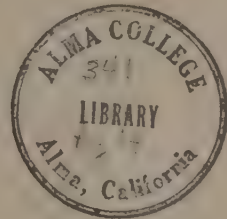
Late Member of the Permanent Court of Arbitration at the Hague

Late President of the Institute of International Law

Honorary President of the Institute of International Law

VOLUME ONE

Property of
CLgA
Please return to
Graduate Theological
Union Library

WASHINGTON, D. C.

PUBLISHED BY THE CARNEGIE INSTITUTION OF WASHINGTON

1912

18358

TABLE OF CONTENTS.

VOLUME I.

	pages
1. Preface, by General Editor.....	3a-4a
2. Introduction, by John Westlake.....	i-xxvii
3. Epistola Dedicatoria, Praefatio de Jure Belli, Enumeratio Caputum, and de Jure et Officiis Bellicis et Disciplina Militari Libri III....	1-226
4. Note on Corrections of the Text and Errors in the Marginal References.....	227

The text here reproduced was photographed from a copy of the original edition of 1582, belonging to the library at All Souls College, Oxford, and loaned to the University Press for the purpose of photographing.

The portrait of Ayala given in this volume has been reproduced by photography from one found in a volume of portraits of Belgian authors, published at Antwerp in 1608, with the title *Illustrium Galliae Belgicae Scriptorum Icones et Elogia: ex Musaeo Auberti Mirae Canonici Antwerp.*

VOLUME II.

	pages
1. Translator's Note on Corrections of the Text, Errors in the Marginal References and Mode of Citation adopted in the Translation; and classified List of Authorities.....	7a-10a
2. Translation of Epistola Dedicatoria, Praefatio de Jure Belli, Enumeratio Caputum, and de Jure et Officiis Bellicis et Disciplina Militari Libri III.....	i-xii and 3-246
3. Index of Citations	247-250

INTRODUCTION.

I.

AYALA; AND BOOK I, CHAPTER 1.

In a celebrated passage of the *prolegomena* or preface to his great work, § 37, Grotius mentions a number of books which he had seen, some by theologians and some by doctors of law, treating specially on the *jus belli*, an expression not adequately translatable in any short English form. Besides the laws of war, that is, the rules according to which it ought to be carried on, it includes all that relates to the place of war in a philosophical system of human life and conduct. And these predecessors he condemns, all of them because they had said so little on a very wide subject, most of them also because they had mixed up in disorderly confusion things belonging to natural, divine, state or canon law, or to the received law of nations (*jus gentium*). He goes on in § 38 to name three others who had attempted to supply what was most lacking in the first mentioned, the light thrown by history; but of these he at once dismisses Faber as not having enunciated propositions to which his citations might apply, while the other two, Balthazar Ayala and Albericus Gentilis, had referred the examples cited by them to certain propositions laid down by them. Grotius then admits his indebtedness to the industry of Gentilis, though he leaves readers to form their own judgment on the doctrinal use to which Gentilis put his collections. Of Ayala he only says—and, as we shall see, incorrectly—that he did not touch the causes for which a war is called just or unjust. If these notices do not amount to praise, at least they show that Grotius agreed with general opinion in marking Ayala and Gentilis as his two chief predecessors in what is now called international law. And in any comparison of their merits Ayala claims our sympathy and

our excuse for his shortcomings, as being the first in time. He died in 1584, the year before the publication of Gentilis's first book, *de Legationibus libri tres*. How early they both were in relation to the development of thought on their subject will be seen from the fact that it was not till 1612, after the deaths of both, that Suarez, the greatest of Grotius's predecessors in the philosophy of law, published his *Tractatus de Legibus et de Deo Legislatore*.

Balthazar de Ayala was born a subject of the Emperor Charles the Fifth, at Antwerp in 1548. His father, Don Diego de Ayala, was a native of Burgos in Spain, and had obtained the rights of citizenship at Antwerp in 1531-1532. His mother was the daughter of Charles de Renialme, a licentiate in law and an Alderman (*échevin*) of the same city in 1531, 1532 and 1534. Thus Balthazar had ties with each of the principal parts of the vast dominions of Charles and his son Philip, but he was essentially a Netherlander (*Belge*). He had arrived at years of discretion when in the disturbances of 1566 the Netherlands began to be convulsed by the struggle for civil and religious liberty, and at years of manhood when in 1572 the insurrection was placed on a firm footing through the seizure of the port of Brill by the Sea-Beggars (*gueux de la mer*). But neither Balthazar nor any of his family appears at all to have doubted which side they should take. His brother Gregory was a member of the Council of Brabant. His brother Philip was Spanish ambassador at the court of Henry the Fourth of France, and afterwards held an important place in the financial administration of the Netherlands under the Archduke Albert. His first cousin, Gabriel de Ayala, doctor of medicine of the University of Louvain, became the public medical officer (*médecin pensionnaire*) of the city of Brussels, and published a volume of epigrams in Latin verse. A relation, the Canon de Ayala, was a correspondent of Cardinal Granvelle and was employed by the Netherland bishops as their agent at Rome. Balthazar himself became a licentiate of law in the University of Louvain, and we may conjecture that he spent some time there in the acquisition of the learning of which his book is full.

The Netherlands military service was distinct from the Spanish, as might be expected from the fact that Charles the Fifth and Philip the Second held the Netherlands—that is, the Burgundian inheritance completed by the acquisitions made by Charles on the defeat of the Schmalkaldic League—in a merely personal union with the crown of Spain. In 1553 Charles created for the military forces of the Netherlands two great officers, the auditor and the captain of justice. The character of the former office may be learnt from the commission of its first holder, Doctor Stratus, in which it is said that “in order that we may be the better able to keep our said army in good discipline and justice, we have found it necessary to commission some scholarly person (*personnage de lettres*), learned and experienced in the matter of justice, to be with our captain-general of our said army, and under him to execute the office of auditor of the camp and give him good advice and counsel in what shall concern justice”. The term captain-general was combined with that of lieutenant-governor to form the title of the king’s representative in the Netherlands, as in Ayala’s dedication of this book we find it applied to the Prince of Parma in its Latin form of *imperator*. Thus the auditor, as military judge and judicial adviser of the chief of the army, held a position similar to that of the English judge-advocate-general, and in one respect with more extensive attributes. For while the rule in the Netherlands was that soldiers were tried for common crimes, not depending on the quality of a soldier, by the jurisdictions to which they were subject in their civil capacity, an exception was made for foreign soldiers and their servants who, if they did not fall under the special jurisdiction existing for persons attached to the court, were tried for all crimes by the military judge. Under this system the employment of Spanish troops in the Netherlands must have made a considerable addition to the duties of the auditor.*

To this military auditorship Ayala was appointed at the age of thirty-two, doubtless in consequence at once of family interest and of the reputation earned by his studies. The following

* Defaçoz, *Ancien Droit Belgique*, t. 1, pp. 80, 81; citing an ordinance of the Duke of Alba, dated 5th July 1570.

minute of his commission, preserved in the state archives of the kingdom of Belgium, is dated at Mons, 27th May 1580:

PHILIP etc. to all who shall see these presents sends greeting. Since in order to guard, preserve and defend our countries on this side [*the Netherlands, as distinguished from Spain, Naples etc.*] from the enterprises and invasions of the Prince of Orange and other heretics his adherents, and to recover the countries, towns and places which they occupy unjustly and against all right, divine and human, we are now preparing a camp, and an army of men of war both horse and foot, under our very dear and well beloved good nephew the Prince of Parma and Piacenza, lieutenant-governor and captain-general of these countries;

And since in order that we may be so much the better able to keep that army in good discipline and justice, we have found it very requisite and necessary to commission some scholarly person, learned and experienced in the matter of justice, to execute in it the office of judge-advocate-general of the camp [*It will be noticed that this paragraph has become common form*];

We make it known that, considering this and desiring to provide for the advancement of the said justice and the maintenance of good military discipline, and fully confiding in the sense, scholarship (*literature*), loyalty, diligence and experience of our well beloved Master Baltasar d'Ayala, licentiate in the laws, we have, by the determination of our said good nephew the Prince of Parma etc. retained, commissioned and ordered, and do by these presents retain, commission and order him to the said situation and office of judge-advocate-general of our said camp and army, giving him full power and authority and special commandment to execute and perform that office, to give advice and counsel to our aforesaid good nephew the Prince of Parma and others whom it may concern in matters concerning justice, as he shall find to be according to right and reason and conformable to our proclamations and ordinances issued and to be issued thereanent, and for the rest to do well and duly all that a good and loyal judge-advocate-general of the said camp can and ought to do, and that is competent and belongs to the matter;

At such wages and emoluments as by our further letters patent shall be taxed and ordered on that behalf.

The minute then goes on to direct Ayala to take the appropriate oath, which is to include a denial of all bribery for obtaining the said office, always excepting the accustomed fees of the Sieur de Hauteville, state and privy councillor, who on receiving the said oath is to induct Ayala into his office.

By a further order, dated at Mons, 1st August 1580, there are appointed for Ayala, by the month of thirty days, a hundred florins for himself and sixteen each for a clerk, two serjeants and an executioner, for the whole of which hundred and sixty-four florins Ayala is to give a receipt together with an attestation of his having had the said officers in his service.

Three years later Ayala received an accession of power and dignity. By an order dated at Tournai, 20th January 1583, the Prince of Parma appointed him, on the death of Jehan aux Truyes, a member of the great council and master of requests in ordinary, his oath of office to be sworn before the president of that council. But by another order, dated at Tournai, 4th April 1583, reciting that the service of His Majesty, on which in his character of auditor-general Ayala was then employed near the person of the prince, did not permit his going to take the oath at Namur—to which place the great council had been transferred from its usual seat at Mechlin, in consequence of the occupation of the latter city by the forces of the prince of Orange—he is permitted to swear it before the president of the privy council, and is confirmed in the receipt of the salary of his new offices notwithstanding his not being resident at Namur to perform the duties of a member of the great council.

It would indeed seem that the auditor-general had his place so fixed at the side of the captain-general that he required a special command to absent himself, in order to perform elsewhere even duties appertaining to that office. Thus we find an order of the prince directing all officials to assist Ayala in the execution of a command which he had received to accompany the Count of Reulx to Louvain, Aerschot, Liège, Maestricht and other places, in order to enquire into the disorders committed by the troops there in garrison, particularly the outrages which they had done to the commissioners of musters, and to correct and chastise those whom he should find guilty. Thus Ayala's public avocations must not only have been engrossing, but also, as he followed the headquarters of the army from place to place, must have kept him at a distance from libraries. In the time which intervened between his appointment and the dedication of his book, which is dated from the camp before Tournai, 31st October 1581, he can

scarcely have done more than put in order the notes which he had collected before his appointment, and the three years which remained of his life did not allow him to render any further service to legal literature. He died, Nys tells us, "at Alost, 1st September 1584, according to the authorities, but in August, if we follow the text of his successor's commission, which is dated the 20th of that month. He left a natural daughter, Barbe, who married Henry Zoes, professor of law at Louvain, one of the good Belgian jurists of the period, who died in 1627." *

The impression at once derived from reading the work of Ayala is that it is not a treatise of which the system and the parts have been logically thought out, and of which the conclusions are supported by the authorities cited, but a mass of authorities and examples collected from all ages and sources, arranged under the heads supplied by their tenour, and accompanied by the author's determinations on those heads. The learning is first and the thought second. This however does not seem to be attributable to any deficiency of the author, except in the sense that Ayala certainly had not an original mind. His thought ran on the lines which had been handed down for many ages, and demanded no rearrangement of the traditional sign-posts by which its course was marked out. It must be believed that his authorities had been collected during the years which preceded his appointment as judge-advocate-general, in view of a work to be carefully prepared, and that when the press of official business interfered with careful preparation he deemed it better to throw his materials together into such form as he could speedily give them, than to delay, and perhaps risk altogether, the publication of much that was especially appropriate to the time. The want of final polish in arrangement is thus easily accounted for and condoned, but the nature of the author's mind stands out not the less clearly.

The question of Ayala's character is no less interesting than that of his mind. Can we trace what it was in the times in which he lived that most excited his grief or displeasure, and to which

* We must acknowledge our great indebtedness to the work of M. Ernest Nys, now a professor at the university of Brussels and a member both of the Belgian court of appeal in that city and of the permanent international court of arbitration at the Hague, *Le droit de la Guerre et les Précurseurs de Grotius*, 1882, pp. 173-182. Besides other information we owe to this source the official documents which we have translated or summarized.

he most earnestly desired to bring some remedy? The answer to this question may be learnt from the dedication and the preface, which, though no doubt the last parts of the book to be written, disclose for that reason the thoughts of which the abiding force dwelt with the writer when the details of his subject had been dismissed. Of Ayala's dedication to the Prince of Parma the key-note is the necessity of maintaining ancient institutions, and of his preface the key-note is the necessity of maintaining justice. These, and not reason or humanity, were his dominant considerations. His spirit was conservative and stern. Against innovation he would make a stand. In accordance with this bent we find that the first of the three books into which his work is divided begins with the statement that, as the Romans were in all things careful to study law, they followed that habit in declaring war no less than in the things of peace, and that their constant success in war was the result of it. He then devotes the opening chapter to the existence of the Roman *fecials* as a body to which the form of commencing war was entrusted, the fixed law which they observed with regard to that and to the other ceremonies relating to war, and the Roman respect for such law.

II.

BOOK I, CHAPTER 2.

We will now notice the most remarkable among the further contents of the work here offered to the reader, in the order of the text.

It will be well to premise that the three books into which it is divided were evidently intended to bear titles corresponding to the divisions implied in the general title—*De Jure Belli*, *De Officiis Bellicis*, and *De Disciplina Militari*. In each book each chapter except the first has a title of its own, while to the first there is prefixed, in the case of the second and third books, the special title of the book, *De Officiis Bellicis* or *De Disciplina Militari*. In the case of the first book the title which occupies the corresponding position is not, as it should have been by analogy, *De Jure Belli*, but that which logically belongs to it as expressing the substance of the chapter—*De Ratione Belli Indicendi aliisque Caerimoniis Bellicis quae antiquo jure feciali proditae fuerunt*. There is thus some confusion, which may have been made either by Ayala in putting his papers together, or by the printer, who may have been led to omit *De Jure Belli* as the title of the first book because that form does not appear separately in the general title of the work.

It must also be premised that the division of each chapter into sections, quoted here as § §, is made by figures in the margin which are not placed accurately opposite breaks in the context, or even opposite the ends of sentences. Their length is variable, and their origin is difficult to account for.

In the second chapter of the first book we are told at the outset that in general peace is preferable even to a just war with the devastation which accompanies it, but that a righteous war is better than a dishonourable peace. That a war may be called just, it must be declared and waged by the authority and command of the sovereign prince. A private person can not wage

it because he must resort to the courts of law for the defence of his rights; but immediately, as if perceiving the inappropriateness of that reason to a case where the opponent is not amenable to a court of law, Ayala adds that a private person taking any steps of the nature of war without the command of the prince is guilty of *laesa majestas* by the *lex Julia*, the ground of which is the *lex regia*, by which the people has transferred to the prince all sovereignty over itself and all power. If, however, the cause is great and necessary, the prince absent, and delay dangerous, war may be waged even without his order, especially for defence, the right of which is allowed to every one by the law of nature, which includes in that permission not only vengeance but even expelling the enemy from his own land if with less we can not be safe from him. In such cases there will be a just war and the laws of war will have place, because effects follow their causes, and booty will become the property of the captors.

But even the prince ought not to wage war without a just and necessary cause, and ought not to be influenced by any lust for doing harm, for cruel revenge, or for domination: § 10. The principal objects of just war are the defence of one's self and of one's friends and allies, the recovery of what has been unjustly taken away by violence, the vindication of injuries received, and, if the injury has been done by private persons without public authority, their surrender for punishment. The refusal of passage through another's territory will justify war, for passage without doing harm (*transitus innoxius*) is free by the law of human society. That the passage meant is that of a military expedition against an enemy is shown by the example cited, that of the war of the Israelites against the Amorites who had refused them a passage to the promised land: § 11. Nothing more clearly marks the rudimentary conception of neutrality entertained in the time of the renaissance than the assertion of this right, which indeed was still axiomatic to Grotius. But the most just of all causes of war is given by rebels or seceders (*rebelles et imperio deficientes*), for they commit an injury against God, from whom all power is derived: § § 12, 13. Yet since a rebel can not properly be called an enemy, an armed contention with such is less properly called a war than an execution, and does not require the

authority of the prince, but the order of a judge having jurisdiction will be sufficient: § 14. This, however, is only true so far as regards the measures taken for defence or for the enforcement of jurisdiction. The further rights of war can only be exercised against rebels when the authority of the prince has made the contest a true war, but even then the acts of the rebels, like those of pirates and robbers, will not be covered by the laws of war, and therefore they will not acquire the property of the things which they capture and persons captured by them will not become slaves: § 15.

It will be seen at once that here we are concerned with the question which in consequence of the Netherlands insurrection must have bulked largest in Ayala's thoughts. Accordingly he is not content till he has submitted it to a further examination. Ulpian had said that the parties in civil dissensions were not enemies to one another, so that the laws of war relating to capture and to postliminy should be in force between them, and that therefore enslavement was not the consequence of capture on either side. And the "ordinances of the kingdom of Spain," an authority which must have touched Ayala more nearly, ordered the sevenfold restitution of things captured in the course of civil dissensions. These rules, he explains, as is shown by Ulpian's use of the word "parties," hold when citizens are at variance only with citizens, but those who contend against the majesty of the state and aim at its destruction are deemed to be enemies.

So Cicero considered that the Sempronian law, which made a vote of the people necessary for the capital punishment of a Roman citizen, did not prohibit him from putting Cethegus and Lentulus, the fellow conspirators of Catiline, to death. And so also the Romans habitually visited their subject allies, when insurgent, with the extreme penalties of war: § 16. Indeed the law of Solon, condemning to banishment Athenians who took neither part on the occasion of a popular outbreak, had much to recommend it, and in Ayala's own time the modest patience of so many of the Netherlands people greatly aided the rebels: § 17.

But although the exercise of private judgment between contending parties is admissible in a democracy or an aristocracy

when there are rival governments (*scisso imperio*), in a monarchy every good and wise subject will rank himself on the side of the prince who lawfully enjoys the supreme power: § 19. For as soon as it has been determined that the commonwealth shall be administered by one person, to whom by the *lex regia* the people have granted all rule and power over themselves, and who is the common parent of all, there is the same duty to defend him that there is to defend the country: § 20. Armed resistance to him is parricidal and can never be justified: § 21. The prince and the commonwealth are so connected that no one can be the enemy of one without being the enemy of the other: § 22. Rebellion against the prince is comparable to heresy, and a person disobedient to him is called *infidelis*, the double meaning of which term—faithless and infidel—is justified by the question of St. Jerome, “how can a man be faithful in the matter of God (*in substantia Dei*) who could not keep his faith to his lord in the flesh?” To obey kings is ever the general pact of human society, and while good kings are sent by God, bad ones must be endured and their misdeeds referred to his judgment: § 23. It follows that although a usurper (*tyrannus*) who has seized the throne by illegal violence may be lawfully killed by any one if the usurpation can not otherwise be ended, it is not lawful for a private person to kill, or for the people to reject or to revolt against, one who is the prince by right of succession or election, however cruelly or unjustly he may act: § 24.

It must be noticed with reference to this passage that on 15th June 1580 the prince of Parma had issued the edict which set a price on the head of the prince of Orange, and that on 26th July 1581 the Dutch states-general had declared Philip to have forfeited the sovereignty. Ayala must have written with these recent facts expressly in view. He proceeds to declare that all rule and power over the people are concentrated in the person of the prince not only by the *lex regia* but by the ordinance of God: § 26. But the pope, to whom both the spiritual and the temporal swords have been committed on earth, may depose kings, while popular power is worse than that of any single tyrant: § 27.

From the amplifications on state government into which the mention of war against rebels has led him Ayala returns to the

just causes of war. It can not be waged against infidels merely because they are such, for God, who makes his sun to rise on the just and on the unjust, has not given the lordship over things to the faithful alone but to all creatures endowed with reason: § 28. Nor can the justice of war against infidels as such be deduced from their refusal to obey the emperor, for although it is a common opinion that the emperor is the lord of all the world, yet the most learned men, whose teaching is summed up by Covarruvias and Ferdinand Vasquez, have proved the contrary: § 29.

Here it will be noted that Ayala's Spanish origin and sympathies keep him on the side of the protest which Spain, France and England, the homes of independent nationality, maintained throughout the middle ages against the German and Italian doctrine of a world-emperor. The boundary of the authority which the prelates of the Church, even the pope himself, have received, is to be drawn between those who have never accepted Christianity, with regard to whom St. Paul asked, "what have I to do with them that are without?" and those who have once submitted to the Christian faith but have fallen from it, against whom as heretics war can be justly made: § 29. Against infidels, however, war can be made for the same causes as against any one else, also when they hinder the Christian faith by blasphemy or false argument (*pravæ persuasionibus*); or when they hinder the preaching of that faith, and so do an injustice to Christians, who have the right of preaching the gospel throughout the world: § 30.

The causes of war which have been reviewed, Ayala next says, are to be very carefully weighed by princes and kings, but if it happens that these are led into war by greed the soldiers will not be guilty, for they must obey their prince: §§ 30, 31. But in § 32 this is qualified by the reservation, "unless it is clearly established that the war is unjust." The question thus raised was an old one, and our author cites in his support Saint Augustine, who begins with a pronouncement in the sense of the wide one first made by Ayala, and proceeds to base it on grounds which are scarcely satisfactory. He points out that in peace the soldier is the subject even of a sacrilegious king, and that in war the commands given him are either certainly not contrary to the law of

God or at least not certainly contrary to it, so that there is a chance (*fortasse*) that the king may be guilty by reason of the commands and the soldier innocent by reason of his servient position. It is remarkable that Ayala does not go further into the authorities, for they are interesting. In feudal times the duty of allegiance to a lord had reinforced that drawn from simple civil subjection. In the treatise entitled *Feudorum Consuetudines*, which is commonly printed as an appendix to the *Corpus Juris*, we read (lib. 2, tit. 28) that according to some the vassal must always aid his lord, without any distinction of case, but that according to Obertus de Orto and Gerardus Campagistus, whose opinion the author of the treatise adopts, this in an unreasonable war is only true for the lord's defence, and the vassal will not lose his fief for refusing to aid the lord in an attack. Having regard to the disputable reasonableness of most wars, and to the possibility of representing an attack as a really defensive measure, we can hardly doubt that the feudal liability, even as interpreted by Obertus and Gerardus, would have a practical tendency in favour of the claim of a pugnacious lord. We find therefore without surprise that Thomas Aquinas does not so much as notice the existence of a question, but says unreservedly that "a private person who uses the sword under the authority of the prince or judge does not take the sword, but uses a sword placed in his hands by another": *Summa Totius Theologia; secunda pars, quaestio XL, art. 1; utrum bellare sit semper peccatum*.

But the received opinion of the sixteenth century did not go quite so far, for Nys quotes Franciscus de Victoria as laying down that subjects must not take arms in a manifestly unjust war, but that if the notables of the nation, consulted by the king, pronounce in favour of the justice of the war, the classes below them may in good conscience conform themselves to their decision.* Indeed the increasing employment of hired soldiers, whose voluntary engagement would deprive them of the excuse either of feudal allegiance or of the duty of a simple subject, could scarcely fail to inspire moralists with a hesitation which is perhaps reflected by Ayala. Certainly, a little later, Suarez holds mercenaries to

* *Les Origines du Droit International*, p. 174.

be strictly bound to enquire into the justice of the cause for which they fight.†

At this point Ayala tells us that all he has so far said about just causes of war relates rather to right and equity, and to the duty of a good man, than to the legal effects of war; and he makes a sudden transit to the other sense of *justus*, namely lawful by reason of fulfilling certain legal requirements, as in the case of lawful marriage, lawful age, and so forth. In that sense it is possible for a war to be *justum* on both sides, and for a war declared between persons capable of being enemies and not brigands to entitle each side, however plainly unjust, to the rights of war, such as postliminy and the enslavement of prisoners. This was rightly maintained by Alciatus and Fulgosius, in opposition to the received opinion based on the justice of the cause, which can not exist on both sides: §§ 33-35. Here then at last Ayala is alive to the difference between the provinces of the legist and the moralist in what concerns war. Had he recognised it earlier in his work, he might have discussed more clearly the duty of a soldier in an unjust war. But the time was not yet come, either for him or for so much greater a man as was Aquinas, to think adequately on a question involving the rights and duties of conscience.

The short remainder of the second chapter is devoted to the question of the expenses of war. The prince ought primarily to bear them out of any revenues assigned to him by the people, but if these are insufficient the whole kingdom must bear the burden, and it can not be limited: § 37. The soldier ought to be paid: § 38. And, serving for pay, he has no claim for his losses in the war to be made good, as he would have were he not paid. But if he has been summoned to fight in an unjust war, he will have no right of action either for his pay or for his losses, because *ex causa turpi nulla datur actio*: § 40. Surely Ayala did not mean that a prince or a commonwealth might plead in court the injustice of his or its own war, as an answer to an action arising out of it? It would rather seem that the veil obscuring the confines of morality and law, which had been raised for a moment, had

† Nys, u. s., p. 175.

fallen again, and that Ayala had no clear view of the question which he had raised.

Thus closes Ayala's second chapter, in which without much arrangement he has disburdened his mind of the general matter which he most desired to impress on his contemporaries, and has left himself free to enter on the topics of detail which follow. It should have shielded him from the imputation of neglecting the just causes of war, by making which Grotius showed that even his prodigious memory was not infallible.

III.

BOOK I, CHAPTERS 3-5.

The third chapter of the first book is devoted to Single Combat. The admission of that subject into a book on war is a scholastic feature, belonging rather to the time when war, as a public national contest, had not been so far differentiated from fighting in general as even Ayala had differentiated it in what we have already passed under review. He condemns single combat on the usual grounds, except as between soldiers on the opposite sides of a regular war, by the order or with the consent of the general (§ § 7, 8, 9), or when the princes on both sides agree to refer their differences to the combat of two or more selected champions (§ § 10, 11), even in which case, however, Ayala deems it an imprudent mode of seeking a decision, because, as Livy says, a settlement which promises to be lasting is reached only when the defeated party has contended with all his might (§ § 12, 13). Either the notion, if Ayala really entertained it, that these exceptional cases could occur in the days of Philip the Second and the Dutch Republic, or the apparently serious mention of them without such a notion being entertained, further shows the merely scholastic character of the chapter.

In the fourth chapter Ayala discusses reprisals. He condemns them so far as affecting the person of any but the guilty party, basing himself on the Deuteronomic precept, "the fathers shall not be put to death for the children, neither shall the children be put to death for the fathers: every man shall be put to death for his own sin": § 3. And on the principle quoted from Ulpian in the Digest—lib. 9, t. 2, l. 13—that no one is lord over his own limbs—*dominus membrorum suorum nemo videtur*: § 6. From that principle Ayala concludes that not even under a law or statute, to which every one is presumed to have consented, can any but the guilty party be affected by corporal penalties, though he may be so by pecuniary ones. Of course the penance imposed

by Saint Ambrose on the Emperor Theodosius is cited: § 7; and the biblical examples to the contrary are pronounced to be beyond human imitation: § 4.

The right of reprisals on property exists because human law, for the good of the commonwealth and the better repression of offences, may punish by fine, confiscation, diminution of honour and the like, even those who have committed no offence; and so it has often been enacted both in civil and in canon law, especially for the sons and descendants of those who have sinned against divine or human majesty: § 5. Hence a prince may authorise reprisals on property against a people who will neither redress the injuries done by those whom they harbour, nor give up the guilty to punishment. The practice rests on the same foundations, divine, natural and civil, as war, and the authority of a sovereign who has the right of declaring war is necessary for such reprisals: § § 2, 10. The authority of a judge is not sufficient, and they no longer take place between fellow subjects, whatever may once have been the case at Athens or elsewhere: § 10. When reprisals on property have been duly authorised, although the innocent can not be personally attacked but only their goods taken, they may be accidentally killed, because otherwise the reprisals could not be executed. It is just as in war, neither the innocent nor women and children can be killed of set purpose, yet they may be so by accident, as when a city is besieged or bombarded, because war could not otherwise be carried on: § 9.

The fifth chapter of the first book is devoted by Ayala to capture in war and to postliminy. It is characteristic of the looseness of his style that, although the principles on which he considers the lawfulness of capture to depend are glanced at in § § 1 and 2, they are fully explained only when he comes in § 16 to the enslavement of prisoners. His view is that in the primitive age, the golden age as the heathen called it, all men were born free and were deemed to be peers and equals, and all things were enjoyed in common. This state of things he refers to *jus naturale*, which he says did not enact that men should be free, but slavery and property were unknown, and its resulting silence about them left a loophole for the later creation of those institutions. Evidently then the ambiguous term *jus* in Ayala's *jus naturale* does not

mean law, but what might be called a right, in the sense of an enjoyment which no one questioned. He goes on to say that in later times, when, because of increasing wickedness, such a state of things was found inconvenient, natural right reason, than which nothing is more divine, dictated the institution of property, and of war with capture and enslavement as the rights of war, which thus by universal consent became the *jus gentium*. That term, in which *jus* appears as law, Ayala uses in its classical sense of the law in which the people of all nations are agreed and which they apply in their respective communities—a fact, or supposed fact, which carries with it as a consequence the application of the same law to the mutual relations of those communities, in other words its operation as what we call the law of nations.

The law of nations is thus accounted for as positive law, but to what extent is it a righteous law? So far as concerns the laws of war Ayala teaches that they are not wanting in an equity based on the repression of injustice—§ § 1, 16—and that they do not exist in favour of brigands, pirates, or any one who is not a lawful enemy: § 18. If the remark had been made that even within those limits the laws of war may operate in favour of the unjust party, we do not know what Ayala's answer would have been, but probably he would have said that the just must at least be armed with the means of repression, although the decrees of Providence may sometimes deny them that effect. And one limitation of the rights given by the general laws of war is furnished by the ancient and laudable custom—for Ayala does not put it higher than this—that in a war between Christians those who are captured on either side do not become slaves but are kept as freemen for ransom. Even that limitation does not enure to the benefit of Christians who fight for Saracens or infidels, or render them any kind of aid, only although enslaved by capture they must not be sold to any but Christians: § 19.

The law that the property in captured things passes to the captor applies only to movables, for captured immovables, such as land, become the public property of the victor commonwealth: § 3. And even with regard to the enemy's movables, it is only those that are acquired without a battle that belong to whosoever has first gained possession of them: § 8. The losing owners of

the booty acquired in battle are indeed deprived of their property in it, but its disposition is subject to the prince's pleasure, unless the proportional shares to be retained by him and to be assigned to the others concerned are fixed by law, as the Spanish ordinances fix them for land war, leaving to the prince's liberality what he will allow to the others out of captures made in naval war of which he bears the cost: § 9. It is apparently because of this difference that Ayala mentions those ordinances as assimilating captured ships of war to land rather than to movables in general: § 3. Certain examples relating to booty and founded on reason are cited with an evident intention of acting on them in the performance of the author's duties. Such are that those who guard the baggage are to share equally with those who fight: § 6; that the troops are not to throw themselves on the booty till the victory has been secured: § 11; that those who have not done their duty shall lose their shares: § 13; that fraud in the division of the spoil may be punished by fines in addition to the loss of the shares: § 12; and that the troops may be ordered to sell the spoil which they are allowed to acquire lest the army should be hampered and seduced from duty by it: § 14. It is also laid down that things entrusted to the care of a sacred institution but not belonging to it, *res sacro commendatae*, are not immune from capture if enemy's property: § 15.

In §§ 20 to 24, Ayala deals with various questions about the recovery of personal conditions by postliminy, and then introduces some observations of which the leading purport appears to be the treatment of prisoners. In § 25 we learn that women and children are subject to capture and enslavement but must not be put to death, and that enemies found in our country at the outbreak of war may be made prisoners but can no longer be enslaved as formerly they were. Also that canon law forbids touching priests, monks, lay brothers, travellers, merchants and country people, but that the prohibition has been repealed by desuetude, except, in Ayala's opinion, for ecclesiastics so far as they do not meddle with affairs of war. No legal relief can be given against a bargain which a captive has made for his ransom, because the fear of death or servitude which was its motive was not inspired as a means of extortion, but was a lawful fear arising out of his

situation: § 26. In § 27 we learn that prisoners and the fixing and enjoyment of their ransom are now generally left to their captors, except in the case of *grandees* whose ransom exceeds ten thousand crowns. These by the ancient custom of Spain, France, and England, belong to the prince. They must be admitted to ransom unless there is reason to fear from them a renewal of the war, for to spare them in that case would be an unjust mercy, as Saint Ambrose says. Thus the Roman generals at the end of a triumph put to death the leading captives, who had sown the seeds of discord and were the authors of the war. But no killing or harsh treatment of captives by private authority is allowed, any more than by civil law it is allowed in the case of slaves; and a Spanish ordinance is to that effect in the case of captives made in a war between Christians, though not in a war between peoples of different religions: § 28.

We now come to various points about ransoms: §§ 29 to 32; and then return to postliminy. The ancient rule that on its being recovered from the enemy land returns by postliminy to its former owners is followed by the Spanish ordinances, subject to a proviso for the case of governments, kingdoms, countries, and other major proprietary rights, that usucaption does not run for them even from the date of their recovery; but minor proprietary rights will be acquired by prescription against the former owner, not being under age, in four years from the date of their recovery. And if a subject loses his own castle by his own fault, and retakes it by his own exertions, still the king will be entitled to claim it on its recovery: § 33. It is easily seen what a field for the application of these provisions must have been afforded by the constant border warfare with the Moors, of which a frequent incident would be the taking of Christian property by the latter and its retaking by the former owner or by an adventurer.

In § 35 Ayala mentions and rejects a number of general statements and distinctions made on postliminy by various writers. His own position, as may be collected from §§ 34 to 38, is that the first question to be asked is whether a corporeal thing captured by a lawful enemy, not by a pirate or robber, is one of those which are capable of postliminy, such as land, ships, riding or baggage animals, and men, whether free or slave. If it is not such, of

which arms are an example, because they can not be lost by a living man except through his fault, it is at once the captor's booty. If it is such, the next question is whether the enemy has secured at least a temporary possession of it, that is, in the common phrase, whether it has been brought *intra praesidia*. If this has not happened before the thing is recovered, the property in it has not been displaced, and the recoverer must restore it to its owner, whether he recovered it by force of arms, by purchase, or in any other way, except that if he recovered it by purchase the owner must repay him its price. If, however, the thing has been brought *intra praesidia*, its property has passed to the captor by the laws of war, but on the recovery of the thing the property will return to the former owner by postliminy. And if the recoverer was a fraudulent party to the capture, he will be liable to the former owner not only for the restitution of the thing recovered but also for what he might have saved from capture. In § 39 Ayala notes the Spanish ordinance which applied the question whether booty had been brought *intra praesidia* to captures made by pirates as well as to those made by an enemy, and can only account for it by supposing that "its object may have been to stimulate the troops in the pursuit of pirates and robbers, especially since it is legitimate to make provision for the public good even at the cost of private persons, as Tacitus says that every great example has some injustice to individuals which is compensated by the public utility." In § 40 Ayala expresses a rather hesitating opinion that a thing first stolen, then captured by an enemy and lastly recovered, need not be restored to its former owner, the law of war which changes the property prevailing over the civil rule that the vice of theft, which clings to the thing stolen, is not purged until the thing has returned to the owner's power; but he is clear that equity prohibits suit against the possessor in such a case unless the value can not be recovered from the thief or his heir.

The closing §§ of the chapter, 41 to 43, deal with the questions whether incorporeal rights can be captured in war and transferred to the conqueror, and, if so, whether they are subject to postliminy. On the first question Ayala decides in the affirmative as to the incorporeal rights of a conquered community,

because such rights are the creditor's property, and the property of a conquered community passes to the conqueror together with the persons forming the community. He can give laws to them, and one who is in another's power can have nothing in his own power. Therefore when Alexander had conquered Thebes he was competent to receive from the Thessalians the hundred talents which they had borrowed from the Thebans, and if he had done so, the Thebans, when their city was restored by Cassander, would have had no claim against the Thessalians.

On the second question Ayala admits that there may be postliminy of an incorporeal right, and that, since Alexander had merely assumed to remit the debt to the Thessalians, the restored Thebans were entitled by postliminy to exact it from them, and would have been so in whatever legal form the remission might have been made. In that case there would have been law against law, and the nature of the law of postliminy is to prevail over the law of capture. If there had been payment to Alexander there would have been law against fact, and "the law of postliminy does not restore those things which have been removed by lawful fact, for law has no supremacy over fact." But the incorporeal rights of a private person pass to his captor only when he is made a slave, who can have nothing of his own, and now that between Christians a prisoner does not become a slave his incorporeal rights adhere inseparably to him.

The question is quite differently regarded by Grotius. There is, says that jurist, no postliminy of a debt, and the absolute right which Alexander acquired by the conquest of Thebes made his remission of their debt to the Thessalians as effectual in law as their payment of it to him would have been. Moreover there was no restoration of the Thebans, for their city had been dissolved by the conquest, and the Thebes which Cassander set up again was a new entity. *De Jure Belli ac Pacis*; l. 3, c. 9, § 9.

IV.

BOOK I, CHAPTERS 6-9.

The sixth chapter is devoted to the subject of keeping faith with an enemy, and is a tolerably full and, with one important exception, a good discussion of that subject, with the connected one of the law and ethics as to keeping promises made in civil life, whether with or without the sanction of an oath. The exception is that Ayala repudiates any duty of keeping faith with those whom he regards as rebels. He has pointed out that pirates and robbers, as being the common enemies of mankind, can not claim the performance of the engagements which they may have it in their power to extort: § 6. This he extends to rebels, as also not being lawful enemies: § 7. And, "as a consequence," conventions which have been extorted by a usurping force (*per tyrannidem*) are not binding. In their case there has been no consent, which is required in all contracts, for consent is vitiated by unlawful force. It is doubted by most whether a prince is ever bound by a contract with his subjects, but certainly if they have wrung the contract from him by insurrection, which is in itself a breach of their faith to him, they can not claim faith from him. Nor can it be expected that those who have violated both divine and human law, by taking arms against their common parent who has received his power from God, will themselves keep their word.

Again, subjects can not give the law to their prince; therefore any promise by him to them is a voluntary one, which can never be binding. The common doctrine of the canonists, that the pope's hands are never bound, is based on these principles. And if a prince is injured by a contract he has the same right as one under age to be relieved from it: § 8. The rights of the crown are inseparable from the crown, and as the prince can not lose his sovereign power by a voluntary abdication, or alienate any part of his kingdom, so he can not alienate any of those rights, nor

can they be lost by the longest term of prescription. The prince is only a usufructuary, or at most holds his crown as a husband holds his wife's dowry: § 9. Bodin, seeing the insecurity of any convention made by insurgents with their prince, advised them not to be parties to such a convention, but to get some foreign prince to contract for them; but Ayala advises them rather to return to their duty and seek the clemency of their prince: § 11.

It is an interesting problem how historical characters such as Charles I. of England, and many of their supporters no less, who were not on the whole bad men, can have been morally blind on that side of conscience which relates to political compacts with subjects. The arguments which have been quoted in some detail are interesting as showing the question as they saw it. The base of their position was the belief in a divine external order which, where it is entertained, makes impossible secure political compromises affecting that order. The common humanity on which the duty of keeping faith must be founded is not felt, by those who identify themselves with a divine will to which they attribute institutions, to exist between them and their opponents.

Except on the point which has been examined Ayala's standard of faith was high. Faith must be kept towards a lawful enemy by a private person as well as by the state or its representatives, and Regulus did no more than his duty: § 2. Engagements must be interpreted without quibbling on their letter: § 4. Giving hostages does not permit a treaty to be broken, as if they were a substitute for faith, the erroneous doctrine by which Bodin defended the conduct of Francis I. If the French authorities whose consent was necessary refused it to the treaty of Madrid, Francis ought to have saved his personal faith by returning to captivity: § 5. But even towards a lawful enemy faith is not to be kept if that which was promised would offend God or be contrary to good morals: §§ 13, 14. All our actions ought to be referred to the ground principles of justice; first, that no one be injured; secondly, that the common utility be served: § 15. Breach of a treaty by one party exempts the other, at his discretion, from the duty of observing the same treaty, unless the broken clause is such that it is not likely the contracting parties attached much importance to it; but it does not authorise the breach of another

treaty: §§ 17, 20, 22. The rules of faith are the same for truces as for treaties of peace or alliance: § 18. But it is usual and right, though not a matter of law, that a slight breach of a truce which will shortly expire should not be treated as ending it: § 19. The perfidious character of an enemy, though often shown, does not warrant a breach of faith towards him: § 21.

The seventh chapter begins with a distinction of treaties into three kinds—those which end a war by the complete surrender of the enemy, who thenceforward enjoys only such existence as the conqueror allows him—those which end a war on terms, possibly including the enemy's recognition of the conqueror's superiority (*ut is populus alterius populi majestatem conservet*)—and those which are concluded in time of peace, possibly including a similar recognition by one party. But no use is made of the classification. A general's commission, even when conferring plenipotentiary power on him, does not enable him to conclude a peace, unless that power is expressly given: § 5. Truces for long terms, equivalent to peace, fall under this rule, but not short truces: § 6. It will be remembered that in Ayala's time the Ottoman empire concluded peace with non-Moslem powers only for terms of years. In extreme necessity the prince may conclude a treaty not only abandoning private property of his subjects which is in the enemy's hands, but even taking other property from his subjects and giving it to the enemy, for the common utility is to be preferred to that of individuals: § 7. It would rather seem, though it is not clear, that Ayala did not consider that subjects were entitled to compensation from the prince or the public treasury for property so taken. When a prince dies who has concluded treaties in the name of the commonwealth, they subsist both against and in favour of his successor, whether taking as heir, by a statute or by election; unless where things annexed to the crown have been alienated without the necessary consent of the people or of the estates (*citra populi vel ordinum consensum, qui ad hoc requiritur*), or where the dignity and authority of the prince (*majestas principis*) have been impaired, which could not have been validly done to the prejudice even of the deceased: § 10. The last reservation can not have been intended to apply to treaties with foreign powers, since Ayala, as we have seen, ad-

mitted that a treaty either of his second or of his third kind might include an admission of the superiority of one party. The purport clearly is that no perpetually binding close can be given to a civil war by an agreement limiting the prince's prerogatives, in accordance with what Ayala has taught in the preceding chapter about its not being a duty to keep faith with rebels.

The eighth is a commonplace chapter on lawful stratagem and fraud in war, in which no principles are laid down by which cases may be distinguished.

The ninth chapter is on the rights of ambassadors, and contains nothing remarkable except Ayala's refusal of such rights to rebels and to subjects who serve an enemy with treasonable intent. On that ground he considers that the imperialists were within their right in putting to death the subjects of Charles V. who were commissioned by the king of France as ambassadors to the Grand Turk, but he does not notice that, whatever their personal condition, they could have no rights against the emperor as ambassadors from an enemy to a third power: § 5. The man of God who was eaten by a lion for disobeying the divine order not to accept meat or drink from Jeroboam, whose sin he had been sent to denounce, is brought in as a warning to princes not to treat with rebels and schismatics: § 6.

V.

BOOKS II AND III.

The second and third books contain little or nothing that belongs to international law. Ayala's object in them seems to have been to bring together all the maxims of policy or prudence which he could find relating to war, whether apprehended, being waged, or leaving questions behind it—whether again such maxims were generally accepted or were debated. This must not be understood only of maxims belonging to philosophy, statecraft, or administrative science; even strategy and tactics are not wholly outside Ayala's purview, although he says comparatively little about them, probably because in the then condition of military art little of a general character had been said about them. The merest technicalities of the military or naval profession are all that he avoids. The authorities and examples are mostly taken from classical or biblical antiquity, and next in frequency come those of Spain, as where the extreme severity of the Spanish ordinances for the case of the surrender of a castle is commented on: book III, chapter 18, § § 2, 5. Of course the difference of circumstances and institutions would render a large part of what Ayala has thus collected inapplicable to the Low Countries in the sixteenth century, but we shall probably not be wrong in thinking that he, as a special devotee of learning, was haunted by a notion, due to the adoption of Roman law in the German or Holy Roman empire, that more practical use might be made of his vast collection than it would now occur to any one to think possible. An instance may be seen in book III, chapter 7, § 27, where he argues that the privileges of Roman soldiers still belong to them, against what he admits to be the general opinion, but claiming to have the most learned on his side. A notable instance of an opinion ventured by Ayala on his own authority, not supported by any citation of a writer but only by examples, is that a man of some position (*nobilis*) may act as a spy not only without discredit but even with glory, when his motive is zeal for the public good; though he admits that to do so for pay would be discreditable to him: book III, c. 13, § 6.

J. WESTLAKE.

BALTHAZA-
RIS AYALÆ, I. C. ET
EXERCITVS REGII APVD
BELGAS SVPREMI IVRIDICI,
DE IVRE ET OFFICIIS BEL-
LICIS ET DISCIPLINA MILITARI,
LIBRI III.

*Non in multitudine exercitus victoria belli;
sed de calo fortitudo est. 1. Mach. 3.*

D V A C I,
Ex officina Ioannis Bogardi Typogr.
iurati, sub Bibliis aureis, anno
M. DC. LXXXII,

SERENISSI-

MO PARMÆ ET PLA-

CENTIÆ PRINCIPI,

ALEXANDRO FARNESIO,

Regis apud Belgas Præfecto, & Im-

peratori felicissimo, BALTHAZAR

AYALA I. C. S.

I qui de republ scri-
psere, Princeps se-
renissime, ad reipub.
salutem & conser-
uationem præcipue
spectare censent, ut
actiones nostras, iu-
ra, & leges, ad vete-

rum mores, & instituta maiorum sapius re-
uocemus. rempub. enim, ut picturam egregiam,
sed euanescentem vetustate, si eam coloribus
iisdem, quibus fuerat, renouare neglexerimus,
nec formam, nec extremalineaamenta seruare:
& ut in corporibus humanis, sic quoque in

EPISTOLA

in suis de rep.
libris.

repub. quotidie aggregatur aliquid, quod curatione indiget: & senescentibus legibus maturescunt vitia, quæ rempub. haud diu stare permittunt. unde Ennii versum, quo dixit, Moribus antiquis res stat Romana, virisque, vel breuitate, vel veritate, tanquam ex oraculo effatum censet Cicero. Nam neque viri, inquit, nisi ita morata ciuitas fuisset, neque mores, nisi ij viri præfuissent, aut fundare, aut tam diu tenere potuissent tantam, & tam iuste lateque imperantem rempub. Itaque & mos ipse patrius præstantes viros adhibebat, & veterum morem, ac morum instituta retinebant excellentes viri: qua ratione Romana respubl. & creuit, & stetit. Imperium enim, ut inquit Sallustius, his artibus facile retinetur, quibus initio partum est. verum, ubi pro labore, desidia, pro continentia, & aequitate, libido, atque superbia inuasere, fortuna simul cum moribus immutatur. quod & Apollo oraculo suo significasse videtur, quo, consultus quando tandem malorum, & seditionum, quibus Græcia miserè affligebatur, finis esset, respondit, tunc demum calamitatem Græcia cessaturam, cum ipsius aram, quæ apud Delios erat cubica, duplicassent. quod Græci facile arbitrati, cum alteram tantam molem, quanta prior erat, adiecissent, neque tamen malum leniri sentirent; & non

DEDICATORIA.

& non satis rite oraculo satisfactum ex eodem deo intelligerent, tandem edocti a Platone, & aliis philosophis, cognouerunt non molem moli, ex oraculo Apollinis aquandam esse; sed Analogiam cum Analogia, & rationem cum ratione componendam. atque ita sapientium virorum prudentia, & consilio, ad veterum normam, institutæque maiorum rebus constitutis, omnibusq; suo loco repositis, malum mitescere, & pristina felicitas redire cæpit. Hinc quoq; Horatius percipiens, quantum calamitatis inuexisset contempta religio, ad Romanos scribit, his versibus:

*Carmin. l. 3.
ode 6.*

Delicta maiorum, immeritus lues,
Romane, donec templa refeceris,
Ædeisq; labenteis deorum, &
Fœda nigro simulacra fumo.

& quæ sequuntur. quibus ostendit, quantum degenerauerint Romani a suis maioribus, ob violatam religionem, & neglectum veterum morem. Et huius rei præclarum exemplum nobis exhibet Romana historia, ut dilucidè proponit Linius, qui corruptis Romanorum moribus, neglecta deorum religione, & iure gentium violato, urbem captam & partem deletam a Gallis refert: quæ rursum Camilli virtute liberata, cultu diuino restituto, legibus institutisq; maiorum reuocatis, de violatoribus iurispergentium

lib. 3.

EPISTOLA

supplicio sumpto, mirum in modum creuit, & tandem totius orbis imperium adepta est: ut merito dici possit, urbem Romanā multo ante perituram fuisse, nisi perisset: aut saltem nunquam ad tantum fastigium peruenturam. Cuius exemplo Sereniss. Princeps, speramus fore, ut tua praeclara virtute, & mira in rebus gerendis dexteritate & prouidentia, veri Dei cultu restaurato, & Maiestate Regis, quae diuino & humano iure illi debetur, reparata, diuinarum humanarumq; rerum perturbatio in Belgium inuecta diuini numinis auxilio, sedari & tolli aliquando possit, & totum Belgium pristina felicitati reddi. de quo dici potest, id quod sacra
Iudith cap. 5 *litera de Israëlitis habent: Vbi cunque ingressi sunt, sine arcu & sagitta, & absque scuto & gladio, Deus eorum pugnavit pro eis, & vicit: & non fuit, qui insultaret populo isti: nisi quando receßit a cultu Domini Dei sui. Quotiescunque autem prater ipsum Deum suum, alterum coluerunt, dati sunt in pradam, & in gladium, & in opprobrium. Porro cum in civili & togata societate, leges constitutionesq; sapius renouari, & ad veterum instituta rescari expediat, (qua de causa etiam veteres illi Romani censores creauere, qui censendis ciuium moribus, qui facile negligentia corrumpuntur, antiquum decus, & morum integritatem re-*

DEDICATORIA.

tem retinebant:) tum profectò omnium maxime in bello id fieri conuenit, eò quod aspero & abscisso castigationis genere, disciplina militaris indiget. Quia, ut inquit Val. Max. vires armis constant, quæ ubi semel a recto itinere descuerunt, oppressura sunt, nisi opprimantur. Et certè tantum in disciplina militari positum est, ut ea sola retenta vel neglecta, maxima clades illata vel accepta, plurimi exercitus cæsi vel seruati, amplissima denique imperia parsa vel collapsa sint: ut in huius operis progressu latius ostendemus. Ceterum cum belli gloria longè maxima apud Romanos fuerit, qui suum conditorisq; sui parentem Martem ferebant, ad eamq; sola disciplina militari (quod præcipuum decus & stabilimentum Romani imperij vocat Valer. Max.) peruenerint, eademq; labente paulatim magis ac magis præcipites iuerint, donec tandem una cum virtute maiorum, & imperium & gloriam amitterent: operæ precium me facturum existimaui, si per quos viros, quibus artibus, quo genere disciplina, tantam in rebus bellicis gloriam meruerint (quatenus studio iuris & historiarum lectione consequi potui) proponerem. Ex quibus certè liquebit, eadem ingenia hominum, quæ nunc sunt, & olim fuisse: eosdem quoque casus & euentus rerum, qui imities contingunt, & olim euenisse. unde

EPISTOLA

non difficile erit ei, qui antiqua diligenter expenderit, & perpenſo iudicio examinauerit, e retroactis (quod propriè ſapientis viri officium eſt) præſentia iudicare futura proſpicere, & ex veterum exemplis propter caſuum ſimilitudinem, conuenientia remedia malis adhibere: quibus neglectis, in eundem lapidem ſapius impingimus. Neque enim, ut Ariſtides dicebat, in bello tam armis res magna geruntur, quàm prudentia & conſilio. Itaque Xerxes, cuius exercitiũ & terra, & mare vix capere poterat, vnius Themiftoclis induſtria ſuperatus fuit. & Romanis, neque multitudo, neque vires maiores, quàm ampliſſimis regnis, & ferociſſimis Barbaris fuerunt: ſed principes eos fecit ſeueritas inſtiutorum, & ordo militia. Vnde Agamemnon non optabat, ut Aiæcis ſimiles haberet decem; ſed ut Neſtorus & Uliſſis: quorum conſilio & prudentia non dubitabat quin breui Troia peritura eſſet. & Salluſtius diu quidem magnum inter mortales certamen fuiſſe ſcribit, vñe corporis, an virtute animi, res magis militaris procederet: ſed poſtea periculo atque negotii compertum eſſe, in bello plurimum ingenium poſſe. Lucullum verò ſcribit Cicero, cùm eſſet Roma ad Mithridaticum bellum profectus, rei militaris planè rudis, legendis rebus geſtis, induſtria & ingenio, tantum

DEDICATORIA.

tantum imperatorem in omni genere belli ex-
 stitisse, ut confessione & iudicio Mithridatis,
 regis post Alexandrum maximi omnibus, quos
 ipse legisset, ducibus praeferretur. Quare pru-
 dēter Alphonsus Aragonum rex, rogatus plus
 ne armis, an libris debeat, respondit. Ex libris
 arma, & armorū iura se dedicisse: apertè pro-
 fessus, se doctrina omnia debere. Quo spectat
 quod Iustinian. imperator ait, *militarem rem* in l. 1. C. de
 tam legibus in tuto collocatam esse quàm leges Iustin. cod.
 armorum praesidio servatas, & horum alterum
 alterius auxilio semper eguisse. Nam si rectè
 iudicare volumus, non magis leges sine armis,
 quàm arma sine legibus & disciplina repub.
 utique florentissimam ullo modo tueri pos-
 sunt. Quae cum ita sint, Sereniss. Princeps,
 hunc qualemcunque laborem meum T. Cels.
 non ingratum fore confido; munus certè exi-
 guum, & splendori tuo indignum: sed ad prae-
 sentem rerum statum, nisi fallor opportunum.
 in quo recensendo, graues fortasse nimium, &
 seueros censores monitos velim, eius quod Q.
 Fabius Max. Q. Fabio Max. filio consuli di-
 cebat, aliter in medio ardore belli, aliter in pace
 tranquilla arbitrandum esse. multa enim quae
 in pacis otio vindex disciplina persequitur, in-
 ter turbas & gladios veniam merentur. T.
 verò Cel. Sereniss. Princeps, hoc quicquid est
 a s vel flu.

PRÆFATIO

*vel studij vel laboris, dedicaui: tum quòd mea
interesse putarem, eam non ignorare quid age-
rem, & qua studia tractarem, dum a publicis
functionibus vacarem: tum quòd militaria
hac nemini magis conuenire arbitrarer, quàm
tibi tanto Imperatori, & disciplina militaris
amantissimo. Cuius actiones Deus optimus
maximus dirigat, eundemque nobis quàm
diutissimè seruet incolumem. E castris
ante Tornacum, pridie Kal. No-
uemb. 1581.*

~~~~~

PRÆFATIO DE IVRE BELLI.

Dicitur a Pyndaro pleriq;
dictum existimât, bellum
tyrannum esse, & legem
omnium reginam. nihil
enim legibus, quæ diuini-
tus nobis datæ sunt, tam contrarium,
quàm vi agere; quod proprium est bel-
luarum. & quemadmodum aquilæ vn-
guis acumen, & leoni dentium asperi-
tas: sic homini rationem (quam rectè I.
C. animam legis esse voluerunt) datam
esse: qua sola contédere & se tueri debet.
Vnde quamuis rempub. sine iusticia geri
non

DE IVRE BELLI.

non posse, nihilq; tam inimicum quàm iniusticiam ciuitati, a Lælio (quem Cicero de repub. disputantem contra Philum inducit) abūdè satis disceptatum sit: tamen bellum sine iniuria geri nō posse, adhuc hodie multorū mentibus insedit. tot enim mala, tam magna, tam horrēda, tam sæua, ex bellis, etiam quæ iusta dicuntur, & quidem necessariò oriri: vt qui illa omnia ad iusticiæ normam redigere conetur, nihil aliud agat, quàm si cum ratione insaniat. Etenim prorsus inutilem esse iusticiam: & id ius esse in bello, quod ei, qui plus potest, vtile est: & pro iure vires esse: hoc potissimum argumento probare nitebātur veteres, iniustum scilicet esse, & contra naturam, vt homines hominibus dominantibus seruiant: quod belli iure inductum fuit: quam tamen iniusticiam nisi sequatur imperiosa ciuitas, cuius magna est resp. non eam posse prouinciis imperare. Sed certè tollenda est hæc opinio, sunt enim & belli, sicut & pacis iura: & in eos, qui equum pati non possunt, nec ratione cohiberi, vis haud iniusta est. Iniquitas enim partis aduersæ, vt inquit D. Augustinus, iusta bella ingerit gerenda sapiēti,

imo

*de ciuit. Del
lib. 19. cap. 7.*

PRÆFATIO

imo necessaria. Itaque David vir Deo acceptissimus, aliiq; viri sanctissimi, bella
c. nol. 23. q. 1 gesserunt^a. & Deus ipse præcepit Israëlitis, vt Amorrhæis, aliisque populis bella
Deut. 2. inferrent. Dolebit ergo sapiens, iusti belli sibi exstitisse necessitatem: suscipiet tamen, communi reipub. vtilitati consulens potius quàm priuatorum: ne cōtra præceptum illud Platonis, dum partem aliquam reipub. tueri vult, totum corpus deserat. Nec protinus iniustum censendum est, quòd iusto bello victi, in seruitutem olim redigerentur: imo id iustissimum esse, ex eo defendi potest, quòd reipub. conueniat, vt puniantur ij, qui iniustum bellum gerunt. sed & quod talibus hominibus sit vtilis seruitus, dici potest: quia scilicet improbis aufertur iniuriarū licētia, & domiti se melius habituri sunt, quàm indomiti se habuerūt. quales Asiæ incolas esse, Agesilaus dicere solet, bonos
Plut. in apop. scilicet, si seruirēt, malos, si libertate fruerentur. Quæ ratio vt firmaretur, Lælius apud Ciceronem de republ. disputans, subdidit veluti a natura sumptū nobile exemplum, & dixit: Cur igitur deus homini, animus corpori imperat, ratio libidini, ceterisque vitiosis animi partibus.
quod

DE IVRE BELLI.

quod D. Augustino mirè probatur. Sed *de ciuit. Dei*
 & ex præcepto Dei Moyſes, Madianitis *lib. 19. cap. 7.*
 prælio victis, prædam omnem tam ho- *nu. 31.*
 minum, quàm pecorū inter ſuos diuiſit.
 & Apoſtolus monet ſeruos, vt obediant *ad Eph. 6.*
 dominis ſuis, & ex animo ſeruiant. Recta
 itaq; ratio natura ſapiētibus inſita, coër-
 cendam humanam improbitatem, bello,
 captiuitate, & ſeruitute ſuaſit. de quo a-
 lio loco plura dicemus. Porro eadem
 ratio iuſticiæ, quæ bellis gerendis nor-
 mam præſcribit, dat etiam ſuas leges mi-
 litibus & exercitui, quibus diſciplina mi-
 litaris ſtabilitur: qua ſemel polluta, vt
 „ Papyrij dictatoris verba apud Liuiū re- *lib. 8.*
 „ feram; & non miles cēturionis, non cen-
 „ turio tribuni, non tribunus legati, non
 „ legatus conſulis, non magiſter equitum
 „ dictatoris pareat imperio: nō ediſta im-
 „ peratoris obſeruentur; ſine commeatu
 „ vagi milites, in pacato, in hoſtico errent,
 „ immemores ſacramenti, licentia ſola ſe
 „ vbi velint exauſtorent: infrequentia de-
 „ ferantur ſigna: neque conueniatur ad e-
 „ dictum, nec diſcernatur interdiu, nocte;
 „ æquo, iniquo loco; iniuſſu imperatoris
 „ pugnent, & non ſigna, non ordines ſer-
 „ uent, latrocinij modo cæca & fortuita,
 pro

PRÆFATIO DE IVRE BELLI.

pro solenni & sacra militia erit. Vt enim²⁴
in fidibus & cantu, ex distinctis sonis, &
dissimillarum vocum moderatione, cō-
cors tamen concentus efficitur & con-
gruens: sic ex summis, & mediis, & infi-
mis interiectis ordinibus, moderatum
ratione & disciplina exercitū (quod de
ciuitate dicebat Scipio, quem Cicero de
republ. disputantem inducit) consensu
dissimillorum concinere dicendū est.
& quæ harmonia a Musicis dicitur in cā-
tu, ea est in exercitu concordia, arctissi-
mum & optimū disciplinæ militaris vin-
culum: quæ certè sine iusticia esse non
potest: quæ ad quamcunque rem geren-
dam est necessaria: & cuius, vt ait Cicero,
tanta vis est, vt nec illi quidem, qui male-
ficio & scelere pascuntur, possint sine vlla
particula iusticiæ viuere. Et hæc quidem
dixisse sufficiat, vt huius operis rationem
redderemus, & iis satisfaceremus, qui iu-
ra belli (quibus reip. salus continetur)
tanquam naturæ & paci euangelicæ
contraria, damnare sunt
ausi.

LIBRI

LIBRI PRIMI CAPITA.

DE ratione belli indicendi, aliisque caerimonijs bellicis, quæ antiquo iure fœciali proditæ fuere.	Cap. 1.
De bello iusto, & iustis belli causis.	Cap. 2.
De duello seu singulari certamine.	Cap. 3.
De pignorationibus, quas vulgò represalias vocât.	Cap. 4.
De bello captis, & iure postliminij.	Cap. 5.
De fide hosti seruanda.	Cap. 6.
De fœderibus & induciis.	Cap. 7.
De insidiis & fraude hostili.	Cap. 8.
De iure legatorum.	Cap. 9.

Libri secundi capitâ.

DE officiis bellicis.	Cap. 1.
De imperatore vel duce exercitus.	Cap. 2.
Vnum non plures exercitui præfici debere, & cum potestate libera: eundemque continuum: nec eum quem prius offenderis ignominiaue affeceris.	Cap. 3.
Vtrum lenitate & beneuolentia, an verò seueritate & strictiua plus proficiet imperator.	Cap. 4.
Temporum rationem præcipuè in bello habendâ.	Cap. 5.
Contentiosas & lentas de rebus bellicis deliberationes admodum noxias esse, præsertim vbi factio magis quàm consulto opus est.	Cap. 6.
Dum res adhuc sunt integræ, ne minimum quidem regi vel reip. de maiestate sua concedendum esse: & errare eos qui arrogantiam hostium; modestia & patientia vinci posse existimant.	Cap. 7.
An præstet bellum domi excipere, an verò in hostilem agrum inferre.	Cap. 8.
An præstet initio prælij magno clamore & cōcitato cursu in hostes pergere, an verò loco manere & hostium impetum excipere.	Cap. 9.
Non esse consilij inuicem insensos ciuilibus dissensionibus hostes sola discordia fretum inuadere.	Cap. 10.
Necessitatem pugnandi magno studio imponendam esse militibus & hostibus remittendam.	Cap. 11.
In victoria potissimum de pace cogitandum.	Cap. 12.
Deuictis hostibus, qua potissimum ratione perpetua pace quieti obtineri possint.	Cap. 13.

INDEX CAPITVM.

Libri tertij capita.

DE disciplina militari.	Cap. 1.
De officio legati, tribuni, & aliorum qui militibus præfunt.	Cap. 2.
De metatoribus, siue menforibus.	Cap. 3.
De militibus, & qui militare possunt.	Cap. 4.
De sacramento militari.	Cap. 5.
De missione.	Cap. 6.
De priuilegiis militum.	Cap. 7.
De iudiciis militaribus.	Cap. 8.
De pœnis militum.	Cap. 9.
De contumacibus & ducum dicto non parentibus, eosque non protegentibus.	Cap. 10.
De emanforibus.	Cap. 11.
De desertoribus.	Cap. 12.
De transfugis & proditoribus.	Cap. 13.
De seditiosis.	Cap. 14.
De iis qui in acie loco cedunt aut victi sededunt.	Cap. 15.
De iis qui arma alienant, vel amittunt.	Cap. 16.
De iis qui excubias deferunt, vel minus recte agunt.	Cap. 17.
De eo qui arcem, vel oppidum, cuius præsidio impositus est, amittit, vel hostibus dedit.	Cap. 18.
De furtis & aliis quibusdam delictis militaribus.	Cap. 19.
De præmiis militum.	Cap. 20.

Tres hi libri utiles sunt ad conseruandam hoc tempore calamitosa disciplinam militarem, nec habent aliquid quod fidei Catholice contrarietur. Sic censio 16. Nouemb. 1581.

Mathias Lambrecht sacre Theol.
Licent. & Regius in alma vniuers.
Duacen. Catechismi professor.

DE IV.

I

DE IVRE ET

OFFICIIS BELLICIS, ET DISCIPLINA MILITARI, LIBER PRIMVS.

DE RATIONE BELLII INDICENDI,
ALIISQVE CÆRIMONIIS BELLICIS,
quæ antiquo iure feciali proditæ fuerunt.

- 1 *Ius feciale.*
- 2 *Collegium fecialium.*
- 3 *Officium fecialium.*
- 4 *Clarigatio.*
- 5 *Paterpatratus.*
- 6 *Tybarenorum fides.*
- 7 *Verba iuris fecialis.*
- 8 *Iniuſſu populi fœdus iniri non poterat.*
- 9 *Sp. Postumus hoſtibus deditus.*
- 10 *Deditionis formula.*
- 11 *Mancinus Numantiniſ deditus.*

CAPVT PRIMVM.

ROMANOS belli, ſicut & pã-
cis iura perpenſo iudicio
ſemper æſtimaffe, ex eo-
rũ historiis licet cognof-
cere: ita vt mirum videri
non debeat, tam felices eis ſemper con-
tigiffe bellorũ exitus: quippe qui arma
A nunquam

DE IVRE ET OFF. BELL.

nunquam nisi iustis de causis sumpse-
rint, vt refert Dionysius Halicarnass.^a
^a *Antiquitat. Roma. lib. 2.* vsque adeò vt cùm legati Campanorũ
(quos Samnites aduerso prælio frege-
rant, & ad petendum Romæ auxilium
coëgerant) in senatum introducti, mul-
tis verbis docuissent, quam utilis foret
Rom. rebus Cāpanæ societatis accessio,
petentes amicitiam in perpetuũ, in præ-
sens auxilium : nihil tamen aliud impe-
trarunt à senatu, qui non temerè se bel-
lis alienis immiscerè volebat, quàm vt
legati mitterentur ad Samnites, precatũ
ne qua vis Campanis fieret. ad quæ prin-
ceps legationis à Cāpanis missus, quẽ-
admodum in mādatis acceperat; Quan-
doquidem, inquit, nostra tueri aduersus
vim atque iniuriam iusta vi non vultis,
vestra certè defendetis. itaq; populum
Campanum, vrbẽque Capuam, agros,
diuina, humanaque omnia in vestram
P. C. populi que Rom. ditionem dedi-
mus. quicquid deinde patiemur dediti-
tij vestri passuri. Tum in senatu iam fi-
des agi visa, vt refert Liuius,^b deditos nõ
^b *lib. 7.* prodi, bellumque aduersus Samnites
susceptũ est, quod sine iusto titulo, Ro-
mani à Campanis in se nunquam ver-
tissent.

tissent. Similiter priusquam tertium & vltimum bellum Punicū susciperetur, diu multumque tāta res agitata est; atque inter M. Porcium Catonem, & Scipionem Nasicam senatus principes (quorū alter sapientissimus vir in ciuitate habebatur, alter optimus vir etiam à senatu iudicatus erat) variis sententiis certatū. Cato suadebat vt bellum indiceretur Carthaginiesibus, qui exercitum specie contra Massaniissam regem; re ipsa, cōtra Romanos cōparatum in finibus habebant, Nastica cōtradicante, ex cuius sententia legatos mitti Carthaginem placuit, qui specularentur quid agerent, castigato eorum senatu, quòd contra fœdus exercitum, & nauales materias haberent. Sed Gisgo Amilcaris filius, homo seditiosus, ita senatum bellum aduersus Romanos suadendo concitauit, vt legati fuga sibi consulere coacti sint. cumque tunc Cato non diutius bellum differendum censeret, Nastica nondum iustam sibi beilandī causam videri, & nihil temerè faciendum dicebat. sed Catonis sententia peruicit, & cum Carthaginiesibus, quòd contra fœdus naues haberent, & extra fines exercitum

DE IVRE ET OFF. BELL.

eduxissent, quodque Massaniſſæ socio
a Flor. lib. 49 arma intulissent, bellum gestum ^a. Ac
belli quidem æquitas, ut inquit Cice-
b offc lib. 1. ro ^b, sanctissimè * feciali populi Roma- ¹
ni iure perscripta erat. ex quo intel-
ligi potest, nullum bellum fuisse iu-
stum, nisi quod aut rebus repetitis ge-
reretur, aut denūciatum antè esset, aut
indictum. quod ius Ancus Martius rex,
ab antiqua gēte Æquicolis descripsit. a
quo bellicæ cærimoniæ, ut non gererē-
tur solum, sed etiam indicerentur bella
aliquo ritu, primùm Romanis, uti Li-
c lib. 1. uius ^c testatur, sunt proditæ: licet alij hoc
Numæ Pompilio tribuant, a quo septi-
ma sacrarum legum parte, collegium
d Dionysius fecialium * institutum fuisse asserunt ^d. ²
Halicar. an- Officium * verò fecialiū (cuius summa ³
tiquit. Rom. semper apud Romanos fuit auctoritas)
lib. 2. in summa erat: dare operam ne Romani
vlli foederatæ ciuitati, iniustum bellum
infrerēt; & de bellis, foederibus, pactio-
nibus, & iniuriis, sociis, aliisque confœ-
deratis gētibus illatis cognoscere. quòd
si qua prior, contra foederis cōditiones,
aliquid commisisset, legatos mittere, &
verbis primùm ius suum repetere, & res
sibi dari clara voce pōscere (quæ clari-
gatio

LIBER PRIMVS.

3

4 gatio * dicta) his verbis : Iouem ego te-
 „ stem facio, si ego impiè iniusteque, illas
 „ res dedier populo Romano, mihi que
 „ exposco, tunc patriæ compotem nun-
 „ quam sinas esse. Quòd si dedignaretur
 facere postulata, renūciata prius socie-
 tate & amicitia (si qua fortè erat) post
 triginta demum dies, qui solènes fuère,
 bellum indicere, captaq;, & hostili mo-
 do deuastata, belli iure repetere. Fecia-
 libus certè prohibentibus, aut non pro-
 bantibus, neque consuli, neque senatui,
 neq; populo, arma in hostes sumere li-
 5 cebat. Maximus * verò erat inter fecia-
 les, quem Patrempatratum appellabāt.
 is autem erat, qui liberos haberet, viuo
 adhuc patre suo ^a, quē fecialis, verbena
 caput & frontem cingens, indicēdi bel-
 li, aut percutiendi fœderis, principem
 faciebat. Cæterum sciendum est non
 fuisse necesse, ipsi regi, cum quo fortè
 belligerandum erat, bellum indici, sed
 satis erat, ad præsidium aliquod nun-
 ciare. vt feciales consulti, primùm cūm
 Philippo, & iterum cūm Antiocho bel-
 lum indicendum esset, decreuere. Bel-
 lo autem legitimè indicto, sublati cō-
 mertiis, militi arma capere, & copias

^a Plur. in
 quæst. Romæ.

A 3

cogere

DE IVRE ET OFF. BELL.

cogere licebat, ad hostes ducere, excursions facere, prædas agere, fines populari, eosque ferro, ignique deuastare, frumenta succidere, ædificia incendere, atque omnia hostiliter agere. Tybarenos * tamē adeo iustos fuisse memoriæ proditum est, ut non prius cum hoste congrederentur, quàm diem, locum, & decretandi horam, ex fide per feciales hosti denunciarent. quod & à veteribus illis Romanis, nōnunquam factum fuisse legimus. Formulam verò, & ritum belli indicēdi, antiquissimum refert Liuius ^a. Feciales itaque, si qui illatam cōtra fœdus iniuriā querebantur, causam eorum cognoscebant, & cōperto crimine, fontes comprehensos læsis dedebant. iudicabant item de legatorum iniuriis, qui iure gentium sancti fuere: atque ita, si à quouis populo, aut natione violati forent, ut hi qui iura gentium temerè violassent, dederentur, per feciales cauebatur. idque etiam iure nostro cautum est ^b. Dabant quoque operam feciales, ut seruarentur cōditiones fœderis, pacem faciebant, & si parum legitimè facta videbatur, irritam reddebant. Non aliter tamen fœdera cum sociis, aut hostibus sancire,

^a Lib. 1. Et
Gell. lib. 16.
cap. 4. Et
Dion. Halic.
car. Ant. Ro-
ma, lib. 2.

^b In l. ult. D.
de legationib.

LIBER PRIMVS.

4

fancire, aut pactiones concipere poterant, quàm si cōsulis, aut prætoris auctoritate, intercedente S. C. iussuq; populi, permissum foret, denique si quid imperatores, vel duces contra iurisiurâdi religionem peccassent, feciales cognoscere,
 7 bant, atque expiabant. Verba * autem
 „ iuris fecialis hæc erant : Belli, pacis, fœ-
 „ derum, indutiarum, oratorum, feciales
 iudices sunt ^a. Et quidem auctores fœ- ^{a Cicer. lib. 2}
 deris, minus rite initi, per ipsos feciales ^{de legib.}
 hostibus dedebântur, vt hac ratione, po-
 8 pulus religione solueretur. Iniussu * ve-
 rò populi & citra Senatus auctoritatē,
 nihil sanciri poterat, quod populum te-
 neret, & sine fecialibus, cærimoniaque
 alia solemnī, fœdus fieri non poterat.
 Vnde T. Veturius, & Sp. Postumius
 9 conf. * quia, cū malè pugnatum apud
 Caudiū esset, legionibus Romanis sub
 iugum missis, pacem cum Samnitibus
 iniussu populi, senatusque fecerant, vnâ
 cum T. Numicio & Q. Æmilio Trib.
 pleb. quòd eorū quoq; auctoritate pax
 Caudina facta erat, dediti sunt hosti-
 bus, vt pax Samnitum repudiaretur. at-
 que huius deditiois ipse Postumius,
 qui dedebatur, suasor & auctor fuit ^b.

A 4

Cuius

DE IVRE ET OFF. BELL.

Cuius verba, vt refert Liuius, hæc fuerūt : Dedamur per fœciales, nudi vinctique, exoluamus religione populum, si qua obligauimus : ne quid diuini, humanive obftet, quo minus iustū piumque de integro ineatur bellum. Deditio-
 tionis vero per fœciales factæ formula hæc fuit * : Quandoquidem hice homines iniussu populi Romani, quiritem fœdus ictum iri spopoderunt, atque ob eam rem noxam nocuerunt : ob eam rē, quò populus Romanus scelere impio sit solutus, hosce homines vobis dedo. Similiter multis annis post * C. Mancinus Numantinis, quibuscum iniussu populi & citra senatus auctoritatem fœdus fecerat, deditusest b.

a Cicero of-
 fic. lib. 3.
 Flor. lib. 2.
 cap. 18.

DE BELLO IVSTO ET IVSTIS
 BELLI CAUSIS.

- 1 *Conseruanda iura belli.*
- 2 *Duo genera decertandi.*
- 3 *Bella suscipienda, vt in pace viuatur.*
- 4 *Ex bellis etiam iustis multa mala oriri.*
- 5 *Bellum honestum turpi paci præferendum.*
- 6 *Iusta bella iure Gentium, Canonum, & diuino permissa.*

LIBER PRIMVS.

5

- 7 *In iusto bello requiritur auctoritas Principis.*
- 8 *Apud Romanos belli pacisq. arbitrium penes populum fuit.*
- 9 *Quandoque iniussu principis bellum geri poss.*
- 10 *In pœnam rebellionis ipso iure inciditur.*
- 11 *Iusta belli causa.*
- 12 *Rebellio.*
- 13 *Iniuria facta principi, cœsetur facta Deo.*
- 14 *Aliud rebellis; aliud hostis.*
- 15 *Iura belli an conueniant rebellibus.*
- 16 *Ciuilis dissensio.*
- 17 *Lex Solonis.*
- 18 *In bello non semper tutū non alteri parti se adiungere.*
- 19 *Media via periculosa.*
- 20 *Principis auctoritas semper sequenda cōtra rebelles.*
- 21 *Nulla iusta causa rebellandi.*
- 22 *Quid respub. vel patria.*
- 23 *Rebellio grauissimum crimen.*
- 24 *Tyrannus occidi potest.*
- 25 *Legitimus princeps tyrannus dici non potest.*
- 26 *Lex Regia.*
- 27 *Pontifex ex causa potest regem regno priuare.*

DE IVRE ET OFF. BELL.

- 28 *Bellum aduersus infideles an, & quatenus iustum.*
- 29 *Imperator non est totius mūdi dominus.*
- 30 *Hæreticis iustum bellum infertur.*
- 31 *Militi non nocet iniusta belli causa.*
- 32 *Militi Christiano sub imperatore pagano permissum militare.*
- 33 *Quatenus regi infideli parendum.*
- 34 *Iustum bellum etiam sine iusta causa.*
- 35 *An utrimque bellum dici possit iustum.*
- 36 *Pecunia neruus belli.*
- 37 *Cuius impensis bellum geri debeat.*
- 38 *Traianus fiscum lieni comparabat.*
- 39 *Mos Gallorum.*
- 40 *Damnain bello accepta an resarciri debeant.*

CAPVT SECVNDVM.

IN repub. bene constituta maximè cōseruanda* esse iura belli docet Cicer.^a 1
in quo & suscipiendo, & gerendo, & deponendo ius vt plurimum valet & fides^b. quò spectāt illa, quæ de iure feciali diximus. Nam cū sint duo* genera de- 2
certandi, vt idem ait: vnum per disceptionem, alterum per vim; cumq; illud proprium sit hominis, hoc belluarum; confugiendum est ad posterius, si vti nō
licit

^a offic. lib. 1.

^b Cicer. lib. 2
de legibus.

licet superiore. Quod etiā indicasse vi-
 dentur poëtæ, cū Chironem centau-
 rum (cuius superiorem partē hominis,
 inferiorem verò equi formā referre fin-
 gunt) Achillis pædagogum cōstitutum
 tradunt: vt ostenderent, bonum princi-
 pem non solū prudentia & consilio,
 aliisque animi dotibus præditum, sed
 etiam viribus, & armis instructum esse
 debere. in eos enim qui æquum pati nō
 possunt, neq; ratione cohiberi, vis haud
 iniusta est. Sed vt Scipio dicere solet,
 imperator itidē vt medicus, ad malum
 curandum vltimo demum loco ferrum
 3 adhibere debet ^a. Quare suscipienda ^a Plut. in A-
 quidem bella sunt, ob eam causam vt si- ^{poph.}
 ne iniuria in pace viuatur, & ita vt nihil
 aliud nisi pax quæsitā videatur ^b. Quò ^b c. uol. 23
 spectat memorabilis illa Martiani Cæ- ^{quest. 1.}
 saris sententia: Donec liceret in pace vi-
 uere, nō debere principē arma sumere:
 4 cū tot tantaque mala ex bellis ^{*}, etiam
 quæ iusta dicuntur, oriantur. quorum
 „ malorum, vt exclamat D. Augustinus ^c, ^{c de ciuit. Dei}
 „ multas & multiplices clades, diras & ^{lib. 19. cap. 7}
 „ duras necessitates, si, vt dignū est, eloqui
 „ velim, quanquam nequaquam sicut res
 „ postulat, possim; quis erit prolixę dispu-
 tationis

DE IVRE ET OFF. BELL.

tationis modus? Sed sapiens, inquiunt, „
iusta bella gesturus est: quasi nō, si se ho- „
minem meminit, multo magis dolebit „
iustorum necessitates sibi extitisse bel- „
lorum. quia nisi iusta essent, gerenda nō „
essent, ac per hoc sapienti nulla bella es- „
sent. iniquitas enim partis aduersæ iusta „
bella ingerit gerenda sapiēti, imo & ne- „
cessaria, quæ iniquitas homini vtique „
dolēda, quia hominum est, etsi nulla ex „
ea bellandi necessitas nasceretur. Hæc i- „
taque mala tam magna, tam horrenda, „
tam sæua quisquis cum dolore conside- „
rat, miseriam necesse est fateatur. quis- „
quis autem vel patitur ea sine animi do- „
lore, vel cogitat, multo vbique miserior „
ideo se putat beatum, quia & humanū „
perdit sensum: hæc ille. Sunt enim, vt in- „
quit Liuius, quædā belli iura, quæ vt fa- „
cere, ita pati fas est: vt sata exuri, dirui „
tectā, prædas hominum pecorumq; agi: „
quæ certē misera, licet non semper indi- „
gna, patienti sunt. Paci itaque, quæ nihil „
sit habitura insidiarū, aut turpitudinis, „
vt ait Cicero ^a, semper erit cōsulendum.

^a officio. lib. 1

^b Philopp. 13

Ceterum, quāuis, vt idem ait ^b, dulce sit „
nomen pacis, & ipsa res tum iucunda, „
tum salutaris. nam neq; priuatos focos, „
neque

LIBER PRIMVS.

7

neque publicas leges, neque libertatis
iura chara habere potest, quē discordiæ,
quem cædes ciuium, quem bellum pu-
blicum delectat: bellum tamen * hone-
stū, ex Demosthenis sententia, turpi pa-
ci semper est præferendum. Et quidem

6 iusta * bella sunt iure gentium indicta a:
& tum iure canonum^b: tum etiam iure
diuino permessa^c. nā & Deus ipse præ-
cepit Israelitis, vt Amorrhæis, aliisq; po-
pulis bellum inferrent^d. vnde D. Au-

„ gust.^e Noli, inquit, existimare neminem
„ Deo placere, qui armis bellicis mini-
„ strat. nam David Deo acceptissimus, &
„ Centurio ille, cuius fides diuino testi-
„ monio extollitur, & alij sancti viri ope-
„ ram militiæ dederunt. Vt autem bellum
7 dicatur iustum, debet imprimis * aucto-

ritate, & mandato summi principis, pe-
nes quem est belli pacisq; arbitrium, in-
dici, & suscipi^f. Nam ad priuatum non
spectat bellum mouere, cū ius suū in
iudicio persequi possit & debeat. violat
enim ius principis, qui sine iuris aucto-
ritate, manu regia ius sibi dicit^g. Sed
nec vlli, inscio, & inconsulto principe,
quorumlibet armorum mouendorum
copia tribuitur^h. Et lege Iulia maiesta-

a L. ex hoc
iure. ff. de
iust. & iur.
b c. in suū. c.
Dominus. 23
quæst. 2. li-
no. in c. olim.
de reslit. spol.
c c. nisi belli.
c. noli. c. mili-
tare. 23. q. 1.
c. notandum.
23. quæst. 2.
d Deuter. 2.
e epist. 1. ad
Bonifac.

f c. quid cul-
pat. 23. q. 1.
D. Augustin.
lib. 22. contra
Faust. ca. 74.
g L. exstat.
D. de eo quod
met. caus.
h l. vnic. C.
vt armo. v.
sus insc. prin-
cip su inter-
dict. lib. 11.

tis te-

DE IVRE ET OFF. BELL.

tis tenetur, qui iniussu principis bellum
gesserit, delectumve habuerit, aut exer-
citum comparauerit^a. Itaque Cato cen-
sebat reuocandum exercitum, & Cæsarem
hostibus dedendum, quod iniussu
populi bellum in Gallia gereret^b. Apud
Romanos* enim penes populum, cuius 8
erat summum imperium, belli pacisque
arbitrium fuit, ut ex multis Liuij locis sa-
tis constat. Itaque patres decreuere, in-
quit Liuius^c, ut tribuni militum de bel-
lo indicendo Veiētibus, primo quoque
die ad populum ferrent. item Prænesti-
nis ex S. C. populi iussu, bellum indictum
est^d: & ex auctoritate patrum populus
Palæpolitanis bellum fieri iussit: item
Vestinis^e, & Æquis^f. Vnde cum popu-
lus omne imperium in se, potestatem-
que, principi lege Regia cōtulerit^g, hoc
belli, pacisq; arbitrium est apud solum
principem: quod ita penes ipsum resi-
det, & maiestati principis cohæret, ut ab
eo diuelli non possit^h. & hoc ius reges
semper habuisse, indicat quoque histo-
ria sacraⁱ. Nonnunquam tamen*, ut puta 9
ex magna & necessaria causa, & si prin-
ceps sit absens, sitque periculum in mora,
etiam iniussu principis bellum geri po-
terit:

^a L. 3. D. ad
legem Iul.
maiest.

^b Plutar. in
Cat. Vticen.
& Iul. Cæsar

^c Liuius l. 4.

^d Liuius lib.
16.

^e Liuius lib.
18.

^f Liuius lib.
19.

^g l. 1. D. de
constit. princ.

^h Latè Bo-
din. de repub.
lib. 1. ca. vlt.

ⁱ Reg. 1. c. 8.

LIBER PRIMVS.

8 ^a Argumento

terit^a: præsertim ex causa defensionis,
 quæ iure naturæ cuilibet conceditur^b.
 Quo casu non solum licebit propellere
 iniuriam, sed etiam vlcisci^c, & hostes se-
 dibus suis pellere, si aliter ab iis tuti esse
 non possumus, neque enim dicendus est
 quis moderamen inculpatæ tutelæ ex-
 cedere, qui id facit, sine quo periculum
 euitare non potest: vt multis ostendit
 Marian. Socin.^d Nepos, qui existimat
 istud bellum dici iustum, etiã quoad ef-
 fectum, & iuri belli locum esse (effectus
 enim ex causis colligitur^e.) ideoq; capta
 in hoc bello, fieri capientium: & hæc
 multò magis obtinere, si cū rebellibus
 res sit: quorum conatus non solum qui-
 libet potest, sed etiam tenetur cohibere,
 nō exspectato iussu principis, si sit peri-
 culum in mora. Si enim is, qui non pro-
 pellit à socio iniuriam, cū potest, tam
 est in vitio, quàm is qui facit^f: quid de
 iniuria, quæ principi fit, dicendum est?
 10 præsertim* cū ij, qui quid contra prin-
 cipis maiestatem, & reipub. quietem ma-
 chinantur, ipso iure in pœnam rebellio-
 nis incidant^g, & quasi hostes occidi pos-
 sint^h, vel captiui haberiⁱ: vnde multò
 magis bona eorum capientium fient^k.
 estque

l. si alius. §.
 bellissime. in
 fine. D. quod
 vi aut clam.
 L. generalis.
 C. de decurio.
 lib. 10. L. ad
 prator. §. si
 debitorem. D.
 quæ in fraud.
 credit.
 b L. vi vim.
 D. de iust. &
 iur. l. 1. quæd.
 lic. vn. fin.
 iud. se ven.
 Clem. Païto-
 ralis. in fine.
 de re iud.
 c c. Dominus
 23. q. 2.
 d Conf. 68.
 tomo 3.
 e l. 2. §. ult.
 & l. sequ. D.
 de donatio.
 fe. nō in infe-
 rēda 23. q. 3.
 g ex. qui sunt
 rebell.
 h l. 3. §. ult.
 D. ad l. Cor-
 nel. de sica. L.
 proditores. D.
 de re militar.
 i L. transfu-
 gam. D. de
 acq. rer. dom.
 k Gloss. ex:
 qui sunt re-
 bell. & ibi
 Bart. & Cur.
 Inu. conf. 137

DE IVRE ET OFF. BELL.

estque inter cetera, quæ in Romana historia inuenire licet, præclarum in hanc sententiam exemplum de L. Pinario, Ænnæ in Sicilia præfecto præsidij : qui cum ciuium rebellionem, & defectionē ad Carthaginienses præsentiret, & liberum nō esset legatos ad Cōsulem Marcellum, quāuis haud procul esset, mittere, ex improviso magna cæde facta, ciues omnes oppressit. quo facinore Ænna retenta est, eiusque factum Marcellus non improbavit, & prædam Ænnesium militibus concessit^a. Itaque Cicero laudat factum Octauij Cæsaris, qui non expectato senatus decreto, bellum contra Antonium sua sponte suscepit. decernendi enim tempus, ut ille ait, nondum venerat ; belli autem gerendi tempus si prætermisisset, videbat repub. oppressa, nihil decerni posse^b. & senatus quoque bellum priuato consilio à Cæsare susceptum, auctoritate publica comprobauit^c. Sic quoque Scipio Nasica maximam laudem meruit, qui priuata auctoritate, se omnibus bonis ducem præbens, Tib. Gracchū cum scelerata factione oppressit^d. Neesse est enim, ut inquit Cicero, in tanta perturbatione rerum, temporibus

^a Livius lib. 34.

^b Cic. Phil. 8.

^c Cic. Phil. 5.

^d Val. Max. lib. 3. cap. 2. Appian. de bell. civil. lib. 1.

bus potius parere, quàm moribus. & vt idem ait, semper in pace, consuetudini; in bello, vtilitati parendum est. in quam sententiã alio loco plura à nobis dicentur*. Pręterea bellũ non nisi ex iusta & necessaria causa gerẽdum est^a: & abesse debet omnis nocendi cupiditas, vlciscendi crudelitas, & dominandi libido^b, quò spectant illa quę iure feciali apud Romanos fuẽre prodita. Neque solũ peccat, qui ex iniusta causa bellum gerit: sed etiam opinione humana passim receptum est, eum fere semper succumbere. Nam, vt inquit Propertius,

Frangit, & attollit vires in milite causa.

Qua nisi iusta subest, excutit arma pudor.

Iustę verò belli* causę pręcipuę sunt
 11 hæ: Defensio proprii imperij, personarum, amicorum, sociorum, & rerum^c. ad defensionem enim ipsa lex naturalis etiam priuatis auctoritatẽ præstat^d. Iustum ergo bellum, vt C. Pontius Samnitium dux dicebat, quibus necessariũ, & pia arma, quibus nulla nisi in armis spes relinquitur. Subest quoque iusta belli causa, cùm geritur ad recuperandas res, quę per vim & iniustẽ ab hostibus detinentur^e: vel vt iniurię, vel dāni

* l. 2. cap. 5.

a c. noli. 23.

quod 1.

b c. quid cul-
patur. 23. q. 8.

c c. iustum.
23. quest. 2.

c. fortitudo.
cum duob. se-
quen. 23. c. o-
lim. et ibi in-
no. de restit.
spol.

d l. vt vim.
D. de iust. &
iur. l. furem.

D. ad l. Cor-
nel. de sica. l.
itaque. D. ad
l. Aquil.

e c. iustum.
23. quest. 2.

D. Augustin.
quest. 10. su-
per Iosue l. 2.

B illati

DE IVRE ET OFF. BELL.

illati auctores dedantur ad supplicium,
 si fortè non publico, sed privato cōsilio
 iniuriā illata fuerit^a. quod etiā iure fe-
 ciali cautum fuisse superius ostēdimus.
 Itaque Daud, mortuo Saule, bellum
 gessit cum Isboseth, filio Saulis, qui oc-
 cupare nitebatur regnum Israël, quod
 Dominus per Samuelem prophetā tra-
 diderat Daudi^b. & Romulus Albanis
 bellū intulit, quòd dictator eorū Clui-
 lius, nollet res raptas restituere, neque
 raptores tradere^c. Est præterea iusta bel-
 li causā, vindicta iniuriæ iniquissimè il-
 lata^d. Sic legimus Davidem regem in-
 tulisse bellum regi Ammonitarum, pro-
 pter derisos legatos suos^e. Et quidem
 ratione iniurię illatæ, dicetur etiam bel-
 lum iustum, si quis prohibeatur transire
 per alicuius provinciam. modò trāsitus
 innoxius futurus sit : qui iure humanæ
 societatis patere debet^f. Itaque Israëlītę
 bellū intulerunt regibus Amorrhęorum,
 propter non concessum transitū inno-
 xium, in terrā ipsa Deo permissam^g.
 Iustissimam^{*} deniq; belli causam habet 12
 princeps, qui armis persequitur rebel-
 les, & ab imperio deficientes^h. grauis e-
 nim iniuria inferitur Deo, & principi,
 cum

a c. 1. de in-
 iur. 7 6. cap.
 Dominus, 23
 quæst. 2.

b Reg. 2. c. 2

c Dionys
 Halic. lib. 3.

d c. Dominus
 23. quæst. 2.
 cap. dispar.
 23. quæst. 8.
 e Reg. 2. cap.
 20. cu duob.
 sequ.

f c. vlt. 23.
 quæst. 2.

g Num. 2.
 h c. auctori-
 tatē. 15. q. 6.
 cap. scire vos.
 23. qu. 8. faci-
 l. amissum.
 §. qui defi-
 ciunt. D. de
 capis, minime,

LIBER PRIMVS.

IO

- cùm eius imperio subditi resistunt, non est enim potestas, nisi a Deo : & qui resistit potestati, vt inquit Paulus^a, Dei ordinationi resistit : & iniuria * facta principi, cēsetur facta Deo : qui Samueli, a quo populus alium regem petebat, dixit : Non te abiecerunt, sed me, ne regnem super eos^b. Dauid autem bellum gessit cum Seba filio Bochri, qui populum sollicitauit, vt a Dauide ad ipsum deficeret^c. Sed cùm rebellis * propriè hostis dici non possit, (nam aliud est hostis, aliud rebellis^d) verius est, vt si cū subditis rebellibus armis certetur, non tam dicamus esse bellum, quàm executionem iurisdictionis, & persecutionem rebellium^e. Vnde etiam non erit opus auctoritate summi principis, sed sufficiet eius qui iurisdictionē habet^f. Hinc iura belli *, captiuitatis, & postliminij, quæ hostibus tantùm cōueniunt^g, non posse rebellibus cōuenire, consequēs videtur : sicut nec piratis & latronibus (qui hostium numero non cōtinentur) conueniūt^h. quod ita intelligi debet, vt ipsi iure belli agere non possint : ideoq; dominium rerū captarum non acquirūtⁱ, quod hostibus tantùm tributum est^k. in

a ad Roman.
cap. 13.

b Reg. 1. c. 8.

c Reg. 2. c. 20.

d ex. qui sunt
rebelles. l. ho-
stes D. de ca-
ptiui. b. res.
D. de verbor.
significat.

e Anno. in c.
olim. 1. de re-
iuri. spoliat.
suc. l. qui re-
stituere. D. de
res vendic.

f d. . . qui re-
stituere.

g l. postlimi-
nij. et totot. s.
D. de captiui.

h D. l. hostes.

i l. postlimi-
nium. §. a pi-
ratis. D. de
captiui. l. a
latronib. D.
de testam. l.

hostes.

k D. l. postli-
minij.

DE IVRE ET OFF. BELL.

ipſos verò iure belli ſæuire, multoq̃ue
magis quàm in hoſtes, licet: ſunt enim
odio digni maiore, & nō debet eſſe me-
lioris cōditionis rebellis & latro, quàm
legitimus & iuſtus hoſtis^a. Quò ſpecta-
re videtur quod ^bCicero ſentit, non eſſe
mittendos legatos ad Antonium, nec
verbis rogandum, ſed cogendum armis
eſſe recedere ab obſidione Mutinæ, co-
loniæ populi Rom. & oppugnatione
Bruti imperatoris, conſulis deſignati, &
ciuis optimi. non enim cum Annibale
rem eſſe hoſte reipub. ad quem ſenatus
olim legatos miſerat, vt à Sagunto rece-
deret; ſed cum ciue. Neque intereſſe di-
cebat, utrùm urbem Romanā Antonius
oppugnaret, an coloniam populi Rom.
præſidij cauſa collocatam. & alibi idem
Cicero ad Plancum ſcribens^c dicit, cum
Antonianis, à quibus Brutus Mutinæ
obſidebatur, pacem fieri nō debere: vo-
cans eos ſœdiſſimos latrones, qui aut
armis poſitis pacē petere deberent: aut,
ſi pugnantes eam poſtularent, victoria
pacem, non pactione pariendam eſſe.
Præterea cum à parte principis ſint om-
nia illa, quæ ad iuſtum bellum ſunt ne-
ceſſaria: nempe belli gerēdi ius, & iuſta
belli

^a *Argumēto*
l. 3. §. 1. D.
de donat. in-
ter vir. et vx.
^b *Philipp. 5.*

^c *epiſt. 6. lib.*
10.

LIBER PRIMVS.

II

belli causa; à parte verò rebellium, neq; belli gerendi ius, quod soli principi competit, vt superius ostēdimus, neque iusta belli causa: cū nulla sit causa rebellandi, vt mox dicemus: sequitur bellum, quod cum rebellibus princeps gerit, iustissimum esse: ideoque iuri belli locum esse contra rebelles, qui tanquam hostes occidi possunt^a, vel capti serui haberi^b, vnde etiam multò magis bona eorum prædæ cedent^c. effectus enim ex causis colligitur^d. Quod ita verum puto, si auspiciis summi principis bellum geratur, alioqui verò, quamuis defensio cuiuslibet permessa sit, & quisque iurisdictionem suam exercere possit, tamen iura belli non aliter locum habebunt, quàm si auctoritate, & nomine summi principis bellum geratur^e, alias enim bellum dici non potest. Bellum verò quod rebelles gerunt, iniustissimum esse cōstat: ideoque iure belli agere non possunt, & capti ab ipsis non fiunt serui^f. nam cessante causa cessat effectus^g, & nemo ex dolo suo lucrari, aut aliis nocere debet^h. Non obstat quod Vlpianus respōditⁱ, in ciuilibus dissentionibus*, qui in alterutram partē discessissent, vice ho-

a l. 3. §. ult.
D. ad l. Cor.
de sic. l. 1. ro-
ditores. D. de
re militar.
b l. transfu-
gam. D. de
acq. ver. dom.
c Gloss. &
Bart. ex. qui
sunt rebe. l.
Curt. in
conf. 137.
d l. 2. §. ult.
e m l. seq. D.
de don.
f Bart. in l.
hostes. D. de
captiu. Inno.
in c. olim. 1.
de restit. spcl.
in c. f. aut &
infra de iure-
iura.
g d. l. possi-
minium §. a
piratis. D. de
captiu. d. l. a
latronibus.
D. de testam.
h c. cum ces-
sante. de ap-
pellat. L. adi-
gere. D. de
iur. patro.
i l. doli. C.
de per. et com.
rei vend.
i in l. si quis
ingrnam §.
in ciuilibus.
D. de captiu.

DE IVRE ET OFF. BELL.

stium non esse : eorū scilicet, inter quos iura captiuitatis & postliminij vigent: ideoque captos hinc inde non fieri seruos, & quod cōstitutionibus regni Hispaniæ, in ciuilibus dissentionibus capta iubetur cum septuplo restitui^a. Nam hæc locum habent, cū ciues inter sese dissentiunt, & tumultuantur : non autē cū quid contra maiestatem imperij machinatur, & in exitium reipub. contendunt^b. tunc enim hostium numero haberi incipiunt^c. Itaque Vlpianus vsus est vocabulo partis. partes autem dicit Cicero^d, cū scissa in duas partes reipub. ciues inter se contendunt, quæ etiam factiones dicuntur à Cæsare^e. bellum verò, quod Antonius inferret reipub. non partiū certamen, sed defectionem à populo Romano vocari debere. Hinc quoque Cicero^f dissentit à Cæsare, qui propter legem Semproniam, quæ iniussu populi de capite ciuis Rom. iudicari vetebat, non cēsebat mortis pœnam irrogandam Cethego & Lentulo, catilinariæ coniurationis sociis, ad quæ docet Cicero legem Semproniam, quæ de ciuibus Romanis cōstitutæ est, ad eos, qui essent reipub. hostes, qui certē ciues esse

^a Reg. lib. 16
tit. 26. par. 2.

^b D. §. in ciuilibus.

^c L. amissio
ne. §. qui de
ficiunt. D. de
cap. mun. L.
nihil interest.
L. postliminiū
§. transfuga.
D. de captiui.
L. vis. D. ad
l. Iul. Maiest.
d. Philop. 13.
^e De bello
Gallic lib. 6.
^f In Catil. 4.

esse nullo modo possent, nō pertinere. Sic certè bello cum Latinis, Campanis, Fidenatibus, Hernicis, Æquis, Hetruscis, aliisque populi Romani sociis, quos subditos, non participes imperij, fuisse satis cōstat ex Liuiο^a, Appian.^b & Dionys. Hal.^c deficiētib; & rebellātibus, legimus victos oīa hostilia passos fuisse, & capta prædę cessisse, atq; captos in feruiturē redactos: imo multò durius cum iis actū fuisse, quàm cum aliis hostibus. censebant enim maximè ita rebellantes in officio posse contineri, si id actum esset, ne possent rebellare. quamdiu enim malis relinqueretur malefaciēdi facultas, ad fore & voluntatem. Atque ita Capua, quæ per deditionem populi Rom. facta fuerat^d, cū ad Pœnos defecisset, ^{d Liuius li. 7} expugnata à Romanis, lxx. pondo auri, & argenti tria millia ex præda ad quæstores delata sunt; lxx. principes senatus interfecti: trecenti ferme nobiles Campani in carcerem conditi, variis casibus interierunt: multitudo alia Campanorum venundata: ager omnis & tecta publica populi Romani facta sunt^e. Simi- ^{e Liuius l. 36} liter cum Fidenatibus, quæ erat colonia populi Romani, rebellantibus actum^f. ^{f Liuius li. 4}

DE IVRE ET OFF. BELL.

Ænna quoque, in Sicilia, vt superius diximus, quæ præsidio Romanorum tenebatur, cum ad defectionem spectaret, cum magna cæde ciuium direpta fuit ^a.
^{34.} eodem modo postquam Gallia in provinciam esset redacta, cum Gallis rebellibus actum fuisse passim inuenias apud Cæsarem. Porro in dissentionibus * ci- 17
uilibus non inutilis futura videtur lex Solonis : quæ, inter alias antiquissimas, Athenis axibus ligneis incisa erat : quæ cavit, vt qui exorta seditione populari, & scissa in duas partes ciuitate, neutri se adiunxisset, hic domo, patria, fortunisq; careret, exul, extorrisq; esset. Quod & Phauorinus philosophus inter fratres quoq; & amicos dissidentes fieri oportere censuit : vt vtriusque partis amici, si ad concordiam componendam parum auctoritatis habuerint, tum alter in alteram partem discedat, & hac ratione viam sibi ad vtriusque concordiam muniant ^b. Equidem hanc legem hisce nostris temporibus vtilissimam fore censeo, ad hoc, vt exorta aliqua factione malorum, protinus omnes boni communibus viribus eos opprimant, neque se vnà cum repub. opprimi patiatur; vt, pro dolor!
cum

^a *Liuius lib.*

^{34.}

^b *Gell. lib. 2.
cap. 2.*

cum magno reipubl. Christianæ detrimento, & huius Belgij euerfione paffim fieri videmus. dum enim boni nimia fua modestia, & patientia, malis conatibus feditioforum ciuium concedēdo, fe pacem habituros confidunt, duriffimum fibi feruitutis iugum injiciūt: quod poftea frustra excutere conantur. & fit, vt cū bonorum iacturam aut vitæ periculum pro republ. adire recufant, neceffariò cum republ. pereant. omne enim malum nafcens, vt inquit Cic. facile opprimitur, inueteratum fit plerumque
 18 robustius. Neque etiam * ſemper tutiffimum erit, quod plerique arbitrantur, non interponere ſe bello, ſed ſpectatorē belli, fortunarumque alienarum, euentum ſine vllo discrimine rerum ſuarum operiri, quod legati Antiochi & Ætolorum, qui Romanos Græcia expellere conabantur, Achæis amicis Romanorū perſuadere nitebantur, petentes vt ſaltem neutri parti ſe adiungerent. nam ad ea T. Quintius Proconſul, nihil tam alienum à rebus Achæorum eſſe oſtēdit: quippe, ſiue gratia, ſiue dignitate, præmium victoris futuros^a. Ariſtenus quo-
 que prætor Achæorum, cū Romani³⁵

^a *Linus lib.*

DE IVRE ET OFF. BELL.

primùm eorum amicitiam expeterent,
& Philippus saltē ne armis interessent,
postularet, oratione ad suos habita o-
stendit, Romanos aut socios habendos,
^a *Limul. 32* aut hostes; mediam^a viam nullam esse^a: 19
quæ, vt Pontius Samius dicebat, neque
amicos parat, neque inimicos tollit. Ita-
que Portius Cato, summus vir, Pōpeio
& Cæsare inter se contendentibus, quā-
uis a factionum auctōribus multis in re-
bus causa reipub. dissentiret, & neutrius
mentem planè probaret; tamen bello
exorto: non sibi quiescendum existima-
uit, sed eas partes secutus est, quæ plus
æquitatis habere viderentur, Bruto etiā
dehortante, cui prudenter respondet:

*Summum Brute nefas ciuilia bella fatemur,
Sed quo fata vocant, virtus secura sequetur.*

^b *lib. 2.* Et cetera, quæ carmine prosequitur Lu-
canus^b. Sed hæc deliberatio, vtrius par-
tes æquiores sint, in democratia vel ari-
stocratia, scisso imperio, quod pluribus
commune est, admitti potest; in monar-
chia verò, optimus & prudentissimus
quisque, principis^{*}, apud quem summa 20
imperij est, auctōritatem sequetur, cōtrā
seditiosos & turbulentos ciues, & subdi-
tos. postquam enim visum est reipub.
per

- pervnum consuli^a: cui lege regia populus omne imperium in se, potestatemq; concessit^b, quique est communis omnium parens^c: & cui diuina lege obedire iubemur^d: eum, non secus ac patriam, defendere & tueri quilibet debet. Et quidem, vt inquit Cicero, nulla iusta
- 21 * causa videri potest aduersus patriam arma capiendi. & Plato nefas esse duxit, vi uti contra patrem vel matrem, omnium verò maximè contra patriam. Nulla autem tanta impietas, nullum tantum scelus, quod sit parricidio vindicandum^e. Parricidā verò patriæ vocat Cicero Antonium; quòd reipub. bellum inferret: cuius certè salus præferri debet saluti
- 22 patris^f. Rempub. voco*: in quo sanctissimū nomen patriæ cōtineri dixit Cornificius^g; non solum ipsum, quod absurdum esset. nam omne solū viro forti patria est: sed vt Cicero interpretatur, coetum ciuium iuris consensu, & utilitatis communione sociatum. Quòd spectat quod Cæforinus apud Appianum^h legatis Carthaginiensium respōdit: civitatem Carthaginiensium, quam Romani promiserant liberam fore, non in muris & ædificiis consistere: quæ delere vellent.

a l. 2. §. monissime. D. de orig. iur.

b L. 1. D. de consuet. princ. c Authen.

neq; vir quod ex donat. in fine.

d Paul. ad Roma. 13.

e Quintil. de. cla. 286.

f L. minimè D. de religio. & sumptib. funer. L. velut. D. de iust. & iur. g ad Heren. lib. 4.

h In bello pnn.

DE IVRE ET OFF. BELL.

vellent. Factionem verò optimatum, & seditionem, & conspirationem populi remp. dici non posse, idem Cicero asserit. iniustus enim populus, quem tyrannum vocat, non potest rempub. constituere. Nam vt modò diximus, qui hostiliani animo aduersus rempub. vel principem est animatus, cùm natura sit ciuis, voluntate sit hostis, diciturq; perduel-

a in l. ult. D.
ad leg. lul.
maiest.
b l. quos nos.
D. de verbo.
fig.
c d. l. vltim.

lis a: quo nomine hostes appellari solent b. Et quidem hæc duo, princeps & respub. ita connexa sunt & copulata, vt illius hostis nemo esse possit, quin etiã sit huius, & e conuerso c. Pro patria verò mori, & ei nos totos dedere, & in ea nostra omnia ponere, & quasi nos consecrare debemus, vt inquit Cicer. 1 &, vt idem ait, laudandus est, qui mortem optet pro repub. quiq; docet chariorẽ esse patriam nobis, quàm nosmet ipsos. Omnia itaque quæ agimus, non ad nostram vtilitatem & commodum, sed ad patriæ & principis salutem conferre debemus. quo nomine Demarathus Lacedæmonius, Aristides, Phorion & Themistocles Athenienses; Tarquinius Collatinus, Camillus & Rutilius Romani, maximam laudẽ meruerunt: qui omnes iniurias

d de legibus
lib. 2.

LIBER PRIMVS.

IS

iniurias à patria illatas, æquissimo animo tulerūt, & nullam vindictam, quamuis nō deesset facultas, moliti sunt. quin Themistocles, sumpto veneno, mori maluit, quàm Persum regi, a quo magnis honoribus & præmiis erat affectus, operam suam ad bellum patriæ, licet ingrata, inferendum præstare. & Camillus, vir optimus, & de patria optimè meritus, in exilium actus, patriæ in extremo periculo, immemor iniuriæ, opem tulit, eamque hostibus expulsis, restaurauit.

- 23 Inobedientia* autem subditorum, & rebellio in principem, grauissimum crimē habetur, & hæresi comparatur ^a: & inobediens dicitur infidelis ^b. Quomodo enim, inquit D. Hieronymus, fidelis esse poterit, in substantia Dei, qui carnali Domino fidem adhibere non potuit ^c. ideoque ob quantumuis graua onera a rege subditis imposita, non licet rebellare. nam melius est omnia mala pati, quàm malo consentire ^d. & quamuis o-
- ^a c. sciendum; 8. qu. 1. c. si papa. 40. dist. 31. c. si inest.
- ^b c. nullus. 38. dist.
- ^c c. si apud 23. quest. 5.
- ^d c. ita nec. 32. quest. 5. cap. Lotianus. 31. qu. 2.
- ^e c. in memoriam. 19. dist.
- nus a superiore impositum sit difficile, nihilominus tamen ferendum est, & pia deuotione tolerandum ^e, propter bonum obedientię. generale enim pactum est societatis humanæ, obtemperare re-
- gibus

DE IVRE ET OFF. BELL.

^a c. que con-
tra, de fl. 8.

gibus suis^a. Quare quamvis Roboam,
filius & successor Salomonis, nollet vel
minimum Israëlitis, de iugo durissimo
ipsis imposito per Salomonē, minuere:
sed diceret, quod graui iugo, a patre im-
posito, grauius superadderet: ideoque
decem tribus Israël scissæ a tribu Iudæ
^b 3. Reg. 12. & Benjamin, relicto rege suo; Hieroboā
fecissent regem^b, non tamen ex eo extra
culpam fuerūt. nam indignatus est Do-
minus omni semini Israël, & demoliuit
eos, & dedit eos in direptionem, donec
abijceret eos a facie sua. quia scilicet ab
vnitate dissipati, alterum sibi regem cō-
stituisent^c. Similiter quamvis Nabu-
chodonosor rex esset infidelis, & pluri-
ma mala faceret^d, & statuam suam aureā
adorari præciperet, & eos, qui non ado-
rassent, mitti in fornacē ignis ardentis^e:
tamen dixit ei Daniel: Tu rex regū es, &
Dñs cæli regnum, & fortitudinē & im-
periū dedit tibi. & Dominus per pro-
phetam Hieremiā ait: Dedi omnes ter-
ras istas in manu Nabuchodonosor re-
gis Babilonis, serui mei: insuper & be-
stias agri dedi illi, & seruiant illi omnes
gentes, & filio eius, & filio filij eius: do-
nec veniat tempus terrę eius, & ipsius, &
seruiant

^c Cypr. lib. 1.

^d 1. 6. c. de-

nisque. 7. qu. 1.

^e Hier. 39.

^e Daniel. 3.

^f Daniel. 2.

„ feruient ei gētes multę, & reges magni^a. a *Hiere. 27.*
 „ Et propheta Baruch: Orate, inquit, pro
 „ vita Nabuchodonosor regis, & pro vita
 „ Balthazaris filij eius, vt sint dies eorum
 „ sicut dies cęli super terrā^b. & Ezechiel^b *Baruch c. 1*
 propheta grauitur inuehitur in Sede-
 chiam regem Iudę, accusans eius perfidi-
 am, & rebellionem cōtra regem suum
 Nabuchodonosor^c. Sed & Dauid rex^c *2. Para. 26*
 Hebręorū diuina auctoritate designa-
 tus, tamen Saulem (qui per legem diui-
 nam regno erat priuatus) regnantem &
 illi infensum, semper est honore regio
 persecutus, & cū posset eundē, in spe-
 luncam, in qua latebat, ingressum, solū
 paruo negotio obtruncare, noluit, ne-
 gans se extēsurum manum in christum
 Domini^d. iussit quoque Dauid occidi^d *Reg. 1. ca. 24. & 26.*
 illum, qui nūtiabat se occidisse Saulem,
 inquiring: Quare non timuisti mittere
 manum tuam in christū Domini^e? Re-^e *Reg. 2. c. 1*
 ges ergo & principes, si boni sunt, tan-
 quam à Deo missi ad vindictam malo-
 rum, laudem verò bonorum, vt inquit
 Petrus^f, summa pietate coli debent, sin^f *Epist. 1. c. 2*
 mali, patiēter tolerari. principum enim
 & regum peccata ferenda sunt, & ad Dei
 iudicium reijcienda, cui placet interdū
 popu-

DE IVRE ET OFF. BELL.

populos, ob ipsorum peccata, iniquitate principum affligi. nam, ut est in sacris literis^a, Deus regnare facit hominem hypocritam, propter peccata populi^b. nulla autem potestas nisi a Deo, ut Paulus testatur^c, qui nos principibus obedire iubet^d. & Petrus, etiam discipulis dominis, nos parere vult^e. & idem docet honorandos esse reges: cum tamen tunc nullus adhuc rex Christi fidem accepisset, sed omnes essent infideles, & in Christianis persequendis crudelissimi (neque enim Neronis & Domitiani, & aliorum crudelitatem tot scriptorum literis celebratam, quisquam ignorat) iisdem tamen Christiani ex præcepto Dei obediebant, quatenus nihil præciperetur, quod Deum offenderet: cui sciebant magis obediendum, quam hominibus^f. Ex his certè^g 24 liquet, quod quamvis tyrannum, qui per vim & illegitimè principatum occupavit, si tyrannis aliter tolli non possit, occidere cuilibet licitum sit: & per legem Valeriam, sacrum esset cum bonis caput eius, qui consilia regni occupandi iniisset^h: illum tamen, qui iure successionis, electionisve princeps est, quamvis iniquè & crudeliter agat, privato non licere

^a Job cap. 14

^b Alphons. de Cast. contra here, in verb. Potestas.

^c ad Rom. 13

^d ad Tit. 3.

^e epist. 1. c. 2

^f Astor. 1.

^g Plut. in vi-

ta P. Valerij.

P. Dion.

Hal. lib. 5.

licere occidere, neque populo eum reij-
 cere, vel ab eo deficere ^a. idque concilio
 Constantiensi ^b decisum est: quo etiam
 hæretici declarantur contrariæ sententiæ
 25 assertores ^c. legitimus* enim princeps,
 quamuis crudelis & iniquus, tyrannus
 26 dici non potest. cumque lege* regia, imo
 ex ordinatione Dei, omne imperium &
 potestas principi in populū sit collata;
 illum iudicare populus non poterit. nō
 enim potest inferior iudicio superiorē
 ligare ^d. Quò spectat quod propheta
 ait^e: Nunquid gloriabitur securis cōtra
 eum, qui secat in ea? aut exaltabitur ser-
 ra cōtra eum, qui trahit eam? ex quibus
 luce clarius esse Nicolaus Papa rescrip-
 sit, non posse quemquam, qui minoris
 auctoritatis est, eum qui maioris pote-
 statis est, iudiciis suis addicere, aut pro-
 priis definitionibus subiugare ^f. Itaque
 rectè M. Aurelius Imperator populo
 magistratum, magistratui regem, regi
 verò Deum iudicem constitutum dixit.
 Et quidem si princeps, qui potestatem a
 Deo habet, indicta causa, neminem pu-
 nire aut condēnare potest g: qua aucto-
 ritate subditi, qui nullā potestatem ac-
 ceperunt, principem, cuius in potestate

^a Felin. in co-
 cium nobis.

^{ex.} de præ-
 script. Bruc.

ⁱⁿ reper. in
 verbo Tyrā-

^{nus.} Domini.

^a Soto de iust.

^{et iur.} lib. 5.
 qu. 1, art. 8.

^b sess. 15.

^c Alphons de
 Cast contra

^{hære.} in ver-
 bo Tyrannus;

^d c. inferior.

^{21.} dist. 1. nō
 magistratus;

^{D.} de recep.
 arb.

^e Esai. 10.

^f in d. t. in-
 ferior.

^g Clement.

^{pastoralis} de
 censib. et re

^{iudic.}

DE IVRE ET OFF. BELL.

& imperio sunt, & cui obedire iubetur, suo arbitrio expellere, aut reijcere poterunt? cū ne tyrannus quidē, lege Solonis, indicta causa occidi posset; & cū iuri naturali repugnet, vt inferior habeat imperium in superiorem, & vt idē sit accusator & iudex. Grauibus ergo pœnis coërcetur, ex primo capite legis Iuliæ, non solū qui principē occidit, sed etiam cuius operâ, dolo malo, consilium occidendi initum fuerit, vel quid

a l. i. C. ad
l. iul. maiest.
L. quisquis
cod. tit.

contra maiestatem imperij machinatū^a. Sed & si quamcunque infamiam, quæcunque pericula, mortem denique, si res ita postulat, pro salute principis, & patriæ subire, iura diuina, & humana cogunt, quæ iusta rebellandi causa esse potest? Quemadmodum enim videmus in corpore humano, omnia mēbra capiti, tanquā parti nobiliori, obedire, qualiacunque tādē præcipiat, & pro eius salute nullū recusare periculū: sic quoque subditi, qui sunt mēbra reipub. salutem principis, qui reipubl. caput est, proprio commodo præferre debent. & huius quoque sentētiæ assertores fuere, qui inter Hebræos præcipui habiti sunt, Essei vocati, id est executores legis diuinæ: qui

nã: qui reges & principes, qualescunq;
 tandẽ sint, subditis inuiolabiles esse de-
 bere, dixerunt, tanquam a Deo missos.
 Neque quemquam mouerit exemplum
 Tarquinij Superbi, qui regno pulsus
 est, propter sua scelera: tum quia nõ rex,
 sed verè tyrannus fuit: (non enim legi-
 timè, sed per vim, nefario scelere, occiso
 Tullio socero suo, regnũ adeptus est ^a.)
 tum etiam quia, vt I. C. ait, nõ quid Ro-
 mæ fiat, sed quid legitimè fieri debeat,
 spectandum est ^b. errant enim, vt inquit
 Cicero, qui quod exemplo fit, id etiam
 iure fieri putât. Et hæc quidem ita pro-
 cedunt, si summum imperium sit apud
 vnum principem; sin verò sit apud po-
 pulum, vel optimates, certè hoc casu si-
 ne dubio licebit cum tyrãno iure agere,
 si tempora permittât; sin minus, licebit
 eum vi opprimere, & quauis ratione ty-
 rannum è medio tollere. Itaque senatus
 priorẽ viam secutus est in Nerone tol-
 lendo: posteriorem in Maximino. Sciẽ-
 dum est enim Imperatores Romanos
 non habuisse summum imperium, quã-
 uis plerique id sibi tyrannicè vsurpau-
 erint. id què indicant hæc Suetonij ver-
 ba in Caligula; Parũ abfuit, inquit, quin

^a Dion. Hal.

lib. 4.

^b L. sed licet.

D. de off.

pres.

^c Appianus

in proœmio l.

1.

DE IVRE ET OFF. BELL.

speciem principatus in regnum cōuerteret. non enim erant imperatores aliud quàm principes, imperium verò erat apud populum ^a. Reges verò imperio abutentes* poterit summus Pontifex, variis modis coërcere, & cōpellere vt administrent iusticiam ^b. gerit enim vices Dei in terris, a quo vtrumque gladium accepit, spiritualem & temporalem, ad reipub. Christianæ quietem, & conseruationem ^c. Itaque Nicolaus Papa Lotharium reprehendit propter sua peccata ^d. & Gelazius Anastasio minabatur ^e. Innocentius eius nominis primus, Arcadium Imperatorem, eò quòd sanctum Ioannem Chrysostomū ^e sede sua pelli permiserat, excommunicauit ^f. Sed & si Reip. Christianæ omnino conueniat, non solum coërcere poterit, sed etiam destituere. quemadmodum Deus (cuius vicarius est Pontifex) Saulem regno priuauit, & Dauidem in locū eius surrogauit ^g. sicque Zacharias Pontifex, Childericum eius nominis tertium Francorum regem destituit, & Francos iurandi religione exsoluit ^h. Innocentius quartus, Fredericum II. Imperatorem, propter sua scelera primum excommunicauit,

^a Bodin. de rep. lib. 1. c. 8.

^b c. administratores. 23. q. 3.

^c c. nominis, de iudic. c. vna sanctam. ex. de maio. et obed.

^d in c. scelus. 2. quest. 1.

^e in c. alius.

^f 15. quest. 6.

^g c. duo sunt. dist. 96.

^g 1. Reg. c. 6

^h c. alius. 15 quest. 6.

nicauit, & cū nihil proficeret, indignū
 imperio iudicauit, & subditos a vinculo
 sacramenti liberauit^a. & idem Innocē-
 tius, Lufitaniæ regi, propter suam negli-
 gentiam, fratrem ipsius Comitē Beno-
 niensem, collegam dedit^b. Hanc verò
 potestatem populo tribuere, vt nōnulli
 voluerunt^c, non solū absurdum est, &
 iniquum, sed etiam ad reipub. euerfio-
 nem spectat, non enim rex, si aliquantu-
 lum contra volūtatē populi imperat,
 protinus iniquus, & tyrannus dicendus
 est. nam ista ratione nulli sint reges. Ac
 Moyſes ipſe iuſtiſſimus, & ſapiētīſſimus
 princeps, idem tyrannus iudicaretur:
 quòd omnia fere iuberet, ac prohiberet
 contra populi volūtatē. Sed nec mo-
 narchia, vel regia potestas dicenda est,
 cū arbitrio populi reſpub. gubernatur
 a rege: quoniam ſtatus reipub. pendet a
 populo. quo nihil ſtultius, nihil intem-
 perantius, & cū in bonos exarſerit, ni-
 hil furioſius. Multitudinis namque, vt
 rectè Liuius, ea eſt natura, vt humiliter
 ſeruiat, aut ſuperbè dominetur. & Xe-
 nophon, idem imperator bonus ac Phi-
 loſophus, popularem potentiam virtu-
 tibus inimicam eſſe teſtatur: nec aliter

^a cap. ad A-
 poſtolica. de
 ſent. et re iud.
 in 6.

^b c. p̄adi. de
 ſupplend. ne-
 gligent. præ-
 lat. lib. 6.

^c Fer. Vazq.
 illuſt. quæſt.
 lib. 1. c. 5. nu.
 10. Hic tom.
 in Fræcogal-
 lia. Girard. de
 Bernard. in
 hiſt. Franc. l.
 3.

DE IVRE ET OFF. BELL.

stabiliri posse, quàm bonis omnibus e-
iectis. quod Seneca paucis verbis com-
plexus est: Quis enim, inquit, placere
potest populo, cui placet virtus? Sic cer-
tè legimus, apud Athenienses & Roma-
nos, longè præstantissimos ciues, & de
republ. optimè meritos ostracismo, exi-
lio, morte, per inuidiam, iniustè a stulta
& ingrata plebecula multatos fuisse.
Præclare autem Anacharsis Scythæ, A-
theniensium rempub. breui perituram
prædixit: quòd sapientes in ea consul-
tarent, stulti verò iudicaret. videbat e-
nim senatum, reipub. cōsilia, quibus ni-
hil sanctius esse debet, à populo petere;
id est a stulto & infano, prudentiam. Ne-
que verò tam absurdum erat, quamvis
absurdissimum, omnes omnium opes,
quàm summum imperium inter ciues
equare: quòd, vt rectè Bodinus^a, opibus
quisque frui potest; imperiū verò pru-
dentia paucissimis est a natura tributa.
Et quidem si metuendus est tyrannus,
multò magis metuenda est tyrannorum
multitudo. Qui autem populare impe-
rium Ro. laudant, non satis illorum hi-
storias legisse videntur, neq; perpendisse
calamitates tot seditionum, secessionū,
conten-

^a in method.
hist. cap. 6.

contentionum, & bellorum ciuiliū,
 quæ rempub. toties affligerunt. quorū
 omnium certè, cōmunio imperij, quod
 ex æquo partiri difficile est, causa fuit.
 sed de his pluribus agere instituti nostri
 28 ratio non permittit. Vt ergo iustas* belli
 causas prosequamur, bellū aduersus in-
 fideles, ex eo solū quòd infideles sunt,
 ne quidem auctoritate imperatoris, vel
 summi Pontificis, indici potest^a, infide-
 litas enim nō priuat infideles dominio
 quod habent iure gentium. nam non fi-
 delibus tantū rerū dominia, sed omni
 rationabili creaturæ data sunt. Domini
 enim est terra, & plenitudo eius, orbis
 terrarum, & vniuersi qui habitāt in eo^b.
 & Dominus solem suū oriri fecit super
 bonos & malos^c. Itaque quamuis Na-
 buchodonosor esset infidelis, tamen do-
 minus dedit illi regnum & imperiū, vt
 modo diximus. & hæc sententia plerisq;
 probatur, vt ostēdit Couarruias^d. Sed
 nec ex eo capite bellum dicitur iustum
 cum infidelibus, quòd puta imperatori
 29 *tanquam totius mundi domino parere
 recusent, ex receptissima interpretū sen-
 tentia^e. nam communem hanc opinio-
 nem falsam esse, & imperatorem nō esse

a l. Christiani-
 nis. C. de pa-
 ga. & iur. et
 temp. 100. c.
 dispar. 23.
 quest. 8.

b Genes. c. 1.
 c Matt. 5. in
 fin. & c. 6. in
 prin.
 d in c. pecca-
 tu. de reg. iur.
 in 6. 2. par.
 relect. §. 9.
 e in l. be. e. a
 Lenoue. C. de
 quadr. pre-
 script. in l. de
 precatio. D.
 ad leg. Rhod.
 de iact. in l.
 cunctos popu-
 los. C. de sum-
 ma Trinit. &
 fide Cath. in
 l. hostes. D. de
 captini.

DE IVRE ET OFF. BELL.

totius mundi dominum, a viris doctissi-

a Card. Alb.
Fulg. Alc.
Chas. Dormis.
a Soto et alijs.
b in d. l. pec-
catorum d. 9. 2
c quest. ul
lult. l. 1. c. 20
d si q.
d l. vlt. d.
de iuris. omni.
iud. c. vlt. de
constitut. in 6
l. 1. et toto tit.
C. vbi de cri-
minis. agi o-
por.

mis apertè ostensum est a: quos refert & sequitur Couar.^b & Ferd. Vazq.^c Vnde ex hac causa non poterit imperator iustum bellū inferre infidelibus, qui eius imperio subditi non sunt. siquidem nemo punire potest eum, quem nō habet in sua potestate^d. Nec itē ex auctoritate summi Pont. poterit dici, istud bellum iustum. nam is in infideles iurisdictionē non habet, nec temporalem, nec spiri- tualē: nisi quatenus ea necessaria est ad Christianæ reipub. quietem & vtilitatē. & ad ecclesiam non pertinet, punire in- fideles, qui nunquā Christi fidem susce- perunt, secundū illud Pauli ad Corint.^e Quid mihi de his qui foris sunt, iudica- re? Vbi Thomas dicit, prælatos ecclesiæ accepisse potestatem tantū in eos, qui se fidei Christianæ semel subiecerunt. vnde hæreticis*, qui a fide Christiana 30 defecerūt, iustum bellum infertur. Qua de re pulchrè Alphons.^a Cast.^f Conten- ditur verò iusto bello cum infidelibus, ex causis, ex quibus cum alijs quibuscū- que bellum gerere licet 8. tum etiam ex eo quod forte fidem Christianam blas- phemijs, prauisq̃ue persuasionibus im- pediant,

f l. 2. de iust.
her. pum.
g c. dispar. 23
q. l. luno. &
DD. in cap.
quod super
his de voto.
Thom. 22. q.
10. art. 8.

- pediant, atque item legis euangelicæ liberam prædicationem : quia fit iniuria Christianis, qui habent ius prædicandi euangelij, per vniuersum orbem. Et hæc quidem iustæ belli gerendi causæ, per p̄so iudicio principibus ac regibus (penes quos est belli auctoritas atque consilium ^a) sunt æstimandę: qui si forte humana cupiditate bellum gerant *, non nocebit militibus, qui obedire debent principi. Itaq; inquit D. Augustinus ^b;
- „ Vir iustus, si forte sub rege homine etiã
 „ sacrilego militet, rectè potest illo iubẽte
 „ bellare, ciuicæ pacis ordinem seruãs. cui
 „ quod iubetur, vel non esse contra Dei
 „ præceptum certum est, vel vtrum sit, certum non est: vt fortasse reum regem faciat iniquitas imperandi; innocentem autem militem ostendat ordo seruiẽdi.
- 32 Vnde & Christiano * militi etiam sub imperatore pagano militare permissum est. nam & Iulianum Cæsarem apostatã milites Christianos habuisse legimus: quibus cum diceret, Producite aciẽ pro reipub. defensione, obediebãr: cum autem diceret, producite aciẽ in Christianos, agnoscebant imperatorem cæli ^c.
- quos cum idẽ imperator donatiuo dato

^a c. quid cul-
patur. 23. q. 2.

^b lib. 22. cõ-
tra Faust.
Man. c. 75. de
c. quid culpa-
tur.

^c c. Iulianus
11. quest. 3.

DE IVRE ET OFF. BELL.

ad sacrificia deorum gētilium pellicere
tentasset, donatio imperatori reddito,
christianismū liberrimē professos, cum
martyrij desiderio, exauctoratos fuisse

tradunt^a. Legimus quoque Marcū Au-
relīum Antoninum, Christianorū, qui
sub ipso merebant, precibus (quibus sibi
pluviam, hostibus fulmina a Deo impe-
trarunt) bellum Marcomanicū, Sar-
matis, Vandalis, Quadis devictis, con-

fecisse^b. Ex quibus docemur sub impe-
ratore pagano, vel etiam hæretico, sub-
ditis licere militare, nisi liquidò constet
bellum iniustum esse. nam Deo magis
serviendum, quā hominibus^c.

Quā-
vis enim etiam infideli regi^{*}, & iniquo
parendū esse doceamur^d; tamen habet
hæc obedientia suos limites. unde licet
filiis Israël præceptum esset a Deo, ut o-
bedirent regi Nabuchodonosor; tamen
cū idem rex iussisset, ut statuam suam
auream adorarent (quod præceptum fi-
nes excedebat potestatis regię) tum po-
tius habuerunt, qui optimi erant inter
filios Israël, in fornacem ardentem con-
ijci, quam ei præcepto regis obedire.
quorum voluntatē sic Deus approba-
uit, ut illæsos ab igne conservauerit^e.

Quo

^a Soz. *zm.* l. 5.
c. 17. *Cassio.*
hb. 6. *tripart.*
hist. c. 30. *Ni-*
cap. *ph.* lib. 10.
cap. 23.

^b *Paul. Oro-*
fid. lib. 7. c. 15.
Euseb. lib. 5.
eccl. histor. c.
5. *Nicoph.* l. 4.
c. 12.
^c *Act.* 1. *cap.*
rk. 15. q. 6.
^d *d. c. l. l. l. l.*
mus.
^e *Ps.* 1. c. 2.

^e *Dan.* 2.

Quò spectat quod Christus ait in euā-
gelio a: Reddite quæ Cæsaris sunt, Cæsa-
ri; & quæ Dei, Deo. quod & Paulus A-
postolus^d planissimè expressit, cùm ait. a Matth. 22.
Reddite omnib. debita, cui tributum,
tributum; cui vectigal, vectigal; cui ti-
morem, timorem; cui honorem, hono-
rem. Ex superioribus quoque colligere
licet, quòd quæ hætenus de iustis belli
causis dicta sunt, magis ad æquum & bo-
num, & viri boni officium, quàm ad iu-
ris effectus referri debent. cùm enim
summis tantum principibus, qui supe-
riorem non habent, belligerendi ius sit,
de æquitate causæ disceptare non con-
uenit. b ad Rom. 13
hinc certo modo iustum^{*} po-
terit dici bellum, etsi non ex iusta causa
geratur, iusti enim variæ sunt significa-
tiones: vt annotauit Budæus^c. neque
semper æquitatem, & iusticiam designat,
sed aliquando etiam plenitudinē quan-
dam significat, quo sensu dicuntur iuste
nuptiæ^d, iustum matrimonium^e, iusta
ætas^f, iusta persona litem instituendis,
iustus filius^h, iusta libertasⁱ: eo quæ sen-
su iustum prælium dixit Liuius^k. simili-
ter iustum bellum dicitur, quod publicè
legitime quæ geritur ab iis, qui bellige-
randi

c l. 3. D. pro
focio.

d inst. de
nupt. in prin.
et l. nuptie. l.

e titu. nuptiar.
e in l. Clau-
dus. D. de his

quib. ut in-
dig. l. 1. D.

unde vir &
uxor. Quintil.

l. 5. cap. 10.

f in l. 2. §. 1
D. de vaca.

mun. l. ait
Diuus. D. de

iure fisc.

g in l. in v-
nuerfis. C.

qui dat. tutor.
vel curat. pos.

h in l. 2. D.
de adopt.

i Cicer. in
Topic. l. 1. D.

si quis test.
lib. l. genera-

liter. D. qui ce-
a quib. ma-

nu.
k lib. 49.

DE IVRE ET OFF. BELL.

^{a iul. hostes.} ^{D. de captiv.} randi ius habent . Itaque Vlpianus^a,
 Hostes, inquit, sunt, quibus publicè po-
 pulus Roma. bellum decreuit , vel ipsi
 populo Roma. ceteri verò latrunculi,
 vel prædones appellantur. Et Pompo-
^{b l. hostes. D.} ^{le. verb. sign.} nius^b : Hostes, dicit, sunt, qui nobis, aut
 quibus publicè nos bellū decreuimus:
 ceteri verò latrones, aut prædones sunt.
 Vnde hoc bello, licet non ex iusta causa
 geratur, iura belli, captiuitatis & postli-
 minij, quæ hostibus cōueniunt, locū ha-
 bebūt. quod ex eo satis probatur, quòd
 cū Romani nō nisi iustis ex causis bel-
 lum mouerent, quod iure feciali diligē-
^{c Dion. Hal.} ^{lib. 2.} ter cautum erat^c: tamen hosteseorum,
 qui iustam belli causam habere non po-
 tuerunt, quæ vtrinque iusta esse non po-
 test, capta hoc bello etiam iure Roma-
 norum sibi acquirebant , & captos in
^{d l. postlimi-} ^{nij. D. de ca-} ^{ptiui.} ^{e d. l. postli-} ^{minij. in prin.} seruitutem redigebant^d. id quæ verū est,
 etiamsi liquidò constaret de iniquitate
 hostiū. quod Paulus I. C. satis indicat^e,
 cū ait: Naturali æquitate inducū esse.
 vt qui per iniuriam ab extraneis detine-
 batur, is vbi in fines suos rediisset, pristi-
 num ius suū reciperet: iure scilicet post-
 liminij. Ex quibus apparet, captum ab
 hostibus etiam ex iniusta causa bellum
 geren-

- gerentibus, fieri seruum. nam alioqui non esset opus fictionibus postliminij: sicut nec opus est, cum quis à latronibus captus fuit, cum non fuerit seruus^a. Sufficit itaque, quod ad effectus iuris, & ut iura belli locum habeant, attinet, bellum geri ab iis, qui hostium numero sunt definiti, & belligerandi ius habent^b. Quo sensu videtur defendi posse Alciani opinio^c, & Fulgositij^d: qui vtrinque
- 35 iustum* bellum esse posse asserunt, contra receptam interpretum sententiam; quæ si ad iustam belli causam referatur, æquissima est. cum enim hostes contrarij sibi sint, contraria iura necesse est habeant: & vna eademque belli causa hinc inde iusta esse nō potest. Ceterum cum
- 36 pecuniam* neruum belli esse plerique existiment (quod spectat illud T. Quintij Flaminij, qui Philippomeni Achæorum prætori, multis equitibus, ac grauis armaturæ militibus instructo, pecunię autem inopi, illudens, manus eum dicebat habere & crura, sed ventre carere. nam & corporis eo habitu prætor erat^e.)
- 37 quæri solet, cuius impensis* bellum geri debeat, vtrum principis, an populi. Et quidem si Princeps redditus regales
- habeat

^a L. qui a latronibus. D. de testam. L. postliminiū.

^b S. a piratis. l. hostes. D. de capti. & post.

^c reuer. b Fulg. & Iaso. in l. ex hoc iure. D. de iust. & iur.

Petrus Anchoran. in regul. Peccatiū. col. 13. vers.

Tertiū quero. Aretinus in l. qui a latroni.

D. de testam. Albericus de Rosa in l. cūstos populos.

col. 6. C. de summ. Trin. Abb. in c. fecit, de iureiur.

ram. quos allegat et sequitur Natta cōsil. 284.

^d In 2. p. ad rad. c. ult.

^e In d. l. ex hoc iure. e Plut. in apoph.

DE IVRE ET OFF. BELL.

habeat a ciuibus assignatos, certè ipsius principis impensis bellum geri debere plerique existimant^a. quod maximam rationem habet. omnes enim omnino principatus, regna, imperia ob publicā ipsorum ciuium vtilitatem, non ob eorum qui reipub. præsunt commodā, inducta esse, communi, frequentissimaque philosophorum, & legumlatorum sententia proditum est. Itaque Cicero^b:
 Omnino, inquit, qui reipubl. præsunt duo Platonis præcepta teneant. vnum, vt vtilitatem ciuiū sic tueantur, vt quicquid agant, ad eam referant obliti commodorum suorum. alterum, vt totum corpus reipubl. curent, ne cū partem aliquam tuentur, reliquas deferant, vt enim tutela, sic procuratio reipub. ad vtilitatem eorum, qui commissi sunt, nō ad eorum quibus commissa est, gerenda est. Quam sententiam latè prosequitur Ferdinand. Vazq.^c Si verò princeps idoneos redditus nō habet, totius regni impensis bellum geri debet^d. Neque hic certus tributi modus præscribi potest. nam vt Cleobulus belli dux, locis Atheniensium in bello cōtra Philippum certam tributi summam definiri postulanti-
 bus,

^a Angel. in l. turres. per illū text. C. de oper. public.

Lasus. in l. diuortio. §. impendia. Et ibi Zasius, D. sol. matri.

Guil. de Cener. Bald. Et Cyp. in l. neminem. C. de sacros. eccl.

^b offic. lib. 1.

^c quest. illust. cap. 1. et sequ.

^d Bald. in l. si aliquā. D. de offic. procurator. Boerius in tract. de iust. cla.

tibus, respondit, bellum finiri non potest^a. & huc facit, quòd ex sententia Catonis, in republ. bene constituta debet

^a Plut. in vi-
ta Demost.

esse domi industriz, erarium opulētum, tenues res priuatæ: qui corruptissimis moribus vitium contrarium posuit, publicè egestatem, priuatim opulentiam. vnde luxu & desidia ciuitas facilè corrumpitur, vt ex Sallustio refert & probat D. August.^b Meminisse tamen debent principes, modestissimi illius responsi Tiberij Cæsaris, qui thesaurariis onerandas tributo provincias dicentibus, respondit, boni pastoris esse, tōdere pecus, & non deglubere. Memorabilis

^b de ciuit. Dei
lib. 5. cap. 12

38 quoque est Traiani * sententia: qui correptus ab vxore Pōpeia Plotina, quòd calumniis suorum procuratorum provinciæ diuexarētur, detestari coepit improbas exactiones, & insigni vfuse est similitudine, fiscum appellans lienem. sicut enim, crescente in corporibus nostris liene, artus reliqui tabescunt: ita turgente principis fisco, marcescunt cetera reipub. membra, & grauiter ægrotant^c. Ex superioribus deducitur, ciuem

^c Sex. Aur.
Vic. in luluas

non teneri propriis sumptibus principem ad bellum sequi: sed stipēdium illi

a prin-

DE IVRE ET OFF. BELL.

a Aret. in §.
preiudiciales.
inst. de a-
ctiomb Bart.
in l. Maria. §
1. per illū tex.
D. de ann. le-
gat. Oldra.
consil. 234.
Cas. in cōsuet.
Borgun. tit. de
iust. §. 4. Boe-
rius decis. 303
b Reg. l. 3. et
3. tit. 19. par.
2.
c Caesar de
bello gall. l. 3
d Argumento
l. suo victu.
D. de oper. lib.
Specul. in Tit.
de sen. §. quo-
nam ver. 12
Bald. in c. 1.
quibus mod.
fisc. amitt.
Ludovi. Rom.
in l. recusare.
§. si quis alio,
col. 1. et 2. D.
ad S. G. Treb.
e Argu. l. 1. et
ibi Angel. D.
ad l. Rhodis,
de iact.
f Argu. l. 2. §
si conseruatus.
D. ad l. Rhod.
de iact.
g Reg. l. 4.
tit. 2. par. 3.

a principe vel repub. constitui debere^a,
Si tamen maxima vrgeat necessitas, vt-
pote pro defensione regis, vel reipubl.
omnes tenentur ad hoc bellum concur-
rere, cuiuscunque sexus, vel conditionis
sint, grauibisque poenis ex constitutio-
nibus regni Hispaniæ afficiuntur, qui
hoc bellum detrectauerint^b. Quò spe-
ctat, quòd more Gallorum*, initiū bel- 39
lorum erat armatum conciliū indicere,
quò lege communi omnes puberes ar-
mati conuenire consueuerant: & qui
ex his nouissimus conuenisset, in con-
spectu multitudinis omnibus cruciati-
bus affectus, necabatur^c. Vassallus quo-
que feudatarius tenetur dominum suū
in bello iusto, etiam propriis sumptibus
iuuare^d. Sed an dāna*, in quæ quis belli 40
causa forte incidit, resarciri debeāt, que-
ri potest. Et certè, si quis pro defensione
reipub. sine stipendio ad bellum iuerit,
videtur damnum illi ex hac causa illatū
meritò repēdi debere^e. at militi qui sti-
pendium meretur, non refunduntur
damna bello accepta^f: nisi quòd ex con-
stitutionibus regni Hispaniæ ex præda
forte facta istiusmodi dāna resarciri so-
leant^g. Et quidem ad iniustum bellum
voca-

LIBER PRIMVS.

vocatus, neque ad stipendia, neque ad
damna refarcienda actionē habet. nam
ex causa turpi nulla datur actio.^a

24

a l. generali-
ter, & l. seq.
D. de verbo.
oblig. L. si re-
muerandi. §
rei turpis. D.
mā d. it. Imo.
in c. sicut, &
infra de iure-
iurand.

DE DVELLO SEV SINGVLARI
CERTAMINE.

- 1 *Duellum quare prohibitum.*
- 2 *Duellum ex causa læsæ famæ illicitum.*
- 3 *Duelli vsus antiquissimus in Hispania.*
- 4 *Duellum fuit in vsu apud quosdam po-
pulos.*
- 5 *Consuetudo duelli non valet.*
- 6 *Consuetudo duelli aliena a Græcorum &
Romanor. institutis.*
- 7 *Duellum cum hoste licitum.*
- 8 *David singulari pugna prostravit Go-
liath.*
- 9 *Singulare certamen magni momenti in
bello.*
- 10 *Duello nonnūquam belli finis impositus.*
- 11 *Depugna Horatorum cum Curiatjs.*
- 12 *Non esse tutum belli enentum duello re-
dimere.*
- 13 *De Metio Suffetio.*

CAP. TERTIVM.

DVelli vsum vt detestabilem, & fa-
bricante diabolo inductū, summa
ratione sacri canones, & concilia patrū,
D variis

DE IVRE ET OFF. BELL.

variis censuris & pœnis, tam in eos qui decertant, quàm eos, quorū auctoritate, & consilio, atque etiam præsentia istiusmodi certamina ineūtur, statutis exterminandum & abolendum esse censue-

a c monoma-
chian. 2. q. 4
c 1. et do 10 tit.
de purg. vul.
& tit. le cler.
in duel. pog. et
cōcil. Triden.
sess. 19.
runt ^a. quòd scilicet ^{*} hoc genere certa- ^I

b L. exstat.
D. quod met.
caus.
c l. 1. D. de
iur. & iur.
cat ^b. ideo enim latæ sunt leges, & creati magistratus, vt licitū ab illicito discernant, & ius suum cuique tribuant ^c. tum etiam quòd hac decertandi ratione ipsa

d c. signifi-
cantibus. de
purg. vul.
iusticia violetur. nā quàm plurimi, quorum causa iure & æquitate optima erat, stolidissimi deorum Martis arbitrio pug-

e d. c. mono-
mactiam. c.
porro. de Cle.
in duel. pug.
nantes occubuere ^d. præterea quòd Deus tentari non debeat: quod fit, cū ad manifestationem veritatis, vt plerunque fit, duellum initur ^e. denique cū homicidiū diuino & humano iure prohibeatur, duellum, per quod plerunque ad homicidium deuenitur, esse prohibitum etiam dicendum est. cū enim aliquid prohibetur, prohibitum etiam censetur omne id, per quod eò deuenitur.

- 2 tura. Sunt tamen* qui existimēt, ex causa
 læsæ famæ hoc genus pugnae iniri posse:
 Quia, inquiūt, crudelis est, qui negligit
 famam suam^b. fama enim cōmodo præ-
 ferenda est^c, & vitæ æquiparatur^d. sed
 eorum sententiam non probo. idcirco
 enim, vt inquit Imperator^e, iudiciorum
 vigor, iurisq̃ue publici tutela est in me-
 dio cōstituta, ne quisquam sibi ipsi per-
 mittere valeat vltionem. & non potest
 dici honoris sui prodigus, vel negligēs,
 qui suam, suorumue iniuriam auctori-
 3 tate iudicis persequitur. Porro constat*
 hoc genus pugnae, tam ad ostentationē
 virtutis, quàm ad cōtrouersias deciden-
 das, antiquissimum fuisse, præsertim in
 Hispania. nam cū Scipio Carthaginē
 nouam, ad vota soluenda diis, munusq̃;
 gladiatorum, quod mortis causa patris,
 patruiq̃ue parauerat, rediisset, spectacu-
 4 lū, inquit Liuius^f, fuit non ex eo genere
 5 hominum, ex quo lanistis comparare
 6 mos est, seruorum delectu ac libertorū,
 7 qui venalem sanguinem habent: volun-
 8 taria omnis & gratuita opera pugnan-
 9 tium fuit. nam alij missi a regulis sunt, ad
 10 specimen insitæ genti virtutis ostentan-
 11 dum: alij, ipsi professi se pugnaturus in
 gratiam

a. Argumento
 l. oratio, D. de
 spons.

b Bald. in c.
 1 col. 3. de
 pace tenenda.
 Cagn. Decius
 Curt. sen.

c Curt. inu. &
 alij, quos re-
 fert Ferdinā.
 Vazq̃ quest.
 illust. ib. l. c.

49
 c l. ludi. inus.
 D. si quis o-
 mis. cau. test.
 d l. iustia cau.
 fa. D. de ma-
 nu. vend.
 e in l. n. l. ius.
 C. de lude.

f lib. 8.

DE IVRE ET OFF. BELL.

gratiam ducis : alios æmulatio ad certamen, vt prouocarent, prouocatiq; haud abnuerent, traxit: quidā quas disceptando controuersias finire nequiuērāt, aut noluerant, pacti inter se, vt victorem res sequeretur, ferro decreuerunt. nec obscuri generis homines, sed clari, illustresque Corbis & Orsua patruels fratres, de principatu ciuitatis, quā Ibē vocant, ambigentes, ferro se decertaturos professi sunt. Corbis maior ætate erat. Orsue pater princeps proximè fuerat, a fratre maiore post mortē eius principatu accepto. cū verbis Scipio disceptare vellet, ac sedare iras, negatum id ambo dicere communibus cognatis, nec alium deorum hominūue, quā Martem se iudicem habituros : robore maior; minor flore ætatis, ferox. mortem in certamine, quā alter alterius imperio subijceretur, præoptantes. Cū ab tanta rabie dirimi nequirent, insigne spectaculū exercitui præbuere, documentumque, quantū cupiditas imperij malum inter mortales esset. Maior vsu armorum, & astu facilè stolidas vires minoris superauit. hætenus Liuius. Et hæc quidem decertandi ratio *, etiam posterioribus temporibus,

poribus, ad lites dirimendas, certis casibus, & legibus apud Hispanos (quâuis eandem iniquissimâ scirent^a) permissa fuit^b. Apud Longobardos quoq; moribus receptum fuit, vt quoties coram iudice defectus quispiam esset, aliquid-que ad plenam intentionis fidem iudici faciendam deesset, duello certis casibus controuersia definiretur^c. Constituit & Fredericus Ænobarbus imperator, vt aliquando duello res decideretur^d. Neq; a Longobardorum legibus Gallorum consuetudo multum dissidet, vt liquet ex eorum legibus, quas Salicas vocant. & exstat apud eos quoque hæc Philippi
 „ constitutio: Si quis occulti criminis, ca-
 „ pitalisque reus sit, atque ita de eo con-
 „ stet, vt quæstioni subijci possit; condem-
 „ nari non possit: is, arbitrato accusatoris, duello experiatur. cuius constitutionis meminit Ioann. Faber^e: eamque refert Guido Papæ^f: qui adducit quoque, & interpretatur aliam quandam constitutionem imperialem de modo duelli, & qua ratione iudici debeat^g. Solet quoq; hæc consuetudo duelli admodum frequens esse in Italia, præsertim pro conseruatione honoris^h. Vnde multi hanc

^a Reg. lib. 8.
 tit. 14. par. 3.
^b Tit. 4. de
 las lides par.
 7.

^c in ll. long.
 tit. qual. quis
 se defen. deb.
 et tit. de purg.
 res, & tit. de
 hom. lib. hom.
^d c. 1. de pra-
 cetenen. §. si
 quis hominē,
 & §. si miles.
 in v. lib. feud.
^e in §. per
 contrarium in-
 stit. de hered.
 que ab intest.
^f decis. 617.

^g Decis. 191
^h Deci. con-
 ci. 97. Curt.
 Inu. conc. 173
 Curt. sent. in
 repetitio. l.
 admonēdi. D.
 de iur. iuran.
 Cagnol et al-
 lij quos refert
 Ferd. Vaz. q.
 quæst. 111. tit.
 lib. 1. cap. 40.

DE IVRE ET OFF. BELL.

rem anxie tractauerunt. vtpote quibus de causis duellum inire liceat : vter pro- uocatoris, vel prouocati vices sustineat: qui ad duellum admittantur: quādo de- tractari duellum possit : quando optio- nem, quem vulgo campionem vocant, dare concessum sit: de electione armorū & loci : de iuramento calumniæ a pug- nantibus præstando: & sic de ceteris cō- trouersis, quæ in hoc genere pugne in- cidere solent. Non ignorauerunt tamen viri doctissimi hanc consuetudinē, quip- pe iuri contrariam, non* valere^a: præfer- 5 tim cū expressè iure canonico sit pro- hibita, cui standum est in vtroque foro, cū agitur de peccato^b. sed quia de fa- cto seruari solet, perinde de huiusmodi corruptela disputauere, atque si valeret: quia quæ factō fiunt, quādoque ad cau- sam iuris trahuntur^c. Et quidem con- 6 suetudo ista*, inter ciues, socios & com- militones singulari pugna cōtrouersias decidendi, non solum a Christianis in- stitutis abhorret: sed etiam plurimū abfuit a veteri tum Græcorum, tum Ro- manorum disciplina; qui turpissimum censebant, belli socios, quos oportet o- pe mutua causam communē defendere, stulta,

a l. 2. C. que sit long. teni. consue. l. non dubium. C. de legibus.
b c. nouit de iud. c. 1. & 2. de nouis oper. munc.

c l. mulier. §. 1. D. de cond. inst. l. qui habebat. D. de manu. testa. Alexan. con. cil. 107. col. 6

stulta, vt sæpe fit, ac pernicioſa ambitio-
 ne, pugnare, aut velle ſuas priuatas con-
 trouerſias ferro potius dirimi, quàm
 communibus legibus diiudicari. quod
 a ratione admodum alienum eſt. non
 ſecùs quàm ſi duo Philoſophi, aut Iure-
 conſulti inter ſe, vter doctior ſit, gladiis
 decertent. Neque enim de omnibus in-
 iuſticiæ generibus vllũ turpius aut ma-
 ius eſſe poteſt, quàm vt imbecillis ac te-
 nuis, accepta iniuria, ſit infamia dignus,
 niſi cum aduerſario, quātumcunque vi-
 ribus præſtet, armis decertauerit, ac vitā
 periculis obiecerit: præſertim cùm na-
 tura ſic cōparatum ſit, vt qui minimum
 rationis, plurimum roboris habeant, vt
 de Scythiſ refert Bodinus^a. Qua certè
 ratione etiam fortiffimi viri, ſi cum bel-
 luis, quæ robore præſtant, conferantur,
 iure infames ſint. prius itaq; omnia ex-
 periri, quàm armis decertare ſapientem
 7 decet. Ceterum qui hoc genus* pugnæ
 non cauſa vindictæ, aut priuati odij, ſed
 pro bono publico ſubeunt, extra culpā
 ſunt: cùm etiam laudem mereantur^b.
 Itaque ſi quiſ iuſſu, vel ſaltem conſenſu
 ducis (cùm alioqui extra ordinem pug-
 nare non liceat) cum hoſte publico, ſin-

^a in metho.
hiſt. c. 5.

^b l. 1. §. qui
operas. D. de
p. ſt. Hiero.
Cagnol. in l.
fauorel. ius.
res D. de reg.
jur.

DE IVRE ET OFF. BELL.

gulari certamine congregiatur, non solum non peccat in leges, & statuta Pontificum, sed exemplo Torquati, Coru-
nij, Marcelli, Scipionis, Æmiliani & aliorum, maximam inde gloriam referre debet. eadem enim ratio quæ bellum iustum admittit: in quo pro patriæ, vel ecclesiæ defensione mori gloriosissimum est^a: hæc quoque certamina licita esse ostendit, nam cum hoste pugnare utcunque in bello, nō est tentare Deum, quod lex diuina vetat, nec hostem tollere, est homicidium patrare, naturæ lege prohibitum; sed officio fungi boni militis^b. Vnde non minus* licuit Dauidi Philistæum Goliath singulari pugna prosternere, quàm si hoc idem conferto multorum prælio fecisset^c. Et certè hæ pugna*, non parum sæpe ad totius belli euentum faciunt. Itaque Liuius^d de pugna illa Torquati cum Gallo tractans: Tanti, inquit, ea dimicatio ad vniuersi belli euentum momenti fuit, ut Gallo-
rum exercitus relictis trepidè castris, in Tiburtem agrum, mox in Campaniam trāserit. Similiter bello sociali, cū ingens Gallus ex Gallicis auxiliis, quæ L. Cluentius cum Sylla decertaturus as-
sumpse-

a c. omni ti-
more. 23. 7. 8
c. omniū. 23.
9. 5. Reg. l. 1. f.
lib. 3. tit. 25.
par. 2.

b c. miles. c.
homicidium. 23
quest. 5.

c Reg. 1. c. 17

d lib. 5.

sumpserat, procurrens, inuitasset ad singulare certamen, ex Romanis aliquem, & eum paræ staturæ Numida confecisset: territi Galli confestim terga vertunt: iamque turbata acie, nec alij Cluentiani perstiterunt, sed Nolam perfugerunt trepidè^a. Committuntur^{*} quoque nonnunquam istiusmodi certamina, a summis principibus: vel ab vno, aut pluribus hinc inde a principibus pari numero electis, quorum euentus bello finem imponat. quod olim à Tullo Hostilio Romanorum rege, & Metio Sufetio rege Albanorum factum fuisse legimus. quum enim pari robore frequentibus præliis vtrinq; comminuarentur, misso in compedium bello, vt inquit L. Florus^b, Horatiis^{*}, Curiatiisque, triginis hinc atque inde fratribus, vtriusque fata commissa sunt, solemni prius foedere inter vtrumque regem, & vtriusque populū percusso, & legibus dictis, quibus victi victoribus dederentur^c. Quod genus pugnæ non quidem illicitum esse censeo: nam & D. Thomas¹, ex æquans duellum iudicio sortis, illicitum quidem esse dicit, si fiat ad probationē, vel reuelationem rei occultæ: nō autem

^a Appian. de bell. ciuili. l. 1.

^b lib. 1. c. 3.

^c Lilius l. 1.

^d 2. 2. quest: 85. art. 8.

DE IVRE ET OFF. BELL.

si fiat ad diuisionem rerum, vel contro-
uersiæ definitionem: quale fuit certamē
Dauidis cum Philistæo, quod approba-
tum fuit Deo . quod equidem admittō
inter summos principes: vel eorum au-
ctoritate, qui belli gerendi ius habent,
vt scilicet bellorum calamitates vitētur.
Quo casu etiam a Romanis pōtificibus
nonnunquam duellum cōcessum fuisse
legimus. itaque Carolus Andegauen-
sis, & Petrus Tarraconensis, cū de Si-
cilia diu bellum gessissent, auctoritate
Martini pontif. singulari certamine cō-
trouerſiam finire decreuerunt^a. Sed hāc
rationē controuerſias decidendi * (cū 12
valdē temerarium sit, summam rerum
periculo vnus, aut alterius cōmittere)
non omnino tutam, neque etiam sem-
per bello finē imponere existimo. quod
euentus pugnæ trigeminorum satis o-
stendit, nam Metius Suffetius *, fortunā 13
& euentum totius belli, & virtutem sui
exercitus fortunæ aut virtuti Cuiatio-
rum committendo, regnum & libertatē
tam propriam, quā suorum, pro qua
tuenda multis annis contenderant, mo-
mento amisit; & Romanis fortunæ arbi-
trio (cui temerē se subiecerant) victori-
bus,

^a Vide *Pro-
fard, lib. 1.*

bus, non omnino tuta victoria fuit. nam quamuis Metius Suffetius victus, protinus se suaque omnia submitteret Romanis: postea tamē in expeditione Vientana, expectata occasione, suæ temeritatis poenitens, Romanum exercitum prodere conatus est ^a. Quare vbi de omnium salute & libertate, vel de tota possessione agitur, non nisi totis viribus cōtendendum est. alias enim non solum victus temeritatem suam incusabit, sed nec victor omnino securus erit. eius enim animus, vt inquit Liuius, in perpetuum vincitur, cui confessio expressa sit, se neq; arte, neque casu, sed totis viribus cominus collatis, iusto ac pio bello superatum esse. Neque credi potest, vllum populum aut hominem denique (vt senatus Romanorum in causa Priuernatium sensit) in ea conditione, cuius eum poeniteat, diutius quàm necesse sit mansurum ^b.

^a Liuius li. 1^b Liuius li. 3.

DE PIGNERATIONIBVS, QVAS
REPRESALIAS VOCANT.

1 *Pignerandi potestas antiquissima cōsuetudine permissa.*

2 *Pignerationes quomodo hodie permissa.*

3 *Con-*

DE IVRE ET OFF. BELL.

- 3 *Consuetudo pignerandi an iure probata sit.*
- 4 *Nonnunquam ex causa etiam sine culpa quem puniri.*
- 5 *Etiam sine culpa potest quis affici pœna bonorum; non etiam pœna corporali.*
- 6 *Pignerationes ad offensionem personarum innocentium illicitæ.*
- 7 *D. Ambrosius Theodosium imper. increpuit.*
- 8 *Ex qua causa sit condita l. vindicari, C. de pœn.*
- 9 *In pignerationibus innocentes ex accidētī occidi possunt.*
- 10 *Pignerationes non alio modo licitæ quàm quo bellum.*

CAP. QVARTVM.

Pignerandi potestatem*, quam Græci i Androlepsiam vocant, antiquissima consuetudine permissam fuisse constat. moris enim fuit antiquissimi, vt qui homicidium perpetrassent, si cū in externam urbem profugissent, ad pœnam exposciti non dederentur iis, ad quos facinus admissum pertinebat, ipsis vt permetteretur pignerandi potestas. sic „ enim sancitū fuisse legimus: si quis vio- „ lenta morte obierit, pro hoc gentilibus „ & co-

„ & cognatis Androlepsiæ sunt, quoad
 „ iudicium cedis, pœnasque subierint, vel
 „ necis auctores dediderint. androlepsia
 „ verò ad tres vsque, nec eo amplius esto.

Quæ verba referuntur a Demosthene in oratione in Aristogitonem, qui istic defendit, causæ fortasse inseruiens, Androlepsiam lege esse permissam, non cōtra profugū suscipientes, sed contra eos demum, apud quos cædes facta fuisset. Iulius verò Pollux eam permissam fuisse scribit, etiam contra eos, qui homicidam profugum suscepissent, nec eum petentibus dedidissent, nec ad criminis pœnam, nec ad vindictam: nec ipsi iuste punirent: vt annotauit Budæus^a. Ad

2 hunc sanè modum * pignerationes hæc, quas represalias vocant, hodie permittuntur, vt si quæ ex gente latrones, aut piratæ, vel quicunque alij homicidia, aliaue scelera perpetraverint, iniuriam damnūque intulerint: nec eam passi potuerint obtinere ab iis, quibus scelerum auctores subiiciuntur, vel qui eos susceperint, vt iidem dedantur, vel pœnas luant, tunc liceat vti pignerationibus. Sed vtrūm hæc consuetudo * iure
 3 defendi possit, controuersum est: præ-

sertim

^a in l. aut facta. §. euentus. D. de pœ.

DE IVRE ET OFF. BELL.

a c. Iudei. c. fertim ex eo, quod iniquum sit, & a iu-
lam itaque. 1. quæst. 4. l. sticia alienū, ob alterius culpam & cri-
crimen. D. de men innocenti pœnam infligi a. nam
pœn. Aug. q. pœna sequitur criminis auctore b. Scri-
8. super l. sue. ptuin est, in fontem & iustum non occi-
b. l. famulus. des c. &, anima quæ peccauerit, ipsa mo-
C. de pœn. c. 2. rietur. filius non portabit iniquitatem
de constitut. patris, & pater non portabit iniquitatē
c. quæ sunt. d. filij. iusticia iusti super eum erit, & im-
his quæ s. a pietas impij super eum d. &, non occi-
ma p. r. cap. dentur patres pro filiis, nec filij pro pa-
Romana, in rentibus; sed vnusquisque pro peccato
fi. de sent. ex suo morietur e. Nihilominus tamen,
communicat, quandoque ex causâ *, etiam si culpa ab-
lege 12. tab. sit, quem puniri posse constat f. Quò
C. de leg. here. 4. spectat lex illa Exodi 8: Si animal homi-
c. Exod. 23. nē occiderit, lapidibus obruatur, quod
d. Exech. 18. & lege Draconis, legislatoris Atheniēsis
e. Dent. c. 24. cautum fuit. Similiter pecus licet ratio-
f. c. quoniam ne careat, & a culpa immune sit, cū ipsa
frequēter. g. foemina, quæ se ei commiscuit, suspendi
si verò ut lite iubetur h. ne tali flagitio contaminatum
non cōtest. c. indignam refricet facti memoriā i. Præ-
renouantes, et terea puer natus Dauidi ex illicito coi-
ibi gloss. 22. tu, ob parentis crimen a Deo extinctus
dist. cap. anti. est k. & infantes Sodomæ absq; vllō pro-
quo. de preul. prio peccato, simul cū adultis peccato-
c. vergētis, c. ribus igne consumpti sunt l. vnde Deus
nec huiusmo- ipse
di, de heret. glos. in c. 2. de
constit. & est
elegās text. in
c. eccle. 1. q. 4
g cap 21.
h Leu. c. 20.
i c. mulier. 15
quæst 1.
k Reg. 2. c. 12
l Genes. c. 19

LIBER PRIMVS.

31

ipse ait : Ego sum Deus zelotes, visitans iniquitatē patrū in filios, vsq; ad tertiam & quartā generationē^a. Quæ quidē diuina iudicia quāuis hominibus imitari non liceat, nisi quatenus ex manifestis 5 causis procedūt; ideoq; nulla lege*, quacunq; ex causa, quis debeat corporali poena affici ob alterius crimen^b: (quade causa etiā iniquē ab Arcadio & Honorio impp.^c dictum censet Couarruias^d, ex imperatoria lenitate, & indulgentia se vitam concedere filiis eorum, qui crimen læsæ maiestatis commiserāt: cū nullo iure illis vitam adimere possent) tamen ex causis, & propter reipub. vtilitatem; quoq; magis homines a delictis compescantur, humana lex poterit poena pecuniaria, publicatione bonorum, vel simili, punire etiā illos, qui non deliquerunt : & ita passim legibus & canonibus statutum est: præsertim in filiis & nepotibus eorum, qui crimen læsæ maiestatis diuinæ vel humanæ commiserunt : qui afficiuntur infamia, & plectuntur publicatione bonorum^e. quod præclarē legibus comparatum esse dicit Cicero^f; vt charitas liberorum amiores parentes redderet reipub. quam sententiam

^a Exod. c. 20

^b August. 9. 8. super Iosue. Thom. Card. et alij relati e Couarruias. variar. resolut. lib. 2. c. 8. ^c in l. quisquis. C. ad l. lul. maiest. ^d variar. resolut. lib. 2. c. 8

^e ad l. quisquis cum similib.

^f in epist. ad Brutum.

DE IVRE ET OFF. BELL.

a *variar. re-*
sol. lib. 2 c. 8.
b *q. 10 super*
Iosep. c. Do-
minus. 23 q. 2
c. 1. de iur. em.
in 6. & ibi
Arch. Dom.
et Franc. lac.
de Camb. &
Bart. in trac.
de represa.
Sal. in auth.
ommo. C. de
act. & oblig.
Inno. in c. o-
lim. de rest. t.
spoliat. Iacob.
de Bellou in
auth. ut non
fiant pign.
c *10. i. Papom.*
in arrest. li. 5.
tit. 3. nu. 2.
d *l. liber ho-*
mo. D. ad l.
Aquil. c. con-
tingit. de sent.
excom. Gloss.
insig. in cap.
cum homo.
23. *quæst. 5.*
e *Gloss. ele-*
gans. in Rub.
C. de decret.
decu. lib. 10
quã glossam

tentiam ex D. Augustino & aliis, latè
prosequitur & discutit Couarruias a.
Ex quibus, ni fallor, manifestum est *, 6
pignerationes istas licitas quidē esse (vt
communi omnium consensu deducitur
ex D. Augustino b,) sed non quoad of-
fensionem personarum innocētium, &
qui nullam illati damni culpam contra-
xerunt; verū bonorum tantum c.
Quemadmodum enim quis solo con-
sensu se potest subijcere damno bono-
rum, non autem membrorum, vel cor-
poris d: sic quoque lege vel statuto, cui
vnusquisque cōsentire præsūmitur, po-
test quis ex causa, licet sine culpa, affici
pœna pecuniaria, nō etiam corporali e.
Quare iustissimè D. Ambrosius* Theo- 7
dosium imperatorem increpuit, quòd
milite quodam in tumultu occiso, iussit
populum, vt quisque obuius esset, cædi.
potuit enim imperator militis occiso-
res capite punire: iniquè verò, etiam ex
causa seditionis, innocentes occidi ius-
sit. pro quo delicto culpam cum lacry-
mis professus imperator, publicam pœ-
niten-

passim sequuntur interpp. & commendat Bald. in l. vn. C. ne filius
pro pat. Alex. in l. sape, num. 10. D. de re iud. Ange. & las. in §.
actiones, nu. 68. in sit. de actio.
f c. cum apud Theophaucā, 11. q. 3. D. Aug. de ciuit. Dei l. 3. c. 26.

nitentiam in totius conspectu ecclesiæ
 8 egit: & lege cauit*, vt si princeps ex iracūdia quem seuerius puniri iubeat: sententia ad triginta dies suspēdatur^a. Ce-
 9 terum quemadmodum in bello* non licet ex professo innocētes occidere, se-
 minas scilicet, nec infantes: (licet tamē ex accidenti, si puta oppidum machinis, vel tormentis bellicis concutiatur, cū aliter bellum geri non possit.) sic quoq; in hisce pignerationibus, quamuis innoxij offendi non possint, sed tantū bonaeorum capere liceat: permittit tamen conditio rei, vt ex accidenti occidantur: siquidem aliter pignerationes istæ exerceri non possunt. Sciendū verò
 10 *pignerationes istas non alio modo esse licitas, quā quo bellū iure diuino, naturali & ciuili licitum censetur. vnde omnino requiritur auctoritas summi Principis, qui belli indicēdi ius habet^b.
 a iudice autem concedi non possunt, & inter ciues locum non habent^c. quamuis olim apud Atheniēses priuato consilio androlepsiā exercere liceret: multa tamen constituta non iure ea vtenti, vt ex Polluce annotauit Bud^d. Itaque & hodie iusta causa subesse debet. Nempe,
 E quod

a in l. vindi-
 cari. C. de por.
 d. cap. Cum
 apud Thessa-
 loniam.

b c. Dominus
 noster. 23.
 quest 2.

c Auth. vt
 in l. sud. lic. §
 quoniam, &
 Au. he. vt nō
 fia. pign.

d in l. aut fa-
 cta. §. euen-
 tus. D. de por.

DE IVRE ET OFF. BELL.

quod ille populus, contra quem pignerationes istæ conceduntur, vindicare neglexerit, quod a suis improbè factum est. alioqui verò, si iusta & vera causa desit, concessio pignerandi nullius erit momentia.

a l. cum vero. §. subuentum. D. de fid. commiss. lib. l. i. §. hac verba. D. ne vis fiat ei qui

DE BELLO CAPTIS ET IVRE
POSTLIMINI.

- 1 Iusto bello capta fiunt capientium.
- 2 Alcibiades opinio reprobata, qui dicit omnia bella hodie esse civilia.
- 3 Differentia inter res mobiles & immobiles bello captas.
- 4 Præda omnis arbitrio ducis est, non militum.
- 5 Imperatores prædam nonnunquam in ærarium inferre soliti.
- 6 Nonnunquam militibus diuidere.
- 7 Præda pars debetur etiã iis, qui non fuerunt in prælio.
- 8 Præda militibus nonnunquam edici solet, & eorum arbitrio permitti.
- 9 Principi & duci debetur sua portio ex præda.
- 10 Romani partem præda diis vouere soliti.
- 11 Non nisi de uictis hostibus & signo dato, ad prædam discurrendum.

- 12 *In diuisione prædæ fraudem committens
puniendus.*
- 13 *Fugienti in bello non debetur pars prædæ.*
- 14 *Lubendi sunt milites prædæ vendere,
ne impedimentis grauentur.*
- 15 *Res sacra non cedunt prædæ.*
- 16 *Natura ne, an instituto hominum seru-
tus sit inducta.*
- 17 *Seruitus non tollit libertatem natura-
lem.*
- 18 *Nulla vis quæ facti est, seruitutem indu-
cit, quæ iuris est.*
- 19 *Capti hodie inter Christianos non sunt
serui, nisi militent infidelibus.*
- 20 *In bello captus, & ad suos reuersus pri-
stinam libertatem recipit.*
- 21 *Nisi iurauerit se rediturum ad hostes.*
- 22 *Transfuga non habet postliminium, nisi
sit seruus.*
- 23 *Qui se hostibus dedunt, non habent ius
postliminii, licet armis victi sint.*
- 24 *Controuersia inter veteres in causa Ma-
cini.*
- 25 *In bello etiam mulieres capi possunt &
pueri.*
- 26 *Iusto bello captus, tenetur ad precium re-
demptionis, quod promisit.*
- 27 *Captiui cuius sint.*

DE IVRE ET OFF. BELL.

- 28 *Privata auctoritate non licet captivum occidere.*
- 29 *Precium conventionis, de quo convenit, non debet augeri.*
- 30 *Qui pro captivo solvit premium redemptionis, quæ remedia habeat.*
- 31 *Redemptio captivorum favorabilis.*
- 32 *Negligens redimere captivum.*
- 33 *Agri redeunt postliminio.*
- 34 *Quæ præterea redeant postliminio.*
- 35 *Res semel ab hostibus capta, & ab iisdem recuperata, an sint restituenda priori Domino.*
- 36 *Res quæ sunt hostium, non sunt in commercio, nisi sint eius generis, quæ postliminio redire possunt.*
- 37 *Præda quando sit facta hostium.*
- 38 *Capta a piratis non sunt eorum: ideoque recuperata, priori domino restituenda sunt.*
- 39 *Licet aliud constitutionibus regni Hispaniæ statutum sit.*
- 40 *Res furtiva bello capta, an priori domino restituere debeat.*
- 41 *Res incorporales, an bello capi possint.*
- 42 *Questio inter Thebanos & Thessalos.*
- 43 *Universitas non perit, quamdiu unus superest.*

Primum iusticiæ munus est, vt inquit Cicero^a, vt ne cui quis noceat, nisi la-
 cessitus iniuria. quæ causa est etiam iusti
 belli fundamentum, vt superius latè o-
 stendimus^b. Quam Ciceronis senten-
 tiam quamuis refutet Lactantius^c; vt
 quæ duorum verborum adiectione cor-
 rupta sit: nō enim addi debuisse, nisi la-
 cessitus iniuria: Socratem secutus: qui
 dicebat vltionem esse iniustam, eo quod
 malum inferre iniustum sit: summū ta-
 men principem, qui non ex animi mor-
 bo, sed ex amore iusti, vt hostiū impro-
 bitatem coerceat, & suos defendat, ac-
 ceptam iniuriam bello vindicat, extra
 culpam esse omnino dicendum est. non
 enim est iniuria, vt inquit Seneca, pati
 I quod prior feceris. Vnde dominiū* co-
 rum, quæ iusto bello capimus, in nos
 transfertur: estque hic iustus modus ac-
 quirendi dominij^d. quod & Cicero in-
 „ dicat, cū ait: Sunt autem priuata nulla
 „ natura, sed aut veteri occupatione, vt
 „ qui quondam in vacua venerunt: aut vi-
 „ ctoria, vt qui bello potiti sunt; aut lege,
 „ aut pactione, conditione, sorte^e: idque
 iure gentium inductum est^f, & iure di-

^a off. lib. 1.^b 3. c. 2.^c lib. 6. c. 18.

^d §. Item ea
 qua ab hosti-
 bus, in istis, de
 rer. diuis.
^e off. lib. 1.
^f l. ex hoc iu-
 re. D. de iust.
 & iur. c. iur.
 gentium.
 dist. 1.

DE IVRE ET OFF. BELL.

uino^a, canonico^b, & ciuili comproba-
tum^c. Cuius iuris æquitas, non tam ad
satisfaciendum ei qui iniuriam accepit,
quam ad coërcendam improbitatē eo-
rum, qui iniusta bella gerunt, spectare
videtur: vt ex D. Augustino in præfatio-
ne huius operis dictum est. Neque Al-
ciato^d assentior^e, qui bello inter Chri-
stianos capta, non fieri capientium, hoc
argumento probare conatur: quod sci-
licet omnes, qui in orbe Romano erāt,
Antonini constitutione ciues Romani
effecti sint^e. vnde hodie omnes Chri-
stianos, populum Romanum esse, &
Christi lege fratres^f: ideoque quę inter
eos mouentur bella, plus quàm ciuilia
esse: & per consequens, ius belli, quo ca-
pta fiunt capientium, inter Christianos,
locum non habere^g. Quod si verum es-
set, nullum iustum bellū inter Christia-
nos esse posset. quod falsum esse, ex iis
quę alio loco diximus^h, satis constat. vn-
de & capta hoc bello fient capientium.
nisi quod antiquissima cōsuetudine in-
troducū est inter Christianos, vt capti
vtcunque iusto bello, libertatem non a-
mitterent. de quo mox dicemus. Neque
ciuile bellū dici potest, quod inter duos
summos

a Reg. 1. c. 30
b d. c. iuris-
getium, & c.
om. mutare.
dist. 1. & c.
donat. 23 q. 5
c. sicut & in
fra de iur. iur.
c. d. & item
ea que ab ha-
bitus. l. si
quid bello. D.
de captiu. l.
naturalem. &
ult. l. trans-
fugam. D. de
acq. rer. dom.
d. in l. hostes.
D. de verbor.
signif.
e l. in orbe.
D. de statu
hominum.
f c. ad men-
sam. 11. q. 3

g l. si quis in-
genum. & in
ciuibus. D.
de captiu.
h supra de
bello iusto,
cap. 2.

summos principes, aut populos liberos geritur. non enim sunt ciues, qui non iisdem imperiis, ac iussis tenentur ^a, sed et si cum subditis, & ciuibus rebellibus sit bellum, non protinus cessabunt iura belli, quibus dominiū eorū, quæ ab hostibus capimus, nobis acquirimus. nam qui hostili animo contra imperij maiestatem quid machinatur, ex ciue fit hostis ^b. Itaq; multis rationibus docet Cicero, iustū esse bellū q̄ inferretur Antonio, hosti rei pub. iniustū verò quod ipse Antonius gerebat: ideoq; iura belli, quæ hostibus tantū conueniunt, ipsi non conuenire ^c. qua de re alibi latius tractauimus ^d: quæ huc referri possunt. Porro ^e illud quidē verum ^f est, dominium rerū iusto bello captarū, in victorē trāferri: sed distinctione facta inter res mobiles, & immobiles. immobilia enim, vtpote agri, publicātur ^g. quāuis olim nō semel agros bello captos, militibus ob benenauatā operā diuisos fuisse legimus ^h. idque a Romulo institutū fuit ⁱ. Alexāder autē Seuerus agros captos ab hostibus, limitaneis ducibus, ac militibus donauit: ita vt eorū essent, si heredes quoque militarēt, neq; ad priuatos trāferrentur: ^j

^a Latè Bodin. in metho. histor. cap. 6.

^b l. nihil interest. l. postliminium. §. transfuge. D. de captiu. l. amissione. §. qui deficiunt. D. de capite minue.

^c Philipp. 8. d. 5. de bello iusto cap. 2.

^e l. si captiuus. §. e. pulsis. D. de capt. f. l. in agris. D. de acq. rer. domin. l. item si verberatū. §. item si. D. de rer. vend. ^g Dion. Halic. ant. Rom. lib. 2.

DE IVRE ET OFF. BELL.

a AELIUS
L. ap. vs vita
Alex. Sever.
 attentius illos militaturos existimans, si
 sua iura defenderent^a. Sed cum hi agri
 non militibus, sed principi acquirantur,
 solius principis arbitrio, quid de iis fieri
 placet, relinquetur. ex constitutionibus
 quoque regni Hispaniæ, non solum a-
 gri, sed etiam naues bellicæ, bello fortè
 nauali captæ, regi acquiruntur^b. Quod
b Reg. l. 19.
tit. 26. par. 2
 verò ad reliquam prædam rerum mobi-
 lium attinet, nec ea quidem militibus
 acquiri solebat, & ne dux quidem vllum
 ius in eam habebat: sed quæstoris erat
 eam vendere, & pecuniam in ærarium
 referre. quod lege cautum fuisse tradit
c lib. 7.
 Dion. Halic. & hac potissimum de cau-
 sa Marcium Coriolanum, quòd præda
 ex Volscis militi diuisa, hanc legem vio-
 lasset, a populo condemnatum fuisse.
 eoq; spectat, quod D. Ambrosius dicit,
 disciplinam militarè docere, vt regi ser-
 uentur omnia, ex èplo Abrahæ, qui ces-
 sit omnem prædam regi Sodomorum^d.
d cap. dicat.
23. quæst. 5.
 Postea tamen apud Romanos, prædam
 omnem arbitrio ducis *fuisse, certū est^e. 4
e l. si quis pro
red. p. me. C.
de donatio.
 idque ex aliquot Liuij locis apertè satis
 liquet. Itaque refert, cum Phocenses,
 portis apertis, pacti ne quid hostiliter
 paterentur, se Romanis dedidissent; &
 nihilo-

nihilominus milites ad diripiendam urbem discurrerent, L. Æmiliū restitisse, & reuocasse milites, dicendo, captas, nō deditas vrbes diripi: & in his tamen arbitrium esse imperatoris, nō militum^a. ^a *Liuius l. 37*
 & alibi idem Liuius dicit, Camillū Veiōs obsidētem, cū iam in manibus videret victoriam, urbem opulentissimam capi, tantūque prædæ fore, quantum nō omnibus in vnum collatis ante bellis fuisset: ne quam inde aut militum iram, ex malignitate prædæ partitæ: aut inuidiam apud patres, ex prodiga largitione caperet: quid de præda fieri placeret, ad senatum reiecisse^b. Solent autem ^b *Liuius l. 5.*
 5 imperatores* nonnunquam prædam totam, vel partem eius in ærariū per quæstores referre^c. Itaq; L. Furrius prætor de Gallis triumphans, trecenta viginti ^c *Cicero epist. 27.*
 millia æris in ærariū tulit: argenti clxx. millia pondo^d. Ingentem quoque vim ^d *Liuius l. 31*
 auri & argenti M. Heluius & Q. Minucius ex præda Hispaniensi in ærarium tulerunt: & T. Quintius Philippo deuicto^e: & longè maximā L. Æmilius Paulus, deuicto Perseo^f. & Camillo duce, ^e *Liuius l. 34*
^f *Liuius l. 45*
 fusis Faliscis, castris eorum captis, præda omnis ad quæstores redacta est, cum magna mi-

DE IVRE ET OFF. BELL.

gna militum ira : sed seueritate imperij
 victi, eādem virtutem & oderant, & mi-
 rabantur, vt inquit Liuius ^a, apud quem
^{a lib. 6.} passim inuenias plurimū auri & argenti
 ex præda hostium in ærarium relatum
 fuisse. Nonnunquam imperatores ⁶ ven-
 dere prædam, & militibus diuidere so-
 lent, donatis ante alios iis, quorū virtus
 in bello maximè eniteret: habita quoq;
 ratione dignitatis cuiusque, & ordinis.
 Sic Iulius Cæsar in Gallia militibus, pro
 labore & tolerātia (qui brumalibus die-
 bus, itineribus difficillimis, frigoribus
 intolerandis, studiosissimè permanserāt
 in labore) ducenos sestertios: centurio-
 nibus duo millia nummūm, prædæ no-
 mine condonanda pollicitus est ^b. & ex
<sup>b A Hyr. de
bel. Gall. l. 8.</sup> præda, quam L. Æmilius Paulus Perseo
 victo fecerat, pediti in singulos centeni
^{c Liuius l. 45} dati: duplex centurioni; triplex equiti ^c.
 M. Valerius Coruinus Samnitibus præ-
 lio victis, & C. Iunius Bouiano capto,
<sup>d Liuius l. 7.
& 9.</sup> prædam omnem militi dederunt ^d. & se-
 natus prædam Epiriciuitatum, quæ ad
 Persea defecerant, exercitui dedit. Itaq;
^{e lib. 45.} signo ad diripiendas vrbes dato, tanta
 præda fuit, inquit Liuius ^e, vt in equitē
 cccc. denarij, peditibus duceni diuide-
 rentur.

rentur. & hæc prædæ diuifio, etiam iure probata viderur^a. Ex facris quoq; literis constat, Dominum præcepiffè Moyfi, vt ipfe & Eleazar tollerēt vniuerfam prædā, factam ex Madianitis, quos Ifraëlitæ deuicerant, & ex æquo eam diuiderent inter eos, qui pugnauerant: & vt quinquagesima pars daretur Leuitis, qui excubabāt in tabernaculis Domini^b. & Dauid, Amalæchitis prælio victis, collegit omnem prædam; cumq; illi, qui in prælio fuerant, peterent fibi tantum diuidi, nec quicquam dari iis, qui cum illis non fuerant: dixit Dauid*, æquam partem habituros, qui descendiffent in prælium, & qui remanfiffent ad farcinas. quod deinceps pro lege feruatum fuit in Ifrael^c. idq; etiam constitutionibus regi Hispaniæ decifum eft^d. Quò fpectat, quòd C. Fabius Ambuftus tribunus militum, cum ad Auxur oppugnandum accessiffet, collegis fuis, Cn. Cornelio Coffo, & Valerio Potito, cum parte exercitus ad deuastandos fines, vt diftinerent Volfcos, profectis, capta vrbe a præda militem continuit, donec collegæ cum fuis exercitibus venirent: ab illis quoque captum Auxur dicti-

^a c. ius milit.
tare. doct. 1. l.
si quis pro re-
demptio. C. de
donatio. Bar-
to. in l. si quid
ballo. D. de
captiui. Hifp.
reg. lib. 1. 17.
19. & 20. tit. a
26. par. 2.
b Num. 31.

^c Reg. 1. c. 39

^d Reg. 1. 25.
tit. 26. par. 20

DE IVRE ET OFF. BELL.

dictitans esse, qui ceteros Volscos a præ-
a *Licini* l. 4. sidio eius loci auertissent^a. Solent deni-
 que imperatores* ad excitandos militū 8
 animos, nonnunquam totam prædam
 militibus ante cōflictum edicere, & pati
 habere quod cuique fors belli dedisset.
 vti de præda Veiorum decreuit senatus,
 ex sententia P. Licinij, gratius id fore di-
 centis, lætiusque, quod quisque sua ma-
 nu ex hoste captum, domum retulisset,
 quàm si multiplex, alterius arbitrio ac-
 ciperet: quamuis refragante App. Clau-
 dio, qui largitionem nouam, prodigam,
b *Licini* l. 5 inæqualem, inconsultam arguebat^b. &
 hæc quidem quoad illa, quæ in cōflictu
 & prælio acquiruntur. alioqui verò res
 hostiles, quæ citra certamen ad quem-
 cunque perueniunt, sunt eius qui prius
 possessionem nactus est^c. Ceterum etiã
 præda militibus concessa, principi* ni- 9
 hilominus sua portio debetur^d: quæ ex
 constitutionibus regni Hispa. est quin-
 ta pars prædæ^e: quandoq; tertia^f: quan-
 doque dimidia^g. duci quoq; exercitus,
 ex iisdem constitutionibus, debetur se-
 ptima pars prædæ, quandoque decima^h.
 Sed & si fortè bello nauali, rex suppedi-
 tet naues cum armamentis, & præbeat
 anno-

^c L. transfo-
 gā. D. de acq.
 rer. dom. l. 1.
 in prin. D. de
 acqui. poss.
^d c. ius mili-
 tare. dist. 1.
^e R. x. lib. 4.
 tit. 26. par. 2.
^f Reg. l. 20.
 d. tit.
^g l. 19. tit. 26
 f. 2.
^h Reg. l. 14.
 dist. ut.

annonam, & stipendia militibus ac nau-
tis: ex iisdem constitutionibus, præda
omnis, non ducis vel præfecti, sed regis,
cui acquiritur, arbitrio est. nec quicquã
milites vel nautæ ex ea accipient, nisi
quid ex liberalitate sua rex illis conces-
serit^a. alias verò regi sua portione præ-
stita, reliquum præfectus maris inter mi-
lites, ac nautas diuidere potest, ex quo
septima pars præfecto maris debetur^b.

^a Reg. 29. d.
^{iii.}

^b Reg. l. 30.
^{dist. 118.}

10 Solent * præterea Romani, vt victoria
potirentur, partem prædæ diis suis vo-
uere. itaque Camillus, cùm ad delêdam
urbem Veios pergeret, decimam partẽ
prædæ Pythico Apollini vouit. Neque^c

^c Livius l. 5.

11 omittendum est disciplina militari * se-
uerissimè fuisse cautum, vt non nisi de-
uictis hostibus, castris eorũ captis, arce
vel oppido omnino in potestatem re-
ductis, ad prædam discurrere liceret: &
ne tum quidẽ, nisi ab imperatore signo
dato, vt maximè ante conflictum prædã
omnem militibus edixisset: ne scilicet a-
uiditate prædæ, vt plerunque solet, ho-
stis è manibus elabatur, aut prælium re-
stauret: vt Samnitibus accidit: qui cùm
in noctem æquo Marte cum Romanis
pugnassent, tãdem auuiditate prædæ, im-
petum

DE IVRE ET OFF. BELL.

petum in impedimenta Romanorum
(quæ procul ab armatis sine præsidio,
sine munimento stabant) facientes,
a Marco Fabio magistro equitum, iuf-
su Cornelij Arinnæ dictatoris dissipati,
impeditique miserè cæsi sunt, &
^a *Liuius l. 8.* victoriam Romanis tradiderunt^a. præ-
terea ita ferme euenit, vti App. Clau-
dius dicebat, vt segnior sit prædator,
vt quisque laboris periculi que præci-
puam petere partem solet. Itaque Veis
captis, quorum prædam senatus mi-
liti concesserat, non tamen nisi per-
missu Camilli dictatoris, ad prædam
^b *Liuius l. 5.* discurrere licuit^b. sicut nec ad præ-
dam Epiri ciuitatum, quæ ad Persea
defecerant, a senatu exercitui datam,
^c *Liuius l. 45* nisi signo ad diripiendas vrbes dato^c.
Carthagine quoque noua expugnata,
arce demum dedita, signo dato, victo-
^d *Liuius l. 26* res ad prædam versi sunt^d. Atque ita
rectè constitutionibus regni Hispaniæ
sancitum est, vt si quis nondum de-
uictis hostibus prædæ incumbat, par-
tem prædæ amittat, & duplum eius
quod prædatus fuerit, præstet, & in
deteriorem militiam detur. Et qui-
dem si prædantium culpa, hostes præ-
lium

lium restituerint, & vicerint, aut regem occiderint, non secus quàm si ipsi id admisissent, puniuntur^a. Ille quo-

^a Reg. l. 2. 5.

12 que qui in diuisione prædæ * fraudem committit, poena dupli, & amissione partis prædæ, iisdem constitutionibus plectitur^b. Qui verò prædam

^b 19. tit. 20 par. 2.

ab hostibus captam surripuit, lege peculatus teneri, & in quadruplum damnari Modestinus respondit^c. Sed nec

^b Reg. lib. 8. tit. 28. par. 2.

13 illis *, qui in acie fugerint, aut ignaui & secordes fuerint, debetur pars prædæ. Bald. in l. si quis pro redempt. C. de donat. L. omne delictum. §. qui prior. D. de re milit. reg. Hisp. li. 1. & 20. tit. 26. par. 2.

^c in l. pæn. D. Ad l. l. l. pecul.

Itaque L. Quintius Cincinnatus dictator, cum Lucium Minucium Consullem, & eius exercitum ab obsidione Æquorum liberasset, castris hostium captis, plenis omnium rerum, prædam omnem suo tantum militi dedit, consularem exercitum, ipsumque consulem increpans: Carebis, inquit, parte prædæ miles, ex eo hoste, cui prope prædæ fuisti: & tu L. Minuci, donec consularem animum habere incipias, legatus his legionibus præeris^d. Sed

^d L. Minus l. 3.

14 & cum nihil magis exercitum grauet *, neque

DE IVRE ET OFF. BELL.

neque corrumpat, quàm impedimen-
torum multitudo, disciplinæ militari
maximè conveniens erit, iubere milites
prædam omnem vendere, exemplo P.
Decij: qui expugnatis aliquot oppidis
in Samnio, prædam omnē milites quàm
primùm vendere coëgit, ne impedimē-
tis grauibus oneraret agmen^a. Sciēdum
verò est res sacras* prædæ non cedere. 15
cùm enim nullius sint, hostiles, quæ solē
in præda sunt, dici non possunt. quode-
nim diuini iuris est, ut inquit imperator,
nullius in bonis est^b, & hominum po-
testati non sunt subiecta. qui itaque hu-
iusmodi quid rapuerit, sacrilegij pœna,
ex lege Iulia, pro qualitate personæ &
rei conditione punietur^c. Itaque Sci-
pio, diruta Carthagine, & præda militi
concessa, cùm multis præmiis & donis
afficeret milites; eorum qui fanum A-
pollinis spoliarent & violarent, rationē
non habuit^d. Sed an sacrilegium com-
mittat, qui rem priuatam in ædem sacrā
depositam surripuit, olim cōtrouersum
fuit^e. Sed Antoninus & Seuerus actio-
nem furti, non sacrilegij dari rescripse-
runt^f. ideoque hanc rem prædæ cedere
dicendum est. Cicero tamen in suis le-
gibus,

^a *Linus l. 11*

^b *§. nullius.
inst. de rer.
diuis. l. 1. D.
de rer. diuisio.*

^c *l. sacrilegij.
D. ad l. Iul.
pecul.*

^d *Appian. in
bell. pun.*

^e *Quint. Inst.
orat. l. 7. c. 4.
Cicer. de in-
uicem. lib. 2.*

^f *l. Dimi. D.
ad l. Iul. pec.*

gibus^a, inter rem sacram, & sacro com-^{a lib. 2. de le-}
mendatam non distinguit. quod & ca-^{gibus.}
nones nostri sequuntur^b. Quod vt verū^{b in c. quis-}
sit inter ciues, hoc tamen nostro casu nō^{quis. 17. q. 4.}
puto procedere: quia res sacro commē-
data, certē sacra dici non potest, quæ in
nullius bonis est^c. cū itaq; sit res pri-^{c d. Si nullius}
uati, & in alicuius bonis sit, & hostilis,
eam prædæ cedere existimo. vt enim res
prædæ sit, sufficit eam hostilem esse^d.^{d l naturalē.}
Porro quod dicimus iusto bello capta^{in fine. m. a. f-}
fieri capientium: nō solum in rebus, sed^{fugam. D. de}
etiam personis liberis, iure gentium &^{acq. rer. dom.}
ciuili receptum fuit: vt mancipia fierent^{e l hostes. Or-}
capientium, & ex personis res, quæ sunt^{toto tit. D. de}
in dominio^e. vnde seruitus orta^{captiu.}
¹⁶ Philosophos verò quæri solet^{*}, natura^{f l. ex hoc iur-}
ne an instituto hominum, hæc persona-^{re. D. de iust.}
rum diuisio, in liberos & seruos primū^{Or iur. §. in eo}
in mores perducta sit: & Aristoteles na-^{autem gentiū.}
turalem ait^g: Iureconsulti verò, contra^{iusiit. de iure}
naturam seruitutem inductam, iure gē-^{natur. cap. in eo}
tium esse affirmant^h: iure enim naturali,^{gentiū. dist. 1.}
omnes homines ab initio liberos nasci,^{c. 1. dist. 7.}
& natura omnes æquales esseⁱ. quod e-^{g in Politi. ub.}
tiam Cicer. probat^k. Nihil enim vinum^{l. c. 1.}
vni tam simile, inquit, tam par, quam in-^{h §. seruitus.}
ter nosmetipsos sumus. Id tamen scrupulo^{iusiit. de iur.}
^{pulo}

DE IVRE ET OFF. BELL.

pulo non caret, cū iura naturalia sint immutabilia, & iure gentium tolli non

a §. sed naturalia, inst. de iure natur.

possint a, iniustum quoque videtur, & a natura abhorrere, vt homines hominibus seruiāt, quamuis id fieri reipub. fortasse expediat. quo potissimū argumento, veteres quidam olim defendere conati sunt, id quod vulgò ferebatur, rempublicam sine iniusticia stare, augeri que non posse: quorum disputationem suscipientem Philum inducit Cicer.^b cui tamen optimè ibidem satisfecit Lælius, vt in præfatione huius operis diximus: vbi ostendimus, non esse iniustum, vt bello victi fiāt serui, quibus adde, vt nodum hūc dissoluamys, quòd libertas sit quidem iuris naturalis, eò scilicet quòd ante constitutionem iuris gētium, omnes liberi nascebantur c, & omnes homines pares, & æquales habebantur^d: non autem, quòd ius naturale ea de re aliquid præceperit, aut seruitutem prohibuerit e. Ius verò gentium, quod naturali ratione constitutum est^f, bella & seruitutes induxit g. Recta enim ratio naturalis, qua nihil diuinius est, quaque præstamus belluis, hominum crescente malitia, coërcendam humanam improbitatem

b in libris de repub.

c l. manumissiones. D. de iust. & iur. d l. quod attinet. D. de reg iur.

e Thom. 1. 2 q. 94. art. 5. Præp. in c. ius gentium. dist. 1 fl. 3. l. naturale. l. adeo. D. de acq. re. dom.

g §. ius autē gentium. inst. de iur. natur. L. ex hoc iure. D. de iust. & iur.

bitatem

bitatem bello, captiuitate, & seruitute
 suafit^a. Similiter cū iure naturali, pri-
 mo illo, & aureo, vt ethnici vocabant,
 ſæculo, communia eſſent omnia, neque
 cuiuſquam quicquam proprium: poſte-
 rioribus tamē ſæculis, quòd communio
 rerum viciatæ naturæ non conueniret,
 ius gentium ex naturali ratione, domi-
 nia, eorūque diſtinctiones conſtituit^b.
 Rerum itaque omnium communio, æ-
 qualitas hominum, & omnium vnā li-
 bertas, integrę olim naturę, & primę rei-
 pub. Platonis magis, quàm ferreo ſæcu-
 lo conuenit: ideoque iure gentium non
 probantur. Quamuis itaq; ſeruitus iure
 naturali, quo iure omnes homines li-
 beri erant, & pares, & æquales habeban-
 tur^c, fuerit incognita: potuit tamē iure
 gentium conſtitui ſeruitus, vtque capti
 iuſto bello fierent ſerui: præſertim cum
 id rei pub. conueniat, ad coercēdoſeos,
 qui iniuſta bella gerūt. vnde eadem ra-
 tio, quæ bella permittit, etiam ſeruitutē
 conſtitui ſuaſit. ſuntque in hanc ſenten-
 tiam præclara D. Auguſtini verba^d, cū
 ait: Conditio ſeruitutis iure intelligitur
 impoſita peccatori. nomen itaque iſtud
 culpa meruit, non natura. & deinde ſub-

^a c. Sexto die.
²⁵, diſtinct.

^b l. ex hoc iu-
 re. D. de iuſt.
 & iur.

^c l. manumif-
 ſiones. D. de
 iuſt. & iur.
 l. quòd atti-
 net. D. de reg.
 iur.

^d de ciuit. Dei
 lib. 19. c. 15.

DE IVRE ET OFF. BELL.

dit : Nullus autem natura, in qua prius
 Deus hominem condidit, servus est ho-
 minis, vel peccati: verum poenalis servi-
 tus ex lege ordinatur : quæ naturalē or-
 dinem conseruari iubet, perturbari ve-
 tat. quia si contra illam legem non esset
 factū, nihil esset poenali servitute coer-
 cendum. Itaque Apostolus servos mo-
 net subditos dominis suis esse debere, &
 ex animo servire^a. & propter peccatum,
 Chanaan servus pronūciatus est a Noe
 patre, vt serviret fratribus suis^b. Suadet
 tamen idem Apostolus, vt Domini ali-
 quid de iure suo remittant: & in quibus-
 dam pares omnes esse dicit^c. Sciendum
 autem est *, hāc servitutem personarum
 tollere quidem libertatem; sed non illā
 naturalem, quæ in faciendo consistit.
 nā servus, vt maximè dominus iubeat,
 potest nolle adire hereditatem^d: sed il-
 lam, quæ ad iuris effectus est comparata,
 & iure gentium inuenta^e. Sed nec vlla
 vis *, quæ facti est, servitutē inducit, quæ
 iuris est. nam non nisi iusto bello capti,
 fiunt servi: nō etiam capti a latronibus,
 vel prædonibus, & iis, qui iusti hostes nō
 sunt^f. Et quidē inter Christianos * lau-
 dabili, & antiqua consuetudine intro-
 ductum

^a Ad Ephes. 6
^{ad Tim.} 1. c. 6
^{ad Titum} c. 2
^{ad Collos.} c. 3
^b Genes. c. 9.
^c Ad Gal. 3.
^{ad Ephes. cap.}
^{ult. ad Coloss.}
^{cap. 4.}
^d l. cum pro-
 ponas. C. de
 hered. inst.
^e l. manumif-
 siones. D. de
 inst. & iur.
^{§. ius autem}
^{gentium. inst.}
^{de iur. nat. l.}
^{quidam. D. de}
^{pan.}
^f l. postlimi-
 nium. §. 4 pi-
 ratu. l. hostes.
 D. de captiv.
 l. 1. in prin. D.
 de leg. 3. l. qui
 D. de testam.
^a latronibus.

17

18

19

ductum est, vt capti hinc inde, vtcunque iusto bello, non fierent serui: sed liberi seruariantur, donec soluant precium redemptionis, quod Græci λύτρον vocāt^a. Romulus vero, vt ciuitatem suam auget, & ex parua magnam faceret, bello captos necari, vel etiam venundari vetuit: sed in partem agri hostilis colonos Romanos misit, & multis populis deuictis ius ciuitatis dedit^b. Si tamen qui Christiani militent Saracenis, & infidelibus contra Christianos, eisue auxiliū quoquo modo præbeant, capti a Christianis fient serui: inciduntque in excōmunicationem ipso iure^c. nō enim iam Christianorum, sed infidelium, quibus se adiunxerunt, numero habendi sunt^d: non tamen aliis, quàm Christianis vēdi poterunt^e. at verò si bellum geratur cū infidelibus, & paganis: certè hinc inde capti, eius erunt conditionis, cuius secundum ius ciuile capti ab hostibus. idque cōstitutionibus regni Hispaniæ decisum videtur^f. atque ita locus erit legis Corneliæ & postliminij fisionibus^g. Quàm autem non conueniat, quamq; periculosum sit reipublicæ, numerum seruorum augeri, indicant tot bella ser-

^a Botrius de. cif. 178. Bald. in l. hostes. D. de captiu. Alciat. in l. hostes. D. de ver. sig. reg. Hisp. l. i. tit. 29 p. 2
^b Dion. Hal. ant. Roma. l. 2 c. ita quorūdam. c. ad liberandum. de Iuda. reg. Hisp. l. 4. tit. 21. p. 4. Reg. lib. 9. tit. 29. par. 2
^d Text. el. g in l. 3. §. ult. D. ad l. Corn. de Sica. l. proditores. D. de rem. milit. l. trāsfugam. D. de acq. rer. dom. o l. unica. C. de Christi.
^e mand. d. reg. l. 9.
^f Reg. l. 2. tit. 21. par. 4 reg. l. 1 tit. 29. p. 2
^g Alciat. in l. hostes. D. de verb. signif. Claud. Cant. in §. Item ea. inst. de rer. diuis. Comar. in c. peccatiū. de reg. iur. in 6. 2. par. elec.

DE IVRE ET OFF. BELL.

uilia, coniurationesque seruorum, quæ
 rempubl. Romanam aliquoties afflixerunt,
 & in summum discrimen adduxerunt: vt latè ostendit Bodinus ^a. Porro liberæ personæ* in bello captæ, & in ser- 20
 uitudinem redactæ, si ad suos reuertantur,
 quocunque modo potestatem hostium
 euaserint, pristinā libertatem recipiunt ^b.
 quemadmodum fera animalia, desinunt
 eius esse, qui cepit, vbi eius custodiam e-
 uaserint ^c. Recuperant præterea ab hosti-
 bus reuersi omne ius, quod captiuitate
 amiserant: iure scilicet postliminij ^d. nisi
 tamē iurauerint * se redituros ad hostes, 21
 vel non abituros. quo casu, ad suos re-
 uersi non possunt dici rediisse postlimi-
 nio. vt in causā Attilij Reguli, & illorū,
 quos post Cannensem cladem iuratos
 ad senatum misit Annibal, in castra redi-
 turos, nisi de captiuis redimendis impe-
 trassent, responsum est ^e. non enim satis
 est, corpore domum rediisse, nisi etiam
 mēte, & animo sis reuersus. vnde & illi,
 qui ea mente venit, vt ad hostes reuertatur,
 non est postliminium ^f. Transfuga
 quoque * nullum habet postliminium. 22
 nam, vt ait Paulus ^g, qui malo consilio, &
 proditoris animo patriā relinquit, ho-
 stium

^a de repub. l. 1. cap. 5.

^b l. nihil in-
 terest. D. de
 captiui.

^c §. fere au-
 tē. inst. de rer.
 diuis. i. natu-
 ralem. D. de
 acq. rer. dom.
^d l. postlimi-
 nium. in prin.
 D. de captiui.

^e in l. postli-
 minij. §. vit.
 D. de captiui.
 reg. Hisp. in
 lib. 9. tit. 29.
 par. 2. Cicero
 offic. lib. 3.
^f l. nihil in-
 terest. D. de
 captiui.
^g in l. postli-
 minium. §.
 transfuge. D.
 de captiui.

stium numero est habendus: siue foemina, siue masculus sit, siue filiusfamilias, siue paterfamilias. Neque enim pater filiumfamilias trāsugam postliminio recipit. quia pater sic illum amisit, vt idem Paulus ait, quemadmodū patria, & quia disciplina castrorum antiquior fuit parentibus Romanis, quàm charitas liberorum^a. Aliud tamen est in seruo transfuga, in quo Dominus habet postliminium: ne scilicet contrarium ius nō tam sit seruo iniuriosum, quàm domino dānosum^b. Sciendum est autem omnibus hominibus esse postliminium, cuiuscūque sexus, ætatis, vel conditionis sint^c. Militibus verò vt sit postliminium, docere debent se bello captos fuisse^d. nam
 23 illi* qui armis victi se hostibus dedunt, carent postliminio^e. Etenim apud Romanos ignominiosissimum habitū fuit, non vi, sed per deditionem in potestaté hostium venire. Itaque senatus octo illa millia Romanorum, qui non quidem in acie capti fuerant, sed in castris relictī, post cladem Cannēsem se Annibali dediderant, potestate sibi facta, redimere noluit: vt scilicet insitum esset Romanis militibus, aut vincere, aut emori^f. qua

^a d. l. postliminiū. §. si-
lim.

^b d. l. trans-
fuge.

^c d. l. postli-
minium. in fi.

^d l. nō oēs. §.
a barbaris.
D. de re mili.
^e l. postlimi-
nio. D. de ca-
ptiu. reg. in sp.
lib. 9. tit. 29.
par. 2.

^f L. iuius l. 32.
Cicer. off. l. 3.

DE IVRE ET OFF. BELL.

a *§. li. 3. c. 15* de re alio loco latius dicendum erit^a. Sed
 militi bello capto, & postliminio reuer-
 so, non deberi stipēdia, & donatiua eius
 tēporis; quo apud hostes fuit, Antonin⁹
 b *in l. 1. C. de* Imp. rescripsit^b. si tamen expleto militie
re mil. l. 12. tempore, captus ab hostibus redeat, vt
 veteranum restituendum, & emerita re-
 c *in l. 3. §. si* cipere, Arrius Mænander respōdit^c. Sed
quis ad hostes,
ut l. no omnes,
§ pen. D. de an ij, quidecreto senatus, vel iussu po-
re milita, puli per feciales hostibus dediti essent,
 ad suos reuersi pristinum statum recipe-
 rent, inter Brutum & Scæuolam variè
 tractatum est. eoque spectat nobilis illa
 causa Mancini *, de quo cum ob pacem 24
 minus legitimè cum Numantinis factā,
 ex S. C. hostibus deditus esset: eumque
 illi non accepissent: an ciuis Romanus
 maneret, quæsitum est: quibusdam exi-
 stimantibus non manere. quare P. Ruti-
 lius, M. filius. trib. pleb. cum de senatu,
 in quem domum reuersus introire non
 dubitarat, iussit educi: quòd eum ciuem
 esse negaret. quia memoria sic esset pro-
 ditum, quē pater suus, aut populus ven-
 didisset, aut pater patratus dedidisset, ei
 d *Cic. de o-* nullum esse postliminiū^d. Neq; referre
rat. lib. 1. videtur, quòd hostes eū non receperint.
 nā ciuis esse definit, quem ciuitas repu-
 diauit,

diauit, licet ab hostibus nō sit acceptus^a, nō secus quā is, cui aqua & igni interdīctū est, vel hostis declaratus, vel in insulā deportatus est^b, cui sentētiæ Modestinus accedere videtur^c, qui respondit, hostibus deditū, & reuersum, nisi esset a suis receptus, ciuē non esse. sed Mācinus, licet non fuerit acceptus ab hostibus, eū ciuem māsisse aliis visum fuit. quod etiā Ciceroni probatur^d: deditū enim dici nō posse, qui non sit acceptus. nam neq; donationē, neq; deditiōnem sine acceptiōne intelligi^e. Pōpōnius tamē de Mācino legem postea latam fuisse, vt esset ciuis Romanus, scribit^f. vnde videtur adhuc locus esse responso Modestini, etiam in eo, quem hostes non acceperūt, vt scilicet reuersus, non aliter sit ciuis, quā si a suis receptus sit. nam alioqui quid erat opus legem ferre de Mācino?

25 Porro in bello nō solū viri*, sed etiam mulieres capi possunt^g. sic legimus vxorem Darij, cum matre, totaque familia, captam ab Alexandro: Sophonisbam vxorem Syphacis, a Masanissa: Cleopatram ab Augusto. maximam tamen clementiæ famā sibi conciliauit Scipio per totam Hispaniam, quod capta Cartha-

^a Argumento^b l. 1. §. si vir l.

quod meo. §. si

^c a furioso. D. de

acqu. poss.

^b l. amissione.

§. 1. D. de cap.

mutat. inst. de

cap. dimitte.

in prin.

^c in l. 4. D. de

captiu.

^d in Topic. et

pro A. Cacin-

na in fin.

^e l. absent. D.

de donat. l. nec

ambigo. C. de

donat. facit l.

si me vi va-

cuam. D. de

acqu. poss.

^f in l. ult. D.

de legation.

^g l. 1. l. sed si-

finē. l. preses.

cum l. sequ. l.

commercio. C.

de poss. reuers.

l. non ut a pa-

tre. l. mulier.

D. de captiu.

DE IVRE ET OFF. BELL.

gine, Allucio Celtiberorum principi,
 sponsam suam eximia forma, quā capti-
 uam habebat, intactam gratis restituit^a.
 Sed nec pueri in bello tuti sunt, & capi
 possunt^b. licet Camillus, laudabili exē-
 plo, nobilissimos Faliscorum pueros,
 quos ludimagister ipsoꝝ in castra Ca-
 milli per astū perduxerat, non accepit:
 sed proditorem nudum, manibus post
 tergum religatis, cædendū, ac reducendū
 Faliscis pueris tradidit, inquiring:
 Nobis, quæ pacto sit humano, cum Fa-
 liscis societas non est: quam ingeneravit
 natura, est, eritque. sunt & belli, sicut &
 pacis iura: arma habemus, non aduersus
 eam ætatem, cui etiā captis vrbibus, par-
 citur: sed aduersus armatos. qua benefi-
 centia prouocati Falisci se spōte Roma-
 nis dediderunt^c. Certè sæuire in fœmi-
 nas, vel pueros, admodum fœdū semper
 habitum fuit: quos sexus ipse, & ætas,
 periculis bellorum, & sæuitiæ victorum
 eximit. itaq; lege diuina præcipitur qui-
 dem Israëlitis, vt hostes resistentes, &
 pacem nolentes omnes occidant: sed vt
 parcāt mulieribus, & paruulis: quos ta-
 men prædæ cedere voluit, & in seruitutē
 redigi^d. Canones verò iubēt parci pres-
 biteris,

^a *Linus l. 26*

^b *l. lex Cor-
nelia. D. de
vulg. & pu-
pill. l. pater in
prius. l. quod si
filius. D. de
captiv.*

^c *Linus l. 5.*

^d *Deut. c. 20.*

- biteris, monachis, cōuersis, peregrinis, mercatoribus, & rusticis^a. sed hoc contrario vsu abrogatum esse dicit Panor-
mitanus^b. non tamen credo abrogatū,
quoad ecclesiasticos: in quos manuū in-
iectio est interdicta, sub graui anathe-
matis poena^c. nisi fortè se ingerāt rebus
bellicis. quia priuilegium amittit, quieo
abutitur^d. Est quoque notatu dignum,
quòd inter duos populos bello exorto,
qui ex hostibus apud vtrumque populū
fuerint, capi possint: licet in pace vene-
rint: nam & olim serui efficiebantur^e.
- 26 Iusto autem bello captus^{*}, qui pro sua
redemptione moderatū precium pro-
misit, non eximitur ab obligatione, ex
eo fortè, quòd vi, metūue dicat se id pre-
cium promississe. nam edictū prætoris,
quo per metum gesta rescinduntur, ad
eum metum, qui iure licito alicui infer-
tur, non pertinet^f. Præterea hīc nō tam
metus infertur, vt preciū promittatur,
quàm timor mortis iustè imminētis ista
promissione aufertur: præsertim cū
precium redemptionis, in locum serui-
tutis successerit^g. Quod autē ad acqui-
sitionem captiuorum attinet^{*}, idē quod
27 de reliqua præda rerum mobilium, quæ
est du-

^a c. 2. de treu.
& pa.

^b in d. c. 2.

^c cap. si quis
suadente dia-
bolo. 17. q. 4.

^d c. ubi. 74.

^e dist. cap. quia
frustra. de re-
sur.

^f l. in bello.
§. 1. D. de ca.
ptiui.

^g Text. ele-
gans in l. si
mulier. in

princ. D. quod
metus caus.

Panormit. in
c. Abbas. col.

3. in c. cū di-
lectū. de his

que vi. Feli-
nus in c. cum

inter. nu. 20.

de except. Do-
min. in c. ad

eius verò. col.

ult. dist. 5.

Syluester. in
ver. metus. q.

6.

^g Fort. in l.
conventionum.

D. de pac. fa-
ct. l. Nam &
Seruus. D.

de neg. gest.

DE IVRE ET OFF. BELL.

est ducis arbitrio, dicendum est: & ita olim obtinuisse testatur Dionys. Halic.^a hodie verò plerunque captiui, vt & cetera mobilia, conceduntur capientibus; nisi fortè precium excedat summā decem millium coronatorum; vtputa si captus sit Dux, Comes, Baro, vel alius magni nominis: quo casu ex antiqua consuetudine Hispaniæ, Galliæ & Angliæ, est principis^b. non tamen illi redimēdi facultas adimitur, quæ etiam duci hostium capto cōcedi debet, si in eo pacis perturbatio non timetur^c. nam; vt inquit D. Augustinus^d, sicut bellanti, & resistenti violentia redditur, ita victoriis capto misericordia iā debetur. quare bene maiores nostri hoc comparauerūt, inquit Cicero^e, vt neminem regem, quē armis cepissent, vita priuarent. quia quam nobis facultatē fortuna dedisset, iniquum erat in eorum supplicio consumere, quos eadem fortuna paulo ante in amplissimo statu collocarat. ei verò, a quo periculum restaurādi belli esse posset, non est parcendum: quæ esset iniusta misericordia, vt inquit D. Ambrosius^f. Quò spectat, quòd Ferrandus Diaconus, de officio pij & Christiani ducis, ad Rhegi-

^a antiq. Rom.
lib. 5.

^b Bar. et Bal.
in l. nam &
Seruius. D. de
neg. gest. l. oā.
de Ana. in c.
significauit. in
1. not. de iud.
Boerius decis.
178. His. reg.
l. 5. & 8. tit.
26. par. 2.
^c e. mol. in fi.
23. q. 1.
^d in d. c. mol.
^e ad Herem. l.
4.

^f offic. l. 1. c.
et in uisita. 23
ques. 4.

Rheginum ducem scribens, inter septē regulas innocentiae, quas duci militum praescribit, refert: Noli esse nimiū iustus. Fuit itaque apud Romanos obseruatū, vt triumphās cū triūphali pōpa de foro in capitolium defleceret, captiuos insignes, qui semina discordiarum, & belli auctores fuissent, in custodiam detrudi iuberet, & exacta pompa neci daret a.

*a Alex. ab A.
lex. germal.
dier. l. 6. c. 6.*

- 28 Alioqui verò priuata auctoritate* nemi-
ni captiuum occidere licet, nec etiam
durius tractare: cū nec olim quidem
licuerit, cū fierēt serui. ius enim ciuile
dominico imperio modum adhibēs, ita
demum necis potestātē domino tribuit
in seruum, si in facinore deprehendat: in
quo repertum liberum occidere ius sit^b.
alias seruum dominus occidere nō po-
test, cui leuis tantū coëctio permessa
est^c: & ex rescripto Diui Pij, seruis cōtra
nimiam seuitiam, & intolerabilem iniu-
riam dominorum prouisum est^d. cui
conuenit constitutio regni Hispaniae,
quoad bello captos inter Christianos
hinc inde: non etiam inter eos, qui di-
uersae religionis dogmata sequuntur^e.
- 29 Ceterum si captiuus* semel de precio
redemptionis conuenit cum eo, cuius
capti-

*b l. marito. D.
ad leg. Iuliam.
de adul. l. quid
ergo si maso-
rem. § si heres
D. de leg. 1.
c l. vnic. C.
de emēd. seru.
d l. 2. D. de hie
quis sui vel a.
l e. iur. sunt.*

*e Reg. l. 1. tit.
29. par. 2.*

DE IVRE ET OFF. BELL.

a Guido pe.

pe q. 113. Pa.

pon. in arrest.

lib. 3. tit. 6. in

prin.

b in l. postli.

minium. §. si

is qui. D. de

captiu.

c l. nā & Se-

rius. D. de

neg. gest.

d per text. o-

leg. in l. si id

quod. D. de

donat. inter

vir & uxor.

Comarra. in l.

4. decret. de

spō. 2. par. c.

3. §. 4. nu. 14

e l. 2. l. liber

captus. C. de

postliminio

reversis. l. se-

uatus. §. ult.

D. de leg. 1. l.

qui testamē-

to. §. 1. D. de

testam. l. qui

stutus. D. de

ra milit.

f l. quod &

lex. §. si quis.

D. de libe. ho-

mi. exhibi-

iuncta l. liber

captus. C. de

postli revers.

g d. l. 2. C. de

postli. revers.

h l. in qui. G.

dist. tit.

captivus est, non poterit postea ad du-
riorem conditionē astringi, ex eo fortè,
quòd is a quo detinetur, intellexit cap-
tium esse alicuius nominis, & diuitē:
neque valebit posterior conventio, sed
fiet reductio ad priorem^a. Quò spectat
quod Paulus respondit, si quis captū ab
hostibus emat, & pluris alij ius pigno-
ris, quod in redemptū habet, cesserit: nō
eam quantitatem, sed priorem redēptus
debet^b. Qui autem pro capto^{*} ab hosti-
bus, ut liber fieret, precium redēptionis
vel soluit, vel promisit, nō solum habet
actionem negotiorum gestorum^c: siue
iustus siue iniustus sit hostis, qui capti-
uum cepit^d: sed habet quoque redem-
ptor ius pignoris in redemptum, donec
soluat^e: & edicto de libero homine ex-
hibendo non astringitur, neque redem-
ptus pristinum statū recipit, donec pre-
cium redemptionis soluerit, vel obtule-
rit^f. non erit tamē servus, nec olim erat,
cū servitus passim in vfu esset^g: & fa-
uore ingenuitatis, poterit successionis
iura vendicare, ut ex successione possit
precium pro se datum solvere^h: & filius
ei succedet, etiam si, antequam se luat,
moriatur. imo morte, quasi iure pigno-
ris si-

ris finito, ab ipso redemptore liberatur redemptus: ita vt neque heres eius teneatur ad precium redemptionis, neq; fideiussor^a. Sed et si ea quæ ex pignori-
 bus nascuntur, pignoris vinculo obligari dicamus^b: imperatores tamen noluerunt eos, qui post redemptionem nascuntur, pignoris vinculo obligari^c. & hæc quidem in liberis ab hostibus captis, & commercio redemptis locum habet: at serui ab hostibus capti, & precio redempti, fiunt redimentis serui: sed oblato ei precio, quod dedit, postliminio rediisse, aut recepti esse creduntur^d. Porro redemptio captiuorum^e est tam fauorabilis, vt datum in hanc causam, quantumcunque sit, repeti non possit, nec in sinuatione opus habeat^e. & quamuis incertæ personæ, ne miles quidem quicquam relinquere possit^f: imperatores tamen pietatis causa, & militum infortuniis moti, relictum in redemptionem captiuorum, non obstare incertitudine personarum, valere voluerunt^g: etiam si quis totum patrimonium relinquat^h. Pietatis quoque causâ redempto captiuo, vt pote si mater filium redemerit, de repetitione precij tractare non conuenit:
 sed

^a l. si patrem dempto. D. de capem. l. 1. §. si filius. D. de suis & legit.
^b l. grege. D. de pignorib.
^c in l. præfec provincia. C. de postl. reuer.

^d l. in bello §. si quis seruum. D. de captiu.

^e l. si quis pro redemptione. C. de donatio.
^f §. legari autem; in pr. de leg.

^g l. nulli. C. de episc. et cler.
^h l. si quis ad declinandum. C. de episc. & cleric.

DE IVRE ET OFF. BELL.

a l. liber ca- sed præsumitur donatio^a. & redimens
ptus. §. 1. D. puellam luxuriæ causa, vel illam prosti-
de postl. reuer. tuens, perdit precium, & puella impunè
reg. Hisp. l. ab eo fugere potest^b. Negligens verò
ult. tit. 29. redimere^{*} captivum, non solum exhe- 32
par. 2. redari potest, si sit ex liberis: sed etiam
bl. fædis nè. lege, proximis agnatis, vel heredibus in-
C. de postl. stitutis, qui in redemptione captivi ne-
reuerf. gligentes fuere, denegatur successio: quæ
e Authent. si applicatur ecclesiæ, expendenda in re-
captivi. C. de demptionem captiuorum^c. Diximus
episc. & cler. captis ab hostibus, tã liberis, quàm ser-
reg. Hisp. l. 3. uis, & tam masculis, quàm sæminis, esse
tit. 29. par. 2. postliminium. videamus nunc reliqua,
d in Topic. quæ postliminio redeunt: quibus cogni-
e fædis nè. tis, intelligemus, quæ sunt ea, quæ post-
tit. de hu qui liminio carent. contrariorum enim ne-
su vela. tit. ius. gantium, ut inquit Cicero^d, ea vis est, at-
sunt, in princ. que natura, ut altero posito, vel cogni-
& l. ult. §. to, alterum statim submoueat, vel co-
ult. D. de leg. gnoscatur^e. Postliminio itaque redeunt
3. & tibi har. quoque agri^{*}, eorumque ususfructus. 33
& in l. se cap- unde expulsi hostibus ex agris, quos
tiui. §. ex- ceperat, dominia eorum ad priores do-
pulsis. D. de minos redire, & ususfructum iure post-
captivi. in l. si liminij restitui, Paulus respondit^f.
ager. D. quib. quod verum puto, nullo quantumvis
mod. ususfr. a- longi temporis lapsu obstante^g. Itaque
met. l. in tit. Sagun-
tu. in princ. D.
de rer. diuisio.
g e. prima a-
ctiōne. cum
glos. ibid. q. 3
l. contra ma-
iores. C. de in-
off. sejamet.

Saguntum oppidum, quod iam octauū annum in potestate hostium fuerat, tandem receptū, cultoribus antiquis, quos vis reliquerat belli, restitutum fuit^a. & a Liuius l. 24. quidem ex cōstitutionibus regni Hisp. imperia, regna, comitatus, aliaque dominia maiora, ab hostibus recuperata, postliminio redeūt, & ne ex eo quidem tempore, quo recuperata sunt, vsucapī possunt: quoad alia verò dominia minora, si quatuor annis dominus siluerit, ex quo recepta sunt, erit locus præscriptioni, nisi dominus sit minor^b. iisdēque b reg. Hisp. l. 10. tit. 29. par. 2. cōstitutionibus cautum est, vt si quis ex subditis arcem, licet propriam, sua culpa amiserit: quamuis sua opera eandem receperit, regi tamen petenti eam tradere 34 debet^c. Denique^{*} nauibus longis, & o- c reg. Hisp. l. 32. tit. 28. par. 2. nerariis, postliminium esse Marcellus respōdit. qui equū quoque, & equā freni patientem, postliminio recipi voluit, quod sine culpa equitis proripere se potuerūt^d. & idem quoq; testatur Ciceroe, d L. 2. D. de captiu. c in Topic. cū ait: Postliminio redeunt hæc, homo, nauis, mulus, clitellarius, equus, equa quæ frena recipere solet. nō autem idē iuris est in armis, quæ postliminio nō redeunt, quod nō sine flagitio amittan-

a d. l. 2.

b j. lib. 3. c. de
iis qui arm.
amis.

c per l. si ca-
ptiuus. §. ex-
pulsis. D. de
captiui.

d Argum. l. si
quid b. llo D.
de captis. Ang.
Salic. l. as.

Mart. laud. &
alij, quos re-
fert Comar. in
c. peccatū de

reg. iur. in 6.
2. relect. §. 11

e Argu. l. ab
hostib. 2. C. de
postl. reuers. l.

in bello. §. si
quis seruus D.
de captis. Fraco
Ripa. in l. 1.

D. de acq. pos.
Comar. dicto
loco, & alij
ib eo citati

f Argu. l. ab
hostib. 2. C. de
postl. reuers. l.

ad quod apud
hostes. D. de
l. 1. et l. Popo.

D. de acq. rer.
do. Ioā. Andr.
Alex. Pyrrh^o.

& alij quos
refert Comar.
in d. c. peccatū
g in l. si quid
bello. D. de
captiui.

DE IVRE ET OFF. BELL.
tur a. de quo alio loco plura dicemus b.

Ex superioribus (ni fallor) manet ex-
pedita illa quæstio, quæ variè admodum
torsit fere omnes interpp. vtrum scilicet
*res semel ab hostibus captæ, & ab iisdē 35

recuperatæ, prioribus dominis sint re-
stituendæ, nec ne quod alij aiunt, alij
negant, alij temerè secant, & subsecant,

& neque sibi, neque aliis satisfaciūt. sunt
enim qui distinguunt inter res mobiles
& immobiles, & has restitui semper c; il-
las nunquam existimant d. alij, quoad res

immobiles, distinguunt rursus, sintne
virtute bellica recuperatæ, quas non re-
stitui volunt: an verò commercio redē-
ptæ, quas oblato redemptionis precio,

restituendas priori domino censent e.
alij denique sine vlla distinctione, tam
mobiles omnes, quàm immobiles res,

receptas, priori Domino omnino resti-
tuendas esse dicunt f. idque contra eui-
dens responsum Labeonis g, qui ait: Si

quid bello captum est, in præda est, nec
postliminio redit. & alibi h; ita demū ab
hostibus capta, & a nostris recuperata,
postliminio redire respondit, si sint eius
generis, quæ postliminio redire possunt.
quam

h in l. ult. D. de captiv.

quam distinctionē etiā Marcellus probat^a. Neque vident id quod impp. rescripserunt^b, seruos ab hostibus recuperatos, dominis suis restitui debere: ideo esse, quod nō solum in liberis personis, sed etiam in seruis sit postliminium^c. Quare etiam quod Octauenus respondit^d, id quod apud hostes est, legari posse, & postliminiū esse: de eo haud dubiè intelligi debet, quod eius generis est, vt postliminio redire possit, secundum distinctionem Labeonis^e. His adde, quod

^a in l. 2. D. de captiui.

^b in d. l. ab hostibus. 2.

^c l. postl. §. ult. l. in bello.

^d si quis seruum. l. ult. D. de captiu.

^e in d. l. id quod apud hostes. D. de l. 1.

^f in d. l. ult.

36 quamuis res, quæ sunt hostium*, nō sint in commercio^f: tamen eas res, quas hostes ceperunt, si sint eius generis, quæ postliminium habent, vendi, legari, & quocunque modo alienari posse^g. Quò spectat, quod apud Liuium legimus^h: quod cū Annibal ad quartū lapidem Romam accessisset, & tāti venditum esse agrum audisset, in quo castra habebat, quanti ante aduentum eius valebat: ira percitus, vocato præcone, tabernas argentarias, quæ in foro Romano erant, vendi iussit. & certè agri quidem veditio valuit, propter spē postliminijⁱ: nō verò tabernarum, quæ nunquam fuerant hostium, nec erat in iis postliminium^k.

^f l. liber homo. 1. D. de verb. oblig.

^g l. itē Labeo. §. ult. cum l.

^h l. q. D. famil. her. & d. l.

ⁱ id quod apud hostes.

^k lib. 25.

ⁱ d. l. item Labeo.

^k d. l. liber homo.

DE IVRE ET OFF. BELL.

Neque mouet, quod ex L. Pomponius D. de acq. rer. dom. adducitur, vbi cū pastori meo lupi porcos eriperēt, & hos vicinæ villæ colonus robustis canibus confectus, lupis extorsisset: porcos coloni non esse, responsum est; sed meos manere, quamdiu a quouis recuperari possent: secus ac si feram bestiā vicinus hac ratione mihi abstulisset. quæ si potestatem nostram euaserit, & ab alio capiatur, ipsius fit. non inquam id mouet: nam ibi, disertis verbis I. C. ait, porcos, aliaque animalia mansueta, quæ a lupo nobis eripiuntur, nostra manere, quā diu recipi possunt, quæ erepta sunt: quemadmodum & ea, quæ naufrigia amittimus: vnde etiā furti agi posse dicit. aliud autē est in iis, quæ ab hostibus nobis auferuntur, quorum dominium statim in hostes transire cōstat^b. vnde potius dicendum est, quòd, quemadmodū feræ bestiæ, vbi custodiam nostram euaserint, dominium amittimus, & eēdem a quouis postea captæ occupantis fiunt^c: sic quoque capta ab hostibus, quorum dominium statim amittimus, eius fieri, qui recepit, nec priori domino restituēda esse: nisi sint eius generis, quæ postliminio

^a §. Anserū,
instit. de rer.
diuis.

^b l. si quid bel
lo, l. hostes, D.
de captiuo.

^c d. l. Pompo-
nius, & §. fe-
re autem, inst.
de rer. diuis.

minio redeunt^a. ex quibus etiā corrui^a a l. ult. D. de
 eorum sententia, qui sine distinctione ^{captiu.}
 omnes res mobiles, eorum fieri, qui eas
 hostibus eripuerunt, existimant: & eorū
 quoque, qui inter res bellica virtute re-
 ceptas, & commercio redemptas distin- ^{b l. 2. & 4. d.}
 guendum putauerunt. Sit ergo ita con- ^{si captiuus. §}
 stitutum, vt quę res postliminiū habent, ^{expulsis. l. ult.}
 ex recuperatę ad priorem dominum, & ^{D. de captiu.}
 in pristinum statū redeant, siue mobiles ^{l. ab hostib. 2.}
 sint, siue immobiles^b: siue etiam virtute ^{C. de postl. re-}
 bellica, siue commercio, siue quocunq; ^{uers.}
 alio modo recuperentur^c. nisi quod ea- ^{c per text. ele-}
 rum, quę commercio sunt redemptę, ^{gan. in l. 4. et}
 precium restituatur^d. quę verò postli- ^{l. nihil inter-}
 minio carent, prędę cedunt^e. Illud ta- ^{est. D. de ca-}
 37 men sciēdum est, prędam^{*} tum demum ^{ptiu. §. si ab}
 fieri hostium, vt primū intra pręsidia ^{hostibus. iust.}
 delata est^f. vnde si recuperetur, antequā ^{quib. mod. ius}
 intra pręsidia hostiū sit delata, omnino ^{pat. po. solui.}
 priori domino restitui debet: quia non- ^{et d. l. ab ho-}
 dum facta fuit hostium, neque defuit efle- ^{sibus.}
 eius, cuius fuit^g. Et quidē si ij, per quos ^{d l. in bello. §}
 pręda fuit recepta, fraudulēter passi sint, ^{si quis seruū.}
 eam prius ab hostibus auferri, & intra ^{D. de capti. l.}
 pręsidia eorū perferri, & eam persequi ^{liber captus.}
 neglexerint: non tantū tenebūtur ad ^{C. de postl. re-}
 restitutionem priori domino faciendam, ^{uers.}
^{e l. si quid bet}
^{lo. l. ult. D. de}
^{captiu.}
^{f l. postl. iimi-}
^{nij. in princ. l.}
^{postliminiū.}
^{§. postlimin.}
^{D. de captiu.}
^{g d. l. postli-}
^{minij. in princ.}

DE IVRE ET OFF. BELL.

eius quod receperunt : sed etiam eius,
quod seruare potuerunt, & eorum cul-
pa amissum, domino præstandum erit,
vt constitutionibus regni Hispaniæ op-
timè cautum est ^a : & facit text. in L. Iu-
lianus ^b. Porro huic distinctioni, sitne
res ab hostibus capta, & per nostros re-
cepta, eius generis, quæ postliminium
habent : & sitne semel in præsidia ho-
stium delata, nec ne, non subiacent res
captæ a piratis*, vel latronibus, & iis qui ³⁸
iusti hostes non sunt. nam capta ab iis,
nunquā in dominium eorum trāseunt.
quare recepta, sine distinctione omnino
priori domino, qui dominio eorum nū-
quam excidit, sunt restituenda ^d. hinc
mirum, cur constitutio* regni Hispaniæ ³⁹
hanc distinctionem : fueritne præda re-
cepta, semel intra præsidia hostiū delata,
nec ne, probauerit, in his rebus, non so-
lūm quæ ab hostibus, sed etiam quæ a pi-
ratis nobis ablatae sunt : cū certè, si
bonum & æquum inspiciamus, domi-
nium rerum captarum, nulla lege, neq;
diuina, neque humana, a veris dominis,
in eum qui iustus hostis non est, transire
possit, vnde recuperatas huiusmodi res
omnino dominis restituendas esse, ipsa
ratio,

^a Reg. l. 26.
^c 31. tit. 6.
par. 2. Reg. l.
13. tit. 9. p. 5.
^b §. ult. D. de
res vend.

^c l. hostes. l.
latrones. l.
postliminiū.
§. a piratis.
D. de captiui.
l. qui a latro-
nibus. D. de
testam.
^d l. latrones.
D. de captiui.

^e Reg. l. 31.
tit. 29 par. 2.

LIBER PRIMVS.

51

ratio, & æquitas suadet. nisi fortè propter vtilitatē publicam, quo milites sint alacriores ad persequendos latrones & piratas, aliud statui conueniat. præsertim cū bono publico, etiam cū damno priuatorū, consuli possit^a. Quò spectat, quod Tacitus ait, omne magnum exemplum, habere aliquid ex iniquo, quod contra singulos vtilitate publica rependitur. alioqui certè istud satis durum videtur. Romani autem, nō solūm, si cum latronibus & piratis, sed etiam si cum iusto hoste res esset, sæpe ea, quæ in præda fortè facta inueniebantur fuisse sociorū, vel ciuium, iuebant illis restitui. itaque Volscis ad deditionem cōpulsis, castrisque eorum captis, prædæ pars, sua cognoscentibus Latinis, atq; Hernicis sociis populi Romani, reddita sunt^b. & Sutrinis, sociis populi Romani, vrbs eorum, quam per pactiōē Hetruscis dediderāt, quòd diutius obsidionem ferre non possent, eodem die Camillo duce recepta, inuiolata, integraque ab omni clade belli, ante noctem reddita est^c. Sic quoque Scipio capta Carthagine, quæ repleta erat statuis, donariisque Græcicis & Sicilia aduectis, edixit, vt e singu-

^a l. Lucius.
D. de cens. l.
item si verberatum. §. 1.
D. de re vend.
c. licet. de reg.
iur. in 6.

^b Livius l. 4.

^c Livius l. 6.

DE IVRE ET OFF. BELL.

lis urbibus venirent, qui suadinoscerent

*a Plut. in a-
poph.*

& auferret ^a. Sed istud certè ex benigni-
tate imperatoris, in cuius arbitrio omnè
prædam esse docuimus, pendet. Verùm,
utrùm res furto ^a a latronibus, & illegiti- 40

mis hostibus erepta, quæ postea in po-
testatem eorum, qui hostium numero
continentur peruenerit, a ciuibus com-
mercio, vel virtute bellica redèpta fue-
rit, utrùm, inquā, hæc res, priori domino
restitui debeat, meritò dubites. Et qui-

*b in l. latro-
nes. D. de ca-
ptiv.*

dem Iauolenus ^b, seruū surreptum,
quamuis postea in manus hostium ve-
nerit, ab emptore vsucapi non posse, re-
spondit. quia scilicet verum esset, eum
surreptum esse, neque quòd hostiū fuif-
set, aut postliminio rediisset, ei rei impe-
dimento esse. quod in seruo admitto,
propter ius postliminij: sed in aliis rebus
quæ postliminio carent, id sequi non au-
sim. quia certum est, hanc rem factam
hostium, atque ita dominum eius do-
minio excidisse. quid enim refert an do-
mino, an verò furi res fuerit erepta, mo-
dò iusto bello? Nam quod dicimus, vitiū
furti, quod rei cohæret, non purgari, nisi
res in domini potestatem reuertatur:
(quod lege Atinia sancitum fuit ^c) inter
ciues,

*c l. 4. §. quod
autem D. de
vsucapio.*

ciues, non etiam inter hostes locum habere existimo. vt enim res bello capta nostra fiat, sufficit rem hostilem esse^a. & ^{a l. natura l. in fine, l. trasfugam, D. de acq. rer. dom.} hæc sententia mihi videtur iuri consentanea. tamen non impedio, quo minus vnusquisque vtatur suo iudicio. nihilominus si placet, hanc rem furtiuam manere; illud certè æquissimum puto, vt nō aliter cum his possessoribus agi possit, quàm si ipse fur, vel hæres soluendo nō sunt^b. Et hætenus quidem de rebus ^{b Argomento l. 4. §. anteq. D. de pecul.} corporalibus, & personis tam liberis, quàm seruis bello captis, dictum est. sed quæri potest, vtrū etiam res incorpores^c bello capi possint, & in victorem transferri: & si possint; vtrū sint postliminij, nec ne. Quò spectat lis illa, quæ ^{c lib. 5. c. 12.} 4² fuit inter Thebanos * & Thessalos: de qua Quintilian.^c mentionem facit. cum enim Thebas euertisset Alexander, inuenit tabulas, quibus centum talenta mutuò Thessalis dedisse Thebanos continebatur. has donauit Thessalis; quòd eorum vsus esset cōmilitio. postea restituti a Cassandro, conueniunt Thebani Thessalos. lis omnis ex eo, quòd Alexādereas Thessalis donasse dicitur, pendet. & certè non videtur potuisse Alexan-

DE IVRE ET OFF. BELL.

drum obligationem istam Theſſalis donandi animo remittere, cū ſit iuris, & ita perſonæ cohæreat, vt ab ea diuelli nō

a l. 3. & ibi
Accurſ. D. pro
ſocio. l. quod
debetur. D. de
peculio.
b l. ſi quid
bello. D. de
captis. §. nē
ea que ab
hoſtibus in-
ſit. de rer. di-
uiſ.
c l. ſi quid
bello. D. de
captis.
d l. heredes. r.
D. de peſuſo.
hered.
e d. l. l. ſi quid
bello.

poſſit a. præterea ex eo, quod ius, quod incorporale eſt, manu apprehendi non poſſit: id verò tātū fieri victoris, quod ipſe cepit^b. imo nō diutius eſſe victoris, quā quamdiu poſſidet: cū eodem iure, quo ipſe cepit, ab eo auferri poſſit^c. & aliam quoque eſſe conditionem heredis conſtat; aliam victoris: quia ad illū ius^d, ad hunc res tranſit^e. tum etiam ius publici crediti tranſire in victorem non potuiſſe, ex eo defendi poteſt, quod id quod populus credidit, ab omnibus debeat, & quamdiu quilibet ſuperfuerit, ſit is totius ſummæ creditor: imo idem populus dicendus ſit, & eadem ciuitas: etiam ſi nemo ex iis, qui tempore contractuſerāt, ſuperſit, ſed alij ſucceſſerint: vt diſertè Alphenus reſpondit^f. etenim populi ius, non eſt ſitum in perſonis, ſed in vniuerſitate; quæ vniuerſitas^{*} æquē 43 reſentatur per ſucceſſores, vt per eos, qui ſunt hodie. eoq; ſenſu dicitur, quod vniuerſitas non moritur, nec deſinit, quamdiu vel vnus ſuper-eſt^g. Denique ad propoſitam facti ſpeciem, dici poteſt, non

f in l. propo-
nebat. D. de
iud. adde l.
quod ius rerū.
§. ult. & l. ſi
grege. D. de
legat. l.

g l. ſicut. §.
ult. D. quod
cuius vi.
nom.

non in tabulis fuisse ius, cùm scriptura non sit de substantia contractus, sed adhibeatur tātum ad probationem ^a. vnde tabularum apprehensione, & donatione, nullum ius fuisse acquisitum Alexādro, neque Thebanis ademptum. Ceterum his non obstantibus, in proposita facti specie, verius videtur, ius publici crediti in tabulis comprehensum, in Alexandrum transisse, atq; ita potuisse Alexandrum, obligationem illam, qua Thessali Thebanis tenebantur, Thessalis remittere. quod donatione tabularum fecisse censetur. cùm enim iure belli, victi in victoris potestatem & dominiū transeant, & possit victor iis, quemadmodū velit, imperare; non solūm res corporales iis adimere potest, sed etiam ea, quæ sunt iuris, & leges pro arbitrio dare, & priores tollere. vbi enim omnia ei, qui armis plus potest, vt ait Liuius, dedita sunt: quæ ex iis habere victor, quibus multari eos velit, ipsius ius atque arbitrium est. sed & cùm obligatio sit in creditoris dominio ^b; protinus ius crediti, quod victi habebāt, in victoris dominium, vna cum victis trāsit. nam qui in aliena potestate est, nō potest quicquam habere in sua ^c.

Vnde

^a l. contrahi-
tur. D. de ps-
gnomb. l. cum
te. C. de trasf.
l. in re. D. de
fici instit.

^b l. i. §. id
quod. D. ad l.
Ealc. l. sed et si
damnu. §. 1.
D. de pecul.
Accurt. in l. 2
C. de here. vel
act. vend.
^c l. qui in ser-
uitute. D. de
reg. iur.

DE IVRE ET OFF. BELL.

Vnde profectò videtur dominiũ illius obligationis, qua Thessali Thebanis tenebatur, in Alexandrum transisse. qui cùm eandem donandi animo Thessalis remiserit : (nam tabulis donatis cēsetur id, quod in tabulis cōtinetur, donatum

a l. 1. C. de
donat.

esse ^a: & creditor cautionem creditori reddens, pacisci de non petendo intelli-

b l. 2. D. de
pact. l. mortis
causa. § Ti-
tia D. de mor.
caus. donat.

gitur ^b) Thessalos ab obligatione liberos esse consequens est. nisi dicamus, Thebanos restitutione Cassandri, iure postliminij ius crediti recuperasse. nam omnia, quæ sunt iuris, postquam quis postliminio rediit, perinde habentur, ac si nunquam in potestate hostium fuissent ^c. itaque dicemus, ciuitatem iure

c l. in bello. §
codicilli. ver.
Cetera. D. de
captiui.

postliminij restitutam eādem, eiusdemque iuris, & status fingi, quo antea fuerat : vt de agrorum captorum, & libera-

d l. si capti-
uus. § expul-
sis D. de capt.
e l. si ager.
D. quem ad.
vsusf. amit.
fuit. de reb.
corp. & in-
corp.
g l. cum loca.
D. de relig. et
sumpt. fune.

torum proprietate diximus ^d, & eorundem vsufructu ^e, qui iuris est ^f. quo etiam modo postliminium fingitur in locis sacris & religiosis ^g. Si tamen in proposita hypothesi, fortè Thessali Alexandro victori, in quem ius crediti transisse diximus, soluissent: non existimo Thebanos per restitutionem Cassandri, iure postliminij, ius crediti semel extinctum, recu-

pera-

LIBER PRIMVS.

peraturos fuisse : vt in simili ferè facti
specie, iudicatum fuisse tradit Ioan. Pa-
ponius^a. solutio enim debite facta fuit,
quæ obligationem tollit funditus ipso
iure^b, & naturaliter, vt ait Iurisconsul-
tus^c. naturale est enim vnumquodque
dissolui, ita vt colligatum est^d. Ius autè
postliminij non restituit ea, quæ facto, &
naturaliter legitimè sublata sunt^e. non
habent namque ea, quæ sunt iuris, impe-
rium in ea, quæ sunt facti^f. Quò spectat,
quod quauis seruus ne naturaliter qui-
dem obligetur^g: tamè si quis pro seruo,
qui mutuum accepit, soluat, vel ipse ser-
uus manumissus, solutū repeti non po-
test^h: quia scilicet factum facto repedit.
est enim apta & commoda proportio, &
analogia facti cum facto; non æquè iuris
cum factoⁱ: sed iuris cum iure maximè^k.
vnde si acceptilatione, pacto de non pe-
tendo, chirographi redditione, quæ lō-
gè minus cautionis habent, quàm solu-
tio^l, liberatio contigerit, cum nullum
factum interuenerit, ius crediti ad The-
banos, iure postliminij redire, dicendum
videtur. neque enim his modis æquè
tollitur obligatio, vt solutione, quæ ob-
ligationem tollit funditus ipso iure^m.

neque

mod. toll. oblig. l. sed et si lege, §. certe, D. de petit. hered.

54 *am Arst. l. 5.*
tit. 6.
b l. sed et si lege.
§. certe, D.
de petit. hered.
c in l. pet. D.
de solut. Ac-
curs. in l. solu-
tionum. D. de
solutio.
d l. nihil tam
naturale. D.
de reg. iur.
e l. in bello. §.
facti. D. de
captiui.
f l. si vnus. §.
pactus ne pe-
teret. D. de
pact. l. iura
sanguinis. D.
de reg. iur. l.
cū propondo.
C. de her. inst.
g l. nec seruus.
D. de pecul. l.
in personā. D.
de reg. iur.
h l. naturaliter.
l. si id.
quod. D. de
cō dict. l. inde.
i §. nec per
acceptilatio-
nē. inst. quib.
mo. tol. oblig.
k l. omnia. D.
de reg. iur.
l. d. §. uē. et §.
præterea. inst.
de excepte. C.
l. pecunia. C.
de solut.

m inst. quib.

DE IVRE ET OFF. BELL.

neque etiam militat eadem æquitas, & bona fides. quæ non patitur, ut idem bis solvatur^a. Et quidẽ, si hæ tabulæ, de quibus agimus, ab alio quopiã quàm summo principe, qualis fuit Alexãder, captę fuissent: equidem existimo nullum ius illi acquiri potuisse, per ea quæ in contrariam sententiã adduximus: atque ita non esse opus postliminij fictione: ne quidẽ si sint tabulæ priuatilicuius crediti. nisi fortẽ creditor eius, qui tabulas habet, captivus sit: qui olim fiebat servus, qui nihil suum habere poterat: sed omnia cum ipsa persona in dominium transferebãtur^b. Verùm cùm hodie inter Christianos capti, non fiant servi, aliud dicendum videtur. cùm enim persona non transeat in dominiũ capientis: ne quidem ius, quod personæ ita cohæret, ut ab ea diuelli non possit^c, transire dicendum est.

^a l. bona fides. D. de reg. iur.

^b l. acquiri-
tur. § igitur.
D. de acq. rer.
dom.

^c l. 3. & ibi
Accurs. D. pro
socio.

DE FIDE HOSTI SERVANDA.

- 1 *Fidem Romani maximè coluerunt.*
- 2 *Fides hosti data, sine publicè, sine priuatim, servanda.*
- 3 *Edictum quod metus causa, non pertinet ad fidem hosti datam.*

4 *Nulla*

- 4 Nulla latebra, aut calumnia querenda
periurio.
- 5 Obsides dati, an liberent a fide praestita.
- 6 Iniusto hosti an sit seruanda fides.
- 7 Iura belli non conueniunt iniusti ho-
stibus.
- 8 Conuentiones per tyrannidem, aut rebel-
lionem expressa, non seruanda.
- 9 Princeps ea, quae sunt iuris regū, alienare
non potest.
- 10 Summum imperium in quibus praecipue
versetur.
- 11 Minimè firmæ sunt conuentiones, quæ
fiunt cum subditis rebellibus.
- 12 Rebelles & latrones armis, non pacatione
subigendi.
- 13 Hostibus non semper fides seruanda.
- 14 Iuramentum de re illicita non est ser-
uandum.
- 15 Fides a privato in praiudicium reipubl.
data, non est seruanda.
- 16 Praestat non dare fidem de re illicita, quàm
datam fallere.
- 17 Hosti fidē fallenti non est seruanda fides.
- 18 Indutia an maneant hoste eas violante.
- 19 Indutia etiam longi temporis esse possunt.
- 20 Fidem frangenti, fidem seruandam non
esse, quomodo intelligendum.

21 Persi-

DE IVRE ET OFF. BELL.

21 *Perfidiam perfidia ulcisci non licet.*

22 *Pactum dolo malo initum, an seruandum.*

CAP. SEXTVM.

Fide nullam rem apud nortales maiorem, aut sanctiorem veteres semper existimauerunt; eamque Romani in capitolio, vicinam Ioui opt. max. esse voluerunt: qua semel data, nihil firmitus fuit. Itaque Aulus Gellius^a, omnibus quidem populum Romanum virtutum generibus colendis, exercendisque, ad tantam amplitudinem peruenisse scribit: sed omnium maximè, atque præcipuè fidem coluisse, sanctamque habuisse, tam publicè quàm priuatim. cuius rei cum permulta exstent argumèta, & testimonia, tum illud perquam memorabile; quòd inter eos, & Perseam pactis induitiis, cum ludi Circenses celebrarentur, ingressi hostium duces curuli certamine contenderint, & victores coronati sint. Sed & còsules clarissimos viros, populus Roma. confirmandæ fidei publice gratia, hostibus dedidit, vt de Postumio & Mancino alibi diximus^b. vnde Ptolemæus Ægypti rex, agnita Romanorum fide, populum Roman. infanti filio, cui regnum

^a noct. Attico
lib. 20. cap. 1.

^b 7. cap. 1.

regnum debebatur, tutorem testamēto reliquit. & certè, vt Vlpianus ait, graue est fidem fallere^a: & nihil fidei humanæ tam congruum est, quàm seruare, quæ placuerunt^b. Porro nullum, vt inquit Cicero^c, vinculum ad astringendam fidem iureiurâdo maiores arctius esse voluerunt. id indicant leges in xij. tabulis: indicant sacra: indicant foedera, quibus etiâ cum hoste deuincitur fides. & quidem Romani, cùm belli, pacisquæ iura religiosissimè semper coluerint, tū certè, si tēporibus adducti, hosti quid promississent, in eo ipso fidem sanctissimè seruabant. Itaque præclarè Sex. Pompeius, magni Pōpeij filius, (cœnantibus apud eum in naui ad Puteolos Antonio & Octauiο, cum quibus tunc societatem inierat) Menodoro Pompeianæ classis præfecto, per internuncium significanti tempus adesse, quo parentis, & fratris iniurias vlcisci posset, & occasione arrepta, paternum sibi asserere imperium: se enim curaturum, ne quisquā è nauibus euaderet: respondit: Vtinam Menodorus hoc absque me posset perficere. nam illi periurium conuenire, non Pōpeio d.

^a in l. 1. D. de cōst. pecu.
^b in l. 1. D. de pact.
^c offic. lib. 3.

^d Appian. de bell. ciuil. l. 5.

2 Sunt autem* qui existiment, hosti quidē
H publicè

DE IVRE ET OFF. BELL.

publicè fidem datam seruandam esse, nō
etiam eam, quæ a priuato sit præstita^a.
quorū sententia nullis solidis argumen-
tis fulcitur, est quæ contra veterum exē-
pla, instituta quæ maiorum, & grauissi-
morū Philosophorum sententiā. quam
elegāter prosequitur Cicero^b, & Gell.^c
ita quæ quando cum iusto, legitimo quæ
hoste res geritur, non existimo debere
conditiones, pactiones bellicas & hosti-
les, perturbari periurio, etiam a priuatis
initas^d. nam graue est fidem fallere^e. &
sunt quædam officia, vt inquit Cicero^f,
etiam aduersus eos seruanda, a quibus
iniuriam acceperis. est quæ præclarum
in hanc rem M. Attilij Reguli facinus,
qui primo bello punico captus a Pœ-
nis, cū de captiuis commutandis Ro-
mam missus esset, iurasset quæ se reditu-
rum: primū vt venit, captiuos reddē-
dos in senatu non censuit; deinde cū
retineretur a propinquis & amicis, ad
supplicium redire maluit, quā fidem
hosti datam fallere^g. quod multis laudi-
bus effert D. Augustinus^h. Iacobus ve-
rò iratus fuit Simeoni & Leui filiis suis,
quia violauerant pactum cum Sychimi-
tis initumⁱ: ideo quæ moriens maledixit
illis.

^a Bart. et alij
in l. comētio-
num. D. de
pact. Zar. in
apolog. cōtra
Eckium, &
de Iude. qu. 3

^b offic. lib. 3.
^c lib. 7. c. 18
lib. 20, cap. 1

^d per text. in
c. noli. 23. q. 2
l. postumini,
§. ult. D. de
capti. Fortun.
& Dnareus
in l. cōuentio-
num. D. de
pact. Decius
in l. ea est na-
tura. D. de
reg. iur. Conar.
in l. 4. li. decre.
2. par. c. 3. §.

^e l. 1. D. de
const. pecun.

^f offic. lib. 3.

^g Cicero off.
lib. 3, Val.

Max. l. 1. c. 1.

^h de ciuit. Des
lib. 1. cap. 18.

ⁱ Genes. 34.

illis^a. Neque recipienda est eorum sen-^a *Genes. 48.*
 tentia, qui existimarunt, quod per vim
 hostium esset actum, ratum esse non de-
 bere. viro enim forti, ut inquit Cicero,
 vis adhiberi nequit: & fides, ut inquit
 Seneca^b, sanctissimum humani pectoris ^b *Epist. 89.*
 bonum, nulla necessitate ad fallendum
 cogitur, nullo corrumpitur præmio. unde
 Cicero: Nulla res tanta, inquit, existat,
 ut possit mihi maiorem vim adhibere
 3 metus, quàm fides. Edictum^{*} quoque
 prætorium, quo per metum gesta, in in-
 tegrum restituuntur, ad eum metum,
 qui iure licito, utpote iusto bello infer-
 tur, non pertinet^c: neque ad promissa
 hostibus facta, sed ciuibus. Et quidem
 tanti olim fuit iusiurandum, ut M. Pom-
 ponius Tribu. pleb. cum diem dixisset
 L. Manilio A. filio (quod paucos sibi
 dies ad dictaturam gerendam addidisset,
 & crimineretur, quod Titum filium, qui
 Torquatus postea est appellatus, ab ho-
 minibus relegasset, & ruri habitare ius-
 sisset) ab adolescente filio, qui intellige-
 bat negotium exhiberi patri, remotis
 arbitris, stricto gladio iusiurandum dare
 coactus, se patrem missum esse facturum:
 quamuis nullo iure cogi posset: tamen

^c text. eleg. in
 l. si mulier. in
 prin. D. de eo
 quod met.
 caus. Panor. in
 c. Abbas. col.
 3. in c. cum
 dilectus. de
 his qua vi,
 met. caus. Fe-
 lices in cap.
 cum inter. nu.
 20 de except.
 Dom. in d. c.
 ad os vero.
 col. ult. dist. 5
 Syluest. in
 vers. metus.
 q. 6.

DE IVRE ET OFF. BELL.

a causa destiterit, Manliumque missum
 fecerit ^a. Ita que pulchrè Ferrandus dia-
 conus, ad Rheginum ducem, de officio
 pij & veri Christiani ducis militum scri-
 bens, censet hostem, vtcunque antiquū,
 & reip. infestum, non esse falsa iuratione
 fallendum : etiam si vita eius impediatur,
 mors pro sit paci. humanis enim diuina
 semper sunt præponenda, & vt Petrus
 apostolorū princeps dicebat, Deo ma-
 gis seruiendum est, quàm hominibus ^b.
 Quare cum quibuscunq; bella suscepta
 sunt, vt idem Ferrandus ait, aut nulla fi-
 de datā, bello aut pace facta, inuiolata fi-
 de iurisiurandi resp. seruanda vel adiu-
 uanda est. quid enim proderit eum vin-
 cere, quem diabolus vicit, vt victorię spe
 falsum iuraret? Propterea Psalmista ^c, dū
 canit : Domine quis habitabit in taber-
 naculo tuo, aut quis requiescet in mōte
 sancto tuo? respōdet sibi ipsi ex persona
 Dei, talibus verbis : Qui loquitur veri-
 tatem in corde suo, qui non egit dolum
 in lingua sua, nec fecit proximo suo ma-
 lum, & opprobriū non accepit aduersus
 proximum. qui iurat proximo suo & nō
 decipit. ille autem, vt idē Diaconus ait,
 iurat proximo suo, & non decipit, qui
 quod-

^a Cicer. offic
 lib. 3. *Liuius*
 lib. 7.

^b *Actor*, 1.

^c *Psalm*, 14.

quodcunque iurat lingua, implet opere. neque existimet quis, hostem, cui iurat, non debere proximum deputari. propter hoc enim iuratur, ut proximus deputetur: & per fœdus pacis, ex hoste fit amicus. Maximum itaque nefas est, falsum iurare, & si altius consideres, maximè inutile, & damnosum imperatori, vel duci exercitus. nam præcipuum disciplinæ militaris vinculum est, sacramenti religio: quæ si, exemplo ducis, levis æstimari incipiat, tam apud hostes, quàm apud milites, omnia misceri, perturbarique necesse est. neque etiam imperator fide data ab hoste tutus erit, neque suos fidos habebit. Quidquid proinde, iuramento intercedente, adhibita inuocatione nominis Dei confirmatur (siue inimico gratia, siue reo venia, siue militibus, re bene gesta, præmia promittantur) nullius utilitatis cōsideratione, nullius periculi formidine, debet fieri irritum: sed fixus, & immutabilis sit sermo, cuius fidei testis sit adhibitus Deus. Ca-
4 uendum* præterea, ne latebra quæratur periurio, & calumnia quadam, & nimis callida, & malitiosa iuris interpretatione, iurisiurandi fidem violemus. ut ille,

DE IVRE ET OFF. BELL.

qui, cū triginta dierum pactæ essent
 a *Cicer. offic. lib. 1.* indutiæ, noctu populabatur agros^a. vt
 Q. Fabius Labeo, quem nonnulli tra-
 dunt, cū Antiocho præliō victo, ex
 fœdere dimidiam partem nauium acci-
 pere deberet, omnes medias secuisse, vt
 b *Val. Max. lib. 7. cap. 3.* regem tota classe priuaret^b. & vt vnus
 ex decem, quos, post Cannensem cladē,
 iuratos ad senatum misit Annibal, in ca-
 stra redituros, nisi de redimēdis captiuīs
 impetrassent: qui, cū paulō pōst quā
 egressuserat e castris, rediisset: Romæ
 mansit. reditu enim in castra liberatum
 se esse iureiurando interpretabatur: nō
 rectè. fraus enim distringit, vt inquit
 Cicero, non dissoluit periurium. itaque
 decreuit senatus, vt ille veterator, & cal-
 lidus, vinctus ad Annibalem deduceretur^c. & huc referri posse videtur respō-
 c *Cicer. offic. lib. 3. Linnæus lib. 22.* sum Censorini, si Appiano credimus^d:
 d *de bello pu- ni.* qui legatis Carthaginensium (qui que-
 rebantur, quòd contra fidem ipsis datā,
 obsidibus traditis, atq; omnibus armis,
 adhuc Carthaginem delere vellet) re-
 spondit, per Carthaginem, quam liberā
 fore promiserant Romani, Carthagi-
 nenses intelligi, non urbem & solum.
 Neque verum^{*} est id quod nonnulli ar-
 bitrantur,

bitrantur, obsidibus datis, quempiã a fi-
 de data liberari. qua ratione Bodinus^a, ^{a de repub. l.}
 Franciscum Gallorum regem religione ^{1. cap. 8.}
 foederis Madriciani, filiis obsidibus da-
 tis, solutum fuisse contendit: exemplo
 pacis Caudinæ, quam ideo irritam factã
 asserit, quòd obsides dati essent: idque
 contra fidem historiæ. nam ipse Postu-
 mus cons. pacis auctor, sententiam ro-
 gatus, ideo dixit populum Romanum
 sponsione, quam ipse cum Samnitibus
 fecerat, non teneri, quòd iniussu populi
 ” facta esset: sic enim ait: Neque ego infi-
 ” cias eo, P. C. tam sponsiones, quàm fœ-
 ” dera sancta esse, apud eos homines, a-
 ” pud quos iuxta diuinas religiones, fides
 ” humana colitur: sed iniussu populi, ne-
 ” go quicquam sanciri posse, quod popu-
 lum teneat. se tamen seu turpi, seu ne-
 cessaria sponsione astrictum affirmauit.
 ideoque quòd populus religione libera-
 retur, & pax Samnitum repudiaretur, vt
 ipse cum reliquis pacis auctoribus de-
 deretur, suasor & auctor fuit. cùm equi-
 tes ^{D C.} obsides dati essent, qui capite
 luerent, si pacto non staretur ^{b.} obsides ^{b Linius l. 9.}
 enim, quemadmodum fideiussores, & ^{Cicero off. l. 3}
 pignora, principali obligationi accedunt,

DE IVRE ET OFF. BELL.

a institut. de fideiuss. in pr. l. 1. §. verbus. D. de obli. et actio. b l. fideiussor. res obligari. in prin. D. de fideiuss. l. is qui promittit. D. de pigno. Alciat. de sing. cer. c. 44. c l. cum principalis. D. de reg. iur. l. 1. D. com. prad. quò diligentius cautum sit aduersario^a. & tantum abest vt principalem obligationem tollant, vt sine ea consistere nequeant^b. non enim magis possibile est, accessorium sine principali esse, quàm accidens sine subiecto, in quo est^c. Debuit itaque Franciscus, si non publica, quoad ea fortè, in quibus populi & ordinum consensus requirebatur, saltem sua liberata fide, potius in carcerem redire, quàm fidem datam fallere: ex èplo Postumi, Mancini, Reguli, & aliorum. eoquè magis, quòd princeps, cui populus omne imperium in se, potestatemq; concessit^d, rectè de negotiis ad remp. spectantibus paciscatur, siue pacem, siue quamcunque conuentionem cum hostibus faciat^e. Rectius itaque Ioànes Gallorū rex, in prælio ab Anglis captus, & fide de reuertendo data dimissus, si minus pacta implerentur: cum omnia præstare non posset, quæ conuenerant, ad hostē redire maluit, quàm fidem violare, cum tamen & ipse filium obsidem dedisset^f. Et hæc quidem, quæ de fide hosti seruanda diximus, inuiolabiliter tenenda sunt, si cum iusto & legitimo hoste res generatur; sin verò quis metu fortè compulsus,

ab eo

- 6 ab eo qui iustus hostis* non est, fidem de
 precio redemptionis soluendo, vel simi-
 libus dederit, eum non astringi, vt fidem
 feruet, dicendum est^a. ideoque si p̄do-
 nibus, vt inquit Cicero^b, pactum pro
 capite precium nō attuleris, nulla fraus
 erit: ne si iuratus quidem id nō feceris.
 pirata enim non est ex perduellium nu-
 mero definitus, sed communis hostis
 omnium: cū hoc nec fides esse debet,
 nec iusiurandum commune. & hinc est,
 quod latrones, & p̄dones hostium vo-
 cabulo non contineri dicāt I.C.^c Vnde
 7 iura belli*, captiuitatis, & postliminij,
 quæ hostibus tantum conueniunt^d, nō
 possunt latronibus conuenire^e. atque
 ideo capti a piratis, & latronibus, omni-
 no liberi permanent^f. Cū itaque iure
 belli agere, sibi que acquirere iis tantum
 permittum sit, qui iusti sunt hostes^g:
 nullo iure ij qui non sunt hostium nu-
 mero definiti, quibus iura belli nō sunt
 concessa, de his, quæ iustis tantum hosti-
 bus acquiruntur, pacisci, aut ad paciscē-
 dum metum inferre poterunt^h. quare
 edicto prætoris, quo per metum gesta
 rescinduntur, locus eritⁱ. imo ipso iure
 non tenebit, quicquid ex hac causa actū

^a per text. in
 c. peruenit. c.
 sicut. et infra.
 de iureiur. c.
 sollicitè, de
 rest. spoliat.

^b off. lib. 3.
^c in l. hostes.

D. de captiu.
 in l. hostes. D.
 de verb. signi-
 d in l. postli-
 minium, in
 princ. D. de
 captiu.

^e d. l. hostes.
^f l. postlimi-
 nium. § pra-
 tis. D. de capt.
 l. qui a latro-
 nibus. D. de
 testam. l. 1. D.
 de leg. 3.

^g d. l. hostes,
 et d. §. a pira-
 tis, cū similib.
^h per text. e.

leg. in c. sicut
 et infra. et c.
 peruenit. l. de

iureiur. c. Ab-
 bas de his que
 vi met. cau.

i d. c. Abbas.
 l. 1. D. quod
 met. cau. l. 1.

C. eod.

DE IVRE ET OFF. BELL.

a l. qui in car vel promissum fuerit ^a: neque iuramēto
cerē. D. quod stabilietur: quia quod nullum est, con-
met. causa. firmari nō potest ^b. & nullum vinculum
b l. nō est du. continere dicitur, iuramentum atroci, &
biñ. C. de legi. nefanda coactione extortum ^c. poterit
c c. pervenit. tamē ad maiorem cautionem absolutio
1. c. verum. peti, quę facilē concedi debet ^d. Non ob-
de iureiu. stat his quę diximus, quod leges prædo-
d d. c. perue- ni actionem pignoratitiam depositi, &
nit. & d. c. si- commodati, tribuant ^e. idenim verum
cus & infra est, si cum alio contrahat, quā qui læ-
de iureiur. sus est. quamvis enim prædo sit, respectu
e l. si pigmore. eius cui rem abstulit: tamen prædo non
l. si prædo. D. est, respectu eius, cum quo contraxit.
de pig. actio. quoniam bona fides in contractibus æ-
l. 1. §. si præ- stimanda est, inter eos tantū, qui con-
do. l. bona fi- traxerunt, nihil extrinsecus assumpto ^f.
des. D. deposi- Porrō quod de latronibus, & prædoni-
ti. l. ita ut si bus diximus, idem & de rebellibus di-
fur. D. com- cendum est: qui iusti hostes dici nō pos-
modat. l. non sunt ^g. nam aliud est hostis, aliud rebel-
a iudice. D. de lis ^h. & iniquum est, ut quis ex improbi-
iudic. tate sua lucrum sentiat ⁱ. quamvis verū
f l. bona fides sit, generali nomine, ex usu loquendi,
§. incurrit. D. hostes vocari omnes, contra quos arma
depositi. feruntur. His consequens est, conven-
g d. l. hostes. tiones illas ^{*}, quę per tyrannidem extor- 8
h eē. qui sunt quentur, servādas non esse. neque enim
rebell. consen-
i l. ita Fullo.
D. de furt.

consensu (qui in omnibus contractibus requiritur^a.) factum videtur, quod per vim exprimitur. ideoque ex hac causa gestum, nullius erit momenti^b. Itaque tyrannorum leges, non esse leges docet Cicero^c: neque legem Valeriam, quam L. Valerius Flaccus interrex a senatu proditus, destituta consulibus ciuitate, Carbone & Mario interfectis, armis Syllæ oppressa repub. tulit; vt Sylla perpetuus dictator reipubl. constituendæ causâ crearetur: & quæcunque is, aut tãquam consul, aut tanquam proconsul gessisset, rata essent. quam omnium legû iniquissimam, dissimillimamque legis esse, idem Cicero ostendit^d. Idem prorsus de illis conuentionibus, quas iniustus populus, quem etiam tyrannum vocat Cicero, per rebellionem a principe suo extorquet, dicendum erit. & quidem si a plerisque dubitatum est, an princeps ex cõtractu cum subditis obligetur^e: quid de conuentionibus publicis dicendum est, quas subditi per rebellionē, & summam perfidiam extorquēt? etenim cùm rebelles eo ipso, quòd in principem insurgunt, fidem violēt, frustra sibi seruari fidem postulant. de quo mox dicemus.

^a l. 2. 3. D. de obli. & actio.

^b d. l. qui in carcere. D. de eo quod met. caus. l. si per impressionē. C. de his que vi met. caus. c. cõmemor. 23. quæst. 8. c. de legib. l. 1.

^d in orat. 3. contra Rullū. e Barto. in l. prohibere. §. planē. D. quod vi. Bal. in c. 1. de nat. seu. in c. 1. ex. de probatio. in l. vlt. C. de trās. Panor. in c. nouit. de iudic. Specul. in tit. de instr. edit. §. nūc videndum. Anchor. consil. 2. Felinus in c. 1. de probatio. nib. & alijs quos refert Bodinus de rep. lib. 1. cap. 9.

tum

DE IVRE ET OFF. BELL.

tum etiam, quod fœdus ratum, quam fidem sanctam apud eos fore sperandum est, qui diuini, humanique iuris violatores, per summum nefas & perfidiam, patriâ prode non sunt reueriti? aut quomodo per Deum iurabunt, cuius ordinationi ipsi resistunt? aut quæ conditio pacis esse potest, in qua ei, cum quo pacē facias, nihil concedi potest^a? Sed & cū iniusti sint hostes, iure belli agere non possunt, vt modo ostendimus. nulla enim, vt inquit Cicero, iusta causa videri potest aduersus patriam arma capiendi: & per consequens, aduersus principem:

^a Cicer. Phil.
lipp. 12.

^b Auth. neg;
vir. quod ex
donat. in fin.
^c Paulus ad
Roman. c. 13

qui est communis omnium parens^b: quique potestatem, quam habet, a Deo accepit^c. Præterea cū populus de rebus ad remp. spectantibus, ne quidem cum extraneis pacisci possit, quod soli principi concessum est^d: cui tota respublica commissæ est^e, & penes quem est belli, pacisque arbitrium^f; multo minus principem ad iniquas condiciones adigere poterit. princeps enim, cuius est leges dare populo, non accipere^g, cū legibus solutus sit^h, nullis legibus astringi potest a suis subditis. nemo enim, vt ait Vlpianus, sibi ipsi imperare potest, & coacti

^d l. conuentio-
m. D. de pac.
^e l. 1. D. de
constit. princip.
^f c. quid cul-
patur. 23. q. 1
^c. Dominus.
23. quest. 2.
^g l. 1. D. de
constit. princ.
^h l. princeps.
D. de legibus.

LIBER PRIMVS.

62

& coacti, & cogentis officio fungi^a. & nulla obligatio consistere potest, quæ a voluntate promittentis statum capit b. eoque spectat, quod Canonistæ passim tradunt, Pontificem nunquam sibi manus ligare. & hæc quidem multo magis obtinebunt, si princeps ex hoc cōtractu sit læsus: qui vt minor restituitur^c. & omnium maximè, si maiestati principis quid detrahatur. summi enim principes*, quemadmodum nullā regni partē alienare possunt^d: (cuius sunt tātūm vfructuarij, vel dñi: sed non secus, quàm maritus est dñs dotis, quā alienare non potest^e.) sic nec quidquā ex iis, quæ maiestati eorū cohærent, & sunt iuris regij. itaq; de facto alienata, ad ius pristinū reuocari debēt, & successores ex hoc cōtractu nō obligantur^f. omnia enim illa, quæ sunt iuris regij, nō sunt in cōmercio, sed coronæ annexa, ita vt ab ea separari nō possint^h: neq; per ipsum principē alienari, etiam ex certa sentētia, vel motu proprioⁱ. eoque spectat, quod Caius respondit, ea quæ sunt iuris diuini, vel publici, nullius in bonis esse^k. neque etiam hic

a l. ille a quo.

§. tempesti-
nū. D. ad S. C.

Trebell. l. pen.
D. de arbit.

b l. a Titio.

§§. nulla. D.
de verb. oblig.

c l. resp. C. quib.
en cau. maio.

d Bald. in au-
then. hoc am-
phius. C. de fi-
dei cōmiss. latē

Ioā. Papon. in
arrest. lib. 5.

tit. 10.

e l. doce an-
cillam. C. de
rei vend.

f. inst. quib.
alien. licet, in
prin.

g l. peto. §.
fratre. D. de
legat. 2. l. oēs
funds. C. de
funds patrim.

lib. 11. l. 2. C.
de apparit.

procōs. legat.
lib. 12. l. 2. C.
de fund. limit.

lib. 12.

h l. cum ser-
uis. al. apud
Lulianum. §.

constat. D. de
leg. 1. l. ult. D.

ut in pos. leg.

i d. l. oēs funds:

et d. l. 2. et de-
cidit Andr. I.

ser. Luc. pen.

ser. Luc. pen.

ser. Luc. pen.

Ioan. probat Ompha & alij. quos allegat & sequitur Carolus Mo-
lineus in consuetud. Parisien. tit. 1. gloss. 5. nu. 23. Bart. Ias. Cyn. &
alij. quos citat Bodin. de rep. l. 1. c. 10. k in l. 1. D. de rer. diuis.

DE IVRE ET OFF. BELL.

a c. ut super.
de reb. eccl. nō
alien. c. intel.
lecto. de iure.
iur.

b d. l. omnes
funds. C. de
fund. patr. l. 1.
11. & d. l. 2.
C. de fund. lī-
mit. l. 12. cum
similib.

c l. legatus
Caesaris. D. de
off. presid.
d. l. alia. §. 1.
D. solut. mar.

e Bald. in c. 1
m. 3. quæ sint
reg. Feli. in c.
cum nō liceat.
in c. ad audiē-
tiam. de pre-
script. Anto.

Butr. in c. per
venerabilem.
qui sint filij
legit. Abbas
in d. c. cum nō
liceat : quos
refert et sequi-
tur Zoānet. de
Rom. Imper.

f l. sacri affa-
tus. C. de di-
uers. rescript.
l. 2. C. ut ne-
mo priuatus
tit. præ d.

g Dion. Hal.
ant. Rom. l. 5.
h de rep. l. 1.
c. ult.

hic quicquam operabitur iuramentum.
prohibitio enim alienationis, quæ est in
rei conditione, facit, vt sit illicitum iura-
mentum postea præstitum^a. & quidem
si illa, quæ sunt reipub. vel regni, neque
alienari, neque longi temporis præscri-
ptione acquiri possunt^b: quomodo illa,
quæ sunt regię maiestati in signum su-
premæ potestatis reseruata, illi auferri
poterunt, cum nec sponte se abdicando
princeps imperiū amittat^c? & si pactū,
quo maritus paciscitur, ne conueniatur
in id quod facere potest, sed in solidum:
seruari oportere negat Vlpianus, tan-
quam contra bonos mores sit: quippe
contra receptam reuerentiam, quæ ma-
ritis exhibenda est^d: quid de pacto, quo
maiestas principi diuino & humano iu-
re debita lēditur, dicendum est? in quam
sententiam multa a multis dicta sunt^e.
& hinc est, quod si quis priuatus vtatur
titulis, vel insigniis regiis, capite plecta-
tur, publicatis bonis^f. & olim per legem
Valeriam sacrum esset cum bonis caput
eius, qui regni occupandi consilia iniis-
set^g. Hinc quoque dicit Bodinus^h, pri-
uilegium concessum a principe, vt liceat
condemnatum restituere, aut a pœna li-
berare

berare, nullius esse momenti. quia scilicet hoc dependet a maiestate principis: cui soli hoc licet^a. & Baldus^b dicit, non posse vllō tēpore præscribi iuri appellandi ad summū principē^c. porrò summum imperiū^{*}, vt rectè annotauit Bodinus^d, præcipuè versatur in summis magistratibus creandis, & officio cuiusq; definiedo, in legibus iubēdis, aut abrogādis, in bello indicendo, ac finiēdo, in extrema prouocatione ab omnibus magistratibus, & in potestate vitæ ac necis. neque enim si iudices supplicia de sceleratis sumunt, propterea necis ac vitæ ius habēt: cū legibus obstricti teneātur: nec merētes morte liberare possint: quod summi imperij est: vbi clementia cōtra leges locū habet. Itaque, exactis regibus, quidam dolebant mutatum reipub. statum, dicentes regem hominē esse, a quo impetres vbi ius, vbi iniuria opus sit: esse gratiæ locum, & beneficio: & irasci, & ignoscere posse: leges verò, rem furdam, & inexorabilem esse: nihil laxamenti, nihil veniæ habere^e. & Cicero veniam pro Ligario precatus a Cæsare, Apud iudices, inquit, nunquam egi hoc modo: Ignoscite, iudices, errauit, lapsus est;

^a l. 1. in fine.
D. de quast.
l. ante damnum, in fin. l.
relegati. l. ad
bestias. D. de
pen.
^b in authent.
quas successiones. m. 1. 4.
versic. ex his
apparet. C. de
sacro. eccle.
^c text. in c.
venientes. de
iureiu.
^d in method.
histor. cap. 6.

^e Livius lib. 2

DE IVRE ET OFF. BELL.

est; non putavit; si vnquam posthac. ad
parentem sic agi solet : apud iudices ,
Non fecit, non cogitavit: falsi testes, fal-
sum crimen. Sunt itaque hæc, quæ dixi-
mus, principis propria : quæ etiam po-
pulus Romanus, apud quem summum
imperium fuit, cum pleraq; alia senatui
committeret, sibi reseruauit. vt multis
locis ostendit Dion. Halic^a. præsertim
quòd ad magistratus creandi, leges ferē-
di, & bellum pacemque decernendi po-
testatem attinet. prouocationem verò,
& vitæ necisque potestatem, populo per
legem Valeriam tributam fuisse cōstat^b.
& hæc quidem, iureconsultorum opi-
nionem, ita maiestati principis cohærent,
vt cum aliis communicari non possint.
& superioribus addunt, pignerandi cō-
cessionem, vectigalium ac tributorum,
nummiq; percutiendi potestatem, &
alia nonnulla. ex quibus tamē quædam,
etiam iis, qui nō sunt summi principes,
tributa videmus^c. & de his omnibus la-
tè Ioan. Pap^d. Porro Bodinus, propter
ea*, quæ hæcenus dicta sunt, dicit nullas
conuentiones minus firmas esse, & plus
cautionis opus habere, quàm quas fa-
ciunt subditi rebelles cum suo principe.
ideo-

^a *ant. Rom. lib. 2. 4. & 6.*

^b *Dion. Halic. ant. Rom. l. 5. Lusus lib. 2. Val. Max. l. 4. cap. 1. Plin. in vita P. Valer. Publicolæ.*

^c *Guido Papæ quest. 493. d in arrest. lib. 5. tit. 1. cū aliquos sequētib. Bodm. de rep. lib. 1. c. vit.*

ideoque suadet rebellibus, ne ipsi contrahant: sed alius princeps extraneus, & vicinus, pro eis. at ego suaserim, ut redeuntes in viam, humiliter veniam orantes, poenitentia potius clementiam principis demereantur: quam iniustis & iniquis pactis animum irritent. nihil enim magis pungit principem, quam pacisci cum suis subditis rebellibus, iisdemque fidem seruare. itaque Philippum, ut refert Liuius^a, vna res maximè angebat: ^{a lib. 39.} quod cum leges a Romanis victo imponerentur, sæuendi ius in Macedones, qui in bello a se defecerant, ademptum erat. Cum ergo conuentiones illæ non subsistunt, per quas maiestas principis imminuitur: quid de iis dicendum, per quas Diuina Maiestas læditur (cui per homines nullo contractu, longa quantumuis longi temporis præscriptione, derogari potest) in aperto est. itaque Themistocles ad Athenienses, & Cato ad Romanos dicebant, homines nihil quicquam eorum, quæ Diuinæ Maiestati deberentur, vsucapere posse: neque priuatos quicquam eorum, quæ essent reipub.^b ideoque Caius, ea quæ sunt diuini, vel publici iuris, nullius in bonis esse re-

^b Plur. in
Them. &
Cato Uticens.

I spondit.

DE IVRE ET OFF. BELL.

a in l. 1. D. de
ver. diuis.
b epist. 33,

spondit^a. & huc spectat locus ille nobi-
lis Ambrosij^b: ubi de Valentiniano im-
peratore loquitur: Conuenior, inquit, a
comitibus & tribunis, vt Basilicæ fieret
matura traditio; dicentibus, imperatorē
suo iure vti, eò quòd in potestate eius
essent omnia. respondi, si a me peteret,
quod meum esset, id est, fundum meum,
argentum meum, ius huiusmodi meum
non refragaturum: quanquam omnia,
quæ mea sunt, essent pauperum: verum,
ea quæ diuina, imperatoris potestati nō
esse subiecta. Ceterum, quamuis conue-
tiones cum latronibus, & rebellibus, ra-
tas non esse docuerimus, tamen prin-
ceps, quantum potest, ab iis abstinere
debet: tum quòd maiestati principis nō
cōueniat, tum quòd quæuis mala potius
toleranda sunt, quàm malo consentien-
dum^c. turpissimum^{*} autem iudicauere¹²
Romani, de bello, pace, vel indutiis cum
piratis, latronibus, vel rebellibus pacifi-
ci. itaque eos nunquam cum iis, qui im-
perio Romano subiecti rebellarent, fœ-
dere, aut pactione rem composuisse, le-
gimus: quin potius non quieuerunt, ante-
quam expugnando, aut in deditionem
accipiendo, omnes subigerēt; vt Latinis,
Campa-

LIBER PRIMVS.

65

Campanis, aliisque rebellantibus factū
 fuisse legimus. ideoque Cicero ^a suade- ^a *epist. 6. lib. 10.*
 bat Planco, ne pacem componeret inter
 D. Brutum & Antonium, vocans Anto-
 nianos, foedissimos latrones: qui aut ar-
 mis positis pacem petere debent: aut si
 pugnantes eam postulant; victoria pax,
 non pactione parieda est. & idem dicit ^b, ^b *Philipp. 3.*
 ignorare iura belli, & exempla maiorū:
 & quid populi Romani maiestas, quid
 senatus seueritas postularet, qui legatos
 ad Antonium mittendos censerent. non
 enim verbis rogandum, sed armis cogē-
 dum esse. & idem vocat hoc bellum in-
 expiabile, negans ideo paci locum esse ^c. ^c *Philipp. 13.*
 Itaq; bello sociali, cū socij populi Ro-
 mani sperantes, se non fore amplius sub-
 ditos, sed imperij participes, bellum pa-
 rarent, & legatos Romā mitterent que-
 stum, se nō admitti ad ius ciuitatis, cū
 tamen ipsorum opera, & auxilio, longē
 lateque imperium extēdissent Romani:
 ad hęc senatus seuerè respōdit, se, donec
 resipuissent, non audituros legationes
 eorum ^d. Hinc quoque cum Tacfarinas ^d *Appian: de
bel. cuml. lib. 1.*
 nobilis latro, eò arrogantia venisset, vt
 legatos ad Tiberium mitteret, sedēque
 vtrò sibi atq; exercitui suo postularet,

DE IVRE ET OFF. BELL.

aut bellū inexpiabile minitaretur. Non
 a *Annalib.* 3 alias magis, inquit Tacitus^a, sua, populi-
 que contumelia, Rom. indoluiffe Cæsa-
 rem ferunt, quàm quòd desertor, & præ-
 do, hostium more ageret. ne Spartaco
 quidem, post cōsularium exercituū cla-
 des, multum Italiam vrenti, quanquam
 Sertorij & Mithridatis ingētibus bellis
 labaret resp. datum, vt pacto in fidē ac-
 ciperetur: nedum pulcherrimo populi
 Romani flagitio, latro Tacfarinas, pace
 & concessione redimeretur. hæc ille. iis
 tamen, qui se, citra pactionem, fidei im-
 peratorum dederent, parci solet. itaque
 Fabius Max. Æmilianus, Conobæ latro-
 num duci, qui se ei dedit, pepercit^b. &
 b *Appian, de* Augustus Crocolæ, insigni latroni in
 bell. *Hisp.* Hispania, cū magno in eius caput
 proposito præmio, sese sponte offerret,
 veniam dedit, & præmium exigenti, nu-
 merari iussit. ne scilicet, si eum supplicio
 affecisset, videretur voluisse frustrari
 promisso præmio, vel decepisse fiducia
 c *Dion.* 1. 36. iuris publici^c. Porro non solum si cum
 rebellibus, vel latronibus*, & iis qui ho-
 stium numero non sunt definiti, res sunt:
 sed & si cū hostibus, & iis qui iusto bello
 nobiscum contendunt agatur, non sem-
 per si-

per fidem seruare cōuenit : & inprimis,
 si quis iurauerit, humana forte infirmi-
 14 tate* lapsus, se facturum id, quod Deum,
 per quem iurauit, possit offendere, non
 faciet, quod iurauit. nam iuramentum
 non debet esse vinculum iniquitatis ^a: a c. inter ce-
tera. 22. q. 4.
 & in malis promissis fidem seruari non
 expedit ^b, neque obligatur quisquam ex b c in malis.
de reg. iur.
 iuramento contra bonos mores præsti-
 to ^c, sed & qui rem illicitam facit, quia c c. nō est ob-
ligatorium. de
reg. iur.
 iurauit, accumulatur peccata peccatis ^d. Est d c. duo ma-
la. 13. c. mu-
lier. 22. q. 4.
 itaque contra officium nonnunquam, vt
 inquit D. Ambrosius ^e, fidem seruare.
 quod & Cicero sensit ^f, & Seneca in e off. lib. 1.
f off. lib. 3.
 Hercule Oetæo, cū ait:

Præstare fateor posse me tacitam fidem,

Si scelere careat: interim scelus est fides.

Nam, vt inquit D. Augustinus, si ad pec-
 catum admittendum fides exhibeatur,
 mirū est, si fides appellatur ^g. vnde longè g c. si ad pec-
catū. 22. q. 4.
 iustius fecit Dauid, quod non stetit iu-
 ramento, de perdendo Nabal, quàm He-
 rodes, qui propter iusiurandum, occidit
 virum sanctissimum ^h. Meritò quoque h c. est etiā.
ca quod Da-
uid c. iurauit.
22. q. 4.
 Cicero ⁱ Agamemnonis factum repre-
 hēdit: qui cū deuouisset Dianæ, quod
 in suo regno pulcherrimum natum es-
 set, Iphigeniam immolauit. promissum i off. lib. 3.

DE IVRE ET OFF. BELL.

*a Authent. de
eis. C. de nupt.
faust l. repre
bendenda. C.
de institut. &
substitut.*

*b Gloss. in c.
si aliquid. 22.
q. 4. Felin. in*

*c. si vero. de
iureiur. Rol. id.
a Val. con. 98*

*nu. 18 Alc. ad
l. pacta que
contra. C. de
pact. nu. 52.*

*c l. iurifgen-
tium. §. si pa-
cisc. r. § ge-
neraliter. l.*

*ius publicum.
D. de pact. l.
vlt. D. de his*

*qui satis. co-
gant. Gloss. et
ad. in l. con-*

*uentionum. D.
de pactis in c.
licet mulier. de*

*iureiur. in 6.
Bart in l. vlt.
C. quando lic.*

*sine iud. Alc.
li. de sing. cer.
q. 4. tex. c. si*

*cut nostris. de
iureiur. in c. 1.
de iureiur. in 6.*

*reg. Hisp. l.
vlt. li. 28. p. 2*

enim, vt idem ait, potius non faciendum, quàm tam tetrum facinus admittendū fuit. qua ratione etiam facinus Gedeonis non probatur superiori simile, qui vt votum solueret, Iephthe filiā immolauit. Illicitæ itaque rei iusiurandum seruari non debet, & pœna periurij, si qua est, in eum conuertenda est, qui exegit*: idque verum est, etsi tantum agatur de peccato veniali^b. His consequens est, quod fides data a priuato*, in præiudicium reipub. 15 vel ecclesiæ, non sit seruanda. quod verum est, si principaliter de eius præiudicio agatur^d. quia propinqua causa inspicci debet non remota^e. Itaque Themistocles in exiliū missus, cū ad Xerxem se contulisset, ei que promississet se Atheniensibus bellū illaturum, & a rege moneretur vt promissa seruaret: quamuis graui iniuria affectus a ciuibus, & humanissimè exceptus a rege: tamē honestius sibi vitæ finem imponere ratus, quàm patriæ bellum inferre, epoto veneno, mortē sibi consciuit^f. suntque præclara in hanc rem C. Claudij verba, dum hortatur App. Claudium, & reliquos decē- uiros,

d l. iurifgentium. & ibi DD. de pact. c. quamuis. de pact. in 6.

e l. si mulier. D. de reb. amot.

f Plut. in Themisto.

uiros, vt tyrannidem deponerent: non debere eos mouere, inquiēs, si quas fortè pactiones arcanas inter se fecissent, fidēque dedissent, sponsores facientes deos: docens has conuentiones seruatas impiasse, vt aduersum ciues & patriam; solutas verò, pias fore. quòd dij nō gaudent, se adhiberi ad rem turpem & iniustam. Qua de causā etiam Vlpianus respondit, maleficij & rerum inhonestarū nullam societatem esse ^b. Itaque non seruare fidem quandoque iustū esse docet Cicero^c. veluti non reddere depositum furioso, vel hosti patriæ. omnia enim quæ agimus, referri debent ad fundamēta iustitiæ: primum, vt ne cui noceatur: deinde, vt communi vtilitati seruiatur. vnde etiam iurisiurādi temeritatem reprehendunt poëtæ in Phaëtonis fabula, & satius fuisse docent, iusiurādum violasse, quàm iuueni imperito solis habenas, totius mundi malo, permisisse ^d. & huc facit, quod Paulus ait, si pactum conuentum a re priuata remotū sit, non esse seruandum ^e: & Vlpianus ^f, quòd generaliter, quoties pactum a iure communi remotum est, seruari non debet, etiam iuratum. nam maior est auctoritas

^a Dion. Hal.
ant. Roma.
lib. 11.

^b in l. quod
autem. l. nec
pratermitten-
di. D. pro soc.
^c off. lib. 12

^d Ouidius
metam. 2.

^e in l. si vna
§ pacta. D.
de p. et.

^f in l. iurisge-
nium. §. gene-
raliter. D. de
pact.

DE IVRE ET OFF. BELL.

iuris, quàm iuramenti. itaque iusiuran-
dum contra vim legum, & auctoritatem
iuris, nullius est momenti^a. & hinc est,
quod in quolibet iuramento, censetur
excepta superioris auctoritas, quoad ea
quæ ad superioris potestatem spectant;
cui per iusiurandum derogari non po-
test^b. nō enim potest quis pacisci de iis,
quæ non sunt sui arbitrij. qua ratione
Gonsalvus, prorex Neapoli, comitem
Valentinum, quem in suam fidem acce-
perat, postea, ex mandato regis Ferdinā-
di, sine vlla perfidiæ nota, in carcerem
coniecit^c. hinc quoque ei, qui iuravit, se
ordini non interfuturum, gratiam se iu-
risiurandi facere, imperatores Severus
& Antonius rescripserunt^d. imo si ius-
iurandum sit contra remp. ipso iure re-
missum censetur: ex eo quod Paulus ait,
lege Iulia remitti iusiurandum, de non
contrahendis nuptiis^e. fuit enim apud
Romanos conditio, vel promissio, de
non contrahendis nuptiis tam odiosa,
ut a testamētis, aliisque actibus omnino
remoueretur, & pro non adiecta habe-
retur^f. Licebit itaque priuata fide con-
tempta, publicæ securitatis curā gerere.
apud sapientes enim, inquit Cornelius
Taci-

a l. si quis in-
gulosos. §.
vlt. D. de le-
gat 1. l. ad
gere. §. vlt.
D. de iure pa-
tro. l. non du-
bium. C. de le-
gib.
b c. constitu-
tus. Et ibi Fe-
lin. de res. resp.
c. veniens. de
iur. iur.

c Bodinus de
rep. lib. 1. c. 8.

d in l. vlt. D.
de adminic.

e in l. adigere.
§. vlt. D. de
iur. patro.

f l. 2. C. de
iud. viud. tol.
l. sed et si hoc.
§. vlt. cum l.
sequ. l. mulieri
Et Titio. D. de
eod. et demōf.

Tacitus, cassa habentur, quæ neque dari, neque accipi salua rep. possunt. in quam sententiam exstant egregia verba Postumij, quibus ostendit populum Rom. non teneri sponsione, quam cum Samnitibus fecerat, contranitentibus L. Liuius, & Q. Melius Trib. pleb. qui & ipsi auctores pacis Caudinæ fuerant: & ne hostibus dedrentur, persuadere conabantur, populum Rom. religione astritum esse^a. Ceterum longè tutius*, & a *Liuius l. 9.* laudabilius erit, ut quis non permittat se vllius periculi metu ad fidem dādam de re illicita impelli, quàm datam fallere. nam iurans se facturum rem illicitā, ipso facto est periurus^b: & quoduis malum potius tolerandum est, quàm malo consentiendum^c. quo nomine constantiam Pōtij Cæsariani militis, meritò laudes: qui pro Cæsaris partibus excubās, a Scipionis præsidio interceptus, cū vno modo salus ei daretur, si se futurū, Cn. Pōpei militē affirmasset: ita respondere nō dubitauit; Tibi quidē, Scipio, gratias ago: sed mihi vti ista cōditione vitæ, nō est opus. Pari fiducia C. Meuius cēturio Augusti, cū Antoniano bello se penūerò excellentes pugnasse didisset, in prouisis hostiū in

b c. sicut monstrum. de iure iur. g. off. in c. 1. de iure iur. in 6. c. 1. ita n. 23. quest. 5.

DE IVRE ET OFF. BELL.

fidijs circumuentus, & ad Antonium Alexandriam perductus, interrogatusque quidnam de eo statui deberet: Iube me, inquit, iugulari: quia nec salutis beneficio, nec mortis supplicio adduci possum, ut Cæsaris miles esse definā; & tuus esse incipiam. sed quo constātius vitam contempsit, eò facilius impetrauit. Antonius enim virtuti eius incolumitatē concessit^a. & ne singulos referam, vniuersa Saguntus, Hispaniæ ciuitas opulēta, magnum, licet triste, fidei erga Romanos monumentum: cū post continuam obsidionem, se diutius ab Annibale tueri non posset, neque Romano-
pem ferrent, spretis conditionibus pacis minus honestis, se suaque omnia in ro-
gum coniecit potius, quā a Romanis, cum quibus foedus inierat, deficeret^b.
Denique hosti fidem fallenti^{*}, fides ser- 17
uanda non est, etiam iurata^c: & tam publicæ conuentionis, quā priuatæ^d:
secundum illud:
Fallere fallentem, fraudemq; repellere fraude,
Exemploq; licet ludere quemq; suo.
Generalis enim lex est, omniū conuen-
tionum, ut nemo illis stare teneatur, nisi
ex aduerso, quæ conuenerunt, præsten-
tur.

^a Val. Max.

lib. 3. cap. 8.

^b Livius lib.

21. Val. Max.

lib. 6. cap. 6.

L. Flavius lib.

2. cap. 6.

^c c. peruenit.

2. c. sicut &

infra. de iure.

iur. l. qui fidē.

D. de trans. l.

Iulianus. §.

offerri. D. de

act. empt. l. si

instituta. D.

de iust. test. a.

l. cū propo-

nas. 2. C. de

paet. l. cū

proponas. l. si

diuersa. C. de

trans.

^d per text. e-

leg. in c. sicut

& infra. §.

ult. de iureiu.

gloss. in l. qui

fidem. D. de

paet.

tur^a, nam frustra quis fidem ab eo præ-
 stari postulat, cui fidem datam seruare
 recusat^b. atque dolo facit, qui id iuris in
 aduersarium valere postulat, quod in se
 non admittit: contra quem edicto præ-
 toris cautum est, vt quod quisque iuris
 in alium statuit, ipse eo vtatur. neque di-
 cendus est quis ex hac causa fidē violare:
 sed potius ex noua, eademque iustissima
 causa, nempe ruptæ fidei, iure belli agere
 cum hostibus, diuini, humanique iuris
 contemptoribus. qua de causa Romani,
 cum Sabinis, Latinis, Priuernatibus,
 Volscis, Hernicis, Apulis, Samnitibus,
 Hetruscis, Æquis, Carthaginiensibus, a-
 liisque quamplurimis, ruptis foederibus
 bella gessere: & senatus prædam Epiri
 ciuitatum, quæ rupto foedere ad Persea
 defecerant, muris earū dirutis, exercitui
 dedit^c. iuramentum enim non extendi-
 tur ad ea, quæ postea accidunt: & noua
 causa superueniente, potest quis nō im-
 plere, quod iurauit^d. Quò spectat, quod
 Cicero^e docet: Tempore nonnūquam
 commutari officium; ita vt non seruare
 fidem, quandoquē iustum sit: veluti non
 reddere gladium depositum furioso, vel
 hosti patriæ. & in omni quoque iura-
 mento

a d. l. cum
 proponas. 2.
 C. de pact.
 b c. frustra,
 de reg. iur. l.
 cum pater. §.
 hberas. D. de
 leg. 2.

c Lilius lib.
 35.
 d cap. ad no-
 stram. 2. cap.
 quemadmo-
 dū. c. clericus.
 de iure iur. c.
 cum inter. P.
 de re. l. 1.
 §. sed viden-
 dum est. D. de
 success. edict.
 l. cum Aquil-
 liana. l. qui cū
 tutoribus. D.
 de trans. l. tres
 fratres. D. de
 pact. l. si de
 certis. C. de
 trans.
 e offic. lib. 1.

DE IVRE ET OFF. BELL.

mento intelligitur hæc conditio, si mihi
 seruata fides fuerit ^a: vel nisi per aduersa-
 rium steterit, quo minus pacta seruen-
 tur ^b. nam cum hoc fit, censetur interue-
 nire tacita pacti remissio ^c: & is qui prior
 contrahenit, solus fidem fregisse cense-
 tur ^d: ita vt sequentis factum ad violatio-
 nem referri nequeat ^e. Quò spectat con-
 tentio illa Romuli cum Cluilio Alba-
 norum dictatore, vter scilicet prior cõ-
 ditionibus foederis non stetisset; eum e-
 nim solum foederis violati reum esse ^f.
 vnde priorem quoque belli causam ma-
 nere dicendum est. nam si in eo fides vio-
 letur, cuius contemplatione contractus
 initus est, corrumpitur conuentio, & omnia
 in pristinum statum redeunt ^g. Itaque Vl-
 pianus ait, non teneri actione pro socio,
 qui ideo societati renunciavit, quia con-
 ditio quædam, qua societas erat coita, ei
 non præstatur ^h. & idem integram dicit
 manere inofficiosi testamenti causam, si
 fides ab herede transactioni non præsta-
 tur ⁱ. reciprocatio enim obligationis, v-
 trinque vinculum iniicit, & ita quidem,
 vt alter ex sua parte non teneatur, si ex
 aduerso, illi quod conuenit, non præsta-
 tur. idque verum est, siue conuentioni
 poena

^a c. peruenit.
² c. quemad-
 modum. c. sicut
 & infra. §.
 ult. de iureiu-
 ran. l. quero.
 §. inter. D.
 loca.
^b l. cum pro-
 pona. C. de
 non san.
^c c. constitu-
 tus. de pen.
 d. l. aut facta.
 §. 1. & ibi
 Bart. de pen.
^e l. uam et si
 sub cõditione.
 D. de iniuri-
 rup. irrit. fac.
 testa. l. cum
 pater. §. li-
 bertus. D. de
 leg. 2.
^f Dion. Hal.
 ant. Ro. lib. 3.
^g l. cum te. C.
 de pact. inter
 empt. & vend.
 l. cum prope-
 nas. C. de pac.
 l. & eleganter.
 D. de dolo.
^h l. si conue-
 nerit. D. pro
 socio.
ⁱ in l. si insti-
 tuta. in princ.
 D. de inoff.
 testa.

LIBER PRIMVS.

70

pœna sit adiecta, siue non: neque pœna debetur^a: & etiam si necessaria causa im-
peditus aduersarius, fidem non seruet^b.
quamuis enim impedimentum a mora seu pœna excuset^c: ad producendam tamen actionē satis momenti non habet^d.
idem erit, si vel in minima re fidem seruare neglexerit^e. nisi tamen tam leuis momenti res sit, vt nō sit verisimile, eius vtrinque magnā rationem habitā fuisset. In tantum quoque ex parte sua, quisque ad fidei datæ obseruationē tenetur, vt etiam si ipsa promissionis causa cessaret, nihilominus durer hæc obligatio^f.
Quod si non constet, vter prior fidem datam violauerit, mutua compensatiōe vterque a pœna contractus absoluendus est^h. solet enim dici, inter paria delicta compensationi locum esseⁱ. vnde receptum est, licere litigatori malitiā aduersarij sui, malitia repellere^k: & cornicum oculos, quod aiunt, configere. quod intelligendum est, dum tamen bonam causam habeat^l, & fraude non vtatur, quæ in criminis notam trāseat: quale est falsum stellionatus, & id genus simile^m. Et hæc quidem plerisque probantur in pacto pacis vel foederis, non etiam indutia-

a d. l. quere. §. inter. D. locat.
b Alciat. ad l. cum proponas, nr. 13. C. de pact.
c l. si vehementer. §. idē iuris. D. ad l. Rhodiam.
d l. si vno. §. item cum quis dē. D. locati.
e Alexād. ad l. penult. C. de his quibus vō indig. Corn. cōcil. 246. lib. 3. Alc. concil. 167. Bald. ad l. pacta conuenta. D. de contr. empt. Tyraq. lib. de iud. in reb. exig. ferend. f l. 1. §. proinde. D. de edict. gl. ult. §. ult. D. de rescind. vend. h c. constitutus. de pen. i l. viro. D. solus. matric. k gloss. in c. cupietes. vers. malignantiū. de elect. in 6. l c. Dominus. 23. q. 23.

rum, in But. in c.

3. derog. iur. Alciat. in l. cum proponas. C. de transact.

a Vinc. Ioan.

Andr. Ant. de

Butr. Card.

Angel. Cast.

Felin. las. Al-

ciat. Laud &

duo Socyns,

quas allegat

Petrin. B. l. de

re mōst. par. 5

tit. 3. et Myn-

fin. cent. 4.

obser. 7. &

Dec. 3. concil.

21.

b l. postlimi-

niū. §. indu-

tie. D. de ca-

priu. Gell. lib.

1. cap. 25.

c l. obligatio-

num fere. §.

placet. D. de

act. & oblig.

l. qui Romæ.

§. Callima-

chus. D. de

verbor. oblig.

d c. nouit. de

iud. c. ille no-

uit. c. vlc. de

treu. & pact.

e l. dolum. C.

de per. et com.

rei vend. l. nō

fraudentur. §.

nemo. D. de

regul. iur. l. 3.

§. 1. D. de do-

nat. inter vir.

& uxor.

f in l. quero.

§. inter. D. de

cati.

DE IVRE ET OFF. BELL.

rum*, quas inuiolabiliter seruādas esse, 18

etiam hoste fidem earum fallente, cen-

sent^a. quorum sententiam vt sanio-rem,

& æquiorē, amplexos fuisse cameræ im-

perialis assessores, refert Mynsingerus,

& addit rationem diuersitatis, qua etiā

ceteri innituntur: quòd scilicet finito

indutiarum tempore, quis se vlscisci pos-

sit. quæ certè ratio neque satis idonea,

præsertim in bello: (vbi, vt inquit Li-

uius, si in occasionis momēto, cuius præ-

teruolat oportunitas, cunctatus paululū

fueris, nequicquam mox ommissum que-

raris) neque etiam iure probata videtur.

cum enim inter pacem & indutias, hoc

tantum interfit, quòd illa perpetua sit,

hæ verò ad tempus^b: & tempus obliga-

tionem neque augeat, neque minuat^c:

quemadmodum pax alterutro fidē fal-

lente corrui; ita & indutias dissolui cō-

sequens videtur: cum vtrobique eadem

subsit ratio: nempe ruptę fidei^d; & nemo

ex suo dolo, vel delicto lucrari, aut aliis

nocere debeat^e. est quę in hanc rem, nisi

fallor, elegans responsum Pauli^f: qui,

cum proponeretur inter locatorē fundi

& conductorē conuenisse, ne intra tem-

pora locationis conductor expelleretur,

adiecta

adiecta poena; nihilominus tamen, si cō-
 ductor biennij continui pensionem nō
 solueret, sine metu poenæ cum expelli
 posse respondit, etiam si nihil de solutio-
 ne pensionum in stipulatione poenali
 expressum esset. quibus certè argumētis
 moueor, vt potius inclinem in sententiā
 eorum, qui existimauerunt idem iuris
 esse in iudiciis, quod in pace vel foede-
 re^a. præsertim cum indutiæ^{*} etiam longi
 temporis esse possint^b. legimus enim
 Veientibus a Romulo in centum, & a
 Seruio Tullio in xl. & in totidem annos
 L. Furio, & C. Manlio consull. indutias
 datas fuisse^c. & cum populo Cæriti, in
 cētum annos indutias factas fuisse pro-
 ditū est^d. Volsiniensibus verò bello fef-
 sis, in viginti annos indutiæ datæ sunt^e.
 Tarquinieneses, metu compulsi, a Decio
 cons. in xl. annos indutias petiere^f. Æ-
 qui octo annorum indutias impetraue-
 runt^g. Hetrurię capita, Volsinij, Perusia,
 & Aretium, cum pacem peterent, indu-
 tias in xl. annos obtinuerunt^h. vnde le-
 gimus quoque violationē indutiarum
 equè vt foederis, Romanis, qui iura belli
 religiosissimè semper conseruarūt, cau-
 sam belli fuisse. atque ita cum Samniti-
 bus,

^a Pam. Imo.

Alex. Decimus.

Alciat. Bell.

Cor. quos ci-

tat Mysim-

gerus. cens. 4.

obser. 7. Petr.

Bell. de re mi-

lit. par. 5. tit.

3.

^b Gell. lib. 1.

cap. 25.

^c Livius lib. 1.

et 2.

^d Livius l. 7.e Livius l. 5.^f Livius l. 9.^g Livius l. 4.^h Livius l. 11.

DE IVRE ET OFF. BELL.

bus, quibus biennij indutiæ datæ fuere, 18
eodem anno ruptis indutiis, bellatum

a *Liuii l. 9.* est^a. & contra Hetruscos, qui pacem fœ-
dusque a Romanis petentes, indutias in
triginta annos impetrauerāt, paulo post
indutiarum fide violata rebellantes, fe-
liciter res gesta est: & eodē anno, inquit

b *lib. 9.* Liuius^b, cum reliquis Hetruscorum ad
Perusiam, quæ & ipsa indutiarum fidem
ruperat, Fabius cons. nec dubia, nec dif-
ficili victoria dimicauit, & ipsum oppi-
dum (nam ad mœnia victor accessit) ce-
pisset, ni legati dedētes urbem exissent.

c *lib. 11.* & idem Liuius alio loco^c refert, Hetrus-
cis (quòd cūm pax negata, & indutiæ
biennij datæ essent, ac aduersus indutias
pararent bellum) a Romanis bellum il-
latum fuisse. his accedit, quòd maior so-
let esse religio fœderis, vbi precatōne
res transigebatur, quàm indutiarum, al-
teriúsue sponsionis: ideoque iniussu po-
puli, nec sine fecialibus, cærimoniaque

d *Liuii l. 9.* alia solemnī fœdus fieri non poterat^d.
indutias verò, aliasque sponsiones, sine
fecialibus, aliisque solemnitatibus. sæpe
a belli ducibus, iniussu populi factas
fuisse legimus: vt proximo capite latius
ostendimus. atqui nihil quicquam sa-
crofan-

crosanctum esse potuit, inquit Cicero,
 nisi quod plebs populûsque sanxisset, &
 quod aut genere ipso, aut obtestatione
 legis, aut pœnæ, cum caput eius, qui cō-
 trā facit consecratur, sacratum esset ^a. a in orat. pro
l. Cern. Bal.
 cū itaque fœdus, quod sanctius est,
 altero fallente rumpatur, multò magis
 indutiæ. Non tamen improbandi sunt ij,
 qui indutiarum tempore, quāuis iniuria
 prouocati, ab omni vindicta abstinēt;
 maximè si de leui, & exigui tēporis præ-
 iudicio agatur, vt omne violatæ fidei de-
 decus, sit penes hostem: sed id vsu & cō-
 suetudine potius receptum, quàm iure
 probatum asserit Alexand ^b. cui conue- b ad l. cū
proponas. C.
de pact.
 nire videtur, quod Scipio (quamuis non
 modò indutiarū fides rupta esset a Car-
 thaginienſibus, sed etiam ius gentiū in
 legatis suis violatum) tamē se nihil, nec
 institutis populi Romani, nec suis mo-
 ribus indignum facturum dicens: lega-
 tos hostium, qui eodem tempore Roma
 ad eum venerant, inuiolatos dimisit ^c. c Liuius l. 35
 quo nomine Scipio maximam laudem
 meruit: licet, si verè iudicare volumus,
 nullo non iure legatis Carthaginienſiū
 parcere debuit, vt maximè duplici scele-
 re, vt refert Liuius, omnino ruptę essent
 K indutiæ.

DE IVRE ET OFF. BELL.

indutiæ . ea enim de causa Scipioni ad bellum redire, quod fecit, sine vlla perfidia nota licuit : non autem hostium legatos lædere , qui citra vllam pacis , vel indutiarum cōventionem, etiam in ipso ardore belli sunt inuiolabiles , & sancti iure gētium^a. neque refert, quod hostes prius indutias fregerint , & legatos hostium violauerint . nam , quod diximus fidem frangenti * non esse fidem seruandam , ad vnam, eandemque conuentionem referendū est , cuius fides rupta est : & ad ea quæ vna , eademque sponsione comprehensa sunt^b : & in promissionibus , quarum altera alterius causa facta est^c. connexorum enim vnum idemque est iudiciū^d. secus verò est in separatis^e. vnde si quis in vnam legē committit, alterius legis beneficio non exuitur : & heres in primis tabulis institutus , & in secundis substitutus : potest repudiata hereditate ex primis tabulis, adire ex secundis hereditatem^f. Quare in bello*, 21 etiam si cum perfido & fœdifrago hostes sit, & qui semel, iterum, & sæpius fidē fefellit , vicissim fidem fallere non licet : nisi per hostem stet, quo minus cōuentorum fides seruetur : vt superius ostendimus :

a l. vlt. D. de
legationib.

b Alexander
ad l. cum pro
ponas. C. de
pact. l. si duo,
et ibi Accut.
D. de dolo.

c Alciat. ad
l. cum propo-
nas. no. 31.

d c. trās lato,
de constitut.

e l. cum fun-
dum. D. de vi

et vi armat.

f l. filius. D.
de vulg. et
pupil.

dimus: alioqui verò perfidiam perfidia
 vlcisci semper turpissimum fuit. quo no-
 mine Lucullus malè audiuit, qui Lusita-
 nos, ruptis foederibus bella gerentes,
 contra iurisiurandi fidem, dolo circum-
 uentos, per summā immanitatem om-
 nes trucidauit; barbaros imitatus, nul-
 la Romanæ dignitatis ratione habita^a.
 & Ser. Galba a Libone trib. pleb. pro
 rostris accusatus fuit, quòd Lusitanorū
 magnam manum ruptis pactis rebellā-
 tium, interposita fide, prætor in Hispa-
 22 nia interemisset^b. Denique pactum^c
 quoque foederis, pacis, vel indutiarum,
 dolo malo initum, nullius erit momēti.
 pacta enim conuenta dolo malo irrita,
 non tuetur prætor^c: & dolus dans cau-
 sam contractui bonæ fidei, facit contra-
 ctum ipso iure nullum^d. quod ita verum
 est, vt tamē in arbitrio eius permittatur,
 qui deceptus est, velit nec ne pactis stari:
 alter verò qui dolum admisit, audiendus
 nō est^e. nemo enim ex dolo suo lucrari,
 aut aliis nocere debet^f: & propter malā
 fidem alterius contrahentium, potest
 cōtractus pendere ex arbitrio alterius^g.
 Legimus tamen in sacris litteris, quòd
 Iosue, licet dolo circūuentus a Gabao-
 nitis,

^a Appian. de
bell. Hisp.

^b Val. Max.
lib. 8. c. 1.

^c l. iurisgen-
tiū. §. prætor.

§. dolo malo.
D. de pactis.

^d l. & elegā-
ter. D. de dolo.

l. in causa. 2.
§. 1. D. de mi-
nor.

^e l. transactio-
ne C. de trans.

act. l. 2. D. ad
S. C. Vell.

^f l. dolum. C.
de per. et com.

rei vend. l. si
creditoribus.

^g de seru. pi-
gno. da. man.

^h l. qui offici-
cij. l. donū. D.

de cond. empt.
l. Iulianus. §.

per contrariū.
D. de actio.

empt. l. credi-
tor. §. Lucius

D. mandat.

DE IVRE ET OFF. BELL.

nitis, & deprehensa eorum fraude (quòd
cùm finitimi essent, & e terra, quæ a Do-
mino Israëlitis promissa erat, aduenas se,
& è longinqua terra esse, commentiti ef-
sent, vt pacem ab Israëlitis impetrarent)
tamen pacem, quam dederat, reuocandã
non esse censuit: ne dum alienam perfidi-
am redargueret, suam solueret^a. sed, vt
inquit D. Ambros.^b Veterẽ ibi de dolo,
non iuris peritorum formulam, sed pa-
triarcharum sententiã, scriptura diuina
expressit: quæ non ad politicam necessi-
tatem, sed ad plenitudinem perfectionis
Christianæ pertinet. sed & Iosue quoq;
quamuis Gabaonitas liberaret de manu
filiorũ Israël, ne occiderentur; maledixit
tamen eis, propter fraudẽ ipsorum, de-
creuitque vt inferuissent cuncti populo^c.

^a Iosue c. 9.
^c innocẽs. 23.
que 37. 4.
^b offic. lib. 3.

^c Iosue cap. 9

DE FOEDERIBVS ET IN- DVTIIS.

- 1 *Tria fœderum genera.*
- 2 *Maiestatem comiter conseruare, in fœ-
deribus addi solitũ, quam vim habeat.*
- 3 *Romani nunquam cum hoste armato fœ-
dus facere soliti.*
- 4 *Quid inter fœdus & spõsionem intersit.*
- 5 *Dux belli pacem cum hoste, iniussu prin-
cipis facere non potest.*

- 6 *Andux belli, sicut pacem, & inducias facere prohibeatur.*
 7 *Princeps utrū utilitatis publicæ causa potest priuatis quid detrabere.*
 8 *Princeps astrictus legibus natura.*
 9 *Reges quatenus sint domini omnium.*
 10 *An princeps teneatur ex fœdere icto cum principe, cui successit.*

CAPVT SEPTIMVM.

QUod ad fœdera, quibus hosti fidem obstringimus, attinet, sciendum est tria* fuisse olim fœderū genera, quibus integrè paciscerētur amicitias ciuitates, regesque: vt disertè Menippus Antiochi legatus, Romam de pace missus, T. Quintio cōs. disseruit. a. vnum, cū bello victis dicerentur leges. vbi enim omnia ei, qui armis plus posset, dedita essent; quæ ex iis habere victor, quibus multari eos vellet, ipsius ius atque arbitriū erat. & tale fœdus fuit, quod Æneæ, deserta Troia, pacem deprecanti, ab Achæis, qui eum insequabantur, datum fuit: his cōditionibus, vt Æneas & socij, cum suis rebus quas in fuga exportaerant, intra certū tempus agro Troiano excederent, castellis in potestatem Achæorum

a *Linium l. 44*

DE IVRE ET OFF. BELL.

^a *Dion. Hal.
antiqu. Rom.
lib. 1.*

^b *Dion. Hal.
antiqu. Rom.
lib. 9.*

^c *lib. 9.*

^d *Liuius l. 43*

^e *Liuius l. 48*

chæorum traditis^a: & quod Romani cū
Æquis fecerunt, his legibus: Æquorum
populi, saluis suis agris, Romanorū sub-
diti sunt: Romanis nihil mittūto, præ-
ter auxilia, quoties accita fuerint, eaque
sumptu proprio^b. Tale etiā fœdus fuit,
quod Apuli a Romanis impetrarunt.
non enim æquo fœdere, vt inquit Li-
uius^c: sed vt in ditione populi Romani
essent, conuenit. eiusdem quoque ge-
neris est fœdus, quo Philippus ex om-
nibus Græcię ciuitatibus præsidia dedu-
cere iussus est, naues & elephantes tra-
dere, mille talentū populo Rom. dare,
extra Macedonię fines bellum, iniussu
Senatus gerere prohibitus^d. & quo An-
tiochus, cū omnis Asia cis Taurum
montē Romanis cessit, naues ornamen-
taque tradidit, duodecim millia talenta
attica in duodecim annos pēfionibus æ-
quis, Romanis dedit^e. Alterum fœderū
genus fuit, cū pares bello, æquo fœde-
re in pace atque amicitia venirēt, quale
inter Romulum & Tatium Sabinorum
regem ictum fuisse legimus. cū enim
iam tertio, æquo Marte, sed maxima v-
trinque accepta clade, acie certassent, in-
tercedentibus Romanorū vxoribus, Sa-
bini

bini generis (propter quas bellū exor-
 tum erat,) fœdere, quàm præliobello h-
 nem imponere potius habuerunt : con-
 uenitq; vt Romulus & Tatiū pari po-
 testate honoreq; in vrbe regnarent, &
 vt Sabinis ius ciuitatis Romanæ dare-
 tur^a. Solet autem in hoc fœdere dccā-
 ptiuis reddendis, vrbibus tradendis, &
 similibus æquis conditionibus trāfigi b.
 itaq; inter Octauium Cæsarem, Anto-
 nium, & Pompeium conuenit, vt pace
 terra mariq; reddita, negotiatores li-
 berè commeare omni loco possent: Pō-
 peius ex omnibus Italiæ locis præsidia
 deduceret: seruos fugitiuos, nō amplius
 admitteret: Sardinia, Sicilia, Corsicæq;,
 & ceteris, quas tunc habebat, insulis im-
 peraret, & præterea Peloponnesum ac-
 ciperet: Cæsar & Antonius reliqua pos-
 siderent c. & huius generis quoque esse
 videtur fœdus, quo Ætolis pax data fuit
 a Romanis, his conditionibus : Impe-
 rium, maiestatemq; P. R. gens Ætolo-
 rum confervato, sine dolo malo: hostes
 eosdem habeto, quos P. R. armaq; in
 eos ferto, bellūq; pariter gerito d.
 quamuis enim æquum fœdus istud dici
 non potest, tamen verum est, non tan-

a Dion. Hal.

ant. Rom. l. 2.

b l. in bello. in

prim. l. si cap-

tivos. D. de

captiv.

c Appian. de

bell. civil. l. 5.

d Livius l. 42

DE IVRE ET OFF. BELL.

quam victis leges dictas, neque quicquam
 ademptum, sed suis legibus liberos reli-
 ctos ^a. Tertium porrò foederum genus
 fuit, cum qui hostes nunquam fuerāt, ad
 amicitiam sociali foedere inter se iungē-
 dam coibant : ij neque dicere, neque ac-
 cipere leges solent : (id enim victoris &
 victi erat;) sed certis cōditionibus vtrin-
 que amicitiam & societatem inibant :
 quale fuit foedus, quod Latinus cum
 Ænea fecit, Troianis in agri partem ad-
 missis, pactus, ut essent illi in bello, quod
 cum Rutilo parabant, socij: utque vtriq;
 alteros pro viribus inuicem iuarent ^b.
 & huc referri potest foedus, quo cum
 Latinis, Postumio Cominio & Sp. Cas-
 sio consf. instaurata est amicitia. quam-
 uis enim constet eos antea fuisse subdi-
 tos Rom. imperio, ex Dion. Hal ^c. tamē
 propter fidelem operam, quā Romanis
 nauauerant, postea sociali foedere iuncti
 sunt, his verbis: Romanis & Latinorum
 populis omnibus mutua pax esto, dum
 cælum & terra stationem eandem obti-
 nent : & neutri alteris bellum inferant,
 aut aliunde hostes inducāt : nec bellum
 inferentibus, iter tutū prębeant, & bello
 infestatis, opē ferant totis viribus : præ-
 damque

^a l. nō dubito,
 D. de captiv.

^b Dion. Hal.
 antiqu. Rom.
 16, 1.

^c lib. 3. & 4.

damque & spolia ex æquo diuidant. Sed
 iidem Latini postea sæpius rebellantes,
 tandem a Camillo perdomiti sunt, & in
 potestatem populi Romani redacti. Hu-
 ius verò fœderis genus dici quoque po-
 test, cùm prouincia, vel ciuitas aliqua
 tutelæ & protectioni alicuius principis
 extranei se subijcit, aut regno vel rei-
 publ. certis legibus accedit^a. nã vt Pro-
 culus respondit^b, liber populus est: siue
 æquo fœdere in amicitia venit, siue fœ-
 dere comprehensum est, vt is populus al-
 2 terius populi maiestatem* comiter con-
 seruaret. hoc enim adiicitur, vt intelli-
 gatur alterum populum superiorẽ esse,
 non vt intelligatur alterũ non esse libe-
 rum. & ita quoque hanc clausulam; ma-
 iestatem comiter conseruare, in fœderi-
 bus adiici solitã interpretatur Cicero^c.
 & hoc quidem tertium fœderum genus
 duplex dici potest. aut enim initur causa
 defensionis tantũ; aut defensionis &
 offensionis, vt dicunt: id est, tam ad ar-
 cendum, quàm inferendum bellum. id-
 quæ vel contra quoscunque, vt fœderati
 eosdem inimicos, amicosque habeant;
 vel cum quorundam exceptione. His
 addi possunt illa fœdera, quæ tantũ

^a l. nō dubito.
 DD. in l. si
 conuenit. §.
 si nuda. D. de
 pig. act. Frac.
 Ripa cōcl. 55
 Socin. Nepes.
 conce. 6. p. 1.
^b in d. l. non
 dubito.

^c in orat. pro
 Cor. Balbo.

DE IVRE ET OFF. BELL.

commercij causâ ineuntur, vt liberè mercatores vltro citroque commeare possint, quæ etiâ cum hostibus esse possunt. fuit tamen Romanis constitutû, vt nunquam cum hoste armato conditionem fœderis acciperent: neq; cum aliquibus pacato imperio vti solent, nisi omnia diuina & humana tradidissent, & præsidium acceperent, aut denique societate aut fœdere astricti essent. semper enim populus Romanus diligenter cauit, ne vi-

^a Dion. Hal.
lib. 8.

deretur hostiû metu imperata facere ^a. itaque Sp. Cassius cons. legatis Hernicorum pacē petentibus respondit, prius illis facienda, quæ victos & subiugatos deceret, atque ita demum petendam a-

^b Dion. Hal.
ant. Ro. lib. 8.

micitiam ^b. & T. Largius cons. Fidenatibus indutias petentibus, respondit, deponenda esse arma, portasque aperendas, atque tum demû impetraturos colloquium: alioquin nec pacem, nec indutias, nec quicquam humanum, modera-

^c Dion. Hal.
ant. Ro. lib. 5.

tumque sperandû eis a populo Roma.^c Sic quoque cum Pyrrhus, Albino cons. cum magna cæde fugato, magnis copiis aucto suo exercitu, admirans virtutem Romanorum, quòd nullam mentionē pacis facerent, prior, licet victor, pacem peteret

peteret æquissimis conditionibus, liberationem captiuorum, & auxilium ad subigendam Italiã populo Romano offerens: pro his nihil aliud, quàm Tarentinis securitatem, sibi amicitiam postulans: ex sentetia App. Claudij Cæci viri amplissimi, responsum est, vti Pyrrhus Italia excederet, tumque si e re sua videretur, de amicitia ac societate verba faceret: quoad verò in armis esset, populũ Romanum aduersus eum belligeraturum, etiam si mille Albinos pugna superasset^a. Similiter Ætolis pacem petentibus, M. Fuluius conf. respondit, Ætolos, nisi inermes, de pace agentes non auditurum se: arma illis prius equosque omnes tradendos esse: deinde mille talentũm argenti P. R. dandũ^b. Verminæ quoque Syphacis filij legatis, per quos petebat, vt rex sociusque, & amicus a senatu appellaretur, responsum est, pacem illi prius petendam a populo Rom. esse, quàm vt rex, sociusque, & amicus appellaretur^c. Porro non semper foedere, fed etiam per sponfionem nonnunquã hæ conuentiones fieri solent. quid autẽ
 4 inter hæc duo interfit*, indicant hæc T.
 „ Liuij verba^d: Consules profecti ad Pontium

^a Plut. in vita Pyrrh. Val. Max. lib. 8, c. 13. Cic. de senect.

^b Liuius l. 49

^c Liuius l. 51

^d lib. 7,

tium

DE IVRE ET OFF. BELL.

tium in colloquium, cùm de foedere vi-
 ator agitaret, negarunt iniussu populi
 foedus fieri posse, nec sine fecialibus, cæ-
 rimoniamque alia solemni. itaque, non ut
 vulgò creditur, Claudiusque scribit, foedere
 pax Caudina, sed per sponsionem
 facta est. quid enim sponsoribus in foedere
 opus esset, aut obsidibus: ubi precatione
 res transigitur? per quem populū
 fit, quo minus legibus dictis stetur, ut
 eum ita Iupiter feriat, quemadmodum a
 fecialibus porcus feriat. spondere
 consules, præfecti, legati, quæstores,
 tribuni militum, nominaque omnium,
 qui sponderunt, exstant: ubi si foedere
 res acta esset, præterquam duorum fecialium
 non exstarent: & propter necessariam
 foederis dilationem, obsides etiā
 dec. equites imperati, qui capite luerent,
 si pactis non staretur. Ceterum sicut
 summi principis est arma mouere, bellū
 gerere, exercitum cogere, & delectum
 habere^a; sic e contrario foedera, & indu-
 tias pacisci cum hoste, summi quoque
 imperij est: ut superiore capite ostendi-
 mus. itaque a ducibus belli*, citra prin-
 cipis, aut populi consensum, cuius no-
 mine & auspiciis bellum geritur, pax
 consti-

a l. 3. D. ad l.
 lul. mas. dixi
 supra de iusto
 bello.

constitui non potest. quod olim iure fe-
 ciali, & postea lege Iulia de prouinciis,
 & lege Cornelia Maiestatis fuit cautū^a. a Cic. in Pifo.
 iniussu enim populi, aut citra senatus
 auctoritatem (cuius potestas omnis in
 principem est collata^b) nihil sanciri po- b l. 1. D. de
 constit. princ.
 c Cic. pro
 Cor. Balb.
 terat, quod populum teneret^c. Et qui-
 dem, si in ciuilibus ac forensibus nego-
 tiis, procurator, qui vel generali mādato
 ad actionē constituitur, transigendi de-
 cidendique negotij facultatem non ha-
 bet^d: consequens est, cum qui bellige- d l. mandato
 generis. l.
 procurator
 totorum. D.
 de procurato.
 randi causā exercitui præpositus est, pa-
 cem cum hostibus faciēdo, muneris sui
 fines excedere. quod in re militari maxi-
 mē vitiosum semper habitum fuit^e. quā e l. 3. §. in
 bello. D. de re
 milit.
 quidem ob causam, pacem Caudinam a
 T. Veturio, & Sp. Postumio, cum Sam-
 nitibus factam, & foedusa C. Mancino,
 cum Numantinis ictum, senatus ratum
 non habuit: sicut nec Camillus dictator
 pactionem illam, qua inter Sulpitium
 quondam tribunum militum, & Bren-
 num Gallorum regulum conuenerat, vt
 Galli, acceptis mille pondo auri a Ro-
 manis, obsidionem relinquerent, negās
 eam pactionem ratam esse, quæ postquā
 ipse dictator creatus esset, iniussu suo ab
 inferio-

DE IVRE ET OFF. BELL.

a *Licini lib. 4* inferioris iuris magistratu facta esset^a.
 penes dictatorē enim summa potestas e-
b *Pomp. in l.* rat^b. & Sallustius, inter Aulū exercitus
2. D. de orig. Romani ducē, & Iugurthā Numidarum
iur. regem facta: Senatus, inquit, vti par erat,
 decreuit, suo, atq; populi iniussu, nullū
 potuisse foedus fieri. Ex quibus constat,
 nemini licere, iniussu principis, citra cri-
 mē læsæ maiestatis cū hoste pacisci: cū
c *l. conuentionum. D. de* hoc sit summi principis^c. qua potissimū
pass. ratione, Ludouicū, ducē Aurelianēsem,
d *de rep. lib. 7* iure cæsum fuisse existimat Bodinus^d:
 quod scilicet iniussu regis Galliæ foedus
 iniisset cum duce Lancastrii. quare etiam
e *in l. l. con-* Duareno, quem alij sequuntur^e, assenti-
ventionum. tiri non possum: qui hanc sententiam
 veram esse putat, in eo, cui ducendi tan-
f *argumento* tū exercitus, regendiq; cura cōmissa
l. procurator est: nō autem in eo, cui plena liberaq;ue
cui generali- rerum omniū potestas est concessa: quē
ser. D. de pro- etiam ius pacem cum hoste faciendi ha-
curatorib. et l. bere vult^f. quod non admitto. Nam ea
2. C. de offic. quæ sunt iuris publici, & regij, separatā
eius qui vicē habēt a iure priuato causam^g, & cū pri-
alt. et ibi Bar. uatis cōmunicari non possunt: vt supe-
Or in l. 1. §. riore capite docuimus. vnde, quantum-
his quibus. D. cunq; plena, & libera duci rerum omniū
de leg 3. potestas sit permessa, pacis tamē faciēde,
§ l. 1. §. 1. D. & cum
de iust. & iur.
l. conuention-
um. D. de pac.
Pulchrè Co-
man. lib. 3. c. 1

& cum hoste facultatē non intelligi cō-
cessam arbitror. nā ea, quæ sunt iuris re-
gij, nō veniūt sub quibuscunq; generali-
bus verbis: sed demū si specialiter, & ex-
pressè concedantur^a. & quidē hoc casu,
imperatorī vel duci sancienti pacis po-
testate expressè cōcessa: q̄ fit extra ordi-
nem: nec mandatum egredi poterit, nec
alteri mādare: quia non habet eam iure
magistratus & imperij, sed nudam legis
actionem: ideoq; nihil pro suo imperio
agit, vt inquit Iulianus^b, sed pro eo, cu-
ius mandatum accepit. nam vt iam sæpe
diximus, ius belli & pacis apud summū
principem residet, & in alium transferri
non potest. sicque nimirū consules Ro-
mani, penes quos erat summa auctori-
tas, exercitu accepto, belli quidē gerēdi
potestatem habuerunt: vtq; pro suo ar-
bitrio lacefferent, aut inuaderent hostē,
ac militarem disciplinam sua voluntate
regerēt; bellum autē indicere, aut finire,
nisi ex senatus auctoritate, & iussu po-
puli non potuerūt. itaq; inquit Liuius^c,
decreuit senatus, iubente populo, vt P.
Scipio, ex decē legatorum sentētia, pa-
cem cū populo Carthaginiēsi, quibus le-
gibusei videretur, faceret: & T. Quintio
liberum

*a text. elegā
in cap. quod
translationē;
de off. legat.
Et in l. 1. Et
ibi DD. D. de
off. eius cui
manda. est iu-
risd. Et in c.
vni. qua. sine
Reg. Molin. in
cōsuetud. Pa-
risien. tit. 2.
§. 1. gloss. 5.
facit text. in l.
ne procurato-
res. D. de iur.
fif.
b in l. et si pra-
sor. D. de off.
eius cui mad.
est iurisdisc.*

c lib. 40.

DE IVRE ET OFF. BELL.

liberum arbitriū pacis ac belli cum Phil-
 ippo permissum est ^a. itē Hetruscis pax
 data est, ijs legibus, quæ L. Æmilio confi-
 viderentur ^{optimæ}: & Æquis ^{lex} arbi-
 trio Q. Fabij consulis ^b. idque sæpius a
 Romanis factum fuisse legimus: sciebāt
 enim, neminem imperatore verius æsti-
 mare posse, qua mente pax peteretur, &
 quo statu res essent. Enimverò de indu-
 tiis* idē quod de pace, plerisque respon- ⁶
 dendum placuit ^c: licet contrarium sen-
 ferit Bartol. nam & hic a præscripto mā-
 dati, sicut in superiore casu, receditur:
 quandoquidē in ciuilibus negotiis, pro-
 curatori tempus ad soluendum dare, nō
 minus quàm transigere cum aduersario
 interdictum sit ^d. quod equidē admitto,
 si de longi tēporis indutiis agatur, quæ
 non tam cessationem pugnæ cōcedere,
 quàm bello finem imponere videntur:
 quod summi imperij est. ideoque istius-
 modi indutias nunquam a consulibus,
 aliisque Romanorū imperatoribus; sed
 a senatu, populoque Romano concessas
 fuisse legimus. itaq; Samnites victi, pro
 fœdere, quod petebant, biennij indutias
 impetrarunt ^e. Similiter Veientibus,
 Volturniensibus, Æquis, aliisque quam-
 plurimis,

^a L. 1. §. 42

^b Dion. Hal.
 insti. 7. Roma.
 lib. 9.

^c ad l. con-
 citationem. D.
 de pact.

^d l. qui Ro-
 ma. §. Calli-
 machus. D. de
 verbor. oblig.
 Duarenus in
 d. l. connētio-
 nem.

^e Livius l. 9.

plurimis, in annos aliquot a senatu, & populo indutię datę sunt^a. illas verò in-
 dutias, quę in breue, & in pręsens tēpus
 fiunt, ne hostes inuicem se laceſſant, (de
 quibus Paulus loquitur^b) cū bello fi-
 nem non imponant (nam bellū manet;
 pugna ceſſat^c) duces cum hoſte facere
 poſſe, exiſtimo: pręfertim ſi temporis
 ratio, vel aliqua neceſſitas, vel vtilitas id
 fieri ſuadet. imperio enim duci delato,
 pro ſuo arbitrio laceſſere, & inuadere
 hoſtem poteſt, & omnia ea, quę ad bel-
 lum ſpectant adminiſtrare. ſolent itaque
 Romani duces, hoſtibus pacem poſtu-
 lantibus, propria auctoritate indutias
 concedere: dum Romam legati ad pacē
 petendam mitterentur. Itaque Scipio
 Carthaginienſibus in tres menſes indu-
 tias cōceſſit: vt interim per legatos Ro-
 mę de pace agerent^d. Libo quoque, &
 Bibulus Pompeianarum partium, qui
 cum claſſe erāt ad Oricum, cū ſummis
 anguſtiis rerum neceſſariarum preme-
 rentur, & velle ſe de maximis rebus cum
 Cęſare loqui dicerent, vt de compoſi-
 tione acturi viderētur: interim indutias
 à M. Acilio & Statio Murco, legatis Cę-
 ſaris (quorum alter oppidi muris, alter

^a *Linus l. 2.*^{4. 7. 9. & 10.}^b *in l. poſſibi-*
*minum. D. de**captiu.*^c *Gellius l. 1.*
cap. 25.^d *Linus l. 40*

L præ-

DE IVRE ET OFF. BELL.

prædiis terrestribus præerat) impetrarunt. magnum enim, quod adferebant, videbatur, & Cæsarem id summè sciebāt cuperea. Leges quoque pacis ipsi duces dicere solent: quæ si acciperentur ab hostibus, indutias concedebant, dum de pace legatis suis Romā missis, in senatu agerent. vt Scipio cum Carthaginien-sibus secundò fecit ^b: eodemque auctore, L. Scipio frater, Antiocho deuicto conditiones pacis tulit, permisitque vt legatos de pace Romā mitteret ^c. & T. Quintius Nabidi, lacedæmoniorum tyranno, sex mensium indutias dedit, vt interim cōditiones pacis, quas illi præscriperat, a senatu confirmarentur ^d. & idē Quintius, Philippo indutiis in duos menses datis, vt de conditionibus pacis, de quibus inter ipsos actum erat, Romam legatos mitteret, permisit ^e. soletq; senatus plerunque, consilio ducis, pacem ab hostibus petitam, dare vel negare, vt modò diximus. alij verò populi non tantam facultatem suis ducibus concesserunt. Legimus itaque, cū inter Agidem lacedæmoniorum regem, & Trasylulū, Alciphronemque Argiuorum duces pactę essent quattuor mēsium indutię, factum fuisse,

^a *Cesar de
bel. ciu. lib. 3.*

^b *Liuius l. 40*

^c *Liuius l. 47*

^d *Liuius l. 44*

^e *Liuius l. 42*

fuisse, auctore Alcibiade, vteas Argiui ratas non haberent, & Lacedæmonios quoque eas irritas fecisse: quoseam ob causam adeo in regem suum indignatos fuisse scribit Thucydides, vt lege lata, duodecim consiliarios ei adhibuerint, sine quorum consilio, neque indutias, neque quodcūque foedus cum hostibus ferire posset. reges autem Lacedæmoniorum, nullum imperium habuisse, neque fuisse sui arbitrij, satis constat^a. Sed cum princeps, cui populus omne imperium in se potestatemque concessit^b, de negotiis ad remp. spectantibus, rectè atque vtiliter paciscatur, siue pacem, siue aliud quodcunque foedus cum hostibus faciat^c: quærūt iuris interpretes, an pacem cum hostibus faciēdo, priuatorum
 7 damna * & iniurias, ob causam belli acceptas, possit remittere, veletiam bonaciuuium hostibus concedere^d. & quidem quod ad res bello captas attinet, dubiū nō est. cum etiam sine vlla principis participatione, iure belli, factæ sint hostium: idēque dicendum est de aliis damnis, & iniuriis iure belli illatis. quod ad alia verò, quæ non sunt hostibus acquisita, vel ab iniustis hostibus ablata: si aliter cōmuni

^a Dion. Hal. lib. 2. B. dum. in meth. hist. cap. 6.

^b l. 1. D. de const. princip.

^c l. cōmētiōnum. D. de pact.

^d in d. l. cōuentionum. Et in l. bene a Zenone. C. de quadr. præscript. Ferdin. Vazq. illust. quest. lib. 1. cap. 4.

DE IVRE ET OFF. BELL.

omnium saluti consuli non possit, etiam illa ciuibus adimi, & hostibus concedi poterunt. communis enim utilitas singulorum commodò præferri debet^a. & ut ait Plinius^b, oportet priuatis utilitatibus publicas, mortalibus æternas anteferre. Quò spectat quod Tacitus ait: Omne magnum exemplum habere aliquid ex iniquo, quod contra singulos utilitate publica rependitur. Itaque Trafybulus, cùm ciuitatē Atheniensem triginta tyrannorum sēuitia liberasset, plebiscitum interposuit, ne qua præteritarum rerum mentio fieret: quæ maiorum obliuio, ἀμνησία ab ipsis vocitata, concussum & labentem ciuitatis statum, in pristinum habitum reuocauit^c. quod & Cicero aliquando Romę, publicę quieti consulere volens, sequendū esse censuit^d. Sed hoc tum maximè necessariū esse constat, cùm occupata per iniuriā bona, lōgo temporis spatio possessa sunt: quæ si a possessoribus auferantur, restituanturque dominis, multa concuti, perturbarique sit necesse. ut in specie non absimili, cōsultusa Plinio Traianus imper. prudentissimè rescripsit^e. alioqui certè nisi ex maxima necessitate, & pro magno reipub.

^a *Authent. quæ res. C. com. de leg. l. actione. §. Labeo. D. pro socio. L. vnic. §. penul. C. de caduc. tollen. b epist. lib. 7.*

^c *Val. Max. lib. 4. cap. 1.*

^d *Philipp. 1.*

^e *lib. 10. - e. pñt. Plinij.*

reipubl. bono non licet principi bona
ciuium ipsis adimere: quod iuri naturali

& diuino repugnat^a. Etenim quamuis
8 princeps^{*} legibus solutus sit^b: lege tamē
naturæ, vt Pyndarus dicebat, omnes re-
ges, & omnes principes tenentur: & vt
maximè larga sit principis potestas, ta-
men ad ea quæ iniusta sunt, non extendi-
tur. eoq; spectat, quod Plinius ad Traia-
num scribit^c: Vt, inquit, felicitatis est,
posse quantum velis, sic magnitudinis,
velle quātum possis. vnde rescripta prin-
cipum ita intelligi debēt, vt sine incom-
modo alterius procedant^d. & non valēt
illa rescripta, quæ ius alterius tollunt^e.
Qua ratione donatio ducatus Mediola-
nensis ab imperatore Maximiliano, Lu-
douico XII. Gallorum regi facta, causa
belli fuit, propter ius quod Sfortiæ in
eundem ducatum prætendebant: quod
imperator non intelligitur voluisse do-
nare, nec potuit^f. quamuis enim reges
9 dicantur domini omnium^{*}, hoc quoad
maiestatē, & imperium debet intelligi,
non quoad proprietatem & possessio-
nem, quæ est singulorum &. quod elegā-
ter Seneca expressit^h, cū ait: Ad reges
potestas omnium pertinet; ad singulos

^a l. nam hoc
iure. D. de
cond. indeb. l.
si priuatus.
D. qui & a
quib.
^b l. princeps.
D. de legibus.

^c in Panegy.

^d l. 2. §. si
quis a princi-
pe. D. ne quid
in loc. publ. l.
rescripta. C.
de precib. imp.
offe.
^e l. 2. C. de
precib. imp.
offer.

^f refert Bo-
din. de rep. l. 1
cap. 9.
^g l. in rem a-
ctio. D. de rei
vend. & toto
tit. D. de acq.
rer. d. m.
^h lib. 7. c. 4.
et 5. de benef.

DE IVRE ET OFF. BELL.

proprietas : & paulo post, Omnia rex imperio possidet, singuli dominio : omnia sunt in imperio Cæsaris, in patrimonio propria. Quare Aratum Sicyonium
a offc.lib.1. iure laudatum fuisse refert Cicero^a : qui cum oppresso Niocle tyranno patriam liberasset: quæ quinquaginta annis a tyrannis tenebatur, & plurimos exules restituisset, quorum bona alij possederant, & tam longo spatio multa hereditatibus, multa emptionibus, multa dotibus detineri, atque sine iniuria neque possessoribus adimi, neq; his non satisfieri, quorum illa fuerant videret: grandi pecunia a rege Ptolomæo iuuatus, adhibuit sibi in consilium quindecim principes, cum quibus causas cognovit, & eorum qui aliena detinebant, & eorum qui sua amiserant : perfecitque æstimandis possessionibus, vt persuaderet aliis, vt pecuniã accipere mallent & possessoribus cederent; aliis vt cõmodius putarent, numerari sibi quod tanti esset, quàm suum recuperare. itaq; perfectum est, vt omnes constituta concordia, sine querela decederent. Similiter Brutus & Cassius, post necem Cæsaris (quãdo quidem acta eius rata haberet rep. visum erat) veteribus posses-

possessoribus, quibus Sylla & Cæsar bel-
lis ciuilibus agros ademerāt, saltem pre-
cium ex publica pecunia numerari de-
bere censēbant: quo & illis satisfactum,
& aliis securior esset possessio^a. Porro
10 queritur an mortuo principe*, cum quo
foedus ictū est, maneat foedus cum prin-
cipe qui successit. & quidem, quamuis
quoad alios contractus, distinguendum
videatur: successerit ne tanquam heres,
qui ex facto defuncti tenetur^b; an verò
ex statuto, vel per electionem, qui factū
defuncti non præstat: personalis enim
obligatio nō manat ad successorem, nisi
hereditariū^c: etiam si quis expressè pro-
miserit pro se, & successoribus suis^d. ta-
men quoad fœdera, aliásque conuentio-
nes publicas, quæ non nomine proprio,
sed reip. ineuntur (quæ æquè repræsen-
tatur per successores, vt per eos qui sunt
hodie^e) principem omnino ex cōtractu
defuncti teneri dicendum est, & fœdera-
tos fœdere astrictos manere^f. Non itaq;
fuit legitima causa rebellandi Veienti-
bus, & Fidenatibus, regnante Tullo Ho-
stilio, neque Latinis, regnāte Tarquinio
Prisco, qui post Anci obitū se religione
fœderis solutos existimabāt: neque He-

^a Appian. de
bell. ciuil. l. i. z.

^b l. cū a ma-
tre, C. de rei
vendic.

^c l. ult. §. ult.
D. de contra.
empt. l. i. §. si
heres D. ad S.

^d C. Treb. l. ult.
C. de her. act.
d. l. stipulatio.

^e ista. D. de
verbor. oblig.
c. l. propone-
batur. D. de
iudi.

^f c. i. de pro-
bat. & ibi
DD. c. quia

suxta. 16. q. 1.
Iason Or. alij
in l. i. col. 3.

D. de constit.
princip. not. 113
c. v. t. ne pre-
uices sing.

DE IVRE ET OFF. BELL.

truscis, qui defuncto Tarquinio Prisco, cuius imperio se submiserant, nolebant

^a Dion. Hal.

ant. Rom. l. 3.

et 4.

amplius stare conditionibus foederis ^a.

^b Livius l. 42

& iure Romani Perseo bellū intulerunt, qui legatis ipsorū, foedus cum Philippo patre ictum, ad se nihil pertinere respō-

dit ^b. Si tamē per istiusmodi foedus resp. enormiter sit læsa, successorē non teneri

^c Cyn. et

DD. in l. di-

gna vox. C.

de const. prin-

cip. Bald. in c.

1. de nat. feud.

d c. 1. de rer.

permutat. c.

non liceat. 1.

12. qn. 1. latē

Joan. Papon.

in trest. lib. 5

tit. 10.

^e c. innotuit,

de elect.

^f dixi 3. c. 6.

plerisque visum est ^c. quod admitto, si

hac conventionione quid ex iis, quæ regiae

coronæ sunt annexa, sit alienatum, citra

populi vel ordinum consensum, qui ad

hoc requiritur ^d: vel si maiestas principis

sit imminuta, quod in præiudicium de-

functi fieri non potuit ^e. & ne ab initio

quidem istiusmodi conventioniones vlllo

modo subsistere potuerunt ^f. Ex his cō-

stat, omnium firmissima esse illa foedera ^a

quæ inter vtrumque regem, & vtrumq;

populum hinc inde ineūtur. quò spectat

quod Hernici, legatis Romanorum ex-

postulantibus de iniuriis & latrociniiis,

responderunt, sibi nunquam foedus in-

tercessisse cum Rom. populo: quod autē

cum rege ictum esset Tarquinio, iam fi-

nitū existimare, morte ipsius & exilio ^g.

^g Dion. Hal.

lib. 3.

Itaq; Eduardo eius nominis quarto regi

Angliæ, regno pulso, cum ex foedere au-

xilium

xilium regis Galliæ imploraret, respon-
sum fuit, antiquo fœdere vtrumque re-
gem, & vtrumque populum vtrinque
obstrictos esse: atque ita pulso Eduardo,
fœdus manere cum populo, & rege qui
regnabat^a. Latini verò, cùm Tarquinij
in exilium acti Romanis bellū inferrent,
vtrisque auxilia negauerunt, quòd reli-
gione vetarentur, tam contra Tarqui-
nios, quàm cōtra Romanos bellum ge-
rere: quandoquidem ex æquo vtrisque
fœdere iuncti essent^b.

^a refert Bo-
din. de rep. l. 1
c. 7.

^b Dion. Hal.
lib. 5.

DE INSIDIIS ET FRAUDE
HOSTILI.

- 1 *Ex insidiis pugnare licet.*
- 2 *Bonus dolus quis.*
- 3 *Stratagemata imperatori laudem pariunt.*
- 4 *Romani veteres omnes fraudes aspernati sunt.*
- 5 *Veteres nonnunquam sola opinione syn-
cera fidei plus profecere, quàm armis.*

CAP. OCTAVVM.

CVM quis bellum suscepit, inquit
D. Augustinus^c, vtrum apertè pu-
1 gnetur, an ex insidiis*, ad iustitiam nihil
2 attinet: & bonum dolum* (quod pro so-
L 5 lertia

^c in c. Domi-
nus noster. 23
quæst. 2.

DE IVRE ET OFF. BELL.

lertia accipiebant veteres) dicit esse Vlpianus, cum quis aduersus hostem, latronemue quid machinatur^a. itaq; optimus imperator Lyfander dicebat, vbi leonina pellis deficeret, vulpinam esse assuendam^b. & poetæ finxerunt, Herculem Nemeæi leonis pellem pro armis habuisse, & sagittas tinctas felle & sanguine Hydræ Lernææ. quo indicant bonum imperatorem calliditatem simul cum fortitudine coniungere debere: eoque spectat illud Virgilianum:

Dolus an virtus, quis in hoste requirat.

Quæ sententia vera est, quatenus fides non violetur^c. neque enim Dionysio tyranno similes esse debemus, qui dicebat pueros talis, viros iureiurando fallendos esse^d: aut Persas imitari, quibus fides dictis factisque nulla erat, nisi quatenus expediret^e. alioqui verò & Iosue hostibus suis, ipso auctore Deo, infidias struxisse legitur^f. & Pittaci Mitylenei (qui vnus ex septē sapientibus fuit) stratagema laudatur, qui cum Phrynone Atheniensem duce certaturus, cui in casside piscis imaginūcula erat, rete in stadium detulit, & exclamans se piscē petere, eum reti inuoluit, sicque se extricare nescientem,

^a in l. 1. §. non fuit. D. de dolo.

^b Plut. in Apoph.

^c c. noli. 23. qu. 1.

^d Plut. de for. vel virt.

^e Iustus. l. 12.

^f Iosue 8.

tem, confecit. Rectè itaq; Agefilaus dicebat, impium quidem esse fidem datam violare, hostes autem decipere, non iustum modò esse, sed suaue etiam, & lucrosum ^a. Cambyfes verò a Cyro apud <sup>a Plut. in A-
Xenophontem interrogatus, qua potis-
simum ratione vincendum esset, respon-
dit, si victoria cupitur, quacunque arte
capiendi sunt hostes, occultis insidiis,
dolo, fraudeque fallendi, & furto & ra-
pinis exhaustiendi. sic opportunum ali-
quando mendacium imperatoris, victo-
riam dedit: vt illud Valerij Leuini, qui
exclamauit Pyrrhum a se interemptum
esse, cùm militis cuiusdam cede gladium
cruentum haberet: quo factum est, vt E-
pirotę consternati, in castra quam primũ
pauidi ac flentes se reciperent. Similiter
T. Quintius cons. cùm Volscis pugnās,
gradum referentibus suis, salubri men-
dacio fugere hostes a cornu altero cla-
mitans, concitauit aciẽ & impetu facto,
dum se putāt vincere, vicēre ^b. Quæ qui- ^{b Linus l. 2.}
dem stratagemata * maximā imperatori
laudem & gloriam dare solent. Hac autē
cauendi & fallendi arte, Philippus Ma-
cedo insignis habitus fuit: gaudebat ete-
nim longè magis, decepto per dolum
hoste,</sup>

DE IVRE ET OFF. BELL.

hoste, quàm aperto Marte superato : vt
qui diceret, victoriam per dolum & cal-
liditatem sine suorum clade semper esse;
illam autem , quæ collatis signis fieret,
nunquam sine cruore. Pœni quoque,
inter quos Annibal clarus exstitit , &
Græci plurimum hisce calliditatis & fal-
lendi artibus gloriati sunt. quod impro-
bandum non esset, nisi etiam fidem tam
facile violassent. at veteres illi Romani* 4
omnes has fraudes & fallacias aspernati
sunt, & non nisi vera virtute, & aperta vi,
Romanisquæ artibus, vt illi dicebāt, vin-
cere voluerunt. sed posterioribus tem-
poribus Romani, spreta hac maiorum
suorum sententia, fallendi, decipiendiq;
artibus sibi, rei quæ publicæ consulere
potius habuerunt. itaque Q. Martius, &
A. Attilius, qui legati ad Persen Mace-
donum regem missi erant, reuerfi, nulla
re magis in senatu gloriati sunt, quàm
decepto per indutias, & spe pacis hoste:
adeo enim apparatibus belli fuisse in-
structum, ipsis nulla parata re, vt omnia
oportuna loca præoccupari ante ab eo
potuerint, quàm exercitus in Græciam
traijceretur : spatio autem indutiarum
sumpto, vêturum illum nihilo paratio-
re m:

rem : Romanos omnibus instructiores rebus coepturos bellum. hæc, vt refert Liuius^a, vti summa ratione acta, magna ^{a lib. 34.} pars senatus approbabat. veteres autem, quibus hæc noua minus placebant sapientia moris antiqui memores, negabant se in ea legatione romanas agnoscere artes : non per insidias, & nocturna prælia, nec simulatam fugam, improuisosque in incautum hostem reditus, nec vt altu magis quàm vera virtute gloriarentur, bella maiores gessisse : indicere prius, quàm gerere solitos bella : denunciare etiam : interdum locum finire, in quo dimicaturi essent. eadem fide indicatum Pyrrho medicum vitæ eius insidiantem : eadem Faliscis vinctum traditum proditorem filiorum regis. hæc Romana esse, non versutiarum Punicarum, neque calliditatis Græcæ, apud quos fallere hostem, quàm vi superare, gloriosius fuit. interdum in præsens tempus plus profici dolo, quàm virtute, sed eiusdem animum in perpetuum vinci, cui confessio expressa esset, se neque arte, neque casu, sed collatis cominus viribus, iusto ac pio bello esse superatos. Hæc, vt inquit Liuius, seniores, quorum sententia
accepta

DE IVRE ET OFF. BELL.

accepta non fuit. Legimus tamē veteres
illos*, nonnūquam sola opinione huius
veræ virtutis, & synceræ fidei, plus pro-
fecisse, quàm inuictis Romanorum ar-
mis. idque in primis probatur exemplo
Camilli: nam cū Faliscos obsideret,
qui alioqui diuturnus videbatur futu-
rus labor, tradēdo ludimagistrum, prin-
cipum Faliscorum pueros prodentem,
quod se non nisi Romanis artibus, vir-
tute, opere, armis, velle vincere diceret:
ita fides Romana, vt refert Liuius^a, &
iusticia imperatoris, in foro & curia a-
pud Faliscos celebrata fuit, vt consensu
omnium, legati ad Camillum in castra,
atque inde permissu Camilli Romā ad
senatum, qui dederent Faliscos, profecti
sint: qui in senatum introducti, inter ce-
tera, hæc verba protulisse traduntur.
Euentu huius belli, duo salutaria exem-
pla humano generi prodita sunt: Vos fi-
dem in bello, quàm præsentem victoriā
maluistis; nos fide prouocati, victoriam
vltrò detulimus. Sic quoque Fabritius
pari virtutis specie, Pyrrhum, qui armis
superari non poterat, vicit, prodens illi
medicum vitæ eius insidiantem: cumq;
ei Pyrrhus captiuos gratis redderet, nō
accepit

accepit ea cōditione, sed totidem capti-
 uos reddidit, ne mercedem beneficij ac-
 cipere videretur, non gratia aliqua in
 Pyrrhum collati, sed ne putarentur Ro-
 mani dolo interficere quenquam, tan-
 quā aperto Marte vincere non valentes.
 idque eius factum a senatu laudatū fuit,
 qui magnum dedecus & flagitium iudi-
 cabant, qui cum laudis certamen fuisset,
 eum non virtute, sed scelere superatū^a.
 cui simile est, quod Dauid cum Saule
 bellum gerens, cum potuisset illū semel,
 & iterum ex improviso nullo negotio e
 medio tollere, noluit, & iuravit, nisi
 fortè in prælio descendens Saul periret,
 aut dominus illum percuteret, se non
 extensurum manum in christum Do-
 mini^b. Porro Q. Seruilio Cæpioni vitio
 datum fuit, quod Viriatum per fraudem
 & insidias & domesticos percussores su-
 stulisset, quare dicebatur non tam victo-
 riam meruisse, quàm emisse^c. Fabius ta-
 men Maximus summus imperator ha-
 bitus fuit, quod non quidem dolo age-
 ret, sed facile celaret, taceret, dissimula-
 ret, insidiaretur, præriperet hostium
 consilia^d.

^a Plut. in A-
 poph. Cicero
 off. lib. 3.

^b Reg. 1. c. 26

^c Val. Max.
 lib. 9. cap. 7.
 L. Flor. lib. 2.
 c. 17.

^d Cicer. offic.
 lib. 1.

DE IVRE ET OFF. BELL.
DE IVRE LEGATORVM.

- 1 *Legati inuiolabiles.*
- 2 *Legatum hostium pulsans dedi hostibus solet.*
- 3 *Legati legationis munus excedere non possunt.*
- 4 *Ius legatorum hostibus tantum conuenit.*
- 5 *Rebellis, etiam si munere legationis fungatur, non est inuiolabilis.*
- 6 *Ad rebelles legatos mittere, maiestati principis non conuenit.*
- 7 *In legatis spectanda prudentia & dignitas.*
- 8 *Nonnunquam mulieribus legationes commissa.*

CAPVT NONVM.

Legati apud * omnes gentes semper tuti, & inuiolabiles fuerunt, quod iure gentium inductum est^a: & a Romanis sancti dicti, a sagminibus, quæ legati populi Romani ferre solent: sicut legati Græcorum ferebant ea, quæ *κρηυελα* vocantur, vt refert Marcianus^b. Itaque qui legatum hostium pulsasset *, aut iniuria² affecisset, dedi hostibus solet^c: quod & iure feciali cautum fuisse diximus. Sic M. Æmilio Lepido, C. Flaminio consf. L. Minucius Myrtibus, & L. Manlius, quod

^a l. ult. D. de legatio. c. in-
vsgentiu. dist.
1.

^b in l. sanctu.
D. de ver. di-
uis.

^c d. l. ult. D.
de legatio.

quòd Carthaginienſium legatis manus
intulerant, iuſſu M. Claudij pr. vrbiſ, per
feciales, traditi ſunt legatis, & Carthagi-
nem auecti ^a. & Q. Fabius & Cn. Apro- ^a *Linus l. 38*
niiſ Aedilitij, quòd legatos, ab vrbe A-
pollonia, Romam miſſos, orta conten-
tione, pulſaſſent, continuò per feciales
dediti ſunt ^b. & quidem niſi dederentur, ^b *Val. Max.*
qui legatos violaſſent, vel ſi publico cõ- ^{lib. 6. c. 6.}
filio id factum eſſet, bellum legitimè in-
ferri ſolet. Itaq; Fidenatibus atrox bel-
lum illatum a Romanis, quòd legatos
eorum interfeciſſent, iuſſu Tolummij
regis Veientium, ad quem defecerant ^c: ^c *Linus l. 4.*
& Illyricis ob legatos ſecuri percuſſos ^d. ^d *l. Florus, l.*
Sed & Dauid intulit bellum regi Am- ^{2. cap. 5.}
monitarũ, propter deriſos legatos ſuos ^e. ^e *Reg. 2. c. 20*
iniuria enim facta legatis, cenſetur facta
principi vel reipub. cuius legatione fun-
guntur ^f. Sed etſi bello ſubito exorto, ^f *c. accuſatio.*
qui apud vtrumque populum inueniũ- ^{in ſin. 2. q. 7.}
tur, ex hoſtibus ſerui efficiantur, licet in ^{et Reg. 2. c. 10}
pace venerint ^g: tamen legatos liberos ^g *l. in bello. 6.*
manere, Pomponius reſpondit: idque ^{1. D. de capti.}
iuri gentium conuenire ^h. Et hæc certè ^h *in l. ult. D.*
ſumma ratione legatis tributa ſunt: vt ^{de legation,}
eſſent, qui vltrò citroque, de cõditioni-
bus pacis, foederis, indutiarum, tutò a-

DE IVRE ET OFF. BELL.

gere possent: qui sæpe paruo labore, maximas controuersias tollūt. Itaque Romani, cū belli pacisque iura, tum potissimū ius legatorum inuiolabile esse voluerunt: vsque adeò, vt Scipio Aphricanus, cū onustā multis, & illustribus viris Carthaginiensium nauem, in suam potestatem redegisset, inuiolatam eam dimiserit: quia se legatos ad eum missos dicebant: quāuis manifestum esset, illos vitandi periculi gratia, falsum legationis nomen amplexos fuisse: sed maluit Scipio Romani imperatoris potius deceptam fidem, quā frustra imploratam iudicari^a. Itē cū Tarquinij, iam regno pulsi, Romā legati venissent, res ablatas repetitum, occulteque cum nobilibus adolescentibus, de rege reducendo tractarent: re detecta, quanquam visi essent commisisse, vt hostium loco haberētur, valuit tamen, vt ait Liuius^b, ius gētium. Similiter cū Volsci misissent aliquos exploratores, specie legatorum in castra Romanorum, qui explorarent eorū numerum, & apparatus belli: quamuis conuictos & cōfessos, tamen Postumius dictator, a concitata ad ferendum multitudo, incolumes seruauit, inani legationis

^a Val. Max.
lib. 6. c. 6.

^b lib. 2.

tionis nomini tantum tribuens: ne scilicet daretur hostibus aliquis honestus belli prætextus, simulaturis legatos violatos, contra ius gentium^a. quo tamen ^{a Dion. Hal. ant. Ro. lib. 6}
 exemplo non putarem legatos similia molientes, omnino iure tutos esse, cum
 3 legati nihil extra legationis munus^{*} agere possint^b. Iure itaq; Galli, cum Clusinos inuasissent, vidissentque Fabios legatos Romanorum (qui ad eos missi erant, ut peterent ne Clusinos socios offenderent) post exequutam legationem, arreptis armis contra ius gentium, cum Clusinis in acie versantes, missis Romam legatis suis, questum iniurias, postulatumque, ut pro iure gentium violato, Fabij dederentur: cum non impetrassent; imo de quorum poena agebatur, tribunos militum in sequentem annum creatos audirent: flagrantibus ira, ob honorem ultro habitum violatoribus iuris humani, elusamque legationem: omissis Clusinis, Romam rectam perrexerunt, & Romanis acie ad Alliam fuis, urbem ceperunt & deuastarunt. quæ calamitas, ut inquit Livius^c, Romanis superuenit, ob violatum ^{c lib. 54}
 ius gentium. Porro sciendum est, hoc
 4 ius legatorum^{*}, quemadmodum & reli-

DE IURE ET OFF. BELL.

qua iura belli, hostibus tantum conuenire, non etiam latronibus, rebellibus, aliisque, qui hostium numero non continentur^a. qua de re alio loco diximus supra^b. vnde Cicero^c reprehendit, quod tantum tributum esset legato Antonij, cui portas vrbis patere ius non erat: & eidem reditum ad Antonium prohiberi debere censebat. Iure quoque Theodosius imperator, legatum tyranni cuiusdā sibi rebellis, in carcerem coniecit: & Carolus V. imper. legatos ducis Mediolanensis sibi subditi, & bellum machinātis carcere cōclusit^d. sed nec ciues, nec subditi*, qui malo consilio, & proditoris animo apud hostes sunt, quos hostiū loco haberi voluit Paulus^e: etiam si munere legationis fungantur, iure gētium tuti erunt. quamuis enim loco hostium habeantur, non tamen iure, quo hostes vtuntur, vt alibi ostendimus^f. sunt enim rebelles, & iniusti hostes, neque se vlla ratione, principis sui iurisdictioni, & potestati, quā vbique locorum subditos tenet, eximere possunt^g. non magis, quā Barbarius Philippus seruus, qui cum Romæ prætor factus esset^h, & a domino, qui eum persequabatur, in seruitutem

^a l. hostes, D.
de capti, l. ho
stes, D. de ver.
signif.
^b c. 2. & 6.
^c Philipp. 8.

^d refert Bo-
din. de rep. l. 1
c. 6.

^e in l. postli-
minum. §.
transfuge. D.
de capti.
^f §. de bello
iusto, et de fi-
de hosti ser-
uanda.

^g l. ult. D. de
decret. ab ord.
fac. l. merca-
tores, C. de
commer. c. vt
annuum. de
constit. in 6.
^h l. 2. D. de
off. præ.

ritem vindicaretur, precio se redemit:
 vt ex Suida refert Bodinus^a, qua ratione a lib. 1. cap. 6
 etiam iure cæsi videntur, a Cæsarianis,
 Rangonus & Fregosa, Caroli v. imper.
 subditi, legati regis Galliæ ad Turcam:
 quamuis iniussu Cæsaris id factum sit.
 6 Ad rebelles* verò legatos mittere, maie-
 statì principis nullo modo cōuenit, ita-
 que Cicero restitit, quantum potuit, ne
 legati mitterētur ad Antonium, reipub.
 bellum inferentem. non enim verbis ro-
 gandum, sed cogendum armis: quòd nō
 cum hoste, sed cum ciue res esset ^b. & b Philipp. 5.
dixi se pra c. 2
c. 6.
 quidē Deus ipse adeo detestatus est re-
 belles, & schismaticos, vt cū homo
 Dei missus esset ad Hieroboam (ad quē
 decem tribus Israël relicto rege suo de-
 fecerant) qui ei peccata sua exprobraret;
 panem apud illos edere, & aquā biberē
 vetaretur. & cū non custodisset, & cō-
 tra præceptū domini prandisset, vltione
 diuina, in reditu a leone necatus fuerit ^c. c Reg. 13. e.
denique. 7 9.
1.
 neque solū indignū est maiestatì prin-
 cipis, legatos ad subditos rebelles mit-
 tere, sed etiam minimè tutum est. non e-
 nim sperandum est. iura gentium sancta
 fore apud eos, qui iura diuina & huma-
 7 na contemnunt. Ceterum in legatis*

DE IVRE ET OFF. BELL.

maximè spectanda est prudētia & dignitas. Carthaginienses enim cū Romam de pace legatos misissent, non impetraverunt: quòd iuvenes, & nullius dignitatis legati missi essent, & qui per ætatē non meminisse se dicerent, ea quæ superioribus fœderibus acta essent: qua de causa etiā suspecti habiti, & punica fraude electi putabātur: qui veterem pacem repeterent, cuius ipsi non meminissent. tandem verò, cū iam maximè attritis rebus Carthaginiensium, Hannonem Magnum & Asdrubalem Hædum, aliosque ætate dignitateque conspectos ad pacem petendam Romā mitterent: tum demū Carthaginienses verè, & ex animo de pace agere dixerunt Romani, quare & pacem dederunt^a. Scitum quoque illud Catonis, de legatis Romanorū missis ad componēdam pacem inter Nicomedem & Prusiam: quorum vnus saxo quondam in caput percussus, fœdas cicatrices præferebat: alius laborabat pedibus: tertius vsque ad stultitiā simplex habebatur: ita vt Cato in illam legationem cauillaretur, eam nec mentem habere, nec pedes, nec caput^b. In legato quoque nōnunquam prodest grauitas, & rei-

^a *Linus l. 30*
Appia. de bel.
punic.

^b *Appia. de*
bell. Misbrid.

& reipub. causa seueritas: exemplo C. Popilij: cui cū Antiochus veniēti dextram porrigeret, tabellae ei Popilius S. C. (quo iubebatur, vt rex bello, quo Ptolemæum laceſſebat, abſtineret) continentes tradidit. quibus perlectis, cū ſe cum amicis conſultaturum, quid faciendum ſibi eſſet, Antiochus diceret: Popilius, pro cetera aſperitate animi, virga, quam in manu habebat, circumſcripſit regem, ac, Priuſquam hinc decedas (inquit) redde reſponſum ſenatui, quod feram. quo tam violento imperio obſtupefactus rex, cū parumper hæſiſſiſſet, faciam (inquit) quod cenſet ſenatus: ac tum demum Popilius dextram regi, tanquam ſocio atque amico porrexit ^a. Nonnunquam verò etiam mulieribus*, cum maximo fructu & reipublicæ vtilitate, legationes cōmiſſæ ſunt. itaque regnante Romulo, bello Sabino S. C. factū fuit, quo Sabinis mulieribus, filios Romæ habētibus, facultas data eſt, relictis apud viros filiis, legationem obcundi apud Sabinos: cuius legationis princeps fuit Herſilia. quæ pacem compoſuerunt inter Romulum, & Tatium Sabinorū regem. qua de cauſa a regibus

a *Liuius l. 45*
Val. Max. lib.
6. cap. 4.

DE IVRE ET OFF. BELL.

*a Dion. Hal.
ant. Ro. lib. 2*

magni honores illis concessi sunt^a. Præ-
terea cū Marcius Coriolanus, iniquo
exilio multatus, ad vindicandam iniu-
riam, fufis ac cæfis aliquot exercitibus
Romanorum, ad ipsa mœnia vrbis ac-
cessiffet, & neque legati ad eum depre-
candū missi, neq; sacerdotes cum infulis
quicquam proficerent: Veturia mater,
Volumniam vxorē eius cum liberis se-
cum trahens, filium precibus suis, & la-

*b Val. Max.
lib. 5. cap. 4.
L. Florus. li. 1.
cap. 22.
c lib. 1.*

crymis expugnauit, & exarmauit^b. atq;
ita, vt inquit L iuius^c, quam armis viri
defendere urbem non potuerunt, mu-
lieres precibus, lacrymisq; defenderunt.
Populus quoq; Romanus Mutiam, ma-
trem Pompeij, minis adegit, vt legatio-
nem ad eum susciperet: qua instigante,
vna cum Iulia vxore, foedus inter Pom-
peium, Antonium, & Octauium Cæsa-
rem percussus est^d. estq; memora-

*d Appian. de
bello ciuili. li. 5*

bile, quod de Celtis legimus, qui con-
sultationibus de bello, & pace mulieres
suas adhibebant, & lites cum sociis or-
tas, earum ope discutiebant: ex eo, quòd
quondam, cū e graui, & implacabili
discordia, in bellum ciuile incidissent,
mulieres inter media arma progressæ cō-
trouersias omnes mira quadam dexteri-

tate

LIBER PRIMVS.

91

tate composuerant : & concordiam stabiliuerant . vnde in suo etiam foedere, quod cum Annibale percusserunt, scriptum fuit: si Celtæ haberent, quo nomine Carthaginienſes acculaient, iudiciũ fore Carthaginienſium ducum ac præſectorum in Hispania: ſi verò Carthaginienſes Celtis aliquid obijcerent, cauſæ cognitionem fore penes Celtarum mulieres -. Ceterum prudenter M. Cato ^{a Plut. de virt. mul.} cenſuit, non eſſe publicè audiendos tres oratores Athenienſium, Carneadem, Critholaum, & Diogenem: quòd ſciret eos tantum valere eloquentia, vt quæcunque vellent, perſuadere poſſent, tam æqua, ^{b Pet. Crinit. de honeſt. diſ. cipt. lib. 22. cap. 4.} quàm iniqua.^b

M 5

DE

DE IVRE ET OFFICIIS

BELLICIS, ET DISCIPLINA MILITARI,

LIBER SECVNDVS.

DE OFFICIIS BELLICIS.

- 1 *Non nisi ex iusta causa bellum gerendum.*
- 2 *Dominandi cupiditas multa mala secum adfert.*
- 3 *Ad bellum non nisi necessario veniendum.*
- 4 *Nonnunquam victoria plus amittitur, quàm acquiritur.*
- 5 *Secunda moderatè, aduersa fortiter ferenda.*
- 6 *Romani neque victores insolescere, neque victi deprimi solent.*
- 7 *Dua precepta Platonis ad officia bellica maximè spectant.*
- 8 *Vir fortis nihil pro sua, omnia pro communi utilitate faciet.*
- 9 *Quacunque ratione patria consulendum.*
- 10 *Mori pro republica gloriosum.*
- 11 *Non sunt damnandi, qui in bello se obijciunt mortis periculo.*

12 Pro

DE IVRE ET OFF. BELL.

12 *Pro patria salutelicet patrem vel filium occidere.*

13 *In bello non est suscipienda defensio eorum, quæ commodè defendi non possunt.*

14 *Non temerè deferenda, quæ hostium impetum ferre possunt.*

15 *Non nimium sæuiendum in victos.*

CAPVT PRIMVM.

offic. lib. 1.

VM primum iusticiæ munus fit, vt inquit Cicero ^a, ne cui quis noceat, nisi laceffitus iniuria : ad officia bellica in primis spectat^{*}, vt non nisi ex iusta causa 1 bellū geratur, ne ius humanæ societatis violetur : & absit omnis dominandi cupiditas, quæ non solū cum iusticia pugnat, sed solet etiam secū adferre multa incōmoda^{*}. nam, vt inquit Liuius, nulla 2 magna ciuitas quiescere potest : si foris hostē non habet, domi inuenit : vt præualida corpora ab externis causis tuta videntur, sed suis ipsa viribus onerātur : & vt legati Darij Alexandro dicebant, periculosum est prægraue imperium : & difficile continere, quæ capere non possis ^b, quare D. August^c. Quemadmodū (inquit) in corporibus hominum, satius est mo-

b Quintus
Curt. lib. 4.
c de ciuit. Dei
lib. 3. c. 10.

est modicam staturam cum sanitate habere, quàm ad molem aliquam giganteam perpetuis afflictionibus peruenire: nec cum perueneris quiescere; sed quanto grauioribus membris, tãto maioribus agitari malis: sic imperium paruum & quietum, præstat magno & inquieto. quod indicasse quoque videtur Calanus Indus, in philosophiæ studiis magni nominis: qui ad Alexandrum Magnum veniens, bubulam pellem aridam, in medium coniecit, obambulansque eius extrema pedibus premebat: pellis cum ad vnam tantum partem calcaretur, reliquis in altum attollebatur. eo factò, media deinceps firmus institit, atque ita pellis vndique immota conquieuit. tali exemplo Alexãdrum commonens, ne in longinquis locis tempus tereret, sed imperij medium tueretur. ita enim in eius finibus quietura omnia^a. *a in vitã Alexand.*
 idque etiam Lacedæmoniorum exẽplo satis docemur: qui cum terra marique vniuersæ Græciæ imperarent, tantaque iam dominandi cupiditate flagrarent, vt Asiam omnem suo imperio subigere affectarent: tantum ex ea re inuidiæ, atque odij contraxerunt, vt & imperium, & libertatem

DE IVRE ET OFF. BELL.

bertatem amiserint. Prudenter itaque Theopompus, Spartanorum rex, cum primus Spartæ regibus Ephoros adiunxisset, exprobranti vxori, quod filiis regnum minus, quàm accepisset, relicturus esset: respondit, tanto id maius esse relicturum, quanto firmitus ^a. & hanc quoque sententiã comprobasse videtur armatus Annibal, cum ad Scipionẽ ait: Optimum fuerat, eam patribus nostris „ mentem datam a diis esse, vt vos Italiæ, „ nos Africæ imperio contẽti essemus: ita „ aliena appetiimus, vt de nostris dimi- „ caremus ^b. Cum itaque in omnibus negotiis, vt inquit Cicero ^c, tum præsertim in bello, priusquã aggrediare, adhibenda est præparatio diligens, & percipienda cogitatione futura: & aliquando antè constituendum, quid accidere possit, in vtramque partem, & quid agendum sit, cum quid euenerit: nec committendum aliquid, vt aliquando dicendum sit, Non putaram: quam Iphicrates turpissimam esse vocẽ imperatoris dicebat ^d. Et quidem, vt ad secandum & vrendũ medici *, 3 sic nos ad bella raro inuitiq; veniemus, nec vnquam, nisi necessariò, si nulla reperietur alia medicina, exẽplo Augusti: qui ad-

^a Plut. ad princip. erud.

^b Linius l. 30

^c offic. lib. 1.

^d Plut. in a. popb.

qui admodū bella omnia execratus est,
 & nō nisi ex maxima causa vnquam bel-
 lum alicui genti indixit. iactantis enim
 ingenij, & leuissimi esse dicebat, ardore
 triumphandi, & ob lauream coronam,
 in discrimen, per incertos euentus cer-
 taminum, securitatem ciuium præcipi-
 tare. Bellum quoque non suscipiendum,
 nisi maior emolumentis spes, quàm dāni
 metus ostendatur. alioqui verò, vt Ar-
 chidamus Eleos inconsideratè bellum
 mouentes, monuit, bonum erit quiesce-
 re^a. nam vt idem Augustus dicebat, mi-
 nima commoda non minimo sectantes
 discrimine, similes sunt haino aureo pis-
 cantibus, cuius abrupti amissi que detri-
 mentū, nullo capturæ lucro pensari po-
 test^b. quare non erit consultum iis, qui
 inopes sunt, bellum inferre. Cuius rei
 exēplo esse potest Sesostris rex Ægypti,
 qui primum Scythis bellū intulit, missis
 prius legatis, qui hostibus parēdi legem
 dicerent. quibus Scythæ responderunt,
 se mirari tam opulenti populi regē, sto-
 lidè aduersus inopes occupare bellum,
 cū magis domi fuerit illi timendum,
 quòd belli certamen anceps, præmia vi-
 ctoriæ nulla, damna manifesta essent.
 igitur

^a Plut. in
 poph. laco.

^b Tren. in
 August.

DE IVRE ET OFF. BELL.

igitur non expectaturos Scythas, ut ad se veniatur: cum tanto sibi in hoste plura concupiscenda sint, utroque prodituros obuiam: quod & fecerunt, & regem in
^{a Justin. lib. 2} fugam verterunt^a. Expetenda est itaque magis decernendi ratio, quam decertandi fortitudo: & prius omnia experiri, quam armis certare sapienter decet. quare Spartanorum mos iure laudari potest, qui ante hostium congressum, Amori sacra faciebant: & reges Lacedæmonij, antequam signa inferrent, Musis immolabant, Clementiæ & Amicitiae, non Marti: satius ducetes pacatione hostium animos, & pace incruenta conciliare, quam prælij subire aleam. sed ubi tempus, necessitasque postulat, decertandum manu erit, & honestum bellum, ex Demosthenis sententia, semper turpi paci præferendum erit. prudenter quoque Spartana ciuitas, seuerissimis Licurgi legibus obtemperans, aliquandiu civium suorum oculos a contemplanda Asia retraxit, ne illecebris eius capti, ad delicatius vite genus prolaberentur. quod eos non frustra timuisse dux ipsorum Paulanias satis ostendit: qui magnis rebus gestis, ut primum se Asiæ moribus permisit,

misit, fortitudinem suam effeminato
eius cultu, vt ait Valer. Max^a. emollire ^{a lib. 2. cap. 4}
non erubuit. Fit itaque plerumque, vt
4 plus istiusmodi victoriis amittatur*, quā
quærat, vt eadem Asia testis est: quæ
facta Romanorum, cum opibus suis, e-
tiam vitia Romam transtulit^b. Est verò ^{b Iustini. l. 36}
fortis animi, qualē in bello requirimus,
secūda moderatē, aduersa fortiter ferre:
5 non perturbari in rebus asperis, nec tu-
multuantem de gradu deiici, vt dicitur,
sed presentis animi vti consilio: nec a ra-
tione discedere, sed in omni fortuna eū-
dem animum gerere. & is demū vir erit,
vt inquit Liuius, cuius animū nec pro-
spera fortuna flatu suo efferet, nec ad-
uersa infringet: qualis Camillus descri-
bitur, cū ait: Nec mihi dictatura ani-
6 mos fecit, neque exilium ademit, exstāt-
que in hanc rem memorabilia Roma-
norum exempla, vt dubium sit, an admi-
rabiliores in aduersis, an verò in secūdis
rebus Romani fuerint. de quibus fer-
6 tur*, Neque, si vincerentur, animos illis
minui solere, neque, si vincerent, secūdis
rebus inolescere^c. Itaque Albino con- ^{c Iustini. l. 31}
sule, exercitu a Pyrrho cæso, & clade
Cannensi accepta, quæ certē grauissima
N fuit,

DE IVRE ET OFF. BELL.

fuit, iam tertiū victis ab Annibale: nulla vel minima quidē abiecti animi signa edita: nulla mētio pacis Romæ fuit: quin potius magno animo de bello restaurādo cogitatum, & octo millia captiuorū, quòd per deditionem, & sine pugna, in potestaté Annibalis venissent, cū paruo possent redimi, non placuit. sed octo millia iuuenum validiorum ex seruitiis empta, publicè armata sunt. Hic miles, ut inquit Liuius ^a, magis placuit, cū precio minore redimēdi captiuos copia fieret. Similiter Romanis prælio equestri victis a Perseo Macedonū rege, cū Perseus consilio amicorum, suadētium, ut secunda fortuna in conditione honestæ pacis vteretur potius, quàm spe vana euectus, in casum irreuocabilē se daret, ad P. Licinium cons. legatos misisset: qui pacem iisdem conditionibus peterent, quibus Philippo data erat: summotis arbitris, cū consultarent, vicit Romana constantia in consilio, inquit Liuius ^b: & responderi placuit, ita pacem dari, si de summa rerum liberum senatui permittat rex, de se, de quæ vniuersa Macedonia statuēdi ius: victi victoribus eas leges, quæ victis præscribi solent, statuētes,

a lib. 22.

b lib. 42.

tes. ita namque tum mos erat, in aduersis vultum secundæ fortunæ gerere: moderari animos in secundis. cui simile est factum Marcelli, qui exercitu suo pridie fuso, fugatoque, postridie grauit increpitis militibus, in aciem prodierat: quod cum nunciatum esset Annibali, cum eo nimirum (inquit) hoste res est, qui nec bonam, nec malam fortunam ferre potest: seu vicit, ferociter instat victis; seu victus est, instaurat cum victoribus certamen. Marcellus verò magna victoria potitus est^a. itaque Pyrrhus, fusis aliquot Romanorum exercitibus, cum videret, eorum qui superessent in reparando exercitu festinationem: Video me (inquit) plane herculis sydere creatum, cui quasi ab angue Lernæo, tot cæsa hostium capita de sanguine suo renascuntur^b. quæ certè animi magnitudo, & constantia Romanorum tantum potuit, ut Pyrrhum, quamuis victorem, & magnis copiis aucto eius exercitu, priorem ad pacem petendam compulerit. cui, licet æquissimas conditiones pacis petendi, auctore Ap. Claudio cæco responderi placuit, uti rex Italia excederet: tum, si e re sua videretur, de amicitia ac societate verba faceret. quoad

^a *Linus l. 27*^b *l. Florus, de gest. Rom. l. 1 cap. 18.*

DE IVRE ET OFF. BELL.

a Plin. in
Pyrrho.

b Livius l. 37

verò in armis esset, populum Rom. ad-
 uersus eum belligeraturum, etiâ si mille
 Albinos pugna superasset^a. Et quidem,
 quemadmodum rebus aduersis, non fa-
 cilè Romanorum animos consternari
 solere superioribus exēplis ostendimus:
 sic nec prosperis insolescere argumento
 sit, quod Scipio Africanus Antiocho
 victo, pacem petenti respondit: Romani
 (inquit) eisdē in omni fortuna animos
 gessimus, gerimusque: neque eos se-
 cundę re extulerunt; neque aduersę mi-
 nuerunt. eius rei, vt alios omittam, An-
 nibalem vestrum vobis darem testem,
 nisi vos ipsos dare possem. postquā Hel-
 lespontum traiecimus, priusquam castra
 regia, priusquam aciem videremus, cū
 communis Mars, & incertus belli euen-
 tus esset, de pace vobis agentibus, quas
 paribus ferebamus conditiones, easdem
 nunc victores victis ferimus^b. estq; pro-
 fectò hæc animi æquabilitas, & modera-
 tio, non solū magno viro digna: (nam
 vt Varro scribit, sapiens & bonum ferre
 debet modicè, & malum fortiter, ac le-
 niter) sed solet etiam plerūque in rebus
 gerendis, maximi esse momenti. ferme
 enim sit, vt secundæ res negligentiam
 creent.

creent. qua fiducia L. Marcius exstinctis
 Scipionibus, cum reliquiis exercituum,
 milites hortatus, bina castra Pœnorum
 in Hispania, vbi omnia neglecta & soluta
 inuenit: vna nocte inuasit, & cepit, ho-
 stibus cœsis^a Amyntas, verò cum prælio ^a *Linium l. 35*
 superior, Ægyptios Memphim, quam
 obsidebat, compulisset, & suos ad popu-
 lādum agros eduxisset: ab hostibus, eru-
 ptione facta, quòd victores palantes &
 victoriæ fiducia incautos viderent, cum
 omnibus suis ad internecionem cœsus
 est^b. Prudenter itaque Q. Fabius Max. ^b *Quint. Curt.
lib. 4.*
 dicebat, se magis prospero Minucij col-
 legæ, quàm aduerso euentu, aliquid ti-
 mere mali: nec eum sententia fefellit,
 nam secundis rebus elatus collega, te-
 merè cum hoste confligit, & se cum e-
 exercitu in euidēs periculum cōiecit: sed
 a Fabio seruatus fuit^c. Sic quoque cum ^c *Linium l. 22*
 Terētius Varro cons. homo temerarius,
 in prohibendis prædatoribus, tumultu-
 uario quodam prælio superior fuisset:
 haud ægrè Annibal id damnum passus est;
 quin potius credebat, velut inescatam
 temeritatem ferocis consulis, & nouo-
 rum militum, vt certè accidit. nam stoli-
 da illorum temeritate, nec quicquam re-

DE IVRE ET OFF. BELL.

Iustate collega L. Æmilio Paulo, clades illa Cannēsis Romanis illata est. & idem Varro, quemadmodum ante cladem ferox, ita clade accepta humilis, nimirum nudādo cladem, Campanorum animos a Romanis auertit^a. Est itaque viro forti maximè enitendum, non solum ut nō frangatur aduersis; sed etiam, ut non extollatur secundis: eoq; magis, quod plerūque melius malam, quā bonam fortunam ferre possumus. vnde Epaminendas, Leuētrica victoria potitus, postridie processit squalidus, & humilis, solitus alias vncto corpore, & vultu sereno videri: inquit, se, quod animo elatior pridie fuisset, immoderatum illud gaudium castigare^b. & prudēter Philippus, cū Athenienses, quibus se aliquot ciuitates Græcię iunxerant, magno prelio vicisset, ita vicit, ut victorem nemo sentiret: & ita inter tacitam læticiam, & dolorem hostium temperauit, ut neque apud suos exultasse, neq; apud victos insultasse videretur: cū tamē illa victoria Philippo vniuersę Græcię imperium dederit^c. Porro ad officia bellica, vel maximè spectant duo illa præcepta Platonis^{*}: quæ iis, qui reipubl. præfuturi sunt,

^a *Einus l. 22 in fine. C. lib. 23. in princ.*

^b *Plut. in æ. poph.*

^c *Iustin. li. 9.*

sunt, præscribuntur: vnum, vt vtilitatem ciuium sic tueantur, vt quidquid agant, ad eam referant, obliuisci commodorum suorum: alterum, vt totum corpus reipublice curent: ne dum partem aliquam tumentur, reliquas deferat. vt enim tutela, sic procuratio reipubl. ad vtilitatem eorum, qui commissi sunt, non ad eorum quibus commissæ, gerenda est^a. Quare ^{a Cic, offic. lib. 1.}

8 cauendum erit viro forti*, vt Cicero ait, ne pro sua vtilitate potius bella gerat, & periculis sese offerat, quàm pro vtilitate communi. nam animi magnitudo, quæ cernitur in periculis, & laboribus, si iusticia vacat, pugnatque non solum pro salute communi, sed pro suis comodis, in vitio est. Siquidem rectè Stoici, fortitudinem virtutem esse dicunt, pugnantem pro æquitate: nihilque honestum esse posse, quod iusticia vacat. Animus itaque paratus ad periculum, vt idem Cicero ait, si sua cupiditate, non vtilitate communi impellitur in pericula: audaciæ potius nomen habebit, quam fortitudinis. Vnde Callicatridas Lacedæmoniorum dux, meritò reprehensus: qui classis, quâ priuatæ gloriæ iacturam facere maluit: atque item Cleombrotus, qui inui-

DE IVRE ET OFF. BELL.

diam timens, temerè cum Epaminonda
confluxit. quāto rectiùs Q. Fabius Max.
qui suum imperium minui per vanitatē
populi maluit, quā secunda fama malē
rem gerere. idem L. Æmiliū Paulum,
ad bellum contra Annibalem cum C.
Terētio Varrone collega, temerario ho-
mine, proficiscentem monens, vt sedēdo
cum Annibale bellum gereret, neque
temerè cum hoste confliget: ita allo-
cutus est: Resistes autē, inquit, aduersus „
famam, rumoresque hominum, si satis „
firmus steteris: si te, neque collegæ vana „
gloria, neque tua falsa fama mouerit. a „
veritate laborare, ius sæpe aiunt; extin- „
gui nūquam. gloriam qui spreuit, veram „
habebit. siue timidum pro cauto: tardū „
pro considerato: imbellem pro perito „
belli vocent: omnia audentem contēnet „
a *Lentuli l. 22* Annibal; nihil temerè agētem metuet^a. „
Exstat quoque in hanc sententiam præ-
clara Lentuli principis viri oratio, Ro-
manis ad furcas Caudinas inclusis, & a
Samnitibus legatione accepta, non alias
conditiones pacis esse, quā si inermes
cum singulis vestimētis sub iugum mit-
terentur: in hæc verba: Patrem meum, „
inquit, consules, sæpe audiui memoran- „
tem,

tem, se in capitolio vnum non fuisse au-
torē senatui, redimendæ auro a Gallis
ciuitatis, quando nec fossa valloque, ab
ignauissimo ad opera ac muniendū ho-
ste, clausi essent: & erumpere, si non sine
periculo magno, tamen sine certa perni-
cie possent. quod si, vt illis, decurrere ex
capitolio armatis in hostem licuit (quo
sæpe modo obsessi in obsidentes erupe-
runt) ita nobis æquo aut iniquo loco di-
nicandi tantummodo cum hoste copia
esset: non mihi paterni animi indoles in
coniuo dando deesset. Equidem mortē
pro patria præclaram esse fateor, & me
vel deuouere pro populo Rom. legionibusque, vel in medios me committere
hostes paratus sum. sed hic patriā video,
hic quicquid Romanar. legionum est:
quasi pro seipsis ad mortē ruere volunt:
quid habent quod morte sua seruent?
tectā vrbs, dicat aliquis, & mœnia, & eā
turbā a qua vrbs incolitur. imo hercle
produntur ea magis omnia, deleta hoc
exercitu non seruantur. quis enim illa
tuebitur? imbecillis videlicet & inermis
multitudo? tam hercle, quàm a Gallorū
impetu defendit. an a Veijs exercitum
Camillumque ducem implorabunt? hic

DE IVRE ET OFF. EELL.

omnis spes, opesque sunt: quas seruando, „
 patriam seruamus; dedendo ad necem, „
 patriam deserimus ac prodimus. at foeda „
 atque ignominiosa deditio est. sed ea „
 charitas patriæ est, vt tam ignominia eã, „
 quàm morte nostra, si opus sit, serue- „
 mus. subeatur ergo ista, quantacunque „
 est, indignitas, & pareatur necessitati, „
 a *Linium* 1, 9. quam ne dii quidem superant^a. Qua- „
 cunque igitur ratione patriæ & reipub.^{*} 9
 consulere debemus, & pro ea defenden-
 da, nullam infamiam, nec ipsam quoque
 mortem, si res ita postulat, recusare de-
 bemus. sed, vt inquit Plato: Si patria mād-
 darit verberari te, siue in vincula conijci,
 siue in prælium miserit, ad vulnera acci-
 pienda, mortemque subeundam: obe-
 diendum est omnino, & neque tergi-
 uersandum, neque fugiendum erit; sed &
 in bello, & in iudicio, & prorsus vbique,
 ea quæ respub. vel patria iusserit, facien-
 da sunt. quæcunque enim a nobis ge-
 runtur, non ad nostram vtilitatem & cō-
 modum, sed ad patriæ salutem conferre
 debemus^b. mori autem pro patria^{*}, glo- 10
 riosissimum semper habitum fuit^c. itaq;
 exclamat Cicero^d: O fortunata mors, „
 quæ naturæ debita, pro patria est potissi- „
 mùm

^b Cicero, in
 Vatin.

^c L. bello a-
 truisi, D. de
 exco. tue.

^d Philipp, 1, 4

mum reddita. turpissimum verò est, cum possis cum summa virtute & honore, pro patria interire: malle per dedecus & ignauiam viuere ^a. Qui verò pro defen-

^a *Auctor ad Her. lib. 4.*

s, consequitur. eoque spectat, quod Cicerò ait ^c: Illi igitur, quos cæcidistis, etiã ad inferos pœnam parricidij luent: vos verò, qui extremum spiritum in gloria effudistis, piorum estis sedem & locum consecuti. & quidem Cimbrorũ antiqui milites, adeo gloriosum duxerunt pro repub. mori: vt non existimarent, nisi in bello morerentur, se felices, quasi ad finem vitæ non perseverãtes. vnde in acie gaudio exultabant, tanquam gloriosè, & feliciter vita excessuri, lamentabantur in morbo, quasi turpiter, & miserabiliter perituri ^d. Itaque non statim mortalis

^b *c. omni lib. mor. 6. 23. q. 8. cap. omnium. 23. q. 5. & Hisp. reg. 1. 3. lib. 25. par. 2.*
^c *Philop. 14.*

II criminis damnandi* sunt duces belli, vel milites, qui vt victoria potiãtur, se maximo committunt prælij & conflictus periculo, ex quo certior est mors, quàm euasio. nam, vt inquit D. August. ^e Non culpatur in bello, quòd moriantur quãdoque morituri, hoc enim reprehendere, est magis timidorum, quàm religiosorũ. quãuis enim nulli liceat sibi ipsi mortem conscif-

^d *Val. Max. lib. 2. cap. 6.*

^e *lib. 22. contra Faust. Man. c. quid culpatur. 23. q. 1.*

DE IVRE ET OFF. BELL.

consciscere: (quo casu mortale crimen

*a c. non licet.
23. qu. 2. D.
Aug. de ciuit.
Dei l. 1. c. 20
& 21.*

contrahitur ^a) licet tamen, ex iusta causa,
veluti pro patrię, aut Catholicę ecclesię
defensione, se mortis vel maximo periculo obijcere. itaq̃ue Eleazarum, virum

*b de offic. l. 1.
cap. 40.*

fortissimum, a peccato defendit, & laudibus effert Ambrosius ^b: qui supereminentem ceteris elephantem, lorica vestitum regia, arbitratus quod in eo rex

*c Machab. 1.
cap. 6.*

esset, interfecit, & a cadente bestia oppressus est ^c. Pro patrię quoque salute ¹²,

*d l. minime.
de relig. &
sumptib. sumer.*

si quis patrem occiderit, vel filium, non solum sine scelere erit, sed etiam premio

*e Cicero, off.
lib. 3.*

afficiendus ^d. quod ita verum puto, si res

f in l. veluti.

omnino ad perniciem patrię spectabit,

D. de iust. &

neque filius monendo, neque minitādo

in l. advoca.

quicquam profecerit, vt patrem ab in-

di. C. de adu.

stituto auerteret. patrię enim salutem

dixer. iudicio.

anteponet salutis patris, ex frequētissima

e d. l. minime.

Philosophorum sententia ^e. quod etiam

Borradus

iure probatur ^f: quicquid dicat Bodi-

in additio.

nus ^g: qui contrarium sensit, & temerē

ad Terrarum.

reprehendit iuris interpretes. Pręclare

beam. tract. 3

etiam Fuluium senatoris filium, ad Ca-

art. 3 faciunt

tilinam proficiscētem, retractum ex iti-

tradita a C'a

nere iussit parens necari ^h. qui verō pa-

70 in §. feudū

triā prodit, criminis læsę maiestatis reus

q. 21. nu. 4.

est ⁱ. Ceterum, quod ad secundum Pla-

g de republ.

tonis

l. 1. cap. 4.

h Salustius

in cōm Catil.

i l. 1 & 2 D.

ad l. lul. Mar.

tonis præceptum attinet: illud maximè
cauendum, ne, dum singulas partes tueri
volumus, totum corpus reipub. in peri-
culum trahamus. Quare in bello nō te-
merè suscipienda* est defensio sociarum
13 vrbiū, aliorumque oppidorum, quæ cō-
modè defendi non possunt: præstatque
illa deserta hostibus relinquere, quàm
nec quicquā defendēdo, de summa rerū
in discriminē venire, aut etiā famæ pericu-
lum facere: quæ plerunque latius, infla-
tiusque, quàm res est, percrebrescere solet,
& sæpe ad vniuersi belli euentū, maximi
esse momenti. itaque famam bellū gerere
aiunt, & parua momēta, in spē, metumque
impellere animos. Qua de causa Philip-
pus Macedonū rex, a Romanis prælio vi-
ctus, vrbes socias, aliaque oppida, quæ de-
fendere nō poterat, incendit ac vastauit:
homines, qui sequi possent, exciuit: rerū
suarū, quas possent, ferendarum secū do-
minis ius fiebat: cetera militis præda e-
rat. quæ quidē faciēti Philippo acerba e-
rāt, sed e terra mox futura hostiū, corpo-
ra saltē eripere volebat^a. in quo Sueuo-
rum morē imitatus videtur, qui cū bellū
ipsis inferretur, cōsilio habito, nūcios in
omnes partes dimittebāt, vti de oppidis
demi-

a *Lincol. l. 32**

DE IVRE ET OFF. BELL.

demigrarent:liberos,vxores, suaq; omnia in siluas deponerent: atque omnes, qui arma ferre possent, in vnum locum conuenirent ^a. Simili ratione Versingetorix, nouis rebus studens, & Gallos ad defectionem a Romanis sollicitans, Bitorigibus persuasit, vt oppida incenderent, quæ non munitione, & loci natura ab omni essent periculo tuta: ne suis essent ad detrectandam militiam receptacula: neque Romanis proposita ad copiam commeatus, prædamque tollendam ^b. Cauendum tamen omnino erit, ne quid horum crudeliter, aut avaritiæ causa fiat. nam cum Annibal, quod neq; omnes Italiæ populos, qui se illi coniunxerant, tenere præfidiis, nisi vellet in multas paruasque partes carpere exercitum, quod minimè tum expediebat, posset: neque, deductis præfidiis, spei liberam, vel obnoxiam timoris sociorum relinquere fidem: præceps in avaritiam, & crudelitatem ad spolianda, quæ tueri nequibat, inclinasset: quàm foedum id consilium esset, inquit Liuius ^c, exitus docuit. non enim indigna patientium modò abalienabantur animi, sed ceterorum etiam: quippe ad plures exemplum,

^a *Cæs. de bel. gall. lib. 4.*

^b *Cæs. de bello Gal. lib. 7*

^c *lib. 26.*

plum,quàm calamitas pertinebat. Cōsultius verò Romani, qui accepta Can-nensi clade, & circumspectis omnibus imperij sui viribus, lōginquis fociis præsidium implorantibus, non quidem mi-serunt, quòd vires non suppetarent, sed cōsulere sibi seipfos iusserunt: nihil cru-dele in illos exercentes ^a. Solerter verò ^a *Liuius* l. 23
M. Porcius Cato cons. in Hispania bellū gerens, cū legati ab Ilergetum regulo Biligaste ad eum venirent, querentes ca-stella sua oppugnari, nec spem vllam esse resistendi, nisi præsidio Romanus miles esset, & consulem anceps cura agitare: nolle deferere socios: nolle minuere ex-ercitum: quod aut moram sibi ad dimi-candum, aut in dimicando periculum afferre posset, & statuisset non minuere exercitum, ne interim hostes quid infer-rent ignominia: fociis spem pro re ostē-dendam censuit: sæpe vana pro veris ma-ximè in bello valuisse: & credentem se aliquid auxiliij habere, perinde atq; ha-beret: ipsa fiducia, & sperando, & auden-do seruatum. Itaque legatis respondit, quanquam vereretur, ne suas vires, aliis eas commodando, minueret: tamen il-lorum, tēporis, & periculi, magis quàm sui

DE IVRE ET OFF. BELL.

fui, rationem habere: & denunciari militū parti tertiæ ex omnibus cohortibus iubet, vt cibum, quem in naues impo-
nant, maturè coquāt, nauesque in diem
tertium expediri præcepit. legati non
antè profecti, quàm impositos in naues
milites viderunt, id pro haud dubio iam
nunciantes, non suos modò, sed etiā ho-
stes, fama Romani auxilij aduentantis
impleuerunt. consul verò, vbi satis quod
in speciem fuit, ostentatū esset, reuocari
ex nauibus milites iussit. qua ratione so-
ciis, spe auxilij, ad obsidionem ferendam
animum dedit, hostemque ab obsidione
deterruit: & ipse integris viribus ad ho-
stem profectus, præclara victoria potitus
est. Porro quemadmodū non est susci-
pienda temerè defensio* eorū, quæ tueri
non potes: sic nec facilè deferenda sunt,
quæ hostium impetum excipere & fran-
gere possunt. in quo Antiochus turpiter
lapsus fuit, qui prælio nauali a Romanis
victus, quia possessione maris pulsus, lō-
ginqua tueri diffidebat se posse: præfidiū
ab Lysimachia, ne opprimeretur ibi a
Romanis, deduci prauo, vt res ipsa po-
stea docuit, cōsilio iussit. non enim tueri
solum Lysimachiā a primo impetu Ro-
manorum

b Livius l. 34

14

manorum facile erat, sed obsidionem etiam per totam hiemem tolerare, & obfidentes quoque ad vltimam inopiã adducere, extrahendo tempus^a. Inter cetera denique officia bellica refert Cicero^b, ne sæuiatur * supra modũ in victos. cum nihil laudabilius sit, nihil magno & præclaro viro dignius placabilitate, & clementia, &

• Parcere deuictis, & debellare superbos.

Parcendum itaque multitudini, & ij qui in imperatorum fidem cõfugiunt (quãuis murum aries percusserit, vt inquit Cicero) recipiendi, & auctores tantũ turbarũ puniendi. nam, vt inquit auctor ad Heren^c. viri fortis est, quide victoria^c contendunt, eos hostes putare; qui victi sunt, eos homines iudicare: vt possit bellum fortitudo minuere; pacem humanitas augere. De euertendis autem, diripiendisq̃ue vrbibus valde illud considerandum monet Cicero, ne quid temerẽ, ne quid crudeliter fiat. Itaque M. Marcellus maximam cõsecutus est laudem: qui antequam Syracasas vrbem opulentiſſimam, prædæ pro concione militibus ediceret, fleuit, edictoq̃ue cavit, ne quis corpus liberum violaret^d. & Scipio, qui

Q capta

^a *Liniml. 37*

Appia; de bel.

Syr.

^b *offic. lib. 1.*

^c *lib. 4.*

^d *refert D.*

August. de ci-

uit. Dei lib. 12

cap. 6.

DE IVRE ET OFF. BELL.

capta Carthagine, quæ repleta erat statuis, donariisq; Græcanicis, ex Sicilia aduectis, edixit, ut e singulis urbibus venirent, qui dinoscerent, suaq; auferret: & nihil quicquam suorum quemquam passus est, vel liberum, vel seruū de præda accipere, nec emere quidem, aliis di-

^a *Plut. in a-*
poph.

reptioni vacantibus^a. C. Cæsar quoque dicere solet, nihil sibi gratius esse, quàm multitudini parcere: isq; Trebonio legato, Massiliam oppugnanti, per litteras magnopere mandauit, ne per vim oppidum expugnari pateretur: ne grauius permoti milites, & defectionis odio, & cōtemptione sui, & diutino labore, omnes puberes interficerent: quod se factu-

^b *Cæsar de*
bel. civil. lib. 2

ros minitabantur^b. Est itaque clemētia, non solum magno viro digna, sed solet etiam plerumque esse fructuosa, & gloriosa. quò spectat illud Philippi patris Alexand. Magni, qui suadētib; quibusdā, ut acerbè in Athenienses statueret: absurdè eos sentire dixit, qui tot, tantaq; gloriæ causā agentem, ac tolerantem, iu-

^c *Plut. in a-*
poph.

berent gloriæ theatrum euertere^c. Spartani quoque, cū Athenienses ad deductionem compulissent, & quidem censerent, infestissimam urbem, cum ipso nomine

mine abolendam: negarunt se permissuros, vt e duobus Græciæ oculis, vnus erueretur^a. & Macedonum reges acie debellare solitos scribit Liuius^b; vrbibus parcere, quantum possent: quo opulentius imperium haberēt. nam de quorum possessione dimicaretur, tollentē nihil sibi præter bellum relinquere, quod consiliū esse? Itaque tertium Romuli institutum fuisse scribit Dionysius Halicarnassensis^c, ne captas bello vrbes funditus euertirent: sed bellorū ius esse scribit Linius^d, vt victi victoribus cum bona pace dominentur, & imperent. Non alienum videtur, prudētem admonitionem Belisarij, qua Totilam a diruenda Roma auertit, hic subiungere. cū enim Totila urbem victor ingressus, eam omnino solo æquare constituisset: monuit eum Belisarius per literas, ne quid temerè faceret. nam, inquit, alterū e duobus necessariò eueniet: aut victus in hoc bello succumbes; aut annuente fortuna superabis. si victor euaseris, Romamque deleueris, nō alienam, sed tuam perdideris; sin seruaueris, regiam certè omnium pulcherrimam, atque ditissimam seruaueris: sin vrò a nobis deuictus fueris, seruata vrbe, at-

^a Paul. Oros.
lib. 2. cap. 17.

^b lib. 31.

^c ant. Rom.
lib. 2.

^d lib. 1.

DE IVRE ET OFF. BELL.

be, atque incolumi, gratias immortales a victore expectare debes; sed ea diruta, nulla humanitate contra te agetur. & his literis motus Totila a diruenda vrbe destitit^a. Simili dilemmate, principis Arausini efferatum animum emolliuerūt nonnulli præstantes viri huius Academiae Louaniensis: cū enim in expeditione illa nefanda contra patriam, anno salutis cío. 10. LXXII, ciuitatem Louaniensem destitutam præsidio, cum validissimo exercitu oppugnaret, & viderēt viri prudentissimi, se vim hostium ferre non posse: quamuis turpe esset pacisci cum nefario, & iniusto hoste, ne tamen viderēt diuina, humanaque omnia violari: templa profanari: academiam lōgè præstantissimam deuastari a scelestissimis hostibus: maluerunt necessitati cedētes, hæc omnia oblato certo pecuniæ precio redimere, quàm crudelitatem hostis experiri. cumque ille non contentus redemptionis precio, eò impudentiæ venisset, vt etiam iusiurandum, quod citra crimen læsæ maiestatis illi præstari non poterat, a ciuibus Louaniensibus exigere: iidem illi viri, qui mori maluissent, quàm tãto scelere se adstringere hac ratione

a refert Petr.
Cruus, de ho-
resta disci-
plin. lib. 5. ex
Procopio.

tionē hostis impudentiam reprefferūt, dicentes: Aut in hoc prælio, quod tibi restat cum regio exercitu, cui Dux Albanus præerat, vinces; aut vinceris: si vinceris, nihil certè negotij tibi erit nobiscum: qui velimus, nolimus, in tua potestate erimus. sin verò victus fueris, (vt dubia est fortuna belli) non est cur velis nos indignationem incurrere, & Regis, & Ducis Albani, atque ita Regis maiestate illæsa, & pactione necessaria, neque turpi, maxima prudentia reipubl. consulerunt. Est tamen ita probanda māsuetudo, atque clemētia, vt adhibeatur reipub. causā seueritas, præsertim si sic omnino reipubl. conueniat. qua de causā Romani Numantiam & Carthaginem funditus sustulerunt: quamuis Scipio Nasica pontifex max. nolebat æmulam imperij Romani Carthaginem dirui, & decernenti vt dirueretur, contradicebat Catoni, timens infirmis animis hostem securitatem, &, rāquam pupillis ciuibus idoneum tutorem, necessariū videns esse timorem: nec eum sentētia fefellit. ex eo enim tempore coepit Romana ciuitas otio & luxu diffluere. qua de re pulchrè D. August^a. & Samuel quoque

a de ciuit. Dei
lib. 1 cap. 29
Appian. de
bell. punic.

DE IVRE ET OFF. BELL.

satis ostendit populo, Deū excitasse hostes contra Israëlitas, vt eos in officio continereta. solent enim homines, cū ad externa bella supersunt vires, iis abuti, inter semetipsos certando: quæ bella longè exitiosissima sunt. Præclarè itaque Spartani, qui, cū rex ipsorum polliceretur, se delerum urbem, quæ illis negotium exhibuerat, non permiserunt, inquiringes: Noli delere cotem virtutis^b. Porro tempore belli, si sic reipubl. expediat, non solū hostium, sed etiam ciuium ædes, ad moenia cōstitutæ, ex quibus incendiū, vel insidiæ timeri possunt, prosterni ac dirui posse, etiam nullo soluto precio, legibus statutum est.^c

a Regum 1.
cap. 12. et Luth.
c. 2.3. &
4.

b Plut. in a-
poph.

c l. si cui. C.
de edfic. pri-
uat. l. adifi-
cia. C. de o-
per. public.

DE IMPERATORE VEL DVCE EXERCITVS.

- 1 Nihil rarius perfectō imperatore.
- 2 Imperatoris nomen quibus commune.
- 3 Præstat habere bonum ducem, quàm bonos milites.
- 4 Qua ætate eligendi duces.
- 5 Leges annales Romanorum.
- 6 Quatuor in imperatore requiri.
- 7 Virtutes imperatoris.
- 8 Imperator non temerè cum hoste cōfliget.
- 9 Præ-

- 9 *Præstat ingenio superare quàm gladio.*
- 10 *Cautus imperator præferendus audaci.*
- 11 *Hostis re frumentaria prohibendus.*
- 12 *Ab inceptis non facile discedendum.*
- 13 *Constātia & fiducia imperatoris in bello.*
- 14 *Militum animi ante conflictum variis modis confirmandi.*
- 15 *Exercitus incommoda tegenda.*
- 16 *Optimus imperator qui maximè cognitas habet res hostium.*
- 17 *Non temerè transfugis credendum.*
- 18 *Imperator ad omnia aspera se ducem præbeat.*
- 19 *Imperator cautè versari debet in periculis.*
- 20 *Consilium Antigoni.*
- 21 *Non solum bellandi virtus, sed etiam alia virtutes quærenda in imperatore.*
- 22 *Imperatori liberum arbitrium permittendum.*
- 23 *Carthaginienses asperi in duces belli.*

CAPVT SECVNDVM.

SI bellum gerendum est, in primis certè videndum, quem exercitui præficiamus, tanti enim esse exercitum, quāti imperatorem verè proditum est: nihilq; rarius inueniri posse perfecto imperatore*. quod nomē olim commune erat

DE IVRE ET OFF. BELL.

iis, qui exercitui * ad certum tēpus præ-
essent: quamvis postea Cæsar, quem alij
secuti sunt, summum principatum ade-
ptus, perpetuum imperatoris nomen
sumpserit^a. Itaque Philippus Macedo
admirari se aiebat, quòd Atheniēses sin-
gulis annis novos imperatores eligerēt:
cū ipse in omni vita, non nisi vnum
ducem bonum Permeniona inuenisset.
& idem dicebat, præstatiorem esse exer-
citurum * ceruorū imperante leone, quàm
leonum ducce ceruo. atque ita C. Cæsar,
cū iret in Hispaniam cōtra Petreium,
dicebat se non magni eum facere, quòd
iret ad exercitum sine duce. & C. Fabri-
cius, cū audiret Romanos a Pyrrho
victos: non (inquit) Epirotæ Romanos,
sed Pyrrhus vicit^b. Et certè exemplo
Marcij Coriolani satis apparet, ducibus
superiorem, quàm exercitu rem Roma-
nam fuisse, inquit Liuius^c. Volsci enim,
semper antea victi, à Romanis, Coriola-
no duce, victores exstiterunt. Hinc Epicra-
tes de re militari differens, ait exercitum
esse, quasi quoddā animal homini persi-
mile, cuius caput sit imperator: acies in-
structa, pectus, ac thorax: pedites, ma-
nus: equites autem, pedes: & sicut in
corpore

^a Appian, in
procem. Rom.
hist. Tacitus
ant. lib. 3.

^b Plut. in A.
p. ph.

^c lib. 2.

corpore conturbato, commotoque capite, membra reliqua nullum officium prestare possunt: sic perturbato imperatore, exercitus omnis fluctuet, periclitetur, ac pereat necesse est. Et, mortuo Alexandro, exercitum eius vagantem, & in seipsum impingentem, Leosthenes similem dixit Ciclopi esse: qui amisso oculo, vsquequaque manus intendebat, nullum ad certum scopum directus: ita sublato duce, magnitudinem exercitus incertis motibus agitari: atque adeo sicut anima deferente, cadauera non subsistunt, non cohærent, sed dissipantur, & dissoluuntur: ita exercitum Alexandri, eo mortuo palpitare, concuti, atque æstuare^a. Et quidem, quo difficilius bellum instat, eo maiori cura elaborandum est, ut superiorem; sin minus, parem imperatorem hostium duci quæramus. nam quilibet nautarum, vectorumque, ut Q. Fabius dicebat, tranquillo mari gubernare potest: ubi sæua orta tempestas est, ac turbato mari rapitur vëto navis, tum viro & gubernatore opus est^b. Quare

^a Plus de for-
mend. et vir-
tu Alexand.
uratio, 2.

^b Livius l. 24

4 Plato ante trigésimum ætatis annum*,
neminem militiæ præficiendum statuit:
etiā si spectatæ virtutis esset, & aliqua

DE IVRE ET OFF. BELL.

militari gloria illustris. Hanc ætatē legi-
timā bellicis muneribus arbitrati quo-
que sunt Athenienses: tametsi huic legi
aliquando derogatū sit: & præcipuē Al-
cibiadis gratia, qui adeò gratus fuit po-
pulo in adolescētia, vt omnium ciu. um
oculos, quoties in publicum prodiret,
in se conuerteret: nemoque ei par Athe-
nis censeretur. is ante ætatem bello Sy-
racusano præfectus fuit: cui tamen duo
longè maiores natu collegæ dati sunt,
Nicias & Lyfimachus, vt tutius reipubl.
consuleret. Romani verò etiā suas leges
annales* habuere, quibus grandior ætas
(quòd adolescentiæ temeritatem vere-
rentur) ad consulatum, aliosque magi-
stratus constituta fuit. veteres tamen il-
los admodum antiquos leges annales
non habuisse dicit Cicero^a: quas multis
post annis attulit ambitio, vt gradus ef-
set petitionis inter æquales, quo factum
est, vt idem Cicero ait, vt sepe magna in-
doles virtutis, priusquā reipub. prodesse
potuisset, extincta sit. At antiqui illi, ab
excellēti eximiaque virtute progressum
ætatis exspectari non debere existiman-
tes, nulla ætatis, nec generis quoque, aut
conditionis cuiusquam ratione habita:
sed

a Philpp. 5.

sed virtutis cuiusque veri æstimatores:
 vt quisque maximè virtute excelluit, ita
 quemque ad honores prouexerunt: vt
 constat ex Dionysio ^a. Et quidem, vt ait <sup>a ant. Rom.
lib. 6.</sup>
 Cicero ^b, Rulli, Decij, Coruini, multiq; ^{b Philop. 5.}
 alij: recentiore autē memoria superior
 Aphricanus, T. Flaminius, admodum a-
 dolescentes, consules facti, rātas res ges-
 serunt, vt populi Romani imperium au-
 xerint, nomen ornauerint. Alexander
 verò Magnus, cū ab ineunte ætate res
 maximas gerere cœpisset, nonne tertio
 & trigesimo anno mortem obiit? quæ
 est ætas Romanis legibus decem annis
 minor, quā consularis. ex quo, vt idem
 ait, iudicari potest, virtutis esse, quā æta-
 tis cursum celeriores. Valerius porrò
 Coruinus, vigesimo tertio ætatis anno
 consul creatus, dicebat consulatum esse
 præmium virtutis, non sanguinis. & L.
 Quintius Cincinnatus, pauper admo-
 dum, quattuor tantū iugerum agrum
 possidens, eundemque suis manibus co-
 lens, ab aratro ad dictaturam capeffendā
 Romā accersitus est: qui vnica spes po-
 puli Rom. fuit. quod operæ precium esse
 audire dicit Liuius ^c, iis, qui omnia præ ^{c lib. 3.}
 diuitiis humana spernunt: neq; honori
 magno

DE IVRE ET OFF. BELL.

in magno locum, neque virtuti putât esse, nisi ubi effusè affluant opes. Attilium quoque, qui ad eum accersendum a senatu missi erant, ad imperium populi Romani suscipiendum, semina spargentem viderunt: sed illæ rustico opere attritæ manus, salutem publicam stabiluerunt, & ingentes hostium copias pessum dederunt^a. Porro in summo imperatore^{*} quattuor has res esse oportere, existimat Cicero^b: scientiâ rei militaris, virtutem, auctoritatem, & felicitatem: virtutes autem imperatoris^{*} præcipuas has esse: laborem in negotiis, fortitudinem in periculis, industriam in agendo, celeritatem in conficiendo, consiliû in providendo, nihil tamen quicquam magna laude dignum, sine usu, & exercitatione consequetur. nam quemadmodum in ceteris artibus, sic quoque in arte imperatoria tria spectantur: natura, doctrina, & usus. natura ingenio, doctrina scientia, usus fructu diiudicandus est. Ceterum cum nusquam minus, quàm in bello euentus respondeant: ideoque maximæ cuique fortunæ minimè credendum sit, ut Annibal Scipioni dicebat: omnino cauendum erit imperatori, ne temerè

cum

^a Vale. Max.
lib. 4. cap. 4.

^b pro lege
Manil.

8 cum hoste configat*, & aleam belli subeat, sed cauta potius cum ratione, quàm prospera ex casu sequatur : & cum ratio ducat, non fortuna, quæ fallax est, & parvis momentis magnas rerum commutationes efficit. Itaq; Cæsarem legimus, extremo vitæ tempore cunctâ tlorem ad dimicadum factum: quo sæpius vicisset, hoc minus experiēdos casus existimās: neque se tantum acquisiturum victoria, quantum auferre calamitas posset^a. Et quidē sicut felicitas rerum gestarum, ut inquit Cæsar, exercitus beneuolētiā: sic res aduersæ, odia conciliant. quare consultius, tutius, & gloriosius quoque
 9 erit imperatori, vbicunq; poterit, ingenio & ratione hostē superare, ex Periclis sententia, quàm gladio, ut enim multo maiora sunt opera animi, quàm corporis, ut ait Cicero; siceæ res, quas prosequimur ingenio, gratiores sunt, quàm illæ quas viribus. q̄ etiā significasse videtur Lacedæmonij: apud quos dux, q̄ fortiter dimicasset, & cruēto Marte, magnæque hostium clade vicisset, trophæi loco gallū: qui verò deditiōe, & pacto, industria sua, nec nimis cruēta victoriā potitus, belli mala vitasset, bouē immolabat.

^a Suet. in vi.
 in C. Cæsare

DE IVRE ET OFF. BELL.

Dion quoq; in libris suis, quide regno
inscribuntur, dicit longè maiora geri
paucorum consilio, quàm multitudine,
aut viribus. quod etià Homerus indicat,
cùm Agamemnonem inducit asserentē,
se longè facilius posse rem Troianam e-
uertere, si decem Nestores, aut Vlisses in
cōsilio haberet, quàm si totidem Aiaces,
& Achilles fortiter dimicantes. quò spe-
ctant illa verba Vlissis ad Aiace, apud

a Metamorp.
23.

Ovidium: a

(cundi:

*Quippe manu fortes, nec sunt tibi Marte se-
Consiliis cessere meis tibi dexter abello
Vtilis: ingenium est quod eget moderamine nostro.
Tu vires sine mente geris, mihi cura futuri est:
Tu pugnare potes; pugnandi tempora mecum
Eligit Atrides: tu tantum corpore prodes;
Nos animo: quantoque ratum qui temperat, anteit
Remigis officium: quanto est dux milite maior:
Tantum ego te supero: nec non in corpore nostro
Pectora sunt potiora manu: vigor omnis in illis.
Et cetera, quæ carmine prosequitur O-
vidius: ubi dicit arma Achillis, de qui-
bus cum Aiace contēdebat Vlisses, quæ-
que digniori erant proposita, in præmiū
Vlissi tributa fuisse. non itaque tantum
in viribus corporis, & lacertis fortitudi-
nis gloria est: sed magis in virtute animi,
vt in-*

LIBER SECVNDVS. IIO

vt inquit Ambrosius^a. Vnde quoque gi- ^{a de off. l. 1.}
gantes, de quibus in sacris litteris, quā-
uis viribus & corpore præstarent: quo-
niam non habuerunt sapientiam, perie-
runt propter suam insipientiam^b. ^{b Baruch c. 3} ^{c Eccl. c. 47}
verò de viro sapiente scriptum est: Sur-
> rexit filius sensatus, & propter illum de-
> iecit omnem potentiam inimicorum^c.
10 Cautus ergo imperator, & prudens, ex
Euripidis sententia, audaci & temerario
præferendus est. consilio enim sapienti,
vt idem dicebat, magna militum manus
vinci potest. sic Xerxes, qui tot hominū
millia contra Græcos duxerat, vnus
Themistoclis industria superatus fuit.
Quare Aristides dicebat, non armis so-
lū contra hostes, sed consilio in primis
vtendū esse. nam cū consilio, & indu-
stria superiores euadere possumus, quid
opus est pericula suscipere? Hinc rei mi-
litaris periti, in eo præcipuam impera-
11 toris laudem constituunt*, si ea ratione
bellū gerat, qua ipse, & exercitus, quam
commodissimè re frumentaria, aqua, li-
gno, pabulo vtatur; hostis verò iis om-
nibus prohibeatur: & inopia, si fieri po-
test, ad deditionem compellatur: & vt
maximè se tutò dimicare posse existi-
met,

DE IVRE ET OFF. BELL.

met, tamē tutius arbitretur, obsessis viis,
cōmeatu intercluso, sine vulnere victo-
ria potiri. quæ ratio Iulio Cæsari, sum-
mo imperatori maximè probabatur :
cui erat propositum, vt non nisi coactus
prælium committeret cum Afranio, &
Petreio, Pompeianarum partium, nam
in eam spem venerat, se sine pugna, & si-
ne vulnere suorum, rem cōficere posse:
quòd re frumentaria aduersarios inter-
clusisset: cur etiā secundo prælio aliquos
ex suis amitteret, secum pensitans : cur
vulnerari pateretur optimè meritos de
se milites : cur denique fortunam peri-
clitaretur: præsertim cū non minùs ef-
set imperatoris consilio superare, quàm
gladio. & tādē omnium rerum inopia
coactos aduersarios, ad deditionem cō-
pulit^a. & hac ratione facile fuisset Pom-
peio, Cæsarem ad Pharsalum egestate
omnium rerum opprimere, vt propo-
suerat: nisi a suis Dirachina victoria elat-
tis, se a proposito dimoueri passus fuisset^b.
Fabius autem Max. ex hoc genere
belli gerendi, summam laudem meruit,
etiā ipsius hostis Annibalis testimonio,
qui dicebat, se magis a non pugnante
Fabio; quàm a pugnante Marcello ti-
mere:

^a *Cæs. de bel. civil. lib. 1.*

^b *Appian. de bel. civil. lib. 2.*

mere^a: nec eum sententia fefellit. nam Fabius suis artibus eò iam Annibalem sedendo redegerat, vt non solùm nihil ex raptis in diem còmeatibus superaret, sed ne vnde raperet quidem, quicquam reliqui esset, omni vndique frumento, posteaquam ager parum tutus erat, in vrbes munitas conuecto, vt vix decem dierum, quod compertum postea est, frumentum superesset, Hispanorùm ob inopiam transitio parata fuerit, si maturitas temporum expectata fuisset: quam Terentius Varro cons., sua temeritate impediuit: cuius aduentu Annibal, in hisce difficultatibus constitutus, quauis parte dimidia auctas hostiùm copias cernebat, mirè gaudebat, sperans, id quod accidit, fortunam præpostero ingenio & temeritati consulis materiam daturam: cuius culpa ingens illa clades Cannensis Romanis illata fuit^a. hoc quoque consilio

^a Livius l. 22

C. Sulpitio dictatori aduersus Gallos, neutiquam placebat, quando nulla cogeret res, fortunæ se còmittere, aduersus hostem, quem tempus deterioré in dies, & locus alienus faceret, sine præparato comœatu, sine firmo munimento moranté: ad hoc iis animis corporibusque,

P quorum

DE IVRE ET OFF. BELL.

quorum omnis in impetu vis esset: par-
a *Linum l. 7.* ua eadem languescere mora^a. Alexāder
verò cū Leucadiam obsideret, passus
est ex finitimis locis omnes eò confuge-
re, vt citius alimenta, quæ habebāt, con-
sumerentur: quibus cōsumptis, facilem
victoriam consecutus est. & Antigonus
vastatis Atheniensium agris, sementis
tempore decessit, & quod reliquum ha-
bebant frumenti, in sationes sparso, re-
uersus nouo vere adultam segetem pro-
triuuit, & ad famem redactos Atheniēses,
in suam volūtatem pertraxit. Vnde præ-
cepti Cābyfis meminisse debemus, quo
Cyrum filium monuit, nunquam exspe-
ctandam esse egestatem, & in rerū copia,
maximè de inopia cogitandum. sæpius
enim videmus exercitum consumi pe-
nuria, quàm pugna: & vt ait Vegetius,
ferro sæuior est fames. Itaq; vt diximus,
hisce artibus præcipuè superandi sunt
hostes, neque temerè in acie versandū,
nisi vbi tempus necessitasque postulat:
exemplo Scipionis, qui in Numantinos
missus, cū vidisset coniunctā cum in-
sania hostium temeritatem, dicebat se
tempore redimere hostium temeritatē,
& quod loco sapientiæ est, alienā operiri
stulti-

stultitiam. bonum enim imperatorem, itidem vt medicum, ad malum curandū vltimo demum loco ferrū adhibere debere: nihilominus tamen suo tempore adortus Numantinos fudit^a. His ascribi posse videtur consilium Sertorij, qui proscriptione Syllana dux Lusitanorū fieri coactus, cū eos oratione flectere non posset, ne cum vniuersa Romanorum acie confligerent: duos in cōspectu eorum constituit equos: alterum validissimum, alterum infirmissimum: ac deinde validi caudā ab imbecillo sene paulatim carpi: infirmi a iuvene eximiarum virium vniuersam conuelli iussit: subiiciens, equi caudæ consimilem esse Romanorum exercitū, cuius partes aliquis aggrediēs opprimere possit; vniuersum conatus prosternere, celerius tradiderit victoriam, quā occupauerit. quo exemplo Sertorius barbaros, quos ratione flectere non poterat, in suam sentētiam pertraxit^b. Porro quemadmodum non temerè fortuna tentāda est, & ardua suscipienda: sic ab inceptis * non facile discedendum est, exemplo Marcelli. cū enim multa, succedentes temerè mœnibus, in oppugnatione Casilini, Roma-

^a Plus. in 2
poph.

^b Val. Max.
lib. 7. cap. 3.

12

DE IVRE ET OFF. BELL.

ni milites acciperēt vulnera, neque satis
 cœptis succederet: & Fabius omittendā
 rem paruam, ac iuxta magnis difficilem,
 & abscedendum inde censeret, quòd res
 maiores instarent: Marcellus, multa ma-
 gnis ducibus sicut non aggredienda, ita
 semel aggressa non dimittenda esse di-
 cendo, quia magna famæ momenta, in
 vtramque partem fierent: tenuit ne in-
 cepto abiretur ^a. Quare laudandi quoq;
 Cæsaris milites, qui cū in obsidione
 Auarici, omnium rerum difficultate affi-
 cerentur, & Cæsar ob inopiam se dimis-
 surum oppugnationē diceret: vniuersi
 ab eo, ne infecta re discederet, petebant:
 hoc se ignominie loco laturos, si inceptā
 oppugnationem relinquerent, dicēdo b.
 fama siquidem bella stare meritò summi
 duces existimauere, & eum, qui recede-
 bat, fugere credi. Vnde cū in reliquis
 rebus, tum præsertim in bello cōstantia
 * atque fiducia imperatoris plurimum ¹³
 præstant, & sæpe ad vniuersi belli euentū
 maximi sunt momenti. cuius rei specio-
 sa exempla nobis præbent Romani; & in
 primis, quòd Cannensi clade, exhaustis
 imperij viribus, supplementū exercitus
 in Hispaniam mittere ausi, fecerunt ne
 hosti-

^a *Linus* 1. 24.

^b *Cæs. de bel. gall.* lib. 7.

hostilium locus castrorū, tum maximè Capenam portam armis Annibale pulsante, minoris veniret, quàm si Pœni illā non obtinuissent. Ita se gerere, inquit Val. Max^a, quid aliud est, quàm sæuientem fortunam in adiutoriū sui pudore victam conuertere? Quò spectat, quod Cæsar dicebat, si non omnia secunda cederent, fortunam esse industria subleuandam. Pari fiducia Scipio Aphricanus, speculatores Annibalis, in castris suis deprehensos, nec supplicio affecit, nec de consiliis & viribus Pœnorum percūctatus est: sed traditos eos tribunis militū, iussosq; omisso metu visere omnia, per castra, quo vellēt, duci iussit: percūctatusque satin percommode omnia explorassent, datis qui prosequerentur retrò ad Annibalē dimisit, quo tam pleno fiduciæ spiritu Scipio prius animos hostium, vt inquit Val. Maxim^b, quàm arma contudit: nam Annibal maximè hostis, fiducia percussus, protinus nūcium ad Scipionem misit, vt colloquendū secum potestatem faceret, æquiores impetrari posse pacē ratus, si integer, quàm si victus peteret^c. Porro summi duces

a lib. 3. c. 7.

b lib. 3. c. 7.

c *Linum* l. 30

DE IVRE ET OFF. BELL.

se boni constantia, atque fiducia, solent ante conflictum magno studio illud agere*, quò maximè confidentē sibi red- 14
derent exercitum, & militum animos confirmarent, quod variis modis faciebant. Valerius Corvinus dictator, cum Samnitibus bellum gerens, priusquam signum pugne proponeret, leuibus certaminibus, tentandi hostis causa, aliquot dies moratus est, ne scilicet nouum bellum suos, nouusque hostis terreret^a. Q. Fabius consul, decertaturus cum Hetruscis, quò animus militum multitudine territus restitueretur, Samnitium bella, quę magna felicitate confecerant, extollebat, eleuabat Hetruscos, nec hostē hosti, nec multitudinem multitudini comparandam esse aiebat: præterea telum aliud occultum scituros in tempore, interea taceri opus esse: quibus ambagibus prodi simulabat hostes, & suos mirū in modum confirmabat^b. in quo certè solertia Fabij meritò laudanda, & ab imperatoribus imitanda est. communi enim fit vitio naturæ, vt Cæsar dicebat^c, vt inuisis latitantibus, atque incognitis rebus magis confidamus, vehementiusque exterreamur. &, vt inquit Liuius, sæpe

^a Liuius l. 7.

^b Liuius l. 9.

^c de bel. ciuil.
lib. 2.

sæpevana pro veris maximè in bello va-
 luerunt. Veteres quoq; ad confirman-
 dos militum animos, causam religionis
 peridoneam censèbant. quò spectât om-
 nia auspicia & oracula, quæ si fortè ad-
 uersi quid signi facere viderentur, solent
 nonnunquam imperatores, solerti qua-
 dam interpretatione, in bonum vertere,
 vt militibus timorem eximerent. cuius
 rei exstant innumera exempla. Et qui-
 dem, quemadmodum multa ad confir-
 mandos militum animos facienda sunt,
 sic quoque magno studio, illa quæ metû
 15 inferre possent*, aut militû animos qua-
 cunque ratione alienare, suppressenda
 sunt. nam, vt Cæsar dicebat, vti corporis
 vulnera, ita exercitus incommoda tegē-
 da sunt: ne ea nudando, militibus timor
 addatur, & hostibus audacia crescat. in
 quo, iure Terentius Varro reprehēden-
 dus videtur. nam cùm accepta clade Cā-
 nensi, Campani legatos ad eum Venusiā
 misissent, quò cum paucis, ac semiarmi-
 bus venerat: ita auxit rerum suarum sui-
 que contemptum, nimis detegendo cla-
 dem, nudâdoque, vt qui prius ægrè ferre
 se, aduersi aliquid accidisse Romanis nū-
 ciasent, pollicitique essent, omnia quæ

DE IVRE ET OFF. BELL.

ad bellum opus essent: reuersis domum
legatis (qui ex contēptu consulis, & eius
oratione, quæ desperationē rerū omniū
continebar, quasi deletū videretur no-
men Romanorum, referebant) omnes
ad defectionem spectarent: confisi se to-
tius Italiæ imperio potiri posse, atq; ita
a *Liuius l. 22* foedus cum Annibale fecerunt^a. Simili-
ter Philippus Macedonum rex, impru-
denti consilio, aliquid ad charitatē suo-
rum, & vt promptius pro eo periculum
adirent, ratus profecturum se, siequitū,
qui ceciderant in leui quodā prelio cum
Romanis, sepeliēdorum curam habuif-
set: afferri eos in castra iussit, vt conspi-
ceretur ab omnibus funeris honos. nam
quod promptiores ad subeundam om-
nem dimicationem putabat facturū, id
metum pigritiamque incussit. qui enim
hastis, sagittisque, & rara lanceis vulne-
b *lib. 31.* ra facta vidissent, inquit Liuius^b, cum
Græcis, Illyricisque pugnare assueti:
postquam gladio Hispaniensi detrūcata
corpora, brachiis abscissis, aut tota cerui-
ce defecta, diuisa a corpore capita, paten-
tiaque viscera, & foeditatem aliam vul-
nerum viderūt: aduersus quæ tela, quos-
que viros pugnādum esset, pauidi vulgò
cerne-

LIBER SECVNDVS.

115

cernebant. Itaque Romani, cùm P. Rutilij Lupi cons. bello socialicæsi, cadauere, & aliorum non paucorum nobilium, in urbem relato, videret populum eo spectaculo commoueri & terreri: S. C. decreuerunt, vt exinde mortuorum in bello corpora, ibi humarentur, vbi cūque cecidissent: ne ob eorum conspectū reliqui segniores ad militiam fierent. quod decretum mox cognitū, & hostes imitati sunt^a. Ceterum Chabrias Atheniensium dux, optimum hunc imperatorem esse dicebat, qui maximè cognitas haberet res^{*} hostium^b: quarum certè ignoratione multos fugatos exercitus, & de summa rerum non semel in periculum ventum fuisse legimus. Itaq; Cassius a Cæsarianis in suo cornu victus, & castris exutus, credens Brutum quoque superatū, qui in suo cornu vice- rat, quasi desperatis rebus, sibi ipsi mortē consciuit. Simili errore, cùm inter Romanos & Volscos magno prælio certaretur, & nox incertos diremisset: tantus ab imprudentia euentus vtraque castra tenuit timor, vt relictis sauciis, & magna parte impedimētorum, ambo pro victis exercitus se in montes proximos reciperent.

^a Appian. de bel. civil. l. 1.

^b Plin. in a- poph.

DE IVRE ET OFF. BELL.

a *Linum li. 4* rent *a*. & Curio legatus Cæsaris, bello
 civili, temerè credens perfugis, qui lu-
 bam regem (qui Pompeio cum magnis
 copiis auxilio venerat) reuocatum fini-
 timo bello, & Suburram eius præfectū,
 cum mediocribus copiis missum assere-
 rent: prælium temerè commisit, & vna
 cum exercitu a copiis regis circumuen-
 tus, ad internecionem cæsus est *b*. Vnde
b *Cæs. de bel. civil. lib. 2.* cū vitio naturæ, vt ait Cæsar, quæ vo-
 lumus, & credimus libèter, & quæ senti-
 mus ipsi, reliquos sentire speramus, non
 temerè transfugis, & exploratoribus **fi* 17
 dem habere debemus. in quo Gallorū
c *d. bello gallico lib. 4.* morem idem Cæsar *c* reprehendit: qui
 quibuscunque rumoribus, & auditioni-
 bus permoti, de summis sæpe rebus cō-
 silia ineunt, quorum eos e vestigio pæ-
 nitere necesse est: cū incertis rumori-
 bus feruiant, & plerique ad eorum vo-
 luntatem ficta respondeant. Quare ex-
 pedit, vt illi, qui cum imperio sunt, vbi
 duriora quædam occurrunt, speculatum
 ipsi prodeant: exemplo Marcelli, qui ad
 collegam dicebat: Quin imus ipsi cum
 equitibus paucis exploratum: subiecta
 enim res oculis, certius dabit consilium.
 Omnium autem maximè proderit im-
 perator,

18 perator*, si ad omnia quæ aspera atque
ardua sunt, se ducem præbeat. si quide-
nim iniungere inferiori velis, id prius
in te, ac tuos si ipse iuris statueris, facilius
omnes obediētes habeas. Imitari itaq;
debet quilibet bonus imperator, fortem
& strennum ducem, populo Israëlítico
diuinitus excitatum & datum, Gedeonem,
suos ita alloquentē: Quod me vi-
deritis facere, id vos quoque facite, a ca-
pite enim, vt inquit Seneca, bona valetu-
do transit in reliqua membra. sunt quæ
in hanc rem præclara Valerij Coruini
,, verba inquentis: Cùm gloria belli, ac
,, virtute sua quemque fretos, ire in aciem
,, debere; tum etiam intueri, cuius ductu
,, auspicioq; ineunda pugna sit: vtrū qui
,, audiendus, duntaxat magnificus adhor-
,, tator sit, verbis tātūm ferox, operum mi-
,, litariū expers: an qui & ipse tela tractare,
,, procedere ante signa, versari in media
,, mole pugnæ sciat. facta mea, non dicta,
,, vos milites sequi volo, nec disciplinam
,, modò, sed exēplum etiam a me petere,
,, qui hac dextra mihi tres cōsulatus, sum-
,, mamque laudē peperī^a. Sic certè C. Cæ- ^{a Livius l. 7.}
sar in ordinatā aciem sæpe restituit, obli-
stans fugientibus, retinensque singulos,
& con-

DE IVRE ET OFF. BELL.

& contortis faucibus conuertens in hostem^a. Itaque ancipiti illo prælio, quocum iuniore Pompeio in Hispania confligit, suis præ pauore trepidè pugnantibus, cùm res esset in maximo discrimine, & nihil exhortationibus proficeret; arrepto cuiusdam clypeo, increpitisque militibus, procurrit in hostem, dicens: Nunc & mihi finis vitæ erit, & vobis militiæ. quo facto pudori cedente metu, aciem restituit, ducentis telis in clypeo acceptis^b. In quo tamen maximè industriam imperatoris* requiro, vt sua quidem alacritate militum animos ad quoduis periculum subeundum paratiores reddat: non temerè tamen periculo sese exponat: præsertim ad quem summa rerum spectat: nisi maxima necessitate id exigente, & cùm de totius belli euentu agitur. multas enim vrbes euersas, plures fusos fugatosque exercitus, imperatorum temeraria morte legimus. Itaque mors P. Scipionis in Hispania, dum sese nimium hostium telis offert, vt hostes haud dubiè pro victoribus, & Romani pro victis essent, effecit^c. & vulnus Cn. Scipionis ad Mundam vincetibus egregiè Romanis, sed de salute imperatoris solli-

^a Sueton. in
Cesar.

^b Appian. de
bell. civil. l. 2.

^c Livius l. 25

sollicitis pauorem iniecit, & haud dubie
 & præclaræ victoriæ impedimēto fuit^a. ^a *Linus* l. 24
 Sic quoque cū Annibal in Sagūti op-
 pugnatione, dum murum incautius su-
 bit, vulneratus caderet, tanta circa eum
 fuga atque trepidatio fuit, vt non mul-
 tum abesset, quin opera ac vineæ dese-
 rerentur^b. Sic cum Epaminonda, dum ^b *Linus* l. 21
 non ducis tantū, verū etiam fortis-
 simi militis officio fungitur, vires quo-
 que reipubl. Thebanæ ceciderunt. nam
 vt inquit Iustinus^c, sicuti telo si primam ^c *lib. 6.*
 aciem perfregeris, reliquo ferro vim no-
 cendi sustuleris: sic illo velut mucrone
 teli ablato duce Thebanorum, reipubl.
 vires hebetatę sunt: vt non tam illū ami-
 fisse, quā cum illo interiisse omnes vi-
 res Thebanorū viderentur. Non itaque
 nimīū fidant fallaci fortunæ principes,
 neque etiam clypeo Iouis: sub quo eos
 versari dixit Homerus: sed in periculis
 suscipiendis, vt inquit Cicero^d, consue- ^d *offic. lib. 1.*
 tudo imitanda medicorum, qui leuiter
 ægotantes leuiter curant, grauioribus
 autē morbis periculosas curationes ad-
 hibere coguntur. Huc spectare videtur,
 quod Æmilius Paulus dicebat, cū victo
 Perseo pro gratulatione victorię cōiuiua
 cele-

DE IVRE ET OFF. BELL.

celebraret: eiusdem scilicet esse peritiæ,
exercitum hostibus valde terribilem, &
amicis conuiuium valde iucundum red-
dere^a. Et Scipio African. cū eum qui-
dam parum pugnacem dicerent: Impe-
ratorem me mater, non bellatorem pe-
perit, respondit: vt ostenderet, vincendi
rationem in vnius potius scientia & in-
genio, quàm in multorum viribus & ar-
mis esse. non enim eadem militares, &
imperatoris artes sunt. Præterea impe-
rator, vel potius summus princeps*, me- 20
minisse debet cōsiliij Antigoni: qui sæua
tempestate iactatus, cū in eadem naue
secum suos omnes habuisset: præcepisse
liberis dicitur, vt & ipsi meminissent, &
ita posteris proderent: ne quis cum tota
gente simul in rebus dubiis periclitari
auderet. cuius præcepti memor Philip-
pus, Romanis bellum illaturus, duos si-
mul filios in aleam eius, qui proponere-
tur casus, cōmittere noluit: itaque ma-
iorem secum duxit; minorem ad custo-
diam regni remisit in Macedoniā: pru-
dentes patresfamilias imitatus, qui soliti
sunt, non omnem vnum in locum pecu-
niam reponere, ne si chasmate, incēdio,
aut bello fortè periret, vniuersa etiam
interi-

^a Pluc. in a
paph.

^b Livius l. 40

interiret hominis substātia. quò spectat
 iactatum inter agricolas adagium, cuius
 admonet Celsus^a: Pecuniā sine peculio
 fragilem esse. quem locum pulchrè ex-
 plicat Corraſius^b. Porro nō solum bel-
 21 landi virtus*, vt inquit Cicero^c, in sum-
 mo & perfecto imperatore quærēda est,
 sed multæ sunt artes eximię huius admi-
 niſtræ, comitesque virtutis. In primis
 autem requiritur in eo, qui aliis impe-
 rare vult, vt sibi, & cupiditatibus suis im-
 perare possit, & imperium, quod in alios
 exercere vult, omnium grauissimè & se-
 uerissimè in seipsum exerceat. neque e-
 nim potest exercitum continere is im-
 perator, qui seipsum non continet: neq;
 seuerus esse in iudicando, qui alios in se
 seueros esse iudices non vult. refrenet
 ergo libidines, spernat voluptates, ira-
 cundiam teneat, coërceat auaritiā, &
 ceteras animi labes repellat. cui quidem
 ira affecto, vt inquit Cicero^d, quæ vim
 habere maximam dicitur, præfertim in
 bello, fortuna ipsa cedit: quę, sicut sapiēs
 poëta dixit, suis cuique fungitur mori-
 bus: quemadmodum de M. Porcio Ca-
 tone traditur, viro omnibus virtutibus
 prædito, tantam in eo vim animi inge-
 nique

^a in l. si cho-
 rus. §. 1. D.
 de legat. 3.

^b Miscellan.
 iur. ciuil. lib. 8
 cap. 13.

^c pro lege
 Manli.

^d in Para-
 dox.

DE IVRE ET OFF. BELL.

nūique fuisse: vt quocunque loco natus
 esset, fortunam sibi ipse facturus videretur,
 tam in rebus bellicis, quàm civili-
 bus^a. & non temerè creditum fuit, feliciorem
 futurum Alexádrum Magnum, si vicisset
 superbiam, atque iram, mala inuicta,
 aliaque animi vitia: sed quem Persarum
 arma non fregerunt, vitia vicerunt^b.
 Agesilaus verò summus dux, dicebat,
 malle se vincere malas cupiditates,
 quàm maximam hostium urbem capere.
 melius enim esse, suam ipsius conservare
 libertatem, quàm aliis eam adimere^c.
 & Scipio ex capta Carthagine non
 maiorem gloriam meruit, quàm quod
 captiuā adeo eximia forma inter ceteras,
 vt quacunque incederet, conuerteret
 in se omnium oculos, inuictatā & intactam
 sponso Allucio restituerit, precio redemptionis
 illi in dotē dato^d. & idem Scipio, cōciliata
 sibi clementiæ, & continentiæ fama plus
 in Hispania profecit, quàm inuictis Romanorū
 armis. Itaque cū poëtæ monstra ab Hercule
 domita, & tyrannos occisos fingūt, indicant
 bonum imperatorem, cuius exemplum nobis
 Herculem proponūt, corruptos animi affectus
 cōprimere debere.

^a Livius l. 39

^b Quint. Curtius lib. 6.

^c Plut. in Al. Soph.

^d Livius l. 26

22 bere. Ceterum imperio alicui delato^a, consultum erit, liberum illi de summa rerum statuendi arbitrium permittere, exemplo senatus, populiq̃ue Rom. qui omnium rerum arbitrium, quod ad bellum attinet, imperatori mittebāt, & utrū sedendo, an dimicando rem gerere, hoc vel illud oppidū oppugnare visum esset, ipsius iudicio relinquebant, neque quicquam sibi reseruabāt, quā auctoritatem noui belli indicēdi, aut foederis sancienti cum hoste: quæ summi imperij esse alio loco ostendimus^a. Itaque Q. Fabius cons. in Hetruscos missus, vt sociis Sutrinis, quos Hetrusci obsidebant, opem ferret, Hetruscis prælio fuis, fugatisq̃ue, inconsulto senatu, per siluam Ciminiam hostes persecutus, in Heturiam bellum transtulit^b. & Cn. Manlius cons. Antiocho deuicto, Gallogræcis, quod Antiochum auxiliis iuuissent, sine senatus auctoritate, & iniussu populi, bellum intulit: & nec quicquam criminantibus eum legatis, qui cum eo fuerant, triumphās in urbem inuectus est^c. Similiter Cæsar, cui Gallia prouincia obtigerat, Germanis Gallia expulsis Rhenum trāsiuit, vt cum Sicambris bellum ge-

^a 5. li. 1. c. 6.

^b Livius l. 9.

^c Livius l. 38.

DE IVRE ET OFF. BELL.

lum gereret, quòd illos, qui sibi Galliæ-
que bellum intulerât, & in fines Sicam-
brorum se receperant, dedere nollent: &
in Britanniam quoque exercitum tran-
stulit, quòd omnibus fere gallicis bellis,
hostibus Romànorû inde subministrata
auxilia intelligebat: hæcque omnia ex
suo tantum arbitrio fecit^a. Cn. autem
Pompeio bellum aduersus piratas lege
Gabinia in triennium ita mandatû fuit,
vt toto mari, quod est intra columnas
Herculis, & in maritimis prouinciis, vsq;
ad quadringentesimum a mari stadium,
potestatem haberet imperandi regibus,
præsidibus, ciuitatibus, vt se omnibus ad
eius belli administrationem necessariis
iuuatêr^b. & Q. Fabio Max. dictatori per-
missum fuit, vt omnia faceret, vt e re pu-
blica duceret. & T. Quintio cons. liberû
arbitrium pacis, ac belli cum Philippo
permissum fuit^c. in quo meritò pruden-
tiam senatus populiq; Rom. laudes.
nam qui ex alieno metu, voluntateque
pendet, nihil magnum præstare potest.
Difficile quoque fuisset senatui, ea quæ
oculis subiecta non sunt, suo iudicio ad-
ministrare: & vbi castra locanda essent,
scire: quæ loca præidiis occupanda:
quando

^a *Cesar de
bell. gal. lib. 4*

^b *Plut in Pō
pe. Cice. pro
lege man. Ap-
pian. in Mi-
thrid.*

^c *Linus l. 32*

quando cum hoste configendum:quādo quiescendū esset,pręscribere:& e terra,quod aiūt,gubernare:pręsertim cū puncto tēporis, vt inquit Liuius, cuius pręteruolat opportunitas, si cunctatus paululū fueris, ne quicquā mox amissam queraris. Porro quò maiori animo, & omnibus curis libero, ad summā rerum imperatores consulere possent, ne metu supplicij a re gerenda deterrerentur: senatus, populusq; Romanus, re fortē male gesta, fortunā tantū belli incusans, nunquam crudelius quicquā in eos statuit: nec vnquam atrocior in eos, qui temeritate, atq; inscitia, exercitus amisissēt, fuit, quā vt pecunia eos multaret: capite anquisitum ob rem bello male gestā, de imperatore fere nunquā fuit: ipsam calamitatē satis pœnæ esse existimantes, & laude frustrari, cuius rei exēplo sunt M. Sergius, & P. Virginius tribuni militum cōsulari potestate, bello contra Veiētes. nā cū fortē hostes ea regione, qua M. Sergius pręerat, castra adorti essent: nec se iā Romani ab hostibus tueri possent, & sola spes esset, si a maioribus castris subueniretur, quibus Virginius pręerat priuatim Sergio inuisus & infestus:

DE IVRE ET OFF. BELL.

noluit Virginius collegæ auxilium sub-
mittere, nisi peteret: & Sergius, nequam
opem videretur ab inimico petiisse, vin-
ci ab hoste, quàm vincere per ciuē ma-
luit: ita ut huius pertinaciam arrogantia
alterius æquaret: quo factū est, ut milites
diu in medio cæsi, postremò desertis
munitionibus perpauci in maiora ca-
stra, pars maxima atq; ipse Sergius Ro-
mam pertenderet: vbi acta vtriusq; causa
in senatu, & apud populum die dicta, tã-
tū denis millibus æris gravis rei dam-
nati sunt ^a. Similiter M. Postumius tri-
bunus militum cōsulari potestate, quòd
ad Veios eius opera male pugnatū esset,
decem quoque millibus gravis æris: &
C. Sempronius cons. ob ignominiam
Volscici belli, quindecim millibus æris
damnati sunt ^b. solum inuenio de Cn.
Fulvio prætore, ob exercitum in Apulia
amissum (cū omnibus probris onera-
retur, & iurati multi dicerent fugæ pa-
uorisque initium a prætore ortum, ab
eo desertos milites, cū haud vanum ti-
morem ducis crederent, terga dedisse)
capite acquisitum fuisse: qui priusquam
dies comitiorum adesset, exulatum Tar-
quinios abiit ^c. Multis verò annis ante,
Sp. Ser-

^a *Linus l. 5.*

^b *Linus l. 4.*

^c *Linus l. 36*

Sp. Seruilius, vt consulatu abiit, reus capitis fuit, a trib. pleb. die dicta, quòd Hetruscos in castra fugientes audacius quàm prudentius persecutus, robur iuuentutis amisisset. sed cùm id indignissimè ferrent patricij, rem non ferendam dictitantes, eos qui se pro republica impigrè hostibus obijciant, si fortuna minus faueat, ignauix accusari ab iis qui nunquàm in acie steterint: tatum potuerunt apud populum, vt omnium calculis reus absolueretur: ostendètes non esse e repub. damnari duces ob infortunium ^a. Atqui in C. Terentium Varronem consulem, ^{a Dion Hal. ant. Ro. lib. 9} cuius temeritate, inconsulto collega L. Æmilio Paulo clades illa Cannésis Romanis illata est, ex qua relicto exercitu, & collega fortiter mortuo profugit, nò solum non est animaduersum ob rem male gestam, sed etiam ex tanta clade redeunti obuiam itum frequenter est, & gratix actæ, quòd de republ. non desperasset: cui, si Carthaginensium ductor fuisset, nihil recusandum supplicij foret ^b. Fuere enim ^{b l'imis l. 22} Carthaginenses in militiæ negotiis tam asperi, vt imperatores, qui prauo cõsilio, qaamuis prospero euentu rem gessissent, in crucem tollerent:

Q 3

DE IVRE ET OFF. BELL.

rent: quod bene gesserant, deorum immortalium adiutorio, quod male admi-
serant, ipsorum culpæ imputantes^a. Itaque Mago insignis Carthaginienſium imperator, qui primus omnium imperium Pœnorum ordinata disciplina militari constituit, viresque ciuitatis non minus bellandi arte quam virtute firmavit^b, ob rem male gestam contra Syracusanos, metu supplicij seipsum interfecit: quo non contenti Carthaginienſes, mortui corpus in crucem sustulerunt^c. Sciendum autem hanc laxam, & largam de summa rerum liberè consulendi potestatem, imperatori tributam, in magistro equitum, tribuno, vel alio qui imperatore inferior est, admodum restrictā fuisse; vt suo loco dicemus^d. & quidem, quantumuis libera permittatur duci rerum omnium, ex arbitrio suo administratio: nihilominus, si quid fraudulenter fecerit, de eo tenebitur. nam plenè quidem, vt inquit Scæuola, sed quatenus res ex bona fide agenda est, mandatum censetur^e. & quod in arbitrium alius confertur, semper ad boni viri arbitrium referendum est.^f

^a Vale. Max.
lib. 2. cap. 7.
Liuivs lib. 38

^b Iustm. l. 19

^c Plut. in vi.
Tumoleonis

^d §. de offic.
legati tribuni
lib. 3.

^e in l. credi
tor. §. Lucius.
D. mandati
f l. in perso
nam. §. gene
raliter. D. de
reg. iur. l. hac
reditio. D. de
contr. emptio.
l. si in lege. D.
locati. l. si so
cietatem. D.
pro socio,

SE

LIBER SECVNDVS. 122
 SEQVVNTVR PROPO-
 SITIONES QVAEDAM BEL-
 LICÆ, ET CAUTIONES IMPERATO-
 RIÆ, veterum exemplis stabilitæ.

Vnum non plures exercitui præfici debere,
 cum potestate libera, eundemq; c tinuum,
 nec eum quem prius offenderis, ignomi-
 niæ affeceris.

- 1 *Plurium imperium bello inutile.*
- 2 *Quando dictator creari solitus apud Ro-*
- 3 *dictatoris potestas. (manos.*
- 4 *Non nisi confecto bello successor impera-*
tori mittendus.
- 5 *Monarchia optima reipub. status.*
- 6 *Periculosum eum quem offenderis sum-*
ma rerum præficere.

CAPVT TERTIVM.

QVattuor tribuni militum consulari
 potestate Romæ creati, quorum
 tres delectu habito profecti sunt Veios,
 documento fuere, inquit Liuius^a, quàm ^{a lib. 4.}
 1 plurium imperium * bello inutile esset:
 tendendo ad sua quisque consilia, cum
 aliud alij videretur, aperuerunt ad occa-
 sionem locū hosti: incerta namq; acie, si-
 gnū aliis dari, receptui aliis cani iubēti-
 bus, inuasere opportune Veiētes, & in fu-
 gā egere. Cōsimiliter L: Æmilius Paul⁹,

Q 4   ac Te-

DE IVRE ET OFF. BELL.

ac Terentius Varro aduersus Annibalē:
nec ita pridem Germanorum principes
aduersus Carolum v. magno suo damno
expertisunt, nihil a pluribus rectè im-
perari posse. Itaque Græci & Romani*, 2
cùm graue bellum, aut seditio ciuilis rē-
publicam perturbaret: ad vnus dictato-
ris aut Archi, aut Harmostæ imperium,
velut ad sacram anchoram confugiebāt.
vnde Romanis a Veientibus victis: Mœ-
sta ciuitate, inquit Liuius^a, vinci insueta,
ad dictatorem creandum recursus est.
& alibi, Tumultuante Romæ plebe, cùm
res ad maximam seditionem spectaret,
trepidipatres, inquit Liuius^b, ad duo vl-
tima auxilia, summum imperium, sum-
mumque ad ciuem decurrunt, dictatorem
dici placet: dicitur M. Furius Camillus.
Item Flaminio cum maxima parte exer-
citus ad Trasymenum cæso, cùm magna
trepidatio Romæ esset, ad remedium iā
diu desideratum, inquit Liuius^c, nec ad-
hibitum, dictatorem dicendum ciuitas
confugit. & vt idem refert^d, cùm Præne-
stini discordia Romanorum freti, ra-
ptim agmine facto, peruastratis agris ad
portam Collinam signa inferrent, Ro-
mani a seditione ad bellum versi, dicta-
torem

a lib. 4.

b lib. 6.

c lib. 22.

d lib. 16.

torem T. Quintium Cincinnatum creauere : quod vbi auditum est (tantus eius magistratus terror erat) simul hostes a moenibus recessere, & iuniores Romani ad edictū sine detrectatione conuenere. Itaque non temerè creditum est, quod Liuius sensit^a, Gallos urbem Romā non ^{a lib. 5.} capturo fuisse, si, quēadmodum aduersus Fidenatem ac Veientem hostem, aliosque finitimos populos, vltima experiens auxilia, multis tēpestatibus ciuitas fecerat: dictatorem dixisset, contra inusitatum, & inauditū hostem, ab Oceano, terrarumque vltimis oris bellum ciuentem. Dictator verò *optima lege creatus, summum imperium belli, pacis, pœnarum ac præmiorū sine prouocatione habebat : vt liber impedimentis omnibus melius ad summam rerum cōsulere posset^b. Qua ratione T. Quintio, & Agrippa Furio cōsulib. in Æquos & Volscos profectis, cū duo cōsules in exercitu Romano pari potestate essent, quod saluberrimum in administratione rerū magnarū est, inquit Liuius^c, summa imperij, concedente Agrippa, penes collegam erat. Similiter Aristides, summus vir, & Atheniensium imperator bello

^b Pomp. in l.
2. §. p. pto.
De orig. iur.

^c lib. 3.

DE IVRE ET OFF. BELL.

Marothonio, cū plures imperatores more Atheniensium creati essent, pari potestate, Milciadi collegæ, vt solus imperaret, concessit, atque reliquis collegis, vt idem facerent, auctor fuit. idque consilium constat sublati contentionibus, gloriosissimam de Medis victoriam

a *Plus. in A.
reponde.*

Atheniensibus peperisse^a. Quam autem expediat, duci exercitus liberam de summa rerum cōsulendi potestatem permittere, superiore capite ostēdimus. Porro cū minimè conueniat, interrompi tenorem^{*} rerum, in quibus peragendis continuatio ipsa efficacissima est; non nisi confecto bello successorem imperatori mitti expedit. nam inter traditionem imperij, nouitatemque successoris: qui noscendis prius, quàm agendis rebus imbuendus sit: sæpe bene gerendæ rei occasiones intercidunt. Quare Fabius Max. monuit populum, vt magno iudicio consules crearent, qui possent esse pares Annibali: Nam, inquit, cū, qui est summus in ciuitate dux, eundem elegerimus, tum repente lectus in annum, aduersus veterem & perpetuum imperatorē comparabitur, nullis neque temporis, neque iuris inclusum

„ clusum angustiis , quo minus ita om-
„ nia gerat , administretque , vt tempo-
„ ra postulabunt belli : nobis in appara-
„ tu ipso , ac tantum inchoantibus res an-
„ nus circumagitur ^a. Vnde etiam Li- ^a *Liuij* 1,24
uius ^b, cum Romanos duces cum Ale- ^b *lib.* 9.
xandro comparat , eo mirabiliores il-
los quam Alexandrum , aut quemquam
alium regem facit , quod denos vicesque
dies quidam dictaturam , nemo plus
quam annum consulatum gessit : ab tri-
buno pleb. delectus impediti sunt : post
tempus ad bella ierunt : ante tempus
comitiorum causa reuocati sunt : in ipso
conatu rerum circumegit se annus : col-
legæ nunc temeritas , nunc prauitas im-
pedimento aut damno fuit : male rebus
gestis , rebus alterius successum est : ty-
ronem , aut male imbutum disciplinae
exercitum acceperunt . At hercle re-
ges (inquit) non liberi solum impedi-
mentis omnibus , sed domini rerum tem-
porumque , trahunt consiliis cuncta ,
non sequuntur. præterea supra hæc om-
nia incommoda , quam arborem quis
conseruit , ab ea legere alium fructum
indignum videtur. vt Qu. Fabius Max.
dicebat , petens Heturiam , extra ordinem
prouin-

DE IVRE ET OFF. BELL.

prouinciam sibi dari : qui aperuisset Ci-
miniam siluam, viamque per deuios sal-
tus Romano bello fecisset*. Et his qui-
dem argumentis, & exemplis, multum
iuvatur sententia eorum, qui monar-
chiam* & regiam potestatem vniuersæ
nature congruentem, optimum reipub.
statum constituerunt. Quare etiam Si-
bylla carminibus suis augurata dicitur
reipub. Romanæ salutem in regno posi-
tam esse, & ciues aliter seruari non posse,
quàm si regem haberent. Nam vt Tibe-
rius dicebat, fieri non potest, vt respubl.
bene constituta, quod vnum tantum est
corpus, plura capitâ habeat. Ceterum,
periculosissimum quoque erit*, eum
quē offenderis, vel ignominia affeceris,
summæ rerum præficere. cuius rei exem-
plo esse potest M. Liuius: qui cū ex con-
sulatu populi iudicio damnatus, igno-
miniam ægrè ferens, in rus migrasset, &
octauo post damnationem anno, in urbē
reductus, iterum consul factus esset: me-
moræ proditum est, plenum adhuc ira
in ciues M. Liuium, ad bellum profici-
scientem contra Annibalem, monēti Q.
Fabio, ne priusquam genus hominum
cognosceret, temerè manum cōsereret,
respon-

respondisse, vbi primùm hostiũ agmen
 conspexisset, pugnaturum: cumque
 quæreretur, quæ causa festinandi esset:
 Aut ex hoste egregiam gloriam, inquit,
 aut ex ciuibus victis gaudium meritum
 certè, etsi non honestum capiam^a. Simi-
 liter Harpagus, cum Astyages Medorum
 rex illi infestus, in ultionem seruati ne-
 potis Cyri, filium eius interfecisset, epu-
 landumque patri tradidisset: ad tempus
 dissimulato dolore, odium regis in vin-
 dictę occasionem distulit: & postea cum
 Cyrus Astyagi bellũ inferret, & Astya-
 ges summam belli Harpago cõmisisset:
 exercitum acceptum, statim Cyro per
 deditionẽ tradidit, & regis crudelitatem
 perfidia defectionis vltus fuit.^b

^a *Limius l. 27*

^b *In Sti. lib. 1*

Vtrum lenitate & beneuolentia: an verò se-
 ueritate & sæuitia plus proficiet imperator.

- 1 *Nullum animal maiore arte tractandum,
quàm homo.*
- 2 *Scipio humanitate, Annibal crudelitate,
parem in rebus bellicis gloriam conse-
cusi sunt.*
- 3 *Manlius seueritate, Valerius benigni-
tate milites in officio continuerunt.*
- 4 *Caucendum ne nimia lenitas pariat con-
temptum,*

DE IVRE ET OFF. BELL.

- temptum, neque nimia sæuitia odium.*
5 *In principe requiritur beneuolentia.*
6 *Non potest amor cum timore misceri.*
7 *Imperator apud suos milites plus proficiet comitate, quàm morum asperitate.*
8 *Homo beneficio & beneuolentia inuitari cupit.*
9 *Obsequio mitigantur imperia.*
10 *Beneuolentia etiam apud hostes multum potest.*

CAP. QVARTVM.

NON solùm bellâdi virtutem in summo, ac perfectio imperatore quærendam esse alibi diximus: sed multas alias esse artes eximias, huius administras, comitesque virtutis. & quidem, cùm nullum sit animal*, vt sensit Seneca, maiore arte tractandum, quàm homo: queri solet, utrùm in imperatore requiratur magis asperitas & sæuitia; an verò humanitas, & beneuolentia. qua de re in vtramque partem innumera possent adduci exempla: & in primis sese offerunt Annibal, & Scipio*, summi duces, qui diuersissimis ingeniis, longè diuorsiore modo, ac ratione, parem ex rebus belli-

bellicis gloriam reportauere. hic enim in Hispaniam missus, innata sibi humanitate, & beneuolentia, non solum militum animos sibi deuinxit: sed etiam conciliata clementiæ fama, totam Hispaniam Romanæ ditionis fecit: ille contra, magna violentia, crudelitate, & rapina Italiam deuastauit, & omnes populi Italiæ, omnia fere oppida ad eum defecere: ita ut, quemadmodum Hispania, beneuolentia Scipionis, sic Italia, timore Annibalis subacta fuerit. Simile exemplum habemus in Manlio Torquato, & Valerio * Coruino, qui pari virtute & gloria vixere Romæ: dispari tamen ingenio, & ratione procedendi. Manlius enim ferox natura, maxime seuerus in disciplina militari fuit: Valerius verò omni genere humanitatis, & beneuolentiæ milites profecutus est. usque adeò, ut ad milites in officio continendos, ille filium victorem, & speciosa spolia referentem, quod eius iniussu pugnasset cum hoste, virgis cæsum securi percusserit: hic verò neminem vel offenderit quidē. attamen pro tam dissimili ratione agendi, non dissimile fructū & gloriam retulere. nulla enim vnquam

seditio

DE IVRE ET OFF. BELL.

seditio inter vtriusque ducis milites orta fuit : nūquam vllus pugnam detrectavit, aut dicto minus obediens fuit : & vterque maximas res gessit. Manlius itaq; sua seueritate & imperiosis edictis, disciplinam militarem mirum in modū stabiliiuit : Valerius verò, tātum in militari disciplina seruans, innata sibi humanitate & lenitate militum animos flexit, & obedientissimos habuit : & si quos forte legum, & disciplinæ contemptores puniebat, non hoc imperatoris seueritati, sed constitutioni legū ascribebant. non enim vbi imperio, vbi lege agi poterat, volebat. & hæc exempla propositā questionem satis dubiam relinquunt. Porro illud certè* magno iudicio, vtramuis viā 4 sequamur, cauendum : ne nimia lenitas pariat contemptum : quod Scipioni euenit : inter cuius milites maxima seditio mota est in Hispania : neque nimia sæuitia odium excitet : quod Annibali accidit : qui crudeliter & auarè spoliādo ea, quæ tueri nequibat, vt vasta hosti relinqueret, omnium animos a se abalienauit, neque indigna patientium modò, sed ceterorum etiam : quippe ad plures exemplum, vt inquit Liuius^a, quā lamitas

lamitas pertinebat. Ceterum qui de in-
 5 stitutione principis * scripsere, potius
 Valerium, & Scipionem imitâdos pro-
 ponunt, & humanitatem, beneuolentiâ,
 & similes virtutes in principe requirūt:
 vt de Cyro scripsit Xenophon. malus e-
 6 nim custos *, vt inquit Cicero ^a, diutur- ^{a offic. lib. 2.}
 nitatis metus, contraque beneuolentia
 „ fidelis est, vel ad perpetuitatem. & Præ-
 „ textatus apud Macrobiū ^b, Qui colitur, ^{b Satur. lib. 1}
 „ inquit, etiam amatur: non potest amor ^{c, 2.}
 „ cum timore misceri. vnde putas arrogā-
 „ tissimum illud manasse prouerbiū, quod
 „ iactatur: Totidē nobis hostes esse, quot
 „ seruos? non habemus illos hostes, sed fa-
 „ cimus, cū illis superbissimi, contume-
 „ liosissimi, crudelissimi sumus. Itaq; præ-
 „ clarè Ennius.

Quem metuunt, oderunt;

Quem quisque odit, perisse expetit.

Et multorū odiis nullas opes posse ob-
 sistere, interitu C. Cæsar̃s ostendit Ci-
 cero^c. atque hanc sententiam, etiam in ^{c offic. lib. 1.}

7 Imperatore* confirmat exemplum Ap-
 pij Claudij, & T. Quintij consl. Appius
 enim in Volscos missus, vexando sæuo
 imperio exercitum, hoc sua acerbitate
 effecit, vt milites omnia segniter, ociosè,

R negli-

DE IVRE ET OFF. BELL.

negligenter, contumaciter agerent : & eos nec pudor, nec metus coërceret, odio consulis exacerbatis omniū animis: vsque adeo vt Romanus exercitus in aciem productus, non solum vincere noluerit, sed vinci voluerit, & turpi fuga petierit castra. Quintius verò in Volscos missus, natura lenior, comitate & beneficiis animos militum sibi concilians, præda omni militi data, & laudes addens, quibus haud minus quàm præmio gaudent militum animi, rebus egregiè gestis, in urbem rediit ^a. Item Cæso Fabius cons. in Veientes missus, cùm præter ceteras imperatorias artes, quas parando, gerendoque bello ediderat plurimas, ita instruxisset aciem, vt solo equitatu emissso, exercitum hostiū funderet, insequi fusos, pedes odio consulis, propter morum asperitatem, noluit, & iniussu signa retulit: nec huic tam pestilenti exemplo, inquit Liuius ^b, remedia „ vlla ab imperatore quæsitæ sunt : adeo „ excellētibus ingeniis citius defuerit ars, „ qua ciuem regant, quàm qua hostem su- „ perent. Similiter L. Papyrius dictator, ob sæuitiam, qua M. Fabium magistrum equitum (quod eius iniussu quāuis pro- sperè

^a Liuius lib. 2
Don. Hal.
lib. 9.

^b lib. 2.

sperè pugnauerat cum hoste) constanter ad supplicium poposcerat, neque militibus gratus fuit, neque hostibus terribilis: quam tamen maximam imperatoris laudem esse cēset Agesilaus. itaque cū hostes ad castra Papyrij accessissent; tantum momenti in vno viro Papyrio erat, inquit Liuius^a, vt si ducis consilia fauor^{a lib. 8.} subsecutus militum foret, debellari eo die cum Samnitibus potuisse pro haud dubio proditum sit: ita instruxerat aciem loco ac subsidiis, ita omni arte bellica firmauerat: sed cessatum a milite, ac de industria, vt obrectaretur laudibus ducis, impedita victoria fuit. verū sensit peritus dux, quæ res victoriæ obstat: temperandum ingenium suum esse, & seueritatem miscendam comitati: atque ita maxima dexteritate, sauciorum præcipuè curam suscipiēs, tantum profecit, vt medēdis corporibus, animi prius militum imperatori conciliarentur: & resecto exercitu, cum hoste congressus, haud dubia spe sua militumque, fudit fugauitque Samnites. Est itaque comitate condienda* grauitas, nam vt sapienter a Xenophonte scriptum est: cū tribus præcipuè rebus ad obtemperandum

DE IVRE ET OFF. BELL.

adducantur alia animalia, cibis abiectiora, delinimentis erectiora, verberibus contumacia: homo, quod est animal generosissimum, neque minis, neque suppliciis cogi vult, sed beneficio & beneuolentia inuitari cupit. Cùm enim bruta se vi trahi sinant, homo non nisi ratione se duci patitur. Nihilominus tamẽ sciendum est, regum, ducumque clemẽtiam, vt Alexander Magnus dicebat, non in ipforum modò, sed etiam in illorũ, qui parent, ingeniis sitam esse: obsequio enim mitigantur imperia. vbi verò reuerentia excessit animis, & summa imis confundimus, vi opus est, vt vim repellamus^a. Ceterum beneuolentia^a & humanitas, nõ solùm apud milites & ciues prodest, sed etiam apud hostes nõ semel plus potuit, quàm inuicta Romanorum arma, vt exemplo Scipionis iam ostẽsum est. & facit quoque exemplum Camilli, cùm Faliscos obsideret, qui alioqui diuturnus videbatur futurus labor, nisi sua beneficentia, tradens proditorem filiorum regis, ipsos ad deditionem pellexisset^b. Fabricij quoque liberalitas, cùm insidiantem vitæ Pyrrhi medicum, ipsi indicaret, regis animum fregit & vicit. Huma-

^a Q. Curt. l. 8

^b Livius li. 5.

10

Humanitas itaque, vt inquit Valerius Maximus^a, vincit iram, prosternit odiũ, ^{a lib. 5. ca. 4} hostilemque sanguinẽ hostilibus lacrymis permiscet.

Temporum rationem præcipuè in bello habendam.

- 1 *Aliter in bello, aliter in pace agendum.*
- 2 *In pace consuetudini, in bello utilitati parendum.*
- 3 *Sententia Fabij Max. de Altinio transfuga.*
- 4 *Marcellus L. Brantium beneficio sibi conciliare, quàm pœna cohibere maluit.*
- 5 *Scipio Nasica, priuato consilio conuocatis bonis, Gracchum oppressit.*
- 6 *Octavius Cæsar sua sponte bellum intulit Antonio.*
- 7 *Silent leges inter arma.*
- 8 *Necessitas ex illicito facit licitum.*
- 9 *Non dicitur fieri contra legem, quod urgente necessitate fit.*
- 10 *Ex occasione belli ratio commutanda.*
- 11 *Fabius natura cunctator non iudicio.*

CAP. QVINTVM.

QVi de officiis scripsere, in omnibus actionibus maximam tẽporum ra-

DE IVRE ET OFF. BELL.

tionem habendam censuerunt, præsertim in iis, quæ in casu consistunt. unde, ut Q. Fabius Max. Q. Fabio Max. filio consuli dicebat, aliter in medio ardore belli *, aliter in pace tranquilla arbitrandum, & agendū est. in pace enim liberè, prout æquitas & iustitia dictat, consulendum est, & legibus insistendum: in bello autem, & turbulentis temporibus, ordinariis hisce remediis, irritantur sæpe magis, & accenduntur bella & seditiones, quàm sedantur. Unde fit plerunque, ut leges quæ in pace latæ sunt (nisi forte eæ quæ perpetuæ utilitatis causâ in æternū latæ sint) bellum abroget; quæ in bello pax ^a. ut in navis administratione alia in secunda, ut inquit Livius, alia in adversa tempestate vsui sunt. Itaq; maiores nostri inquit Cicero ^b, semper in pace consuetudini *, in bello utilitati paruerunt: 2 semper ad novos casus temporum novorum cōsiliorum rationes accommodarūt. & alibi ^c: Necessè est, inquit, in tanta concursatione perturbationum ac rerum, temporibus potius parere, quàm moribus. Qua ratione Q. Fabius Max. * 3 pater, Classium Altiniū Arpinatem (qui clam nocte in castra Romana venerat, promit-

^a l. vn. in pr.
C. de cad. t. l.

^b pro lege
Manili.

^c Philipp. 11.

promittens si sibi præmio foret, se Arpos proditum esse) noluit pro transfuga verberari necarique, quod aliis videbatur, quia post Cannensem cladem, tanquam cum fortuna fidē stare oporteret, ad Annibalem defecisset, traxissetque ad defectionem Arpos: & tum posteaquam res Romana, contra spem vota-que, cius, veluti resurgeret, nouā refert prodicionem. documentum enim statui oportere censebat Fabius, si quis resipisceret, & antiquam societate respiceret, nam si abire a Romanis liceret, redire ad eos non liceret, cui dubium esset, quin breui deserta ab sociis Romana res, foederibus Punicis omnia in Italia iuncta visura esset. non tamen fidei quicquam Altinio habendum cēsebat, sed mediam contectus cōsiliij viam, neque eum pro hoste, neque pro socio habēdum^a. Item

4 cū in maximo discrimine Nola esset*, quam non tam fiducia sui præsidij, quam volūate principum Marcellus habebat, plebe ad defectionem spectāte, quæ plurimū timebatur, & ante omnes **L. Brantius** iuuenis acer, quem consensus attē-tatæ defectionis, ac metus a prætore Romano, nunc ad prodicionem patriæ, nūc

^a *Livius li. 24.*

DE IVRE ET OFF. BELL.

ad transfugiendum stimulabat: & Marcellus eum aut pœna cohibendum, aut beneficio conciliandum videret: sibi assumpsisse, quàm hosti ademisse, fortem ac strēnum maluit socium, accitumque ad se, ita comitate sua, additis etiam præmiis, ferocis iuuenis animum emolliuit, vt nemo inde sociorum, rem Romanam fortius ac fidelius iuuerit. De ceteris verò Nolanis proditiōis reis Marcellus, Annibale demum prælio victo, clausis portis quæstionem habuit^a. Et huc quoque spectare videtur, quod de Scipione Nasica proditum est^{*}. nam cū 5 Tib. Gracchus, in tribunatu profusis largitionibus, fauore populi occupato, rempub. oppressam teneret, palamque dictitaret, interempto senatu, omnia per plebem agi debere, & consentientibus cunctis, vt cōsul armis rempub. tueretur, Mucius Scæuola consul negaret se viquicquam esse acturum: tum Scipio Nasica: Quoniam, inquit, consul, dum iuris ordinē sequitur, id agit, vt cum omnibus legibus Romanum imperium corrūat: egomet priuatus voluntati vestræ me ducem offero: & sublata dextra proclamauit: Qui rempub. saluam esse volunt, me se-

a *Linus* l. 23

me sequantur: eaque voce, cunctatione bonorum ciuium discussa, Gracchum cum scelerata factione, quas merebatur poenas soluere coëgit^a. Hinc quoque

- 6 Cicero^b laudat Octaviū * Cæsarem, qui non expectato senatus decreto, bellum contra Antonium sua spōte suscepit.

^a Val. Max. lib. 3. cap. 2.
^b Appian. de bel. ciuil. lib. 1
^b Philipp. 8.

Decernendi enim tempus, vt ille ait, nōdum venerat; belli autem gerendi tēpus, si prętermisisset, videbat repub. oppressa nihil posse decerni. Silent ergo nōnun-

- 7 quam leges* inter arma, nec se expectari sinunt: cum ei qui expectare velit, ante poena luenda sit, quā iusta repetenda^c.

^c Cicero pro Milone.

Eoque spectat, quod de C. Mario proditum est, qui cum duas cohortes Camertium, quod mira virtute vim Cimbrorū in acie sustinuisset, aduersus conditionem foederis, ciuitate donasset: excusauit factum dicendo, inter armorum strepitum, verba se iuris ciuilis exaudire nō potuisse. erat enim id tempus, quo magis defendere, quam audire leges oportebat^d. Et certē necessitas sæpe facit lici-

^d Val. Max. lib. 5. c. 2.

- 8 tum*, quod alioqui esset illicitum^e. Itaque clade Cannensi afflictis Romanorū viribus, eò res deducta est, vt M. Iunij dictatoris opera, spolia hostium affixa tē-

^e c. discipul. 8 de cōsec. dist. 4. cap. si quis propter: celsitatē, de furt.

DE IVRE ET OFF. BELL.

plis, deorum numini consecrata, instrumenta militiæ futura, conuellerentur: ac prætextati pueri arma induerent: addictorum etiam, & capitali crimine dānatorum, atque seruorum aliquot milia (cūm ad id tempus capite censos habere milites fastidierant) conscriberentur^a. Quæ si per se aspiciantur, vt inquit

^a *Liui. lib. 23*

^b *lib. 7. cap. 6*

Val. Maximus^b, aliquid ruboris habent: si autem adiunctis necessitatis viribus, ponderentur, sæuitiæ temporis conuenientia remedia videbuntur. nam vt idē ait: Cedendum fortunæ est, vbi nisi tutiora eligantur consilia, speciosa sequenti concidendum est. Sic quoque C. Mario, & Cn. Carbone consf. bello ciuili cum Sylla dissidentibus: quo tempore non reipubl. victoria quærebatur, sed præmiū victoriæ res erat publica: SC.^{ta} aurea atq; argentea templorū ornamēta, quæ Numa Pōpilius solēnibus deorū sacris dicauerat, ne militibus stipendia deessent, conflata sunt, tanta fuit in summa egestate honoris publici ratio, non autē patrū conscriptorum voluntas, vt inquit

^c *lib. 7. cap. 6*

Valerius Max^c. sed tua terribilis necessitas, truculenta manus illi consulto stylū impressit. Neq; etiam dicitur fieri contra legem,

9 legem*, quod urgente necessitate fit, & suadete utilitate publica. Supremo enim iure, quod Iuppiter sanxit, ut inquit Cicero^a, omnia quæ reipub. salutaria sunt, legitima & iusta habentur. Itaq; Scipio Africanus, cum ad necessarium reipub. usum, pecuniâ ex ærario pmi opus esset: idq; quæstores, quia lex obstare videretur, aperire non auderēt, protinus claues poposcit, patefactoq; ærario legē utilitati cedere coëgit^b. & Lacedæmonij, necessitati leges posthabere coacti, dixisse feruntur: Dormiāt leges hodie^c. Hinc nō nulli existimāt, si subitū & improuisum bellū timetur, vel alias ex maxima necessitate, teneri ecclesiā ad contributionē.^d

^b Val. Max.
lib. 3. cap. 7.

^c Appian. de
bel. punic.

^d Ab. Panor.
in o. sicut. ult.
de iur. iur.

Ceterū etiam q̄ ad ipsam belli administrationē attinet, vel maximè imperatori, vel duci exercitus, tēpori seruiendū
10 est*, & ex occasionibus, belli ratio cōmutanda est, & nūc impetu quodam & alacritate animi ferociter tēporis beneficio utēdo: nunc cunctando & sedēdo, cautē res geri debet. quod quia difficile est, repugnante natura, cum non omnia eidē, ut inquit Liuius, dii dederint, magna cura & diligētia, ut ingenium tempori accommodemus, enitendum: neque semper
exem-

DE IVRE ET OFF. BELL.

exemplo Fabij bellum trahamus; neque exemplo Marcelli, Scipionis, & aliorū, studio pugnādi facile prælium committamus. Nam Fabius^a natura cunctator, II non iudicio, temporis beneficio tantam in rebus bellicis gloriā meruit: qui impetum hostis Annibalis bellicosi, & aliquot victoriis ferocis, cū prælio facile vinci non posset, afflictiis Romanorum viribus, sedēdo fregit. sed idem naturam secutus, non tempus etiam restauratis Romanorum viribus, in eadem sentētia perstitit, & Scipioni Africam prouinciam sibi decerni petenti, cōtradicebat: cū tamen ea sola ratio esset trahendi ex Italia Annibalem, vt euentus docuit: & Scipio si eo tempore, quo Fabius in Annibalem missus fuisset, verisimiliter nimio studio pugnae, exemplo Flamini, & aliorum, qui Fabium præcesserant, rem Romanam amplius afflixisset. adeo difficile est ingenium & naturam mutare. Qua ratione Monarchiæ præferre solēt liberam rempub. in qua inuenias diuersissima ingenia temporibus apta. Ceterum quā plurium imperium bello in-

^a *supra* c. 3. utile sit, alio loco obiter ostendimus.^a

LIBER SECVNDVS. 133

Contentiosas & lentas de rebus bellicis deliberationes admodum noxias esse, præsertim ubi facto, magis quàm consulto opus est.

- 1 *Saluberrimum in consultationibus, ut omnes vnum sentiant.*
- 2 *Tardæ & lætæ deliberationes perniciosæ.*
- 3 *In rebus asperis fortissima consilia tutissima sunt.*
- 4 *Præclarum Scipionis facinus.*

CAP. SEXTVM.

CVM in omnibus deliberationibus & consultationibus, tum præsertim in
 1 bellicis, saluberrimum est*, ut vnum omnes sentiant, neque dissensione & pertinacia (quæ plerumque rem in summum discrimen deducere solent) bona consilia corrumpantur. Quod Appollonides principum vnus, Syracusanis, mortuo Hieronymo Syracusarum tyranno, maximaque inter eos orta dissensione, aliis Carthaginiensium, aliis Romanorum amicitiam expetentibus, in tanta perturbatione rerum, cum non procul a seditione res esset, oratione salutari, ut in tali tempore disertè ostendisse videtur,
 „ inquit: Nec spem salutis, nec perniciẽ
 „ propiorẽ vnquam ciuitatum vlli fuisse:
 si enim

DE IVRE ET OFF. BELL.

si enim vno animo omnes, vel ad Ro-
 manos, vel ad Carthaginienses inclina-
 rent, nullius ciuitatis statum fortuna-
 tiorem gratioremque fore: si alios aliò
 trahat res, non inter Poenos Romanos-
 que bellum atrocius fore, quàm inter
 ipsos Syracusanos: cùm intra eosdẽ mu-
 ros, pars vnaqueque suos exercitus, sua ar-
 ma, suos habitura sit duces. Itaque vt vnũ
 omnes sentiãt, summa vi agendum esse:
 vtra societas sit vtilior, longè minoris a-
 deo rem momenti consultatione esse.
 Porro quemadmodum contentiosæ hæ,
 sic & tardæ & lentæ *deliberationes per-
 niciosissimæ esse solent, præsertim in bel-
 lo, vbi non semel consilium, alioqui per
 se tutum, & salubre, mora temerarium
 & infoelix factum fuisse legimus. cuius
 rei documento fuere Lanuini, qui cùm
 deliberando tempus terunt, Latinis vi-
 ctis demum auxilium ferre cœperunt.
 itaque cùm iam portis prima signa &
 pars agminis esset egressa: & nuncio al-
 lato de clade Latinorum, cõuersis signis
 retro in urbem redirent, prætorem eo-
 rum Milonium dixisse ferunt, pro pau-
 lula via, magnam mercedẽ Romanis esse
 soluendam^b. potuerãt autem Lanuini,
 vel

a Liv. li. 24.

b Liv. lib. 3.

vel quiescendo Romanorum amicitiam
 conseruare, vel suo tempore auxiliū fe-
 rendo Latinis, coniunctis viribus supe-
 riores esse. Et huc facere videtur, quod
 Latinis ad defectionem a Romanis spe-
 ctantibus, & decem principibus eorum
 Romam euocatis, cōsultantibus quid ad
 ea, quæ secum actum iri crederent, respō-
 deri placeret: Annius prætor eorum di-
 cebat: Quanquā ipse ego (inquit) retuli,
 „ quid responderi placeret: tamē magis ad
 „ summam rerum nostrarū pertinere ar-
 „ bitror, quid agendum nobis, quā quid
 „ loquendum sit: facile esse explicatis cō-
 „ filiis, accommodare rebus verba ^a. Nul- ^a *Liv. lib. 3.*
 lus itaque cunctationi locus est, vt in-
 quit Tacitus, in eo consilio, quod non
 potest laudari, nisi per actum. & in rebus
 3 asperis, & tenuibus *, vt inquit Liuius,
 fortissima quæq; consilia tutissima sunt:
 quia si in occasionis momento, cuius
 præteruolat opportunitas, cūctatus pau-
 lulum fueris, nequicquā mox omissam
 queraris. Vnde C. Cæsar, audacia &
 magna facinora facienda, non delibe-
 randa esse dicebat. estque in hanc rem
 4 præclarum P. Cornelij Scipionis * faci-
 nus. nam cū post Cannensem cladem,
 ij qui

DE IVRE ET OFF. BELL.

ij qui Cannusium perfugerant, ad Ap. Claudium Pulchrum, & P. Cornelium Scipionem tribunos militum, summam imperij detulissent, & iis consultantibus de summa rerum, P. Philus cōsularis viri filius, nequicquam eos consultare nunciaret, perditam spem fouere, desperatā esse rempub. nobiles iuuenes quosdam, quorum princeps esset L. Cæcilius Metellus, mare ac naues spectare, vt deserta Italia ad regum aliquem confugerent: cumque tam malo nuncio omnes stuperent, & qui aderant concilium conuocandum censerent, negabat consilij rem esse Scipio iuuenis fatalis illius belli: audendum atque agendum, non consultandum, in tanto malo esse: irent secum armati, qui rempub. saluam vellēt: nusquam verius, quàm vbi ea cogitarentur, hostium castra esse. pergit deinde ire sequētibus paucis in hospitium Metelli, & cū concilium ibi iuuenum, de quibus allatum erat, inuenisset, stricto super capita consultantium gladio: Ex mei animi sententia, inquit, iuro, vt ego rempub. non deferam, neque alium ciuem Romanum deferere patiar: si sciēs fallo, tum me Iuppiter opt. max. domum, familiam,

miliam, remque meam, pessimo leto afficias. In hæc verba C. Cæcili iures expostulo, ceterique qui adestis : qui non iurauerit, in hunc gladium strictum esse sciat. haud secus pauidi, quàm si victorẽ Annibalem cernerent, iurant omnes, custodiendosque semetipsos contra Annibalem Scipioni tradunt^a. Quod certè ^a *Liv. lib. 21* facinus maiorem Scipioni gloriã peperit, quàm omnes postea acti ab eo triumphi. Non itaque cunctatione opus est, ut inquit Tacitus, ubi perniciosior est quies, quàm temeritas. quod omnium maximè in discordiis ciuilibus & rebellionibus locum habet : in quibus, ut idẽ Tacitus ait, nihil festinatione tutius, & magis facto quàm cõsulto opus est. omne enim malum nascens, ut inquit Cicero^b, agens de bello Antonio quàm primum inferendo, facilè opprimitur, inueteratum fit plerumque robustius. atque ita Cæsar, Gallis belli consilia renouantibus, coniurationesque faciẽtibus, magnis itineribus, repente omnibus locis occurrit, nec dabat ulli ciuitati spacium de aliena potius, quàm de domestica salute cogitandi : qua celeritate, & fideles animos retinebat, & dubitantes terrore,

^b *Philipp. 3.*

S

ad con-

DE IVRE ET OFF. BELL.

*a Caesar de
bel. gal. lib. 8.*

ad conditiones pacis adducebat, & maxima facilitate Gallorum conatus compescuit ^a. Quare ut est in proverbio, tempus nosse debemus: ne ut in infelicibus consiliis evenire solet, optima videatur, ut inquit Tacitus, quorum tempus effugit, & inutili cunctatione agendi tempora consumantur.

Dum res adhuc sunt integræ, ne minimum quidem regi, vel reipubl. de maiestate sua concedendum esse: & errare eos qui arrogantiam hostium, modestia & patientia vinci posse existimant.

- 1 *Regum maiestas ubi capit labi, facile precipitatur.*
- 2 *Hosti non facile quid concedendum.*
- 3 *Præstat bello victum cedere regno, quàm sine certamine.*
- 4 *Patientia & modestia hostes fiunt ferociosiores.*
- 5 *Malus obuiam eundum in tempore.*
- 6 *Apologus de cane.*
- 7 *Malis conatibus hostium nunquam bellum metu concedendum.*
- 8 *Apologus de lupo, pastoribus & canibus.*

CAP. SEPTIMUM.

Nihil quicquã verius profectò, quàm quod Scipio Africanus Antiocho dicebat,

dicebat, monens ne conditiones pacis,
 quas dabat, respueret: regum scilicet
 1 maiestatem * difficilius ab summo fasti-
 gio ad medium trahi, quàm a mediis ad
 ima præcipitari^a. Quare dum res adhuc ^a *Liui. li. 37*
 sunt integræ, tum reges vel respubl. secū
 reputare debent, quicquid de maiestate
 2 sua cefferint *, cum eo simul de summa
 rerum periclitandum esse: quod iis qui-
 bus cefferint, animum ad plura conse-
 quenda accendant; ac suis ad ea defen-
 denda adimant, & omnibus contemptui
 esse incipiant. Præstat itaque pro fortu-
 3 na *, dignitateque, vt viro forti dignum
 est, quodcunque belli casus tulerit, quā-
 diu aliqua spes in armis est, pati, quàm
 singula concedendo, sine bello, tota pos-
 sessione: excidere, & id de quo cōtendi-
 tur bello, omnibus ne quicquam tētatis,
 amittere potius est, quàm metu belli cō-
 cedere. ita enim bello & pace quæritur,
 vt inquit Liuius^b, vt inter omnes con- ^b *lib. 34.*
 ueniat, nec quicquam turpius esse, quàm
 sine certamine cessisse regno, nec præcla-
 rius quicquam, quàm pro dignitate ac
 maiestate omnem fortunam expertum
 esse. eoque magis, quòd ita natura com-
 paratum sit, vt quorum arrogantia pa-

DE IVRE ET OFF. BELL.

tientia* & modestia vincere arbitramur, 4
 ferociore nobis plerunque reddamus:
 quod pulchrè ostenditur exemplo Latinorum. nam cùm Latini vna cum Campanis bellum Samnitibus inferrent, & Samnitium legati Româ missi in senatu questi essent, eadem se foederatos pati, quæ hostes essent passi, & precibus infirmis peteret, vt Latinos, Campanosque, qui sub ditione populi Romani essent, pro imperio arcerent Samniti agro, sin imperium abnuerent, armis coërcerent, & aduersus hæc anceps responsum datū esset: quia fateri pigebat, in potestate sua Latinos iam non esse, timerentque ne arguendo abalienarent: Campanorum verò aliam conditionem esse, qui non foedere, sed per deditionem in fidem venissent: itaque Campanos, seu vellent, seu nollēt, quieturos: in foedere Latino nihil esse, quo bellare cum quibus vellent, prohiberentur. Responsum hoc, inquit Liuius^a, sicut dubios Samnites, quidnam facturum populum Romanū censerent, dimisit: ita Campanos metu abalienauit: Latinos, veluti nihil iam concedentibus Romanis, ferociore fecit. itaque per speciem aduersus Samnites belli

^a lib. 8.

belli parandi, crebra concilia indicētes,
 omnibus cōsultationibus inter se prin-
 cipes Romanum coquebant bellum: ad
 quod Annius prætor hac oratione eos
 » accendit: Si quando, inquit, vnquā con-
 » sociandi imperij, vsurpandæ libertatis
 » tempus optastis: en hoc tempus adest, &
 » virtute vestra, & Deūm benignitate vo-
 » bis datum. tentastis patientiam: negādo
 » militem, quis dubitat exarsisse eos, cū
 » plus ducentorum annorum morem sol-
 » ueremus? pertulerunt tamen hunc do-
 » lorem: bellum nostro nomine cū Pe-
 » lignis gessimus, qui ne nostrorum quidē
 » finium per nos tuendorum ius antea da-
 » bant, nihil intercesserunt. Sidicinos in
 » fidem acceptos, Campanos ab se ad nos
 » descisse, exercitus nos parare aduersus
 » Samnites, foederatos suos audiuerūt, nec
 » mouerunt se ab vrbe. vnde hæc illis tāta
 » modestia, nisi a conscientia virium suarū
 » & nostrarum? Atque ita Romanis tum
 anceps cum Latinis bellum fuit, quod
 nimia patiētia Romanorum, qua se bel-
 lum euitaturos sperabāt, infestissimum
 fuit: cū alioqui, si primis conatibus
 Latinorum obstitissent; paruo negotio
 eos in officio continere potuissent. non

DE IVRE ET OFF. BELL.

itaque Romani modestia sua euitauerūt
bellum, sed distulerunt magno Latino-
rum incommodo, in tempus, quo hostes
omnibus rebus paratiores ad bellum ef-
sent. Præcipienda igitur sunt cogitatio-
ne futura, & aliquando ante constituen-
dum, quid accidere possit in vtramque
partem, & quid agendum sit, atque ante-
quam eueniat*, obuiam eundum, neque
expectandum donec obruaris, & malum
in dies crescat, & incurabile fiat, quod in
morbis etiam præcipiunt medici. Itaque
Regulus quidam in Gallia, Commano
Segoregiorum regi dixit, & affirmavit
Massiliam (quam Senanus, cui Comma-
nus successerat, Græcis cōdendam con-
cesserat) aliquando exitio finitimis po-
pulis futuram, opprimendam ergo in
ipso ortu, ne mox validior ipsum obrue-
ret, suasit: subnectens hanc fabulam: Ca-
nem aliquando* partu grauidam, locum
a pastore precario petiisse, in quo pare-
ret: quo obtento, iterato petiisse, ut sibi
educare eodem loco catulos liceret: ad
postremum adultis catulis, fultam do-
mestico præsidio, proprietatem loci sibi
vendicasse. non aliter Massilienses, in-
quiens, qui nunc inquilini videantur,
quan-

quandoque dominos regionū futuros^a. ^{a Iustin. l. 43}

Si itaque bellum timetur, præstat imparatos hostes inuadere, quàm belli in præsentiarum euitandi causa, lōgè infestius bellum in futurum excipere. neq; enim

7 malis conatibus* hostium vnquam belli metu concedendum est. nam hac ratione non tamen euitatur bellū, quàm cum maximo incommodo differtur. & sæpe etiā te bellum ostendēdo, potius pacem habiturum confidas, quàm hostium arrogantia, armis positis, concedendo. quo non tam sedatur ferocia hostium, quàm irritatur & alitur. Quò spectat quod Cicero ait^b, suadens senatui, ne pacem facerent cum Antonio: Cauete per deos immortales, P. C. ne spe præsentis pacis, perpetuam pacem amittatis. Prudenter itaque Romani, Philippo, atque Antiocho occultè bellum molientibus, primū vtrò bellum intulerunt, & in Græciam bellum transferre, quàm in Italia excipere maluerunt. eoq; spectat, quod Vegetius ait: Qui pacē desiderat, præparet bellum: & quod Manlius Capitolinus dicebat: Ostendite modo bellum, pacem habebitis: videāt vos paratos ad vim, ius ipsi remittent. Salutaris enim seueritas,

^{b Philipp. 7.}

DE IVRE ET OFF. BELL.

vt inquit Cicero, vincit inanē speciem clemētiæ. Quod si clementes esse voluerimus, nunquam deerunt bella ciuilia. & ^a *epist. lib. 10* vt idem alio loco ait ^a: Hostibus non aliter pax dari debet (de bello ciuili agens) quàm si armis positæ eam petāt: sin autē pugnantes eam postulent, victoria pax, non pactione parienda est. Quò spectat quod Mimus ait: Ignoscere humanum, vbi pudet, cui ignoscitur: alioqui verò veterem ferendo iniuriam inuitas nouā. & huc etiam referri posse videtur apolo-
gus ille a Demosthene prolatus. nam cum Alexander Macedo, sub prætextu quodam libertatis, magnam Græcię partem inuasisset, & Athenas obsideret, excusaretque se nō ea facere, vt libertatem eis eriperet, urbemue in seruitutem redigeret: sed quòd decem eorum ciues infensos haberet, qui eum continuò maledictis incesserēt: proinde si pauci illi dederētur, fore vt ab obsidione decederet, populumque a bello & fame liberaret: poscebat verò in primis Demosthenem, & nouem itidem alios ciues præstantissimos: cumq; anceps esset senatus, multique acclamarent multitudini potius, quàm paucis esse consulendum: formidarent.

daréntque pauci illi, qui ad supplicium
 poscebantur, vixque fari auderent, quòd
 eorum interitu reliqui omnes pacem ac
 libertatem sperarent: ventum fuisset in
 sententiã vt dederentur, nisi Demosthe-
 nes huiusmodi fabella regis dolũ & in-
 8 „ fidas aperuisset. Lupus aliquando *, in-
 „ quit, pastoribus, quorum diligentiam
 „ decipere cupiebat, persuasit, vt secum in
 „ amicitiam conuenirent, ea conditione,
 „ vt canes qui sibi infensi erant, & causas
 „ inimicitiarum præbebant, obsides tra-
 „ derentur. audiunt pastores, canesque ob
 „ fidem seruandæ pacis traduntur, qui o-
 „ uium diligentissimi custodes erant. tunc
 „ Lupus adempta formidine, omne pecus
 „ pro facietate & libidine lacerat, ac deuo-
 „ rat, & pastores ipsos laniat. Sic etiam in-
 præsentiarum, inquit, viri Athenienses
 Alexander facit: qui omnes illos, qui in
 eius conatus concionantur, quique eius
 insidias pandunt, deposcit, quòd facilius
 urbem custodibus spoliata inuadere ac
 diripere possit.^a

^a Plutar. in
 vita Demost.

An præter bellum domi excipere, an verò in
 hostilem agrum inferre.

1 *Scipionis sententia.*

2 *Q. Fabij Max. sententia.*

S 5

3 *Athe-*

DE IVRE ET OFF. BELL.

- 3 *Atheniensibus feliciora bella fuere domi
quàm foris.*
- 4 *Fabula de Antreo.*
- 5 *Multum animi addit patria aspectus.*
- 6 *Agathocles cùm domi obsidionem ferre
non posset, tamẽ Africa bellum intulit.*
- 7 *Consilium Annibalis.*
- 8 *Sententia Agidis.*
- 9 *Consilium Hieronis Syracusarum regis.*
- 10 *Aliter foris, aliter domi bella tractari.*
- 11 *Melior miles extra patriam.*
- 12 *Fabij exemplum utile.*

CAP. OCTAVVM.

FVit hæc quæstio variè admodum agitata a summis ducibus, multis in vtramque partem adductis argumentis & exemplis : vt vtra sententia sequenda sit, non facilè dixeris : fuitque in senatu Romanorum olim magna hac de re cōtentio, inter Q. Fabium Max. & P. Scipionem, qui Africam prouinciam sibi decerni petebat : non aliter asserens finem belli cum Annibale fore*, quàm si exercitus in Africam deportaretur, & eo bellum ex Italia auerteretur : referens quale esset, vltro metum inferre hosti, & ab se remoto periculo, alium in discrimen adducere:

ducere : idq; exemplo ipsius Annibalis :
& multum interesse, alienos populari fi-
nes; an proprios vri excindiq; videas.
plus enim animi esse inferēti periculum,
quàm propulsanti : tum etiam ad digni-
tatem populi Romani, famamq; apud
reges gentesq; externas pertinere, non
ad defendendam modò Italiam, sed ad
inferenda etiam Africæ arma videri Ro-
manis animum esse: castraq; Romana
potius esse, si Carthaginis portis immi-
nerent, quàm Romani iterum vallum
hostium ex mœnibus suis viderent : A-
frica esset reliqui belli sedes, illic terror
fugaq;e, populatio agrorum, defectio
sociorum, cetera belli clades. Contra ea
2 Fabius * Annibalem recto itinere Italia
prius expellendum, quàm per circuitus
in Africam trahendum censebat : idq;e
natura prius esse, tua cùm defenderis, a-
liena ire oppugnatum, & pacem prius
in Italia optandam, quàm bellum in A-
frica : & vt ipsis prius decederet timor,
quàm aliis inferretur : vbi nō portus vl-
lus classi Romanæ apertus, non ciuitas
socio, non rex amicus, non consistendi
vsquam locus, non procedendi: quacun-
que circumspexeris, hostilia omnia atq;
infesta:

DE IVRE ET OFF. BELL.

infesta: aliter quoque Carthaginienſes
 mœnia patriæ, templa Deûm, aras & fo-
 cos deſenſuros, quàm Hiſpaniam deſen-
 derant: vbi Annibal eſſet, ibi caput atque
 arcem illius belli eſſe: quem in Africam
 tractum propinqua Carthago, & tota
 ſocia Africa potentioſorem armis viriſque
 a *Liv. li. 28.* faceret^a. Et pro Fabio quoque facit exē-
 plum Athenienſium*, qui quoad domi 3
 bella geſſerunt, victores ſemper exſtite-
 runt: ſed magna claſſe in Siciliam tranſ-
 miſſa, vna nauali pugna florentem rem-
 pub. ſuam in perpetuum afflixerunt. fa-
 cit quoque quod de Antæo* Lybiæ re- 4
 ge fertur: qui ab Hercule Ægyptio, dum
 in ſedibus ſuis bellum geſſit, ſuperari nō
 potuit: fraude verò Herculis, extra fines
 ſuos tractus, cæſus fuit, & vitam cum
 regno amiſit. quod fecit locum fabulæ,
 quæ fingit Antæum Neptuni e Terra fi-
 lium fuiſſe, robore & fortitudine ne-
 mini cedentem: cuius membra quotiēs
 labore deſecta eſſent, tactu Terræ matris
 ſuæ recreabantur: quem Hercules cum
 eo pugnans, medium complexus, quòd
 aliter ſuperari non poſſet, e terra ſubla-
 tum, aſtrictum pectori expirare coë-
 git^b. Thomyris quoque Scytarum re-
 gina,

^a *Luca, de
 bel. civil. lib. 4*

^b *Luca, de
 bel. civil. lib. 4*

gina, nequaquam Cyri aduentu territa, maluit aduentum eius operiri, quàm obuiam ire, feliciorem sibi pugnam intra regni sui terminos futuram rata, vbi Cyrum in angustias pertractum ex infidiis cum ducentis millibus Persarum trucidauit ^a. Item Lacedæmoniis ^a *lustin. l. 1.* lia bella aduersus finitimos gerentibus, cùm Thebani Epaminonda duce, occupandæ vrbis eorum spem cepissent, tacitiq; Lacedæmona proficiscerentur: non amplius centum iam effœtæ ætatis viri, qui domi manserant, aduersus quindecim millia militum pugnx sese obtulerunt. tantum animorum viriumque patriæ & penatum conspectus subministrat*, tantoque præsentia, quàm recollectione sui maiores spiritus largitur, inquit Iust. ^b nā cùm viderent, intra que, & ^b *lib. 6.* pro quibus starêt, aut vincendū sibi, aut moriendum censuerunt. Et huc spectare videtur consiliū T. Quintij Flaminij cōs. quo Achæos bellum inferre Zacyntho molientes, monuit, ne instar testudinis (que vbi collecta in suū tegmē est, tuta ad omnes ictus est; vbi exierit aliquas partes, quodcūq; nudauit, obnoxiū atq; infirmū habet) prolato extra Peloponesū capite, peri-

DE IVRE ET OFF. BELL.

^a *Liv. lib. 36.* periculo sese exponerēt^a. Pro Scipione
^{Pintar. in A-} verò facit ipse euentus belli, quo Anni-
^{poph.} balem (qui tredecim annis in Italia im-
 punè bellum gesserat) tractum in Africā
 superavit, & præclara victoria potitus
 est. Similiter Agathocles tyrānus*, cū 6
 Pœni Syracusas obsidione cinxissent, &
 sese nec viribus parem, nec ad obsidionē
 ferēdam instructum videret: mira pror-
 sus audacia (vt qui sua tueri non poterat,
 impugnaret aliena) bellum in Africam
 transtulit, & castra quinto lapide a Car-
 thagine posuit: & Hannone Pœnorum
 duce superato, vastata Africa, plurimas
 & nobilissimas vrbes, amicitiarum iura
 non fide, sed successu ponderātes, a Pœ-
^b *Iust. lib. 22* nis deficientes, ad se pellexit^b. Facit quō-
 que pro Scipione cōsiliū Annibalis*, 7
 quo cum ipse primū in Italia per trē-
 decim annos cum maximā gloria bellū
 gessit: tum etiam Antiocho cōsilia vo-
 lutanti de Romano bello, auctor fuit, vt
 in Italia bellum gereret: Italiam & mili-
 tes, & commeatum præbituram externo
 hosti: in Italia Romanos, suis opibus,
 suis viribus, suis armis vinci posse: si ni-
 hil ibi moueatur, licerētq; populo Rom.
 viribus & copiis Italiæ, extra Italiā bel-
 lum ge-

lum gerere, neque regem, neque gētem
 vllam parē Romanis fore^a. & hæc quo- ^a *Liub. 34*
 que fuit sentētia Agidis Lacedæmonio-
 8 rum regis *, qui dicebat Ætolis intra fi-
 nes suos bellum inferendum, nec per-
 mittendum, vt Peloponnesi claustra in-
 trarent^b. Idem consilium post cēdem C. ^b *Plut. in vñ-
ta Agidii.*
 Flaminij, exercitusque Romani ad Tra-
 symenum, populo Romano dedit Hie-
 9 ro Syracusarū rex*, amicus populi Rom.
 vt scilicet prætor, cui Sicilia prouincia
 euenisset, classem in Africam traiceret,
 vt hostes in terra sua bellum haberent,
 minusque laxamēti daretur iis, ad auxi-
 lia Annibali submittenda^c. Hoc quoq; ^c *Liub. 22*
 consilio senatus populusque Rom. Ma-
 cedonicum bellum indixit, persuadente
 Seruio Sulpitio cons. cui Macedonia
 prouincia euenerat: qui populo, vt ro-
 gationem de bello Macedonico indicē-
 do iuberent, his rationibus suasit: non
 hoc agi, vtrum bellum, an pacem habe-
 rent Romani (neque id liberum iis per-
 missurum Philippum, qui terra marique
 ingens bellum moliretur) sed vtrum in
 Macedoniam legiones transportarēt, an
 hostes in Italia acciperent. Hoc quātum
 interesset, Punico proximo bello exper-
 tos esse.

DE IVRE ET OFF. BELL.

tos esse. quis enim dubitaret, quin si Saguntinis obsessis fidem Romanorum implorantibus impigrè tulissent opem, sicut patres ipsorum Mamertinis tulerant, totum in Hispaniam auersuri bellum fuissent: quod cunctando cum magna clade Romanorum in Italia acceperunt. Nec illud quidem dubium esse, quin Philippum pactum iam per legatos, literasque cum Annibale, in Italiā trajcere, missum cum classe Leuino, qui ultra ei bellum inferret in Macedonia, continuissent. multo magis florentem Italiam, multo magis integras res, saluis tot ducibus, saluis tot exercitibus, quos Punicum postea bellū absumpsit, aggressum Pyrrhum, tamen cōcussisse, & victorem prope ad ipsam urbem Romam venisse: nec Tarentinos modò, orāque illam Italiæ, quam maiorem Græciam vocant, sed etiam Lucanos, & Brutios, & Samnites ab ipsis defecisse: quæ quoque, si Philippus in Italiam transmissurus esset, quietura, aut mansura in fide non esse: quemadmodum nec bello Punico manserūt. si piguisset Romanos in Africam trajcere, etiamnum tunc in Italia Annibalē futurum fuisse, & Carthaginiēses hostes habi-

habitueros. potius igitur esse, vt Macedonia , quàm Italia bellum haberet , hostium vrbes agrosque ferro & igni vastari : expertos iam esse , foris ipsis , quàm domi feliciora potentioraq; arma esse^a.
Ex quibus certè constat, id quod Agathocles quoque dicebat: Aliter foris^{*}; aliter domi bella tractari : domi ea sola auxilia esse , quæ patriæ vires subministrant : foris hostem etiam suis viribus vinci . His adde , quòd melior procul
10 a domo futurus sit miles^{*}, vbi nullum est refugium , & necessitas pugnandi imminet. qua ratione Annibal in Hispania bellum gerens , Africam Hispanorum præsidio firmavit : & pro eo supplementum ipse ex Africa petiit^b. Sed
11 & tanto audacius , fortiusque pugnaturus est miles in hostili agro , quanto maior spes , maiorque animus inferentis est bellum , quàm arcentis . huc accedit , quòd hostes deuicti , extra fines suos , facile restaurare bellum possint , & fines suos tueri : vbi si domi suæ hostes superaueris , nullo spacio recreandi dato , facile eos opprimere possis , & bello finem imponere . quod Annibali victori ad Cannas non difficile fuisset ,
T si victo-

^a *Lin. lib. 31.*^b *Lin. lib. 10.*

DE IVRE ET OFF. BELL.

si victoria & beneficio fortunæ vsus fuisse: & satis constat moram tantum suam
a *Lin. lib. 22* saluti vrbi atq; imperio Romano fuisse.
Et his quidem argumentis, & exemplis in medium prolatis, vnicuique liberum hac de re constituendi relinquimus arbitrium. illud tamen etiam atque etiam pensitandum est, si de bello inferendo, vel excipiendo consultetur, an facilis sit accessus in fines hostium, an arcibus muniti, an plani campi, an loca montuosa, vbi insidiæ timeri possent, an cum hoste armato & bellicoso; an verò inermi & imbelli, & cuius vis omnis in pecunia consistat, res sit: qui suis viribus domi sue facile superari poterit, exemplo Cai thaginiensium: secus si cum hoste armato, & bellicoso, cui domi omnia ad bellum parata sunt, quales fuere Romani, res sit. Ceterum si cum hoste bellicoso & vincere solito domi tuæ bellandum erit, non inutile videbitur Fabij exemplum sequi*, 12 qui Annibalē iam aliquot victoriis ferocem, cum facile certamine vinci non posse videret, sedendo fregit, & vincere Annibalem prohibuit, ut ab aliis vinei posset: satis cito incipi victoriam ratus, vbi prouisum foret ne vinceret: quara-
tione

tionem imperium Romanum multis cladi-
bus afflictum restituit. Suntque præ-
clara in hanc sententiam eiusdem Fabij
verba, quibus L. Æmilius Paulus con-
tra Annibalem euntem ita affatus est:

„ Vna ratio belli gerendi aduersus Anni-
„ balem est, qua ego gessi, neceuentus mo-
„ dò hoc docet: stultorū iste magister est:
„ sed eadem ratio quæ fuit, futuraque, do-
„ nec res eadē manebunt, immutabilis est.
„ in Italia bellum gerimus, in sede ac solo
„ nostro, omnia circa ciuium ac sociorum
„ sunt: armis, viris, equis, cōmeatibus iu-
„ uant iuuabuntque. id iam fidei documē-
„ tum, in aduersis rebus nostris dederunt.
„ Meliores, prudentiores, constantiores,
„ nos tempus diesque facit. Annibal con-
„ trà, in aliena, in hostili terra, inter omnia
„ inimica infestaque, procul a domo, pro-
„ cul a patria, neque illi terra, neque mari
„ est pax: nullæ eum vrbes excipiunt, nulla
„ mœnia, nihil vsquam sui videt. in diem
„ rapto viuit, partem vix tertiam exerci-
„ tus eius habet, quem Iberum amnē tra-
„ iecit: plures fames quàm ferrum absum-
„ psit: nec his paucis iam victū suppeditat.
„ Dubitas ergo quin eum sedendo supera-
„ turi sumus, qui senescat in dies? non cō-

DE IVRE ET OFF. BELL.

meatus, non supplementum, non pecuniam habeat ^a? Et certè eò Annibalem tunc redactum fuisse constat, vt nullo negotio superari potuisset, nisi temeritas Terētij Varronis occasionem rei bene gerendæ hosti præbuiſſet. Simili ratione Cn. Sulpitius dictator, aduersus Gallos in Italia bellum trahebat, nolens se committere fortunæ aduersus hostem, quem tempus deterio-rem in dies & locus faceret: sine præparato commeatu, sine firmo munimento morantem: ad hoc iis animis corporibusque, quorum omnis in impetu vis esset, parua eadem ^b Lin. lib. 7. languescere mora ^b.

An præstet initio prælii magno clamore, & concitato cursu in hostes pergere; an verò loco manere, & hostium impetum excipere.

- 1 *Leuiſſima quæque in bello nonnunquam magni momenti sunt.*
- 2 *Samnites & Galli primo impetu feroces.*
- 3 *Fabius sustinuit impetum hostium & vicit.*
- 4 *Decius impetum faciendo in hostem victus fuit.*
- 5 *Faby exemplum secutus T. Veturius.*
- 6 *A. Cornelius Cossus dictator hostium impetum excipiendo vicit.*

7. *Caesar*

- 7 *Cæsar reprehendit consilium Pompeij, qui prædixerat suis, ut impetum Cæsaris exciperent.*
- 8 *Mos Gallorum & Germanorum initio prælij.*
- 9 *Syri ex clamore indicium sumebant de futura victoria vel clade.*
- 10 *Cyri consilium.*

CAP. NONVM.

- 1 **I**N bello nihil tam leue est*, quod non magnæ interdum rei momentū faciat. cuius nobis fidem faciunt Q. Fabius, & P. Decius consl. bello contra Samnites & Hetruscos. instructa enim acie, ita ut Fabius aduersus Samnites in dextro cornu, & Decius aduersus Gallos in sinistro cornu cōsisteret, haud similis pugna, inquit Liuius^a, in dextro læuoque cornu ^{a lib. 10.} fuit. Romani apud Fabium arcebāt magis, quàm inferebant pugnam, extrahebantq; in quàm maximè serum diei certamen: quia ita persuasum erat duci, &
- 2 **S**ānites & Gallos* primo impetu feroces esse, quo sustineri satis sit: longiore certamine sensim residere Samnitium animos: Gallorum quidē etiam corpora intolerātissima laboris atq; æstus fluere,

DE IVRE ET OFF. BELL.

primaque eorum prælia plus quàm virorum ; postrema minus quàm feminarum esse. in id tempus igitur , quo vinci solebat hostis , quàm integerrimas vires militi seruabat Fabius *. Ferocior Decius, & ætate & vigore animi, quantumcunq; virium habuit, certamine primo effudit *, impetum faciendo in hostem: 4 quod illi nō bene cessit: nam sui milites, primo cōflictu in fugam acti sunt, & dissipati : quos cū nulla vi sustinere posset, vt morte sua eam, quam per victoriā consequi non poterat gloriam, sibi pararet, exemplo P. Decij patris, se legionesque hostium pro exercitu populi Romæ, quiritum deuouit : & quā cōfertissima cernebat Gallorum aciem, concitauit equum , interensque se ipse infestis telis interfectus est: & Romani amisso duce, quæ res terrori alias esse solet , sistere fugam, ac nouam de integro instaurare pugnam coeperunt : quibus cū superuenissent subsidia ex nouissima acie iussu Fabij ad præsidium collegæ missi, victoria potiti sunt . Et Fabij exemplum secutus T. Vetulus cōf. * in Volscos missus, cum ad dimicandum hostes acie exciuisset, & multitudine aliquantulum Volsci superarent:

rarent: nec promouit aciem, nec clamorem reddi passus est, sed defixis pilis stare suos iussit: ubi ad manū venisset hostis, tum cohortes tota vi gladiis rem gererent: in quo genere pugnae Mars est atrocissimus. Volsci cursu & clamore fessi, cum se velut stupentibus metu intulissent Romanis, postquam impressionē sensere ex aduerso factam, & ante oculos micare gladios, haud secus quā si in insidias incidissent, turbati verterūt terga, & ne ad fugam quidem satis virium fuit: quia cursu in praelium ierant. Romani contrā quia principio pugnae quieti steterant, vigentes corporibus, facilē adepti fessos, & castra impetu ceperūt, & castris exutum hostem, Velitras persecuti, vno agmine victores cum victis irrupere ^a. a *Liv. li. 2.*

- 6 Similiter A. Cornelius Cossus dictator*, acie decertaturus cum Volscis, quorum ingens erat exercitus, milites suos ita affatus est: Nostra victoria est milites, si
 „ quid dii vatesque eorum in futurum vident. itaque ut decet certę spei plenos, &
 „ cum imparibus manus conferturos pilis ante pedes positis, gladiis tantum de-
 „ xtras armemus: nec procurfari quidem
 „ ab acie velim, sed obnixos vos stabili

DE IVRE ET OFF. BELL.

gradu impetum hostium excipere : vbi
 illi vana iniecerint missilia, & effusi stan-
 tibus vobis se intulerint, tum micēt gla-
 dij, & veniat in mentem vnicuique deos
 esse, qui Romanum adiuuent, deos qui
 secundis auibus in prælium miserint. &
 sic vt præceperat pugnant, nec dux le-
 giones, nec fortuna fefellit ducē^a. Hoc
 quoque consilio Pompeius, prælio de-
 certaturus cum Cæsare ad Pharsalū, suis
 prædixerat, vt Cæsaris impetum excipe-
 rent, neue se loco mouerent, aciemque
 eius distrahi paterentur : idq; admonitu
 C. Triarij fecisse dicitur, vt primus ex-
 cursus, visque militum infringeretur, a-
 ciesque distenderetur : leuiusque casura
 pila sperabat, in loco retentis militibus,
 quàm si ipsi immixtis telis occurrissent :
 simul fore, vt duplicato cursu, Cæsaris
 milites examinarentur, & lassitudine cō-
 ficerentur : quod Cæsari tamen nullo cō-
 silio factum videbatur* : propterea quod
 est quædam animi incitatio, atque ala-
 critas naturaliter innata omnibus, quæ
 studio pugnx incenditur : hanc non re-
 primere, sed augere imperatores debere,
 neque frustra antiquitus institutum esse,
 vt signa vndique concinerent ; clamo-
 remque

^a *Lin. lib. 6.*

remque vniuersi tollerent : quibus re-
 bus & hostes terreri , & suos incitari exi-
 8 stimauerūt ^a. Sic Galli & Germani*, qui- ^a *Cef. de bel. civil. lib. 3.*
 bus inconsulta ira & furor erat, si quādo
 cum hoste congredi pararent, dissono &
 truci cantu, quem harritum vocabant,
 cum vlulatu & tripudiis scuta quatien-
 tes, prælum inibant, ex quo futuræ pu-
 gnæ fortunam augurabantur. Similiter
 9 Syri* primo congressu, Solem venerati,
 cū classico signo dato pugnam inirent,
 primo occurſu ad ardorem excitandum,
 ardentissimo clamore concurrebant, &
 signa inferebant : qui si consona voce
 editus, neque impar, varius, vel dis-
 sonus foret, haud dubiè satis animo-
 rum ad certamen esse, & futuram victo-
 riam spondebant. nam is erat index vo-
 luntatis & animi cuiusque : si verò ex-
 citatior crebriorque ab hoste sublatus
 esset : quò euentus prælij casurus fo-
 ret, indicium haud dubiè præbebat.
 Quò spectat quod Liuius ^b refert, in- ^b *lib. 4.*
 cautè, inconsulteque a C. Sempro-
 nio consule prælum commissura cum
 „ Volscis : Clamor, inquit, indicium pri-
 „ mum fuit, quò res inclinatura esset,
 „ excitatior crebriorque ab hoste subla-

DE IVRE ET OFF. BELL.

tus: ab Romanis dissonus, impar, segnis, „
 sæpe iteratus incerto clamore prodidit „
 pauorem animorum. Cyri verò consiliū „
 fuit*, vt si hostes tumultuosius irruerēt, 10
 taciti milites impetum exciperent: sin
 autē taciturni, clamore & strepitu acies
 inuaderent^a. Plurimum certè refert, v-
 trum cum tyronibus, & militiae insuetis,
 qui facile inusitato clamore, & impres-
 sione commoueri possint, an verò cum
 veteranis & bello assuetis, qui non facile
 terreri solent, res sit.

^a Alex. ab A-
 lex. genial.
 dicr. l. 4. c. 7.

Non esse consilij, inuicem inensos ciuilibus
 dissensionibus hostes, sola discordia fretum
 inuadere.

- 1 *Seditio rep. alioqui aeternam, mortalem facit.*
- 2 *Fouenda seditiones hostium.*
- 3 *Hostes dissidentes non sunt inuadendi.*

CAP. DECIMVM.

ÆTernam esse magnam repub.* nisi 1
 ciues inter semetipsos seditionibus
 sæuiant: id vnum venenum, eam labem
 ciuitatibus opulētis repertam, vt magna
 imperia mortalia essent, non temerè ab
 antiquis creditum est, cuius rei exemplo
 esse

esse potest Romana resp. quæ tam diu imperium totius orbis tenuit, donec ciuilibus, & intestinis bellis, suis viribus consumpta, & ad nihilum redacta est. Vnde solent prudentes duces fouere seditiones hostium*, si quando possent: vt hac ratione incruenta victoria, hostium viribus potiri possent. Quo cōsilio Marcius Coriolanus, victor ad urbē pergens, cū agrum Romanum popularetur, a Patriciorum agris abstinere iussit, quō illos suspectos plebeiis redderet, & discordiam ciuium iam ante natam incitaret^a. Et Annibal cū videret Q. Fabiū solerti cunctatione illi victoriam præripere, qui bellum ratione, non fortuna gereret: quo nomine contemptuierat Romanis, & timidus dictus, ad augendā Fabij inuidiam ab agro ipsius omnē vim hostilem abstinere iussit, omnibus circa solo æquatis, vt occulti alicuius pacti ea merces videri posset^b. Quam inuidiam vt euitaret Fabius, fertur agros illos vendidisse, & precium in redemptionem captiuorum conuertisse: Periclem imitatus, cuius agros in populatione ceterorum Spartani intactos reliquerāt, sperantes acquirere se illi posse, aut periculū ex in-

a Liv. lib. 1.
Dion. Hal.
lib. 8.

b Liv. lib. 22.

DE IVRE ET OFF. BELL.

ex inuidia, aut ex suspitione proditiōis infamiā: quod ante perspiciebat Pericles, & futurū populo prædixerat, ad inuidiæ impetum declinandū; agros ipsos dono reipub. dederat, atque ita vnde periculū quæsitum fuerat, ibi maximam gloriam inuenit^a. Porro non erit consultum seditiosos hostes *, sola discordiæ fiducia³ inuadere. Nā externus timor, vt inquit Liuius, optimum concordiæ vinculum. Itaque cū Prænestini, ex discordia Romanorum, occasionem sibi dari rati, raptim agmine facto peruastatis protinus agris, ad portā Collinam signa inferrēt: ingensque in vrbe, trepidatio esset: conclamatum ad arma, concursusq; in muros atque portas est: tandemque ab seditione ad bellum versi, dictatorem T. Quintium Cincinnatum creauere. quod vbi auditum est (tantus eius magistratus terror erat) simul hostes a mœnibus recessere, & iuniores Romani ad edictum sine detrectatione conuenere^b, ciuilia enim certamina terror externus cohibet. Sicque cū Cæsar Britannis bellū inferret, summam imperij belli que administrandi Britanni communi consilio permiserūt Cassinellauno, cui cum reliquis ciuitatibus

a *Liuius*. l. 3.

b *Liuius*. lib. 6.

bus continentia bella intercesserant: sed aduētu Cæsaris permoti, eum toti bello imperioq; præfecerunt^a. Similiter Veientino bello, Cn. Manlio, & M. Fabio confli-^a *Cæs. de bel. gal. lib. 5.* cū ciuilibus dissensionibus exasperatis militum animis, consules castris se tenerent, nec prælio rem committere auderent: quòd arma militi non crederēt: & his freti hostes, omnibus modis lacefferent ad pugnam Romanos, probraingerentes, & Romanis insultantes: Romanus non vltra contumeliam pati potuit; cumque externa & domestica odia certarent in animis, tandem superabant externa: adeo superbè insolenterque hostis illudebat. itaque acie instructa, irritatis in hostem, & sibi inuicem reconciliatis militum animis, non alie ante bello, inquit Liuius^b, infestior Romanus prælium iniit. cū si se continuissent hostes, propriis ipsorum viribus, & suo milite facilè Romanos superare potuissent: vt exemplo sunt Æqui & Volsci: inter quos agrum Romanum ingressos ex certamine Volsci, Æquine imperatorem coniuncto exercitui darent, seditio deinde atrox, prælium ortum, & inuicem hostes pernicioso

DE IVRE ET OFF. BELL.

a *Lim. lib. 2.*
Dion. Hal.
lib. 8.
 nicioſo & pertinaci certamine ſe con-
 fecerunt, & Romanis victoriam tradi-
 derunt^a. Prudenter itaque Scorio Da-
 corum dux, cū ſciret ciuilibus armis
 diſtineri populum Ro. non tamen occa-
 ſione inde arrepta laceſſendum arbitra-
 batur, proſpiciens externo bello inteſti-
 num plerumque reſtingui: & ſuorum a-
 nimos, qui ſtudio pugnæ ardebāt, lepidè
 repreſſit, reprehenditque: canes ſiquidē
 duos iſſis inſpectantibus commiſit: iſſi-
 que mox acriter pugnātibus, lupum in-
 geſſit: quem canes, omiſſa protinuſ inter
 le ira, communem hoſtem alacriter in-
 uadentes confecere.^b

b *Cael. Rhod.*
dog. lect. an-
tiq. l. 9. c. 50.

Necēſitatem pugnandi magno ſtudio impo-
 nendam militibus eſſe, & hoſtibus remit-
 tendam.

- 1 *Vis neceſſitatis.*
- 2 *Milites neceſſitate ad certamē cōpellendi.*
- 3 *Fugæ ſpecics omnibus modis adimēda mi-
litibus.*
- 4 *Neceſſitas pugnandi hoſtibus remittēda.*
- 5 *Hoſtibus aperienda via, qua fugiant.*

CAP. VNDECIMVM.

Quanta ſit vis neceſſitatis*, a Philo- 1
 ſophis abundè ſatis diſceptatum eſt,
 qui

qui ex necessitate omnia fieri contendunt. Itaque Thales interrogatus quid validissimum esset, respondit necessitas: eam enim solâ superari non posse. Cuius vi ac virtute cognita, & quantum cum in reliquis omnibus actionibus, tû præcipuè in bello posset, quâ tum animi adderet, considerantes summi duces, solent hoc studiosè agere, vt milites suos necessitate astringerēt ad certamen*. nam, vt inquit Q. Curtius, necessitas ante rationem est, maximè in bello. Atq; ita Q. Fabius dictator, cum per aliquot dies, post ancipitem pugnam cum Samnitibus, cõtinuisset suos intra vallum, obsessi magis quàm obsidentis modò, signum repente pugnae proposuit: & efficacius ratus ad accendendos virorum fortium animos, nullam alibi, quàm in semetipso cuiquam relictam spem, de C. Fabio magistro equitum, nouo què exercitu, qui Roma aduenerat, militem celauit, & tanquam nulla nisi in eruptione spes esset, locorum angustias, & commeatus inopiam, militibus exposuit: & nisi quam victoria patefacerent, viam nullam habere: castra quoque, ne infecta victoria, sicut pristino die, in ea se reciperent, incendi

DE IVRE ET OFF. BELL.

cendi iussit: armis munimenta, non munimentis arma tuta esse debere inquiēs. itaque oratione dictatoris, quæ necessitatis index erat, accensi milites, ibant in hostem: & respectus ipse ardentium castrorum haud paruum erat irritamentum ad victoriam ^a. Sic quoque M. Portius Cato in Hispania bellum gerēs, circumducto exercitu, procul a navibus suis castrisque, ubi spem nisi in virtute haberēt, inter medios hostes prælium commisit, hac exhortatione usus ad suos: Nusquā „ nisi in virtute spes est milites; & ego se- „ dulò ne esset feci: inter castra nostra & „ nos, medij hostes, & a tergo hostiū agger „ est. quod pulcherrimum, idem tutissi- „
^b *Liv. lib. 34* mum, in virtute spem positam habere ^b. „ Et Annibal superatis Alpibus, cum P. Scipione dimicaturus, necessitatem pugnandi suis exposuit, inquiens: Dextra „ lævaque duo maria claudunt: nullam ne „ ad effugium quidem navem habemus: „ circa Padus amnis, maior ac violentior „ Rhodano: a tergo alpes vrgent, vix inte- „ gris vobis ac vigentibus transitæ. hic vo- „ bis vincendum, aut moriendum milites „ est, ubi primùm hosti occurristis: & eadē „ fortuna, quæ necessitatem pugnandi im- „
posuit,

„ posuit, præmia vobis ea victoribus pro-
 „ posuit, quibus ampliora homines ne a
 „ diis quidem immortalibus optare solēt.
 „ Duos consules huius anni, vnum in A-
 „ fricam, alterum in Hispaniam Romani
 „ misere: nihil vsquam nobis relictum est,
 „ nisi quod armis vindicauerimus, illis ti-
 „ midis & ignavis licet esse, qui receptum
 „ habent, quos suus ager, quos sua terra,
 „ per tuta, per pacata itinera, fugientes ac-
 „ cipient: vobis necesse est, fortibus viris
 „ esse, & omnibus inter victoriam mor-
 „ tē tue certa desperatione abruptis, aut
 „ vincere, aut si fortuna mutabit, in prælio
 „ potius, quàm in fuga mortem oppetere.
 „ Si hoc bene fixū omnibus, destinatum-
 „ que in animo est, iterum dicam vicistis.
 „ Nullum incitamentum ad vincendum,
 „ inquit Liuius^a, homini a diis immorta-
 „ libus acrius datū est. Item Vectius Mes-
 „ sius Volscorum dux, cū videret suos in
 „ medio circumuentos a Romanis, eos in-
 „ crepans clara voce: Hic perituri, inquit,
 „ vos telis hostium estis, indefensi, inulti?
 „ quid igitur arma habetis? aut quid ultro
 „ bellum intulistis, in otio tumultuosi, in
 „ bello segnes? Quid hic stātibus spei est?
 „ an deum aliquem protecturum vos, ra-
 „ pturum-

a lib. 21.

DE IVRE ET OFF. BELL.

pturumque huic putatis ferro via facie-
da est. hac qua me progressum videtis, a-
gite, qui visuri domos, parentes, coniu-
ges, liberosestis: ite mecum. non murus,
nec vallum, sed armati armatis obstant,
virtute pares, necessitate, quæ ultimum
a *Liv. lib. 4.* ac maximum telum est, superiores estis^a.
Porrò vt necessitatem militibus impo-
nerent summi duces, solēt variis modis,
fugæ spem adimere*. itaque Cæsar pri-
mum suo, deinde omnium e conspectu
remotis equis, vt æquato omnium peri-
culo, spem fugę tolleret, cohortatus suos
b *Cæs. de bel. gal. lib. 1.* prælium commisit cum Heluetiis^b. idq;
apud Germanos frequens fuit. Agathoc-
les tyrannus cùm in Africā traiecisset,
omnes naues consentiente exercitu in-
cendi iussit: vt omnes scirēt auxilio fugæ
adempto, aut vincendum, aut moriendū
e *Livy. l. 22.* esse^c. Astyages Medorum rex cùm Cyro
& Persis prælio decertans, pugnantibus
suis partem exercitus a tergo posuit, &
in tergiuersantes ferro agi, vt in hostes
iussit: ac suis denunciari, ni vincerent, nō
minus fortes etiam post terga inuentu-
ros, quàm a fronte viros: atque ingens
d *Livy. l. 1.* ex necessitate, pugnandi animus militi-
bus accessit^d. Et fuit apud Romanos fre-
quens,

quens, vt fugientes pro hostibus cædi iuberentur : profuitque sæpius salubre consiliū, quod in magna cōsternatione, abscissis rebus, ac desperata salute, a Romanis factitatum legimus : vt dispositis equitū turmis ante munimenta, fugientes temerè ex prælio ad castra, pro hoste haberent ; illosque strictis gladiis inuaderent, vt non minus a tergo, quàm a fronte infestas acies viderēt. Hæc vltima desperatio nonnunquam militū animos ita incendit, vt inclinatas, & turpi fuga profligatas acies plerumque repararit : tantoque ardore pugna fuerit restituta, vt milites ancipiti coacti metu, victoriā ex hostium manibus sæpe eripuerint. Ceterum eadem ratio, quæ necessitatem pugnandi militibus imponendā suadet, 4 eandem hostibus remittendam * esse ostendit. fit enim plerumque, vt desperatio in virtutem conuertatur, secundum illud Maronis,

Vna salus victis nullam sperare salutem.

Itaque bello Veienti, cum hostes ex prælio subtractis subsidiis ad castra Romana oppugnanda iuissent, & Cn. Manlius cōsul euectus in castra, ad omnes portas milite opposito, hostibus viā clausisset:

DE IVRE ET OFF. BELL.

hæc desperatio hostibus rabiem magis
quàm audaciam accendit: ita ut cæso cõ-
sule, vis hostium amplius sustineri non
posset, & ad extrema ventum foret, ni
legati patefecissent vna porta hostibus
viam, qua erumperent ^a. Quare meritò
Scipionis sententia laudata fuit, qui viam
hostibus, qua fugerent, esse muniendam
dicebat*. Quanto enim plus spei, ut in- 5
quit Tacitus, tanto minor ad resistendum
animus erit: nam ignaviam quoque ne-
cessitas acuit, & sæpe desperatio spei cau-
sa est: aut saltem, ut Q. Curtius ait, ma-
gnum ad honestè moriendū incitamen-
tum. Vnde prudenter Themistocles,
Græcis volentibus Xerxis prælio victi
transitum impedire, ipsumque regem
cum exercitu intercludere, timens ne in-
terclusi hostes desperationem in virtutē
verterent, & iter quod aliter nō pateret,
ferro patefacerent, cum vincere ceteros
consilio non posset, per seruum Xerxem
monuit, ut maturata fuga, transitum oc-
cuparet ^b. Prudenter quoque M. Furius
Camillus dictator, cum Veios oppugna-
ret, & cuniculo per Veientanam arcem
actō, per quē electos milites immiserat,
urbem suis militibus impleisset, & omni-
bus

^a Liv. lib. 2.
Dion. Hal.
lib. 9.

^b Justin. l. 2

bus locis pugnaretur, multa iam edita cæde, quo facilius vrbe potiretur, necessitate defendendi hostibus remissa, edicere per præcones iussit, vt ab inermi abstineretur: quo factum est, vt finis sanguinis esset, & dedi inermes inciperent. ^{a Lii. lib. 5.}

Similiter cùm Fregellæ Colonia, nec opinato aduentu Samnitium, nocte occupata esset, & Fregellani pugnam aliquā diu æquam (quod pro aris & focis dimicaretur, & ex tectis adiuuaret imbellis multitudo) sustinuissent: fraus deinde rem inclinauit, inquit Liuius ^{b lib. 9.}, quia vocem præconis audiri passi sunt, incolum abiturum, qui arma posuisset: eaq; spes remisit a certamine animos & passim arma iactari cœpta. Eodem astu C.

Fabius Ambustus, in Auxuris oppugnatione, cùm vrbe capta, magna adhuc resistentiū (quia cedentibus nihil speierat) pugna esset, pronunciari repente iussit, ne quis præter armatos violaretur, reliquam omnem multitudinem voluntariam exuit armis: qua ratione facili victoria potitus est ^{c Lii. lib. 4.}.

Simili modo cùm Sutrium ex sociis populi Rom. eodem die, quo ab Hetruscis oppugnatum erat, Camillus ex improviso recepisset, & pas-

DE IVRE ET OFF. BELL.

sim trucidatis Hetruscis portas claudi iussisset, spe fugæ adempta, restitutum & accensum desperatione hostium præliū
 a lib. 6. fuisse refert Liuius^a, ni præcones per urbem dimissi, poni arma, & parci inermi iussissent, nec præter armatos quēquam violari. tum verò etiam, quibus animi in spe vltima obstinati ad decertādum fuerant, postquam data spes vitæ est, iactare passim arma, inermesque, quod tutius fortuna fecerat, se hosti offerre. Cæsar quoque prælio Pharsalico inclinata iam acie Pompeij, prudentissimo consilio, ne hostes rursus instaurarent ordines, quoque facilius victoria potiri posset, dimissis circumquaque præconibus, edixit suis, ut ciuibus parcerent, & in sola sæuissent auxilia: simulque victores victis occurrentes, iuebant stare securos, quo facto hæc vox, Sta securus, Pompeianis coepit esse pro tessera: itaque Cæsar victoriam obtinuit^b. huc spectare videtur, quod Lycurgus suis præcepit, ut si prælio hostes fudissent ac vicissent, tantisper modò insequerentur fugientes, dum victoriam stabilirent, deinde statim se reciperent: nō modò quia græcanicum non esset, cedentes interficere, sed & utilis hæc

^a Appian. de bel. civil. i. 2.

hæc esset ratio. hostes enim, si scirent cedentibus parci; repugnantes occidi, fugâ pugna vtiliorem sibi arbitratos.^a

^a Plut. in apoph.

In victoria potissimum de pace cogitandum.

- 1 *Melius malam, quàm bonam fortunam ferre possumus.*
- 2 *Nec secundæ, nec aduersæ res immoderate ferenda.*
- 3 *In victoria paci studendum.*
- 4 *In bello nihil miseriùs victoria.*

CAP. DVODECIMVM.

1 **I**Ta profectò natura comparatum est*, vt melius malam, quàm bonam fortunam ferre possimus. etenim, vt inquit Tacitus, secundæ res acrioribus stimulis animum explorant, quàm aduersæ: quia miseriæ tolerantur, felicitate corrumpimur. quod cognoscens Abdolominus e stirpe quidem regia, sed inops admodû, & pauper, à Sidonibus permissu Alexandri rex constitutus, rogatus ab Alexandro, qua patientia inopiam tulisset, respondit: Vtinam eodem regnû pati possem^b. & huius quoque rei exemplo est ipse Alexander Magnus, qui priusquam se fortuna animo eius infudisset, orientē

^b Q. Curtius lib. 4.

DE IVRE ET OFF. BELL.

eam moderatè & prudenter tulit ; ad ultimum verò magnitudinem eius nō tulit^a. Fitenim plerunque , vt rebus prosperis insolescat animus humanus , vt iā nec alios ferre possit , nec se . vbi tamen maximæ cuiq; fortunæ minimè credendum sit : cū quid vesper feret , incertum sit. Vnde vt aduersas res^{*} , sic secūdas immoderatè ferre maximæ leuitatis est . & rectè præcipere videntur , qui monent , vt quanto superiores simus , tanto nos submissius geramus. Sicut enim equos , vt ait Cicero^b , propter crebras contentiones præliorum ferocitate exultantes , dormitoribus tradere solent , vt his facilioribus possint vti : sic homines secundis rebus effrenatos , sibiq; præfidentes , tanquam in gyrū rationis , & doctrinæ duci oportet : vt percipiant rerum humanarū imbecillitatem , varietatemque fortunæ . nam non statuendo tandem felicitati modum , nec cohibendo effluentem se fortunam , quanto quis altius elatus fuerit , eo foedius corruet. Itaq; in victoriā^{*} , 3 quæ alioqui insolens & superba est , potissimum paci studendum : neque expectandum , donec (vt Demades de Atheniē . intempestiuo belligerandi studio deditis

^a Q. Curtius
lib. 4.

^b offic. lib. 1.

deditis dicebat) atrati eādem petere cogamur^a. nusquam enim minus, quā in bello euentus respondet. Quare cū Mago nūcius victoriæ Annibalis ad Cānas, Carthaginem venisset, & senatu ei dato, res fratris in Italia amplissimis verbis extolleret, & quo propior spes belli perficiendi esset, eo magis omni spe iuandum Annibalē esse diceret: his nihil motus Hanno, quē semper belli suscepti aduersus Romanos pænituit, prudenter monuit, vt in secundis rebus fortuna vti vellent, & de pace potius, quā de bello cogitarent: Nam, inquit, si prætermittas
 „ hoc tempus, quo magis dare quā acci-
 „ pere possumus videri pacem, vereor ne
 „ hæc quoque lætitia luxuriet nobis, &
 „ vana euadat^b. cuius sententia tunc temporis spreta, postea sed serò nequicquam a senatu laudata fuit: cum eò adacti essent, vt quas dare potuissent cōditiones pacis, postea sibi dari petentibus, denegatæ fuerint: & eo statu essent, quo de Latinis refert Liuius, vt neque pacem, neque bellum ferre possent, qui status rerum omnium miserrimus est. Idem euenit Antiocho, cui (iam Romanis in Asiam contra ipsum transuectis) de pace
 V 5   compo.

^a Plus, de sen^{nit. tunc.}^b Liu. lib. 23

DE IVRE ET OFF. BELL.

componenda agenti, respondit Scipio,
hoc prius faciendum fuisse, non iam, ubi
a Plut. in a- frenum, sessoremq; rex accepisset^a. Non
popb. App. de est itaque sapientis, pacem certam, quæ
bel. Syr. Liu. in victoris manu sit, fallaci spe incertæ
lib. 37 victoriæ, quæ in fortunæ manu sit, redi-
mere. Quare Hasdrubal Hoedus Car-
thaginiesium legat⁹, cū de pace in senatu
Romę ageret, dicebat, raro simul homi-
nibus bonam fortunam, bonamque mē-
tem dari, & populum Rom. eò inuictum
esse, quòd in secundis rebus saperet, &
consultere meminisset: si in secūdis rebus
bonam quoque mentem donarent dii,
non solum ea quæ euenissent. sed etiam
ea quæ euenire possent, reputaremus. Et
b epist. fam. Cicero^b ad Marcellum scribens: Licet,
lib. 4. epist. 3. inquit, omnia sint misera in bellis, misē-
rius tamen nihil, quam ipsa victoriā^{*}: 4
quæ etiam si ad meliores venit, tamen
eos ipsos ferociores impotentioresque
reddit: ut etiam si natura tales non sint,
necessitate tamen tales esse cogantur. Ita-
que Cēsār memor huius impotentię hu-
mani animi, hoc vnum esse tempus, de
pace agendi cum Pompeio inquit, dum
sibi vterque cōsideret, & pares ambo vi-
deretur: si verò alteri paululum tribuif-
set for-

set fortuna, non esse vsurum conditionibus pacis eum, qui superior videretur, neque fore æqua parte contentum, qui se omnia habiturum confideret.^a

^a *Cæs. de bel. civil. lib. 3.*

Deuictis hostibus, qua potissimum ratione perpetua pace quieti obtineri possint.

- 1 *Non minor virtus parta tueri, quàm acquirere.*
- 2 *Consilium Herennij Pontij de Romanis ad Furcas Caudinas inclusis.*
- 3 *Sententia Camilli de Latinis victis.*
- 4 *Iudicium senatus de Priuernatibus ad deditionem coactis.*
- 5 *M. Catonis sententia in rebellantes.*
- 6 *Romani non permisérunt sociis sine Romano duce bellum gerere.*
- 7 *Mos deducendi colonias.*

CAPVT XIII.

^I **C**VM non minor sit virtus *, quàm querere parta tueri: & victoria rectè uti, quàm vincere, (nã ut rectè Ouidius: *Casus inest illic, hinc erit artis opus:*) ideoq; bella geramus, ut in pace viuamus: deuictis hostibus tota cõsultatio esse debet, qua potissimum ratione in perpetuũ a rebellando eos contineamus. Quid enim profuit Pyrrho, in deuincendis hostibus

DE IVRE ET OFF. BELL.

stibus magnū fuisse, cū acquisita tueri
non potuerit: tanto melius studebat ac-
^{a Iust. l. 25.}quirere imperia, quā retinere a. quam-
obrem collatus fuit ab Antigono indo-
cto lusori, qui cū & multa & feliciter
edat, iis tamen nesciat vti. in quam rem
longè vtilissimum censeo consilium He-
rennij Pontij* C. Pontij patris. nam cū 2
Samnites, duce C. Pontio, Romanos
fraude ad furcas Caudinas inter duos
saltus pertraxissent, & inopes consilij in
tam lætis rebus Herēnium Pontiū con-
sulendum censerent, consultus a nuncio
filij Herennius, cēsuit omnes inde quā
primū inuiolatos dimittendos. quæ
vbi spreta sententia esset, & iterum ite-
rumque eodem remeante nuncio con-
suleretur, censuit ad vnum omnes inter-
ficiendos: indicans priore cōsilio, quòd
optimum duceret, cum potētissimo po-
pulo, per ingens beneficium perpetuam
firmare pacem amicitiamque: altero in
multas ætates, quibus amissis duobus e-
xercitibus, haud facile receptura vires
Romana res esset, bellum differre: tertiū
nullum consilium esse. & cū filius, alij-
que principes percūctando exquirerēt,
quid si media via consilium caperetur, vt
& dimit-

& dimitterentur incolumes, & leges iis
 „ iure belli victis imponerentur : Ista, in-
 „ quit, sentētia ea est, quæ neq; amicos pa-
 „ rat, neque inimicos tolli, seruare modo
 „ quos ignominia irritaueris . ea est Ro-
 „ mana gēs, quæ victa quiescere nescit : vi-
 „ uet sem̃p in pectoribus illorū, quidquid
 „ isthuc præsens necessitas iniunxerit, ne-
 „ que eos ante multiplices poenas expeti-
 „ tas a vobis quiescere sinet. At neutra sen-
 tentia accepta fuit : sed Romanis sub iu-
 gum missis, pax illa Caudina facta fuit :
 qua postea spreta a senatu, quod minus
 ritè facta esset, deditis pacis auctoribus :
 & Samnitibus pro superba pace infestis-
 simum cernētibus renatum bellum, om-
 nia quæ inde venerunt, non in animis
 solū, sed propè in oculis erant : &
 sero nequicquam laudata senis Pontij
 vtraque consilia : inter quæ se inedia
 lapsos victoriæ possessionem pace in-
 certa mutasse, & beneficij & maleficij
 occasione omissa, pugnatueros cum iis,
 quos potuerant in perpetuum vel ini-
 micos tollere, vel amicos facere ^a.   a *Lin. lib. 9.*
 prudentius verò Romani . nam cū
 3 Camillus * victis & perdomitis Lati-
 nis, ad senatum quid de iis fieri pla-
 ceret,

DE IVRE ET OFF. BELL.

ceret, referret, ita locutus fuisse fertur: „
Reliqua consultatio est, quoniam rebel- „
lando sæpius nos sollicitant Latini, quo- „
nam modo perpetua pace quietos ob- „
tineamus. Dij immortales ita vos po- „
tentes huius consilij fecerunt, vt sit La- „
tium, deinde an non sit, in vestra manu „
posuerint. Itaque pacem vobis, quod ad „
Latinos attinet: parare in perpetuū, vel „
sæuiendo vel ignoscendo potestis. Vultis „
crudeliter consulere in deditos victos- „
que? licet delere omne Latium, & vastas „
inde solitudines facere, vnde sociali e- „
gregio exercitu, per multa bella magna- „
que sæpe vsi estis. Vultis exemplo maio- „
rum, augere rem Romanam, victos in ci- „
uitatem accipiendo? materia crescendi „
per summam gloriam suppeditat. Certè „
id firmissimum longè imperium est, quo „
obedientes gaudent. sed maturato opus „
est, quicquid statuere placet. Tot popu- „
los inter spem metumq; suspensos ani- „
mo habetis: & vestram itaque de iis curā „
quàm primū absolui, & illorū animos „
dum exspectatione stupēt, seu beneficio, „
seu pœna præoccupari oportet. hæc ille, „
cuius relationem de summa rerum sena- „
tus laudans, sed quòd aliorum causa alia „
esset,

esset, ita expediri posse consilium dicere, ut pro merito cuiusque statueretur, relatione habita de singulis populis. Quo facto ex decreto senatus, aliis ciuitas data, sacraque sua reddita: aliis ciuitas quam habebant seruata, crimenque rebellionis a publica fraude in paucos auctores versum: aliis muri deiecti, & alio habitari iussi^a. Est quoque in hanc rem memorabile iudicium senatus de Priuernatibus*, quibus ad deditionem coactis, & ex senatus decreto dirutis Priuerni muris, Vitrubioque eorum ducem necato, cum fociis eius noxæ: cum Placius cons. quid de reliqua multitudine fieri placeret, ad senatum referret: vnus ex Priuernaribus legatis, magis conditionis, in qua natus esset, quam præsentis necessitatis memor, interrogatus a quodam ex senatoribus, quam poenâ meritos Priuernates censeret: eam inquit, quam merentur, qui se libertate dignos censent. cuius feroci respõso cum infestos factos videret consul eos, qui Priuernatium causam impugnabant, ut ipse benigna interrogatione mitius respõsum eliceret: Quid si poenâ, inquit, remittimus vobis, qualem nos pacem vobiscum habituros speramus?

a Liv. lib. 9

DE IVRE ET OFF. BELL.

remus? si bonam dederitis, inquit, & fidam, & perpetuam; si malam, haud diurnam. Quibus verbis concitatis nonnullorum animis, pars tamen melior senatus ad meliora responsa trahere, & dicere, viri & liberi vocem auditam: nec credi posse, vllum populum, aut hominē denique, in eā cōditione, cuiuseum pœniteat, diutius quàm necesse sit, mansurum: ibi pacem esse fidam, vbi voluntarij pacati sunt: neque eo loco, vbi seruitutē esse velint, fidem sperandam esse. Itaque ex auctoritate patrum latum ad populū

^a *Liv. lib. 8.* est, vt Priuernatibus ciuitas daretur^a. M. verò Cato* ita maximè rebellantes 5 contineri in officio posse censebat, si effectum esset, ne possent rebellare. itaque arma omnibus cis Iberum Hispanis ademit, vna die muris omnium dirutis: quam rem adeo ægrè passi sunt, vt multi mortem sibimetipsis consciscerent: ferrox gens nullam vitam rati sine armis esse^b. In quo Cato videtur secutus exemplum Cyri, qui Lydis iterum rebellantibus arma & equos ademit, iussitq; cauponias, ludicras artes, & lenocinia exercere. Qua ratione effeminati mollietie, pristinam virtutem perdiderunt, & quos

^a *Liv. lib. 8.*

^b *Liv. lib. 34.*

quosante Cyrum inuictos bellae effecerant, in luxuriam lapsos ocium atque desidiam superauit^a. Annibal autem Sagunto capto, signo dato, omnes puberes ^a *Luftia. l. 1.* interfici iussit. quod imperium crudele, vt inquit Liuius^b, ceterum prope necessarium cognitum in ipso euentu est. cui enim parci potuit ex iis, qui aut inclusi cum coniugibus, ac liberis domos super seipsum concremauerunt, aut armati nullum ante finem pugnae, quam morientes fecerunt? Quò spectare videtur Agesilai dictum, difficile esse misereri simul & sapere^c. Hoc quoque consilio Romanis, ^c *Plat. in A.* vt omnem rebellandi occasionem sociis ^{paph.} 6 adimerent, non placebat^{*}, socios sine Romano duce exercituque propriis viribus consilioque bella gerere^d. Vnde ^d *Dion. Hal. l. 8.* cum Aequi Latinum agrum inuasissent, & oratores Latinorum a senatu peteret, vt aut mitterent subsidium, aut seipsum tuendorum finium causa capere arma finiret: tutius visum est defendi inermes Latinos, quam pati retractare arma^e. Mos ^e *Liv. l. 1.* quoque vetustus erat Romanis, cum quo nec foedere, nec æquis legibus esset amicitia, non prius imperio in eum tanquam pacatum vti, quam omnia diuina huma-

DE IVRE ET OFF. BELL.

naque dedisset, obsides accepti, arma adempta, præsidia urbibus imposita forent^a. Fuit præterea mos Romanis, nunc hos nunc illos Italiæ populos subiugando, parte agri multare*, in eumque co-
7 lonias ducere: aut in iam ante condita oppida novos colonos sui generis ascribere. hæ coloniæ tanquam præsidia,
partis bello provinciis imponebantur^b.
Itaque providè Sylla, licet tyrannicè, armis oppressa republ. eos, quorum opera in eo bello usus fuerat, colonos deduxit in agros & oppida eorum, qui illi restiterant: qui opportunis locis dispositi, in ipsius potestate continerent Italiã, translatis ad eos veterum possessorum prædiis: quo beneficio eos per totam vitam habuit obnoxios, & dominationem suã mirum in modum stabilivit. cùm enim res suas, nisi actis Syllæ ratis, tueri nequirent, propugnatores eius dignitatis fuerunt etiam post illius obitum: neque illi, quorum arces, mœnia, pecunias, immunitates sustulerat, propter inopiam nocere poterant^c. Perseo autem victo, & Macedonibus liberis esse iussis, regis amicos, purpuratosque, duces exercituũ præfectos navium aut præsidiorum, aliosque

^a Lili. lib. 8.

^b Dion. Hal. lib. 3. 4. 5. App. de bell. civil. lib. 1.

^c Appian. de bel. civil. lib. 1.

liosque ministros omnes , regi seruire humiliter, aliisque superbè imperare assuetos, Macedonia excedere Romani, & in Italiam migrare iusserunt : ne fortè quid noui in Macedonia molirentur^a. ^a *Liv. l. 45.*
Huc spectasse videtur Lycurgus in legibus suis, quas Retras vocant, quibus vetuit sæpius cõtra eosdem bellum gerere: ne ij bellandi rationem discerent. Itaque Agefilao continenter cū Thebanis bella gerente, & in pugna quadam vulnerato, Antalcidam ei dixisse ferunt: Pulchram a Thebanis mercedem reportas , quos nescientes pugnare docuisti. nam reuera narratur , nunquam bellicosiores fuisse Thebanos, quàm tum temporis, ob crebras Lacedæmoniorum aduersus eos expeditiones^b. fortuna enim belli, ^b *Plut. in Alcibiades poph.*
vt inquit Q. Curtius, artem victos quoque docet.

DE IVRE ET OFFICIIS

BELICIS, ET DISCIPLINA MILITARI, LIBER TERTIVS.

DE DISCIPLINA MILITARI.

- 1 *Disciplina militaris magni est momenti.*
- 2 *Tyrones & imbelles disciplina militari sunt bellicosi.*
- 3 *Capuana delicia perdiderunt Annibalis exercitum, alioqui inuictum.*
- 4 *Neglecta vel retenta disciplina militaris testimonium.*
- 5 *Mulieres castra sequi turpe.*
- 6 *Cura recidendorum impedimentorum.*
- 7 *Muli Mariani.*
- 8 *Exercitus unde nomen habeat.*
- 9 *Leges militares.*
- 10 *Tria curare debent milites.*
- 11 *Militaris disciplina.*

CAP. PRIMVM.

Vantum momenti* in disciplina militari positū sit, docēt nos historia, & ipsa quotidiana experientia. & certē nulla alia re populum Rom. sibi orbem terrarum subegisse, nisi armorum exercitatione, disciplina castrorum, vsuque

DE IVRE ET OFF. BELL.

^a Vegetius de
iur. milit. l. 1.
Liv. in procæ.
hist.
^b in milite
Marian.

militiæ, satis constat^a, idq; pulchrè ex-
pressit Quintilianus^b cum ait : Si verè „
existimemus, imperium populi Rom. ad „
hanc diem militari disciplina stetit. non „
enim nobis aut multitudo maior, quàm „
Cimbris : aut maiores opes, quàm locu- „
pletissimis regnis : aut mortis contéptus „
facilior, quàm plerisq; barbaris, causam „
vitæ non habentibus. principes nos facit „
seueritas institutorū, ordo militiæ, amor „
quidam laboris, quotidianæ exercitatio- „
nes, assidua belli meditatio. Vnde Valeri^c „
Max^c. præcipuum decus, & stabilimentū „
Romani imperij, disciplinæ militaris te- „
nacissimum vinculū fuisse dicit : in cuius „
sinu serenus, tranquillisque beatæ pacis „
status acquiescit. Et quidem plures exer- „
citus feruorum*, tyronum, & imbelliū, „
sola disciplina & imperio inuictos, & „
bellicosissimos factos fuisse legimus : & „
econtra, plurimos exercitus veteranorū „
militum, inuictos alioqui, sola licentia, „
omnibus vitiis, neglecta disciplina mili- „
tari, corruptos & consumptos fuisse, & „
longè ante periisse, quàm hostem vidis- „
sent. cuius rei fidē facit Tullus Hostilius „
Romanorum rex, qui Romanos qua- „
draginta iam annos in ocio agentes, ad „
bellum

bellum exiuit, & belli expertes, sola disciplina optimos milites reddidit^a. & T. ^a *Liv. lib. 1.*
Sempronius Gracchus, cum ei servorum exercitus datus esset, breui effecit exercitatione & ordine militis, ut nemo eorum generis ac sanguinis sui memor in acie esset, praesidio sociis, hostibus terrori essent^b. Sic quoque Pelopidas & Epaminondas, liberatis Thebis, a servitute Spartanorum, facile eos institutis militaribus ex imbellibus optimos milites effecerunt: ita ut non solum pares essent Spartanis, sed etiam superiores. Scipio vero Aemilianus, optimus imperator, & qui imperatorias artes optimè callebat, ut Numantinae urbis magnos spiritus superiorum ducum culpa nutritos contunderet, collapsam militiae disciplinam, ut primum castra intrauit, eiecit duobus millibus scortorum, & omnibus iis quae voluntatis causa comparata erant, restituisse fertur. qua ratione acrem illam & animosam Numantiam, incendiis exustam, ruinisque prostratam, solo aequavit. ita ut neglectae militaris disciplinae iudicium, ut ait Valerius Max^c. Mancini miserabilis deditio, servatae merces, Scipio-

^b *Liv. lib. 26*^c *lib. 2. c. 7.*

DE IVRE ET OFF. BELL.

nis speciosissimus triumphus exstiterit, quem secutus Metellus, cū exercitum in Africa Iugurthino bello, nimia Sp. Albini indulgentia corruptū accepisset, disciplinam militarem in statum suum redegit: & edicto primū adiumenta ignaviæ sustulisse dicitur: atque præclaras ex hoste victorias adeptus est ^a. Et Scipio Africanus posterior, consul in Africam missus, videns corruptam disciplinam militum sub Pisone assuetorum ocio, rapinis & avaritiæ, & nunquam se devicturum hostes, ni suos in potestate haberet: castigatis graui oratione militibus, omnibusque, qui non militarent, exactis, disciplina militari stabilita, potentem illam Carthaginem Rom. imperij æmulā evertit ^b. Annibalis verò exercitum, aduersus omnia humana mala sæpe ac diu durantem, bonis inexpertum atque insuetum, quem nulla mali vicerat vis, perdidere nimia bona ac voluptates immodicæ Capuanæ*. Somnus enim, & vinum, & epulæ, & scorta, balneaque, & ocium cōsuetudine in dies blandius, ita eneruauerant corpora, animosque, inquit Liuius^c, vt magis deinde præteritæ victoriæ eos, quàm præsentis tutarentur vires;

^a Valerius
Max. lib. 2,
cap. 7.

^b App. de bel.
pun.

vires: maiusque id peccatum ducis apud peritos artium militarium habitū, quàm quod non ex Cannensi acie protinus ad urbem Romā duxisset: illa enim cunctatio distulisse victoriā videri potuit: hic error vires ademisse ad vincendum. Itaque hercle, velut si cum alio exercitu a Capua exisset, nihil usquam pristinæ disciplinæ tenuit. nam & redierunt plerique scortis impliciti: & ubi primū sub pel- libus haberi coepti sunt, viaque & alius militaris labor excepit, tyronum modo, corporibus animisque deficiebant: & deinde per omne æstiuorum tempus, magna pars sine com meatu ab signis dilabebantur, neque aliæ latebræ, quàm Capua desertoribus erat. Itaque M. Marcellus in aciem copiis suis eductis apud Nolas, ut suorum militum animos erigeret, hosti exprobrabat Capuam Annibali Cannas fuisse. ibi virtutē bellicam, ibi militarem disciplinam, ibi præteriti temporis famam, ibi futuri extinctam: atque ita prælio commisso hostes fudit. & quemadmodum Annibalis exercitui Capua, sic militibus Alexandri Babylo- nia plurimum nocuit, & disciplinam mi- litarem admodum corrumpit: usque adeo,

DE IVRE ET OFF. BELL.

a lib. 5.

vt Alexandrum ad discrimina, quæ postea sequebâtur, haud dubiè debiliorem futurum fuisse, si hostem habuisset, scribat Q. Curtius a. Et vt breuiter dicam, nullum maius neglectæ, vel retentæ disciplinæ militaris testimonium * habere 4 possumus, quàm de Romanis : qui cùm ante iusticiæ opinione, ac belli gloria omnes populos superarent : postea labente disciplina, ab omnibus superati sunt. Itaque Cato apud Sallustium: No- „ lite, inquit, existimare, maiores nostros „ armis rempubl. ex parua magnâ fecisse. „ si ita res esset, multo pulcherrimam eam „ haberemus: quippe sociorum atque ci- „ uium, præterea armorum, atque equo- „ rum maior nobis cōpia, quam illis est. „ sed alia fuere, quæ illos magnos fecere, „ quæ nobis nulla sunt: domi industria, „ foris iustum imperium, animus in con- „ sulendo liber, neque delicto, neque libi- „ dini obnoxius. pro his nos habemus lu- „ xuriam, atq; auaritiam: publicè egestatē; „ priuatim opulētiam: laudamus diuitias; „ sequimur inertiam: inter bonos & malos „ discriminē nullum est. omnia virtutis præ- „ mia ambitio possidet. Scitè vero Fabri- „ cius, legat⁹ ad Pyrrhū profectus, cū apud „ eum

cum Cyneam Theſſalum narrātem audiſſet, quendam Athenieſem clarum ſapientia, ſuadere, ne quid aliud homines, quā voluptatis cauſa facerent : pro monſtro eam vocem accepit, continuo-
 que Pyrrho & Samnitibus hoſtibus iſtā ſapientiam deprecatus eſt^a. Prudenter
 quoque Spartana ciuitas, diu ciuiū ſuo-
 rum oculos ab Aſiæ aſpectu retraxit, quia inde omnes manare delicias, certa cor-
 poris & animi venena pernicioſiſſima cognoſcebat, & plus ſimilibus victoriis
 amitti, quā bello quæri^b. Hinc quoq;
 5 mulieres caſtra* ſequi apud maiores ma-
 ximæ turpitudinis fuit, & ſeueriſſimæ a-
 nimaduerſionis. & militi vxorem vel fa-
 miliam apud ſe habere non conceditur,
 niſi cum venia principis^c. Et ne quidem
 in prouincia vxorē ducere militi licuit^d.
 Sed & procōſul tenetur de delictis vxor-
 ris, quam ſecum in prouinciam duxit^e.
 Melius quoque eſſe dicit Vlpianus^f, vt
 procōſul ſine vxore in prouinciam pro-
 ficifcatur. idque Seuerus Cæcina apud
 Tacitum^g cenſuit : ineſſe enim dicebat
 mulierum comitatu, quæ pacem luxu,
 bellum formidine morentur, & Roma-
 num agmē ad ſimilitudinem barbari in-
 ceſſus

^a Val. Max.
lib. 4, cap. 2.

^b Val. Max.
lib. 2, c. 6.

^c l. quicun-
que. C. de ro-
mi it. lib. 12.
dl et ſi cōtra.
C. de nupt. l.
eius. ff. de ritu
nupt.

^d l. 4. §. pro
ficiſci. ff. de
off. proconf.
l. in d. §. pro
ficiſci.

^g Aunal. l. 3.

DE IVRE ET OFF. BELL.

cessus conuertant. Olim quoque ex cō-
stitutione Constantini, abiectionum mu-
lierum coniunctiones, quibusdam mili-
tibus interdicebantur. quod tamen im-
perator Iustinianus correxit, concedens
militibus, ut quasunque vellent, modò

*a Auth. ut li-
ceat mas. vel
fura. §. illo
indubitanter.
l. a calig. ito.
C. de nupt.* ingenuas uxores ducerent. Præcipuè e-
tiam ad disciplinam militarem spectat * 6
cura recidendorum impedimentorum,
quibus maximè agmen grauari solet.

Vnde Philippus Macedo, cum primùm
exercitum conscriberet, vehiculorum v-
sum interdixit : equitibus non amplius,
quàm singulos calones habere permisit,
peditibus verò denis singulos, qui mo-
las & funes ferrent. Scipio culcitra ha-
beri prohibuit, primusque ipse culcitra
foenea usus est : milites in itinere asinos,
aut mulos inequitare vetuit, dicens parū
ab eo homine in bello expectandū esse,

*b Appian. de
bell. Hisp.* qui suis pedibus ire non posset^b. C. Ma-
rius recidendorum impedimentorū gra-
tia, vasa & cibaria militum in fasciculos
aptata furcis imposuit, sub quibus & ha-
bile onus, & facile esset : vnde & in pro-

*c Reg. lib. 1.
tit. 22. par. 2
d Tusc. quæst.
lib. 2.* uerbium tractum, Muli Mariani *. idque 7
& constitutionibus regni Hispaniæ cau-
tum est^c. Quò spectare videtur Cicero^d,

cum

- 8 „ cū ait : Nostri exercitus* vnde nomen
 „ habent vides: deinde qui labor, quantus
 „ agminis : ferre plus dimidiati mensis ci-
 „ baria, ferre si quid ad vsum velint, ferre
 „ vallum. nam scutum, gladium, galeam,
 „ in onere nostri milites non plus nume-
 „ rant, quàm humeros, lacertos, manus.
 „ arma enim membra militis dicunt : quæ
 „ quidem, inquit, ita ferunt aptè, vt si vsus
 „ foret, abiectis oneribus, expeditis armis,
 „ vt membris pugnare possent. Alexander
 verò cū graue spoliis apparatuque lu-
 xuriæ agmē vix moueretur, totius exer-
 citus sarcinis, exceptis admodum neces-
 sariis, conferre iussis, primū suis face sub-
 dita, ceteras incendi præcepit, vt potius
 sarcinarum, quàm disciplinæ iactura fie-
 ret^a. Præterea quod ad militarem disci-
 plinam attinet, lege militari cautū fuit,
 9 ne* lixæ permixti cū equitibus vagētur,
 néue frumentum publicè datum miles
 vendat, aut prædas pecorum vel manci-
 piorum vino commutet, néue gregarius
 miles in acie, vel in castris seruum aut iu-
 mentum habeat, neu quis, vbi tribunus
 militum fuisset, postea ordinum ductor
 esset, neque qui ordines duxisset, miles
 postea fieret. Itaque refert Liuius^b, Vo-
 leronem

^a Q. Curtius
lib. 6.

^b lib. 2.

DE IVRE ET OFF. BELL.

leronem quendam de plebe hominem, qui superioribus expeditionibus ordines duxisset, inter gregarios ascriptum, recusasse militiā : quia negaret, eo quòd ordines duxisset, se militem fieri debere,

^a Dion. Hal.
lib. 9.

nullam ignominiam in militia meritū^a.

^b fortissimi.
l. nulli. C. de
ex g. mili. an-
110, lib. 12.

Miles quoque qui suo tempore annonā non exegisset, ea fraudabatur^b. Docendos etiam milites monebat Cato, ut feroces aduersus hostes essent; humani erga ciues ac focios : timidi ad iniurias inferendas; prompti verò ad vindictam : utque nihil magis cuperent, quàm laudem & gloriam adipisci. Sedulò quoque, olim cauebatur, ut primum vinculum militū putarent sacramenti religionem, secundum singulorum amorem, velut inexplicabilem nexum, tertium deserendi nefas. L. Æmilius Paulus dicebat, vnū imperatorem in exercitu prouidere & cōsulere, quid agendum sit, debere, nūc per se, nunc cum iis quos aduocauerit in cōsiliū : qui non sint aduocati, eis nec palam, nec secretò iactare consilia sua : militem hęc tria curare debere^{*} : corpus, 10 ut quàm validissimum, & perniciosissimum habeat : arma apta : cibum paratum ad subita imperia : cetera scire de se, diis immor-

immortalibus & imperatori suo curę esse debere. in quo exercitu cōsul & imperator rumoribus vulgi circūageretur, ibi nihil salutare esse ^a. Nam, vt inquit Tacitus, tam nescire quędam milites, quàm scire oportet. Ita se ducum auctoritas, sic rigor disciplinę habet, vt multa per centuriones tribunosq; tantum iuberi expediat. Parendo quoq; potius. quàm imperia ducū sciscitando, res militares continētur: & fortissimus in ipso discrimine exercitus est, qui ante discriminē quietissimus. Itaque Cæsar apud Auaricū temeritatem, cupiditatemq; militum reprehēdit, quod sibi ipsi iudicassent, quò procedendū, aut quid agendū videretur: neque signo receptui dato cōstitissent, neque a tribunis militū, legatisq; retineri potuissēt: & quāto opere corū animi magnitudinē se admirari dicebat, q̃ non castrorū munitiones, nō altitudo montis, nō murus oppidi tardare potuisset: tāto opere licentiā arrogātiāmq; reprehēdere, q̃ pl⁹ se, quā imperatorē, de victoria atq; exitu rerū sentire existimassēt: nec minus se in milite modestiā, & continentiā, quā virtutē atq; animi magnitudinē desiderare ^b. Ceterū existat apud Flaviū Vopiscū

^a Lin. lib. 44

^b Cæs. de bel. gal lib. 7.

Aure-

DE IVRE ET OFF. BELL.

Aureliani Cæsaris epistola ad tribunum
quendam : qua disciplina militaris * bre- II
uiter perstringitur, in hæc verba : Si vis ,,
tribunus esse , imo si vis viuere , manus ,,
militum cõtine : nemo pullum alienum ,,
rapiat, ouem nemo cõtingat, vuam nul- ,,
lus auferat, oleum, sal, lignum nemo exi- ,,
gat, annona sua contentus sit, de præda ,,
hostium , nõ de lacrymis prouincialium ,,
habeat : arma terfa sint, fertamenta san- ,,
nata, calciamenta fortia, vestis noua, ve- ,,
terem vestem excludat, stipedium in bal- ,,
teo non in popina habeat, torquem bra- ,,
chialem & annulum apponat, equum sa- ,,
ginarium suum defricet, animal non vë- ,,
dat, mulum centuriatum comiter curet, ,,
alter alteri quasi seruus obsequatur , a ,,
medicis gratis curetur, aruspibus nihil ,,
dent, in hospitiiis castè se gerant, qui litè ,,
fecerit, vapulet. hæc ille. Sed & quò me- ,,
lius milites in officio contineantur, præ-
cipitur præsidibus prouinciarũ, per quas
fit militum transitus, vt in parato habeât
vnde exercitus ali possit , sine querela
prouincialium : & expensæ eo nomine
factæ imputantur tributo , quod forte
principi debetur : milites quoque iubē-
tur iis cibariis contenti esse , quæ in sin-
gulis

gulis inueniuntur locis, nec alia exigere possunt^a: quod & cōstitutionibus Gal-
liæ statutum est.

^a Authen. de
transf. milit.
coll. 10.

De officio legati, tribuni & aliorum qui mi-
litibus præsunt.

- 1 *Præcipua militiæ munia apud Rom.*
- 2 *Legati qui.*
- 3 *Alia legati partes, alia imperatoris.*
- 4 *Mandati fines in bello non licet excedere.*
- 5 *Vtrum ex noua rei bene gerenda occasione
a mandato recedi possit.*
- 6 *Officium regentis exercitum.*
- 7 *Commeatus parcè dandus militibus.*
- 8 *Milites pro meritis promouendi sunt.*
- 9 *Tribuni militum imperium habuerunt in
milites, iisdemque vites præferri solent.*
- 10 *Tribunorum munus.*
- 11 *Falsum numerum militum referens quo-
modo puniatur.*

CAPVT II.

- I **Q**UÆ præcipua fuerint olim apud Ro-
manos* militiæ munia, satis indi-
cāt hæc Papyrij dictatoris verba a Liuiio
„ prolata^b, cum ait: Non miles centurio-
„ nis, non centurio tribuni, non tribunus
„ legati, non legatus consulis, nō magister
Y equitum

^b lib. 2.

DE IVRE ET OFF. BELL.

equitum dictatoris pareat imperio: non „
 edicta imperatorum obseruentur. De „
 officio autē imperatoris seu ducis exer-
 citus, & eius potestate alibi diximus. Le-
 gati verò erant* comites expeditionis & ²
 adiutores negotiorum, qui consulibus,
 & imperatoribus decernebātur, vt ipso-
 rum vices gererent, & eorum cōsilio res
 administrarent. consiliorum quoque, &
 fortium factorum, ac meritæ virtutis &
 ignauix cuiusque, qua cura, qua fide, &
 diligentia, quaq; disciplina militari du-
 ces exercitui & castris præessent, si quid
 fictum vanumque, aut parum integra
 veritate afferrent, locupletissimi testes er-
 rant legati. quorū etiam auctoritas, tam
 in administranda prouincia, quàm du-
 cendo exercitu, acieque instruenda tanti
 fuit, vt absentibus, vel impeditis consuli-
 bus vel imperatore, summam imperij te-
 nerent^a. Porro illud constat, alias esse le-
 gati* partes, atque imperatoris, vt ait Cæ- ³
 sar^b. alter omnia ad præscriptum agere,
 alter liberè ad summam rerum cōsulare
 debet. Ideoque Cæsar dicebat Syllæ, quē
 decedens castris præfecerat, consilium
 non reprehendendum videri, qui suos
 longius Pompeianos persequentes re-
 uocauit:

^a Alex. ab A-
 lex gen. duc-
 rū lib. 6. c. 3.
^b de bell. ci-
 vil. lib. 3.

uocauit: quamuis tamen plerique existi-
 marent, si acrius insequi voluisset, bellū
 eo die potuisse finiri. Sylla enim a Cæsa-
 re castris tantum relictus, liberatis suis,
 hoc contentus fuit, neque prælio decer-
 tare voluit. Simili ratione Q. Titurius
 Sabinus, legatus Cæsaris, bello Gallico
 castris se continuit, hostibus iam ad vallū
 castrorum accedentibus: quòd cum tãta
 multitudine hostium, præsertim eo ab-
 sente, qui summam imperij teneret, nisi
 æquo loco, aut opportunitate aliqua da-
 ta, legato dimicādum non existimaret ^a. ^a *Cæsar de*
 Et quidē quemadmodū Romani in im- ^{bel. gal. lib. 3.}
 peratores (quibus liberā de summa rerū
 consulendi potestatem concedebant) re
 male gesta, remissi admodum fuere, vt a-
 lio loco dictum est: sic imperij spreti vel
 non seruati, in legatos, tribunos, & alios
 imperatore inferiores, asperi vindices
 4 exstiterūt. Mandati enim fines excedere*
 in re militari vitiosissimum semper ha-
 bitum fuit, & capite vindicatum, etiam
 re bene gesta ^b. ^b *l. 3. §. in*
 & veteri instituto vicit cōtentio Papyrij ^{bello. ff. de e}
 dictatoris, poscētis Q. Fabium magistrū ^{milite}
 equitum ad supplicium, quòd cōtra eius
 imperium exercitum eduxisset, quamuis

DE IVRE ET OFF. BELL.

fufis Sānitibus in castra redierat : intercedente etiam pro Fabio populo Rom. tribunisq̃ue plebis: quibus tandem oratione Papyrij victis, & ad preces & obtestationē versis, vt sibi pœnam magistri equitum remitteret, dictator concessit, testatus tamen, non noxæ eximi Q. Fabium, qui contra edictum imperatoris pugnasset, sed noxæ damnatum donari populo Rom. donari tribunitiæ potestati, precarium, non iustum auxilium ferenti: sibi sufficere vicisse disciplinam militarem & imperij maiestatem, quæ in discrimine fuerat a. Sunt tamen qui existiment, si noua occasio rei bene* gerēdæ offeratur, recedi a mandato posse, si puta repentinus aliquis casus felicem successum & pæne certam victoriam polliceatur: ne oblata diuinitus rei bene gerēdæ occasio amittatur b. quod tamen scrupulo non caret, præsertim si alicui Papyrio, Manlio, vel Postumio, hominibus duris & inexorabilibus ratio reddenda sit: qui existimauerunt corrumpi atq̃ue dissolui officium omne imperātis, si quis ad id, quod facere iussus est, nō obsequio debito, sed consilio non considerato respondet. Etenim diligenter custodiendi sunt

a *Lim. lib. 8.*

b *Argumento
l. si hominem.
ff. mandati.
Latè Felinus
in c. 1. col. 14.
de constit. in
c. quod super.
col. 3. de maio.
¶ ubi. Cre.
men. sing. 150
¶ Rochus
Curt. in c. ult.
de cōsuet. col.
2.*

sunt fines mandati, & nihil contra faciendum est, etiam si eo facto videri possit res euentura prosperius, ex q̃; vtilitate eius, qui id tibi negotium mandauit^a. fuitque hæc quæstio etiam a philosophis variè tractata^b. Papyrij certè seueritas, alios a re bene gerenda occasione oblata deteruit: atque ita M. Valerio legato, qui castris præerat, absente Papyrio, in oculis exemplū erat Q. Fabius, inquit Liuius^c, ne quam vim hostium magis, quàm truccem dictatoris iram timeret: itaque frumentatores cū circumuēti ex insidiis, cæsi loco iniquo essent, creditum vulgò est, subueniri eis a legato potuisse, ni tristia edicta exhorruisset. Porro officium^d regentis exercitum, non solū in dāda, vt Marcianus respondit, sed etiam in obseruanda disciplina consistit. & qui militibus præest, quàm parcissimè^e iis commeatum dare debet: vsque adeo, vt neq; piscatum, neque venatum liceat militem mittere: quod in disciplina Augusti cautum fuit^d. Et quidem, vt maximè omnia tuta sint, nō pluribus quàm triginta tribunus commeatum dare potest. si pluribus datus fuerit, eorum stipendia in fiscū deferuntur: iubeturque tribunus, qui

^a l. diligēter.
ff. mandati.

^b Aut. Cel.
nost. Att. lib. 1
cap. 13.

^c lib. 8.

^d l. officiū.
§ 1. Et ne
mo C. de re
milit. lib. 12.

DE IVRE ET OFF. BELL.

commeatum dedit, illa militibus refun-

a l. iubemus.

§ super his.

non dāda. C.

de erog. mil.

anno lib. 12.

b l. 1. C. de

cōmeat. l. 12.

dere, vltra poenam amissionis cinguli^a.

Tempore verò expeditionis, vel hostis

imminētis, nulli omnino a signis abesse

licet, & capitale erit commeatum dare^b,

Adeo autem odiosum est, a signis abesse,

vt miles, qui in commeatu agit, non vi-

c l. i. ff. de re

milit.

deatur reipub. causa abesse^c. Non potest

præterea is, qui exercitui præest, milites

a numeris ad alios numeros pro libidine

*transferre, nisi vtilitatis publicæ causa⁸

princeps concesserit. Nam vt ait impe-

d in l. contra

publicam C.

de re milit.

no. 12.

tor^d, honoris augmentum, non ambi-

tione, sed labore ad vnumquemque cō-

uenit peruenire : & non debet quis ad

dignitatem suffragio, sed laboribus atq;

ordine numerorum prouehi^e. Is namq;

e l. 1. & 2.

C. de of. mag.

off.

f l. 2. C. de

præf. præf. A-

fri.

dia longiora, vel labor anteire fecerit^f.

Itaque Q. Metellus consul; quāuis nulla

lege impediretur, quin filium contuber-

nalem perpetuum haberet, maluit tamē

eum in ordine merere. & egregio strata-

gemate vltus fuisse Theogenes Atheniē-

sis dicitur, qui cū exercitum Megaram

duceret, perētibus militibus ordines re-

spondit, ibi se daturum : deinde equites

præmisit, eosque hostium specie impetū

in suos

in suos retorquere iussit. quo facto, quos tum habebat tanquam ad hostium occursum præparatos, permisit ita ordinari aciem, vt quo quisque voluisset loco cōsisteret: & cū inertissimus quisque retro se dedisset, strenui autem in frontem prosiluissent, vt quemque inuenit stantem, ita ad ordines militiæ prouexit. Veteri quoque instituto ad tribunatū nemo admitti poterat, nisi prius alam duxisset: neque alam ducere nisi cohorti præfuisset. fuitque antiqui moris, vt milles in castris ad centurionem, centurio ad tribunum mane salutatum iret, & ad edictum præsto esset. Hadrianus verò Cæsar, viros ætatis exactæ, & summæ prudentiæ, doctos ætate & vsu ad tribunatum euexit, vetuitque edicto, ne imberbis adolescens tribunus fieret. & Alexander Macedo tanti tribunos & cēturiones fecit, vt neminem, nisi sexagenarium, ordines ducere permiserit. constat tamen & olim nōnunquam in indignos, imo in impuberes has dignitates collatas fuisse ^a. Fuit quoque lege militari cautum, ne quis vbi tribunus fuisset, postea ordinum ductor esset. namque centurio, decurio, & ordinum ductor tribuno infe-

^a l. sed ceteri
miles. §. i. m
autem. ff. de
excus. int. C.
l. si C. de
test. milit.

DE IVRE ET OFF. BELL.

riores erant . id tamen non in fauorem
 tribunorum, sed in odium P. Salonij, qui
 alternis fere annis & tribunus militum,
 & primus centurio erat ad postulationē
 coniuratorum militum, lege sacrata mi-
 litari cautum fuisse, auctor est Liuius ^a.
 Ac licet tribunis, militum centuriones
 & decuriones subsint, ipsi tamen legati
 imperio parent. Porro tribunos militū,
 qui castris & legionibus præerant *, im- ⁹
 perium in milites habuisse, peruulgatū
 est: iisque non virgas, vt consuli aut præ-
 tori, sed ad terrorem audacię, vites licto-
 res præferebant: contumacesque milites
 Romani non virgis, sed vitibus per cen-
 turiones; externos verò fustibus plecte-
 bant. quę poena minus infamabat, quàm
 quæ a licitore esset illata ^b. Sciendum est
 tamen, non licuisse tribunis in caput ci-
 uis Romani animaduertere, neque alte-
 rius quidē militis, vt alio loco dicemus ^c.
 Fuit quoque prisca moris, vt quū prin-
 ceptum ad tribunatum quēpiam eueheret,
 gladium illi in manu darēt: quo signifi-
 cabatur in milites iure militari habere
 imperium. Præcipuum verò tribunorū
 inunus * fuit, castrorum & exercitus cu- ¹⁰
 ram gerere, ne sine munimento, sine cu-
 stodiis

^a lib. 7.

^b Plin. lib. 14
cap. 1.

^c 7. de iudi-
cis militari-
bus.

stodiis sint : peruigiles excubias iubere, ne quid occultè hostes moliri possint: milites in castris habere dicto audientes, & intentos imperio, ad exercitationes ducere, in stationes mittere, clauas portarum suscipere, vigilias circumire, frumentationibus cõmilitonum interesse, frumentum probare, mēsorū fraudem coërcere, querelas militum audire, eorumque delicta, secundum suæ auctoritatis modum castigare, valetudinarios inspicere, sauciorum curam gerere, in primisque milites ad solenni iusiurandum adigere^a. Præterea a tribunis, siue in hostes ducere, siue castra metari, siue in prima acie, & fronte locari, aut in sub-

^a l officium.
 § officium.
 ff dere milit.

sidijs poni, vel in stationes, & vigilias ire conueniret, tesseram milites petebant: ipsi verò ab imperatore, quod dari oportebat signum, assumebant. Milites quoque in conflictu præliorum singulos & vniuersos hortari, et monere, atque in cessantes animaduvertere tribuni propriū munus erat. missionem quoque militibus perfunctis militia, si causam probarent, ex auctoritate & iussu consulum dabāt: propria verò auctoritate hoc facere tribunis non licuit. Itaque Q. Fuluius

DE IVRE ET OFF. BELL.

Flaccus censor, Fulvium fratrem, quòd cohortem legionis, in qua tribunus erat, iniussu consulis missam fecerat, senatu mouit^a. Denique ducibus, tribunis & centurionibus olim præcipuè curadum erat, in locis ubi æstiva habebant, cogere tyrones milites, cùm primum merere cœpissent stipendia, per turmas hinc inde crebro concurrere, decurrere, clamare, locum tenere, imperium facere, iussa exequi, seque in orbem colligere, cuneum facere, & phalangem, & sequi signa, & pati tædium, æstus ac vigilias assuescerent: ne sine consilio, sine imperio in hostes tenderent, ne pulsi loco cederent, & ut in acie quisque agnosceret ordines suos, ita ut usu quotidiano, non minus ipsi sibi præscriberent, quid facto opus foret, nec hoc incitante ullo, nec imperante quoquam ab aliis discederent. Quæ disciplina præcipua Iphicrati traditur, ut sine ducis opera, milites ita institueret in acie consistere, ut peritissimè dispositi viderentur. Ceterum tribunus^{*}, II vel centurio, vel alius, qui refert falsum numerum militum, stipendia intercipiens, condemnatur in quadruplum, & dignitate priuatur^b: ex constitutionibus verò

^a Val. Max.
lib. 2. cap. 7.
Liv. lib. 31.

bl. ult. §. pro
lunatione C.
de off. præf.
Afric.

verò Gallia capite punitur. Item lege Julia repetundarum tenetur, qui ob militem legendum mittendūmve pecuniā acceperit^a: ideoque exilio, vel etiam gravius puniri solet^b. & tyrocinij causa datum, reperti potest, tanquam datū ob turpem causam^c. Porro qui occasione transitus, ab urbibus vel prædiis per concussionem quid accipit, tenetur in duplū^d, qui verò prouinciam nudauit, solet eo remitti, & quadruplū restituere iuberi^e.

^a l. eadē lege.

^b l. lege Julia.

^c ff. ad leg. Jul.

repet.

^d l. lex Julia.

^e l. hodie. ff.

ad leg. Jul. repet.

^c l. 3. C. de

cond. ob turp.

caus.

^d Auth. de

transf. milit.

col. 10.

^e l. 1. C. ad

leg. Jul. repet.

DE METATORIBVS SIVE MENSORIBVS.

- 1 Metatores siue mensores qui.
- 2 Hospitia quomodo designentur militibus.
- 3 Quilibet sint a molestia accipiendi hospitio.
- 4 Solum hospitium militibus concedendum.
- 5 Metatorum qui ab hospitibus pecuniam accipiunt, pœna.

CAPVT III.

I Metatores, siue mensores*, non solum illi dicti, qui castris ponendis, tentoriis ac tabernaculis collocandis locum deligunt, ac metas præfiniunt: quae de re pulchrè Polybius^f: sed etiam qui hospitio excipiendis militibus, in urbibus domos designaturi præcedunt,

^f de Rom. mi.

lit. & castro.

met. & Vege-

tum lib. 2. c. 7.

& notas

DE IVRE ET OFF. BELL.

& notas præfigūt, adiecto nomine eius, qui in quaque domo hospitio accipien-
dus est: quas qui delere ausus fuerit, vt

a l. 1. C. de
metas. Et
pid.
b in l. 2. C.
d. e.

falsi reus cōdemnatur^a. Porro ex rescri-
pto imperatorū Arcadij & Honorij^b, do-
mo in tres partes diuisa, * tertia pars mi- 2

liti deputata fuit: ita tamen vt dominus
primam haberet eligendi facultatem, se-
cundā hospes, tertia rursus domino re-
linqueretur. Tabernæ quoq; mercibus
deputatę, liberę ab hac diuisione manere
solēt: nisi fortē stabulum militi in tertia
dom^o parte deesset. Illustribus autē viris,
nō tertia pars dom^o, sed dimidia deputa-
ri solet: hac videlicet conditione, vt alter
eligeret, alter æquis partibus diuideret^c.

c d. l. 2.

Antigonus verō edixit, ne quis minor
quingenta annis hospitio matris fa-
miliæ vteretur: & cū filiū diuertisse au-
disset in domum cuiusdam, cui tres filiæ
insignes specie essent: Audio, dicebat, fi-
li, angustē habitare te, pluribus dominis
domū possidentibus, hospitium laxius ac-
cipe: & cōmigrare iussit. Miles præterea,
qui in ea vrbe domum habet, non potest
petere aliam sibi hospitij gratia designa-
ri^d. Sunt autem liberi* ab hac hospitio 3

d l. omnes. C.
de metat. Et
euid. lib. 12.

accipiendi molestia, medici sacri palatii,
& vrbis

& vrbis Romæ magistri liberalium artium,
 & pictores ingenui^a. vacant quoque ab
 hac molestia consulares, patricij, consu-
 les, eorumque heredes, & alij qui digni-
 tate præfulgent : quibus omnibus ma-
 gnam immunitatem tribuit Arcadij im-
 peratoris constitutio^b. & Claudius im-
 perator patrū decreto prohibuit milites
 domos senatorias etiam salutandi causa
 ingredi^c. Tenuēs quoque vitæ homines
 cogi non debent ad suscipiendos hospi-
 tio milites^d. Ceterū in vrbibus vbi sunt
 4 milites^{*}, solum hospitium illis concedi-
 tur: ita vt nihil ab hospite, quod vel ipsis,
 vel animalium pastui necessarium sit, pe-
 tere possint, nec quidem volentibus ho-
 5 spitibus accipere^e. Metatores verò^{*} qui
 ab hospitibus per concussionem pecu-
 niam acceperint, duplum eius reddere
 cogentur, & exilio plectentur^f: & consti-
 tutionibus quidem Galliæ capite pu-
 niuntur.

^a l. Archie-
 tros. C. d. tit.

^b in l. hac lex
 ge. C. d. tit.

^c Suet. in vi-
 ta Claud.

^d l. illicitas.
 §. tenuis. C.
 de off. pref.

^e l. deuotum.
 C. de metat.
 Et epid. l. 12
 l. vii. C. de
 salga. hosp.
 non prob. l. 12
 l. 3. C. de ero.
 mitit. anno.
 lib. 12.
 f aulien. de
 traus milis.
 col. 10.

DE MILITIBVS, ET QVI MILI-
 TARE POSSVNT.

- 1 Militare non est peccatum.
- 2 Militi permissum hostem occidere.
- 3 Milites qui dicantur.
- 4 Clerici in militiam non sunt recipiendi.

5 Nec

DE IVRE ET OFF. BELL.

- 5 *Nec coloni.*
- 6 *Nec serui.*
- 7 *Nec capitalis criminis rei.*
- 8 *Nec hæretici.*
- 9 *Nec infamia laborantes.*
- 10 *Nec membris debilitati.*
- 11 *Milites prohibentur agriculturã exercere.*
- 12 *Duas militias diuersi generis nemo habere potest.*
- 13 *Miles non potest esse procurator.*
- 14 *De ætate militari.*
- 15 *Veterani legendi.*
- 16 *Proprio milite potius quàm externo utendum.*
- 17 *Romani quamdiu suo sumptu meruerint.*
- 18 *Stipendium militum Rom. quantũ fuerit.*

CAPVT IIII.

Militare in bello * iusto delictum nõ 1
est, vt alibi ostēdimus: sed propter
prædam militarem peccatum est ^a. vnde
vir ille Deo acceptissimus Ioānes, roga-
tus a militibus de salute sollicitis, quid
faceret: non prohibuit illis militare, sed
dixit, Neminem concutiatis, neq; calū-
niam faciatis, sed estote contenti stipen-
diis vestris ^b. Itaque tam lege canonica,
quàm ciuili permissum est militi * hostē 2
in bel-

^a c. militare.
23. qu. 1.

^b Luce 23.
e. paratus. 8.
nam si Chri-
stiana. 23. 5
q 1.

in bello occidere^a: imo nisi fecerit, reus
 erit imperij deserti vel contempti^b. Mi-
 3 lites autem hi demum dicuntur*, qui sa-
 cramento rogati, adactique, & in nume-
 ros relati sunt. sed & in classibus nautæ, &
 remiges sunt milites^c. Porro non quiuis
 ad militiam recipiendi sunt, neque qui-
 4 cunque cogendi. nam clerici* in primis
 militiæ vacationem habent: quod olim
 Druidibus apud Gallos, qui rebus diui-
 nis intererant, concessum fuit, qui om-
 nium rerum immunitatem habuerunt^d.
 Sacerdotes quoque, quos Romulus cō-
 stituit, a bellicis muneribus liberi fue-
 re^e. Cui tamen legi post captam a Gallis
 urbem, adscriptum fuit: ita sacerdotibus
 militiæ vacationem esse, nisi bellū Gal-
 licum oriretur^f. Cicero verò & dicit bel-
 lo Gallico vacationes valere solitas, tu-
 multu verò Gallico & Italico nō valuis-
 se. vnde etiā infert grauius esse tumultū,
 quàm bellum. Sed & prohibētur clerici
 militare, de quibus & de seipso dicebat
 Ambrosius: Non pila querant ferrea, nō
 arma Christi milites, sed dolor, fletus, la-
 crymæ, & orationes fuerunt mihi arma
 aduersus hostes^h. Nemo enim, vt inquit
 Apostolusⁱ, militans Deo implicare se
 debet

^a c. miles. c. si

homicidium.

23. q. 5. l. 3.

ff. ad l. Corn.

de sicar. l.

proditores ff.

de re milit.

b d. c. miles.

c l. un. §. pe.

mult. ff. de bō.

poss. ex test.

milit.

d Cæsar de

bel. gal. lib. 6.

e Dion. Hal.

ant. Ro. lib. 2

f App. de bel.

ciuil. lib. 2.

Plut. in vitæ

Marcel.

g Philip. 5. e.

8.

h c. non pila.

23. q. 8. c. si

quis vult. 26.

dist. c. 1. c. si

quis episco

pus. 6 si

lis. 23. q. 1.

i ad Ten.

DE IVRE ET OFF. BELL.

debet negotiis secularibus. Quod si ve-
a c. clerici. c. statum. 23. quast. 8. rō clericus, militauerit, amittet gradū^a:
in minoribus tamen cōstitutus, in bello
iusto pugnans, nisi quem occiderit, aut
b c. petitio. de homicid. glos. in c. scif. citatis. 7. q. 1. vulnerauerit, non fit irregularis^b. Præ-
terea coloni^{*}, nec vltro se offerentes, ad
militiam admittendi sunt, neque cogēdi
inuiti^c. Non enim minus e repub. est, vt
c l. 3. C. Qui milit. pos. lib. 12. l. colonos. C. de agric. et cens. lib. 11. d. l. origina- rios. C. de a- grico. C. cēs. lib. 11. e l. ult. C. de Man et colo. patr. lib. 11. f l. 2. C. de prep. sac. cub. lib. 12. g l. ab omni. C. de remilit. sint qui agros colant, quam qui belligerant^d. Hinc edictum est, vt coloni, qui se militiæ dederunt, ad priorem conditio-
nem reuocentur^e. etenim agrorum for-
des cū decore militiæ non cōueniunt^f.
Qua ratione quoque seruos^{*} ab omni⁶
militia arceri Marcianus voluit: alio-
quin capite puniri^g. Refert tamen, ex
rescripto Traiani, voluntarij se obtule-
rint, an lecti sint, vel etiam vicarij dati.
lecti enim si sint, inquisitor peccauit: si vi-
carij dati, penes eos culpa est, qui dede-
rūt: si ipsi cū haberēt conditionis suæ cō-
scientiā, venerunt, aduertendū in illos e-
rit^h. Et quidem si sciente domino, serui
obtinuerint militiam, priuabitur domi-
nus & dominij & patronatus iureⁱ. Por-
rō primū M. Iunius dictator, & T. Sē-
pronius magister equitum, post Can-
nēsem cladem, delectu edicto, necessitate
cogen-

cogente, octo millia iuuenū validorum
 exseruitiis, sciscitantes singulos, vellent
 ne militare, vnde volones dicti, publicè
 empta armauerunt^a: eosdemque postea ^a *Lin. lib. 22*
 disciplina & imperio optimos milites
 effecere. & idem T. Sempronius consul
 factus, legatis tribunisque præcepit, ne
 qua exprobratio cuiquam veteris fortu-
 næ, discordiam inter ordines seieret. vt
 vetus miles tyroni, liber voloni sese ex-
 equari sineret: omnes satis honestos ge-
 nerososque ducerent, quibus arma sua
 signaq; populus Rom. commisisset: quæ
 fortuna coëgisset ita fieri, eadem cogere
 tueri factum^b. Neque solū serui, sed ^b *Lin. lib. 23*
 qui status controuersiam patiūtur, pro-
 hibentur per id tempus, nomen militiæ
 dare: licet reuera sint liberi. Item nec in-
 genui qui bona fide seruiunt, nec qui ab
 hostibus redempti sunt, priusquam se-
 luant, inter milites recipiendi sunt^c. Le- ^c *l. qui st. a. i.*
 gimus quoque olim populum Rom. de- ^{tu. ff. de re}
 disse operam, ne imperatoribus capite ^{mi st.}
 censos sacramento rogare necesse esset,
 quorū nimia inopia suspecta erat: ideoq;
 his publica arma non committebantur:
 & primus C. Marius hanc diutina vltur-
 patione firmatam cōsuetudinem, capite

DE IVRE ET OFF. BELL.

a Val. Max. censum legendo militem abruptit^a. Præ-
lib. 2. cap. 3. terea rei capitalis * criminis, voluntarij 7

b l. qui cum. milites capite puniuntur b. Similiter &
§. reus ff. de ij qui ad bestias dati, vel in insulam de-
re milit. portati militiæ se dederint, lectiue dissi-
mulauerint^c. Ad tēpus verò relegatus,
c l. qui cum. si expleto spacio fugæ, militiæ se dedit,
§. ad bestias. causam damnationis quærendā respon-
§. in insulā. dit Arrius Menander: vt si contineat in-
ff. d. lit. famiam perpetuam, sacramēto soluatur:
alioquin in ordinem redire, & honores

d d. l. qui cū. militiæ petere non prohibeatur^d. Sed &
§. ad tempus. is qui cum adulterio vxoris suæ pactus
erit, sacramento solui deportariq; iu-
betur^e. nihilominus tamen M. Iunius

e l. miles. ff. dictator, post Cannensem cladem, cū
ad leg. lul. de adul. populus bellis attritus, milite indige-
ret, edixit, vt qui capitalem fraudē ausi,
quiq; pecunia iudicati in vinculis essent,
qui eorum apud se milites fierent, eos

f Lin. lib. 23. noxa pecuniaq; exolui iussurum^f. Pro-
g l. quicunq; hibentur præterea militare hæretici *, § 8
C. de heres. & omnes infamia laborantes^h. Vnde 9

h l. 2. § mi- & ignominia missi in milites recipiendi nō
les. ff. de his suntⁱ. Item in fraudem ciuiliū mune-
qui nos. infra. rum, nemo armatæ militiæ nomen assu-
i l. qui cum. mere potest^k. & qui litis causa militiam
§. ignominia appetierit, postulante aduersario solui
ff. de re milit. sacra-

k l. 2. C. Qui
milit. pos. li. 12

sacramento debet^a. Sic & qui metu cri-
 minis, in quo reus fuerat postulatus, no-
 men militiæ dederit, statim sacramento
 soluendus est^b. Vagus quoque & vetera-
 nus non debet in tyrocinium assumi^c.
 indignus etiam militia iudicāduſ est, qui
 parētes, a quibuseducatus est, maleficos
 10 appellauerit^d. Porro mēbris debilitati^e,
 ita vt inhabiles militiæ sint, in milites re-
 cipiendi non sunt^e. Quo numero nō est
 habendus, qui cum vno testiculo natus
 est, quīue amisit. nam iure militabit, se-
 cū dum Traiani rescriptum. Sylla enim,
 & Cotta duces memorantur eo habitu
 fuisse naturæ^f. Legimus quoque Narse-
 tem eunuchū a Iustiniano exercitui præ-
 positum fuisse, qui bello Ostrogotorum
 in Italia finem imposuit. Neque enim
 morbosus vel vitiosus est, qui vnum tan-
 tum testem habet, cū generare possit^g.
 Cyrus autē custodes corporis eunuchos
 habuit, quo magis in officio essent, eos
 præter illecebras voluptatum firmissi-
 mum præsidium ratus^h. Ceterum ne o-
 misso armorum vsu, ad aliud opus se cō-
 11 ferant milites, prohibenturⁱ agriculturā
 vel mercaturam exercere, aut quæcunq;
 negotia gerereⁱ. Nam vt Plato in sua re-

a l. 1. c. Quē
 mil. pos. li. 12.
 l. qui ciu. §.
 nō omnis. ff.
 de re milit.
 b l. ult. ff. de
 re milit.
 c l. 1. c. de
 tyro. lib. 12.

d l. 1. in fi. ff.
 de obse. lib.
 e l. qui ciu.
 §. qui filium.
 ff. de re milit.

f l. qui cum
 vno in pr. ff.
 de re milit.

g l. Pompo-
 nius. §. ult.
 ff. de Aedilic.
 edict.

h Xenō in
 ped. Cyril. 7.
 i l. vnu. c. de
 erog. mil. an-
 no lib. 12. l.
 officium §. 2.
 ff. de re milit.
 l. nemo miles.

C. de re milit.
 lib. 12. l. mi-
 lites. l. ult. C.
 locat.

DE IVRE ET OFF. BELL.

publ. constituit, singulos singulas artes exercere conuenit. vnde etiam miles agrum in prouincia comparare non potest, ne studio agriculturæ militiā negligat^a. hinc quoque duas* militias diuersi generis, aut dignitatem & militiam eodem tempore quis habere non potest^b. & ex eadem causa miles procurator* esse non potest, ne quidem pro patre, vel matre, vel vxore, sed tantum in rem suā^c. Et quidem ratione possessionum, quas sibi donatas asserit, si iudicij mutandi causa donatio facta fuerit, agere miles non potest^d: sed prior dominus debebit experiri, ne magis litem, quàm rem in militem transtulisse videatur^e. Prohibentur denique milites accusare^f, nisi in crimine læsæ maiestatis g, vel suam vel suorum iniuriam prosequantur^h. Qui verò milites priuatis negotiis implicarint, & reipub. subtraxerint, eos Iustinianus publicatione bonorum plecti voluitⁱ. Reliquum est, vt de ætate* militari aliquid dicamus: & quidē Romanos haud fere quenquam minorem septem & decem annis, aut sex & quadraginta maiorem, tyrocinio ascribi voluisse constat. idque a Seruio Tullio vetere censione cautum fuisse

a l. miles.
ff. de re mi. it.

b l. 5. C. Qui
mili. pos. l. 12

c l. militem.
l. qui stipēdia
C. de procur.

d l. pœn. ff. de
alie. iud. mut.
causa.

e l. ult. C. ne
lic. pos.

f l. qui accu.
sare. ff. de
accus.

g l. famosi. ff.
ad leg. iul.
maiest.

h l. non pro
hibentur. C.

Qui accus. nō
poss.

i Nouel. 116.
de militib.

12

13

14

fuisse prius: quod ævo subsequente a C. Graccho lege sacrata sancitū fuit ^a. La- ^a *Plut. in vi-*
 borantibus tamen Romanis contra Ve- ^{ta} *Graccl. i.*
 ios, delectu habito, non modò iuniores ^b *lib. 5. & 6.*
 conscriptos refert Liuius ^b, sed etiam se-
 niores coactos nomina dare, vt vrbis in-
 terea custodiam facerēt, quod & Camil-
 lus iussit. Rursūque post Cannensem
 cladem Decius Iunius dictator, iunio-
 res decem & septem annis, imo & præ-
 textatos militiæ ascripsit, notatiq; sunt,
 qui maiores annis sexdecim illo bello nō
 militassent ^c. Phociō verò, vt Athenien- ^c *Lib. 32.*
 ses nimis bellicosos, a belli furore, dele-
 ctu acerbo cohiberet, lecta iuuentute, e-
 tiā octogenarios emeritis stipēdiis coë-
 git nomina dare. Exstat tamen constitu-
 tio Frederici imperatoris ^d, quæ dicit de ^d *in §. con-*
 duello agens, maiorem sexaginta annis, ^{stitutione m.}
 & minorem viginti quinque non teneri ^e *de qual. &*
 per seipsum pugnare. Historia verò sa- ^{etat. pug. in}
 crae ^e dicit, Dominum præcepisse Moyfi, ^f *in v. sib. seu.*
 vt omnes Israëlitas vigesimum ætatis an-
 num excedentes, militiæ ascriberet. quā
 ætatem etiam idoneam militiæ censuit
 Plato. Vt vt sit, bene præcipitur, vt tyro-
 nem quærat, qui veteranum non habet.

15 Longè enim pluris faciēda est exercita-

DE IVRE ET OFF. BELL.

a Veget. de re
milit. li. I. c. 1

torum veteranorū parua manus, quā
indocta & belli expers multitudo, quæ
cædi exposita minima quæque formidat,
& fugam magis quā gloriam medita-
tur^a. Itaque Alexander, mortuo patre
Philippo, cum quadraginta millibus ve-
teranorum, quos illi pater optimè eru-
ditos, & rei bellicæ peritos reliquerat, va-
rias innumerabilesque hostium copias
superavit, & plurimas orbis terrarū pro-
uincias subegit. & idem ducturus contra
Darium veteranos peritos belli, magna
cura militiæ ascripsit, & parua manu in-
gentem Persarum numerum fudit, fu-
gavitque. Solēt quoque veteres ex cor-
poris habitudine, si apti militiæ, si lato
pectore, si ceruice erecta, si fortes, si stre-
nui, quæ species, qualisque vigor, &
quod robur virium foret, internoscere,
vt illorum forti fideliq̃ue opera res publ.
vti posset. Vnde Cato pingue militem,
velut rei publ. inutilem censuit, cuius in-
ter guttur & inguen cuncta sub ventris
dominio forent. Admonendi quoque
sunt principes, vt potius proprio mili-
te*, quā externo, qui non tam proglo- 16
ria, quā stipendio militant, in bello v-
tantur: exemplo Tulli Hostilij: qui cū
Romani

Romani quadraginta annis in pace & otio vixissent belli expertes, & bellum gerere instituisset, aspernatus externa auxilia, suos tātū ad arma exciuit, & breui tēpore disciplina optimos milites effecit. Longè enim tutissima sunt domestica præsidia, & longè aptiora sunt propria arma, quàm aliena. quod nobis quoque ostēdisse videtur historia sacra. nam David cū se offerret ad singulare certamen cum Goliath Philistæo: & Saul, vt illi animum adderet, suis armis illū armasset: David noluit iis vti, quod iis impediretur, sed propriis tātū, funda scilicet, & baculo congressus hostem prostravit¹. Et quidē si omnino externis auxiliis dux belli vti velit, aut necessitas cogat: illud cauendum præcipuè, ne ita illis credat, vt non plus sui roboris, suarumque virium in castris habeat: ne meritò ei eueniat, quod Cn. Scipioni in Hispania cum Asdrubale bellum gerenti, nam Asdrubal, animaduertens exiguum Romanorum exercitum in castris Cn. Scipionis, & spem omnem in Celtiberorū auxiliis esse, per occulta colloquia cum Celtiberorum principibus conuenit, magna mercede, vt copias inde ab-

¹ Reg. I. c. 15

DE IVRE ET OFF. BELL.

ducerent, néue bellum gererēt: nec metus a Romanis erat, quippe tam paucis, ne se retinerent. Quod exemplum pro documento habendū Romanis ducibus suadet Liuius ^a. Constantinopolitanus autem imperator, cū propriis armis careret, accercitis auxiliis Turcarum, vt se a vicinis tueretur, eosdem finito bello expellere nō potuit. vnde vniuersa Græcia Turcarum dominio subacta est. Non itaque Cyri consilium probo, qui non ex ciuibus legendos milites, sed velut optimos equos longinquo quæri oportere dicebat: neque Alexādrinorum vetustum morem, qui nullos milites nisi peregrinos admittebant. Rectius Romani qui quò milite proprio abundarēt, in foedere quod cum Antiocho percusserunt, cauerūt ne milites sub ditione populi Rom. conducere, aut volūtarios habere liceret ^b: & cū bello cum Pyrrho contenderent, quamuis bis prælio victi, auxilia tamen a Carthaginienſibus missa remiserunt ^c. Ceterum notatū dignum est, milites Romani nominis ^{*}, a 17 condita vrbe, per annos fere trecentos quinquaginta, suo sumptu & impensa meruisse. partem enim anni sub pēllibus milita-

^a lib. 35.

^b Liu. lib. 38
App. in bello
Syri.

^c Iust. lib. 18.

militabant; partem verò liberis, vxori, &
 penatibus, sibi que ac familiæ, agrum co-
 lendo & rei rusticæ nauâdo operam pa-
 rabât. Quo autem tempore de bello in-
 dicendo Veijs agebatur, vbi diutina &
 difficili obsidione opus erat, & hyeman-
 do continuare bellum, Romani vtiles &
 necessario exéplo docti, senatus decreto
 militibus stipendium de publico collata
 stipe statuere: cùm ante id tēpus de suo
 quisque functus eo munere esset ^a. Por- ^a *Liv. lib. 4.*
 rò post Cannensem cladem illatam, tãta
 inclinatio animorum fuit, ad sustinendâ
 inopiam ærarij, vt non eques, non cen-
 turio, stipendium acciperent: mercena-
 riumque increpantes vocarent, qui ac-
 cepisset ^b. Stipendium verò * militum ^b *Liv. lib. 24.*
 Rom. fuisse decem asses diurnos indicat
 Tacitus ^c, cū ait: Milites in illa seditione ^c *ann. ab*
 Pannonica inter alia cōquestos, denis in ^{excess. Aug.}
 diem assibus animam & corpus æstima-
 ri: hinc vestem, arma, tentoria, hinc sæ-
 uitiam centurionum, & vacationes mu-
 nerum redimi: itaq; petiisse vt singulos
 denarios mererent. Ex quibus apparet
 quod quamuis denarius primum æsti-
 matus fuerit decem assibus, quapropter
 & decusse x. signabatur: tamen postea

DE IVRE ET OFF. BELL.

temporibus auctam fuisse denarij æstimationem. Itaque Q. Fabio Max. dictatore, cum Annibal premeret rempubl. denarium xvj. assibus permutatū fuisse scribit Plinius: qui tamen in militari stipendio denarium pro decem assibus semper datum fuisse asserit^a. prætorianæ verò cohortes binos denarios accipiebāt^b. Hunc verò denarium si cum nostri temporis moneta conferamus in pondere & valore, fere æqualem fuisse regali Hispanico post Endæum & alios aperte ostendit Couarruias^c: ita ut stipendium nostrorum militum, nihil aut parum a Romano stipendio differat^d. Stipendium verò equitum Rom. quantum fuerit, nō satis constat, quàm quòd assignabantur illis equi publici, & in prædæ diuisione nonnunquam triplum, nonnunquā duplum eius quod pedites ferrent. Itaque ex præda, quam L. Æmilius Paulus fecerat, Perseo victo, pediti, inquit Liuius^e, in singulos centeni dati, duplex centurioni, triplex equiti, ex quo nonnulli de stipendio equitis coniecturam faciunt. sed alio loco idem Liuius^f, ex præda Epiri ciuitatum, quæ ad Persea defecerant, tantum fuisse, ut in equites cccc. denarij, pediti-

a lib. 33. c. 3

b Tacitus
Anna. lib. 1.
c de veta. col.
num. cap. 2.
Hadr. in na-
mentis. rei
sum.

d Alc. in
Toc.

e lib. 33.

f lib. 33.

peditibus duceni diuiderentur. Itaque nihil certi hac de re affirmare ausim. illud certè cōstat, equites in maximo honore apud Romanos fuisse.

DE SACRAMENTO MILITARI.

- 1 *Militia sacramento non ascriptus militare non poterat.*
- 2 *Sacramentum quomodo præstari solitum.*
- 3 *Varia formula iurandi.*
- 4 *Quale iuramentum apud Lacedamonios præstari solitum.*
- 5 *Quoritu Samnites iurarent.*
- 6 *Iusiurandum puberum Atheniensium.*

CAPVT V.

INEMINI apud Romanos * militare permissum fuit, nec quidem hostē gladio petere, qui sacramento militari non esset ascriptus: perindeque in eum militaris animaduersio fuit, qui hostem militiæ sacramento non ascriptus occideret, quàm qui ciuē aut socium iniuria affecisset. itaque cū Pompilius, vel ut alij legunt, Paulus Æmilius, vnam legionem, & Catonis quoque filium, qui in eadem legione militabat, dimisisset, & Catonis filius ardore pugnandi in exercitu

DE IVRE ET OFF. BELL.

citu mansisset: Cato ad Pompilium scripsit, uti, si eum pateretur in exercitu manere, secundo eum obligaret militiæ sacramento: quia priore amisso, iure cum hoste pugnare non posset. Idem quoque scribebat ad filium, ut caueret, ne prælium iniret, negans ius esse, qui miles non sit, pugnare cum hoste^a. Sed prius^{*} sua spō-² te decuriati equites, centuriati pedites, sacramenta mutuò præstabant. Paulo deinde Æmilio & Terentio Vatrone cōsulibus, primū, quod nunquam ante factum erat, milites a tribunis militum, a voluntario sacramento ad legitimū iusiurandum adacti fuere. Quod quidem imperator præstare tenebatur primus, suo mox ordine subsequerentur legati, deinde tribuni, deinde centuriones, postea decuriones, mox præfecti castrorū, demum milites: quod singulis annis, calendis Ianuariis denuo præstabatur. Iurabant autem per deos^{*} solenne iuramentum, se iussu consulum conuenturos, neque iniussu abituros: sese fugæ neque formidinis ergo non abituros, neque ex ordine recessuros, nisi teli sumendi, aut petendi, aut hostis feriendi, aut civis servandi causa^b. Posterioribus verò temporibus, ut re-

^a Cic. offic.
lib. 1.

^b Liv. lib. 22

” 3
”
”
”
”
”
”

ut re-

LIBER TERTIUS. 181

vt refert Vegetius^a, iurabant milites per Deum, & Christum, & Spiritum sanctū, & per maiestatem imperatoris (cui, inquit, tanquam corporali deo fides & deuotio præstanda est) se omnia strenuè facturos, quæ imperator iuberet, militiam nunquam deserturos, neque mortem recusaturos pro Rom. rep. Nonnunquam verò cum ingens subeūda dimicatio esset, & in extremū discrimen res venisset: milites nisi victis, debellatis, fufisq; hostibus victores forent, se in castra nunquam redituros, iurare solitos fuisse legimus. Quod M. Fabio & Cn. Manlio consl. bello cōtra Veientes & Hetruscos factum fuit. nam cum consules castris se tenerent, neque militi arma crederent: (quòd priore anno odio Cæsonis Fabij consulis, fufos hostes ab equitatu pedes insequi noluiſſet, iniussuq; consulis signa in castra retulissent) primus M. Flauolenus, ardore pugna: Victor, inquit, M. Fabi reuertar ex acie: si fallat, Iouem patrem, gradiumq; Martem, aliosq; iuratos inuocat deos: & idem deinceps omnis exercitus in se quisque iurabat^b. Similiter cum prope Dyrrachium Pōpeius constitisset, castraq; metari iussisset,

^a de remilic.
lib. 2. cap. 3.

^b Lib. lib. 2.

DE IVRE ET OFF. BELL.

fisset, perterrito exercitu, Labienus ut exercitum cōfirmaret, princeps iurabat se Pompeium non deserturum, eūdemque casum subiturum, quemcunque ei fortuna tribuisset: hoc idem reliqui iurabant legati, hoc tribuni militum, centurionesque sequebantur, atque idem omnis exercitus iurabat^a. Et idem Labienus, cū Pompeius prælio decertare cum Cæsare cōstituisset, primus iuravit, se nisi victorem in castra nō reuersurum, reliquosque ut idem facerent, hortatus est. hoc laudās Pompeius, idem iuravit, nec ex reliquis fuit quisquam, qui iurare dubitaret^b. Petreius quoque legatus Pompeij, suis de transitione ad Cæsarem per colloquia agētibus, ab omnibus iusiurandum exegit, se exercitum, ducesque non deserturos, neque prodituros, neque sibi separatim a reliquis cōsiliū capturos: & princeps in hæc verba iurabat ipse, & ad idem iusiurandum adegit Afranium: subsequēbantur tribuni militum, centurionesque: centuriatim producti milites idem iurabant^c. Alexandri verò milites in verba ipsius ipso præeunte iurabant, eosdem se inimicos amicosque habituros, quos ipse habuisset^d. Hoc etiam

^a *Cas. de bel. civil. lib. 3.*

^b *Cas. de bel. civil. lib. 3.*

^c *Cas. de bel. civil. lib. 1.*

^d *Q. Curtius lib. 7.*

- 4 etiam iuramentū apud Lacedæmonios* præstare soliti sunt milites, eosdē scilicet cum imperatore amicos inimicosq; habituros: vtque bonorum, malorumque firma cōsensio inter eos & fœderatio esset. At Samnites* in magno discrimine, ritu quodam sacramenti vetusto, velut initiatis militibus, delectum habebant; & sacrificio solenni more perfecto, per viatorem imperator acciri iubebat nobilissimum quemque genere, factisque, & circumstantibus cēturionibus, strictis gladiis, admouebatur altaribus miles, magis vt victima, quàm vt sacri particeps: adigebaturque iureiurando, quæ visa auditaque in eo loco essent, non enunciaturum: deinde iurare cogebatur, diro quodam carmine in execrationem capitis, familiæ & stirpis composito, nisi esset in prælium quò imperatores duxissent: & si aut ipse ex acie fugisset, aut si quem fugientem vidisset, non extemplo occidisset. idque abnuentes iuraturos se obtruncabantur circa altaria: iacentes deinde inter stragem victimarum, documento ceteris fuere ne abnuerent^a. Ius
- 6 iurandum autem* puberum Atheniensium, ex Æschino tale fuisse constat: Arma sancta

^a *Liv. lib. 10*

DE IVRE ET OFF. BELL.

sancta neutiquam cum dedecore tractabo, commilitonem, quicumque mihi in acie adiunctus fuerit, in periculo nō deferam. pro aris & focis, tam solus quam cum multis strenuè pugnabo. patriam, qualem & quātam inuenero, neque minorem, neque deteriolem, sed & maiore & meliorem relinquam. Memoria quoque proditum est, Atheniēses, cū propter quotidianas contentiones, & violatum ius gentium, infēsi Megarensibus, & animo hostili essent : quoties milites solito militari sacramēto adigebant, hoc etiam iusiurandum illos subire coēgisse, se intra militiæ tempus, quotannis quoquo modo possent, Megarensium agros, finesque infesto exercitu inuasuros, & peruastatis agris, nihil intactum relicturos, atque in eos omni clade belli grassaturos. Ceterum illud notandū est, quod si ab vniuerso exercitu Romano iusiurandum consuli præstādum esset, satis fuisse si centurio, vel tribunus, exercitus nomine, conceptis verbis sublimi voce iuraret : omnisque multitudo, & singuli milites communi conspiratione, & consensu in eadem verba silentio in se quisque iuraret : hocque iusiurandum, ac si concepta

cepta verba singuli expressissent, perinde tenebat, atque sanctum & illibatum habebatur. Non omittendum quoque solere tribunos conuenientes, vbi castra metati essent, ab omnibus, qui in castris essent, liberis pariter & seruis, singulatim iusiuradum exigere, se nihil e castris furto ablaturos: imo si quis etiam inuenisset quippiam, id allaturum ad tribunos^a.

^a Polyb. de Rom. castr.

DE MISSIONE.

- 1 Militiæ semel ascriptus deleri nequibat.
- 2 Miles a signis abesse non potest.
- 3 Tria missionum genera.
- 4 Honestamissio.
- 5 Causariamissio.
- 6 Ignominiosamissio.
- 7 Ignominia differt ab infamia.
- 8 Qui ignominia mitti possint.
- 9 Quartum missionis genus.
- 10 Solus imperator missionem dare potest.

CAPVT VI.

¹ **M**ilitiæ semel ascriptus*, nisi propter demerita exauctoratus foret, ipso nolente deleri nequibat. fuit enim lata lex sacrata militaris, M. Valerio Coruino dictatore, ne cuiusquam militis

^a scripti

DE IVRE ET OFF. BELL.

Scripti nomen, nisi ipso volente, deleretur^a. Sed nec miles^{*}, donec sacramento² solutus esset, a signis abesse, vel militiam deferere poterat^b. Fuere autem tria^{*} missionum genera, quibus miles exauctorabatur, & sacramēto soluebatur: honesta, causaria, & ignominiosa^c. honesta^{*}, quæ⁴ emeritis stipendiis, & functis commodis missionum, vacationis munere donabatur. quo tempore scuta, gladios, & armadicare solent Laribus, sicut gladiatores Herculi: quòd diis iuvantibus perfuncti militia, rudem accepissent, quod missionis tempus militi quinquagenario fuit definitum. Augustus tamen his, qui maiores quinque & quadraginta annis equum retinere nollent, reddendi equigratiam fecit, illosque velut emeritis stipendiis dimisit. Alij nisi decennio stipendia meruisset, missionem perere neminē putarunt posse. More tamen Romano militare sacramentum in vndecimū diffundebatur annum, quo exacto, militia perfunctis missio dabatur. Deinde vt decimus sextus annus stipendij finem faceret, Tyberio imperante cautum fuit, qui etiam militiæ tempus ad vigesimum annum produxit: cavitque vt nisi post vigesimum

^a *Liv. lib. 7.*

^b *l. pen. ff. ex quib. caus. ma. i nō omnes. ff. de re milit.*

^c *l. milites agrum §. missionum. ff. de re milit. l. 2. ff. de his qui nos. infra.*

gesimum annum missio militi daretur,
 quod iuri nostro conuenit^a. & ita missus
 habet a ciuilibus muneribus vacationē,
 & plurimis priuilegiis gaudet^b. Causaria
 5 verò^{*} missio dicitur, cū senecta, aut va-
 letudine aduersa, vitiōe corporis, mi-
 nus idoneus militiæ quis renunciatur.
 Quæ non facilè concedi solet, nisi renū-
 ciantibus medicis, & iudice diligenter
 examinante vitium: & semel concessa,
 nō solet missus iterum admitti prætextu
 recuperatæ valetudinis^c. sed & ex qua-
 cunque causâ missus, denuò in militiam,
 sine mandato principis, admitti non po-
 test^d. & quidem ex his causis missus, ha-
 bebbit quoque vacationem a muneribus,
 quamuis non perpetuam. nec enim iis
 priuilegiis fruitur, quibus ij, qui imple-
 tis stipendiis missi sunt: aliis tamen ve-
 teranorum priuilegiis gaudebit, & præ-
 mia veteranis concessa percipiet^e. Cau-
 saria enim missio, nullam existimationis
 maculam aspergit^g: & honesta quoque
 missio dicitur^h. Ita verò missos vocat Li-
 uiusⁱ causarios, cū ait: Tertius exerci-
 tus ex causariis senioribusq; a T. Quinto
 scribatur, qui vrbi mœnibusq; præ-
 6 sidio sit. Ignominiosa verò^{*} missio, quæ

^a l. sed et mi-
 lites. §. quan-
 doque. ff. de
 excus. iur. l.
 vit. C. de his
 qui non impl.
 stip. sac. mis.
 sunt, lib. 10.
^b d. §. quan-
 doque. et l.
 par. C. d. tit.
 de his qui nō
 implet.

^c l. semel. C.
 de re mil. l. 12

^d l. 2. C. de
 diuer. off. l. 12

^e d. l. sed et si
 miles. §. quā-
 doq; cum seq.
 ff. de excus.
 iur.

^f l. milites a-
 grum. §. illud
 ff. de re mil.
^g l. causaria.
 C. de re mil.
 lib. 12.

^h in d. l. sed
 et si miles. §.
 qui autē. ff.
 de excus. iur.
ⁱ lib. 7.

DE IVRE ET OFF. BELL.

& probrosa dicitur, est cū miles obde-
lictum, vel crimen sacramento soluitur.

& ita missus ex edicto prætoris fit infamis^a: & dignitatē consequi non potest^b:

nec in vrbe cōsistere potest, nec alibi vbi princeps est^c. Et quidem sine ignominia

mentionē missus, nihilominus ignominia missus intelligitur, vt Marcianus vo-

luit^d. Vlpianus tamē causam ignominia addendam missioni censet^e. Ad tempus

verò missis, tempore impleto non por-
rigitur infamia^f. Sciendum autem est^{*} 7

ignominiam ab infamia differre, vt ex Cicerone satis cōstat^g: qui dicit animad-

uersionem censoris non eam vim, quam res iudicatæ habere. censoris enim iudi-

cium nihil fere damnato adferre, quàm ruborem, & ignominia notare: quæ in

nomine tantummodo versatur: & sic notatis ad honorem aditum, & in curiā

reditum esse: alias verò turpi iudicio dā-
natos, in perpetuum omni honore ac di-

gnitate priuari, & infamia notari. infamia enim non nisi per sentētiā inferri

potest^h. Sic ignominia missi olim non erant infames, donec prætoris edicto ef-

fecti essent infamesⁱ. Itaque ignominia illa dici potest, quam interpretes nostri

vocant

a l. 1. ff. de
his qui not.
inf.

b l. 3. C. de
re milit. l. 12
l. 1. C. de his
qui non impl.

c l. 1. C. de his
qui non impl.
lib. 10.

d l. multes a-
grum. §. mis-
sionum. ff. de
re milit. l. 2.

e §. ignominia.
ff. de his qui
not. inf. l. 2.

f C. de re milit.
lib. 12.

g in d. l. mi-
lites agrum. §.
missionum. ff.
de re milit.

h in d. l. 2. §.
ignominia.
ff. de his qui
not. inf.

i l. 1. C. de
his qui in ex-
il. dati sunt.
lib. 10.

g de rep. lib. 4
apud Non. Er-
in oratione
pro Cluent.

h l. infamem.
ff. de pub.
ind.

i l. 1. ff. de his
qui not. inf.

vocant infamiam facti: infamia verò, quā
 infamiam iuris appellant. Non ignoran-
 8 dum quoque est*, non solū gregarium
 militem, sed etiam centurionem, tribu-
 num, imo etiam qui exercitui præest, li-
 cet consularibus vtatur insigniis, igno-
 minia causa ab imperatore mitti posse,
 & ita missum nota infamiae laborare ^a. a l. 2. in pr.
ff. de his qui
not. inf.

„ cum ignominia dimisit, his verbis: C. A-
 „ niene, quod in Italia milites populi Ro.
 „ contra reipubl instigasti, rapinasq; per
 „ municipia fecisti, quodque mihi, rei que
 „ publicæ fuisti inutilis, tuaque opera mi- b Ant. Hir.
lib. 5. de bell.
Hisp.
c urd. l. 2. §.
ignominia ff.
de his qui
not. inf.
 „ litibus tempore necessario resp. careat,
 „ obeas res, causa ignominia, ab exercitu
 „ meo teremoueo, hodieque ex Africa a-
 „ besse, & quanto longius potes, proficisci
 „ iubeo ^b. Ultra hæc tria missionū genera,
 9 quæ enarrauimus, Vlp. adiecit* quartū ^c. d d. §. igno-
minia. Et l.
qui cum uno.
§ nou omnis.
ff. de remis.
e d. §. igno-
minia. et d. l.
qui cu. § ex-
auctoratus.
ff. de re mi. it.
l. i. ff. de
his qui not.
inf.

Si quis enim euitandorum munerū gra-
 tia militiam subiit, exauctorari iubetur ^d.
 quæ missio existimationem non lædit ^e.
 10 Ceterum solus imperator*, vel dux exer-
 citus missionem dare potest ^f. Vnde Q.
 Fuluius censor Fuluium fratrem cohor-
 tem legionis, in qua tribunus militum

DE IVRE ET OFF. BELL.

^a Val. Max.
lib. 2. cap. 7. erat, iniussu cōsulis domum mittere au-
sum, senatu mouit ^a.

DE PRIVILEGIIS MILITVM.

- 1 Miles ex causa aris alieni in carcerem duci non potest.
- 2 An nobiles idem privilegium habeant.
- 3 Privilegium ne quis cōueniatur, nisi quatenus facere potest, quale sit.
- 4 Militis absentis bona creditoribus addici non possunt.
- 5 Miles excusatur a tutela & a dicendo testimonio.
- 6 Res militis non cadit in commissum ob nō solutum vectigal.
- 7 Res emptæ pecunia militis, est militis.
- 8 Miles transfert onus probandi indebitum in aduersarium.
- 9 Militi non nocet iuris ignorantia.
- 10 Iuris ignorantia in delictis non excusat.
- 11 Miles non subicitur quæstioni nec plebeiorum pænis.
- 12 Militia non liberat filiū a patriæ potestate.
- 13 Filius familias miles, quoad castrense peculium, pro patre fam., habetur.
- 14 Quid censeatur castrensis esse peculij.
- 15 De testamentis militum.
- 16 Ex militari delicto capite damnatus testamentum

mentum condere potest.

- 17 *Bona militis, qui successorem non habet, deferuntur legioni.*
- 18 *Miles qui inconsulto adiit hereditatem, non tenetur ultra vires hereditarias.*
- 19 *Mulieri concubina donare non potest.*
- 20 *Mortuus in bello in aeternum vivere intelligitur.*
- 21 *Miles in bello mortuus prodest patri ad ius trium liberorum.*
- 22 *Priuegia militum ad aliorum iniuriam non porriguntur.*
- 23 *Premia mortuis debita, dantur filiis.*
- 24 *Militaria priuegia ius tantum, qui strenue militant praestantur.*
- 25 *Non solum militibus, sed etiam aliis qui castra sequuntur, quadam priuegia militaria conceduntur.*
- 26 *Mulieres quae castra sequuntur, quae priuegia habeant.*
- 27 *An milites nostri temporis gaudeant priuegiis militum.*

CAPVT VII.

CVM, vt rectè Cicero ait ^a, honos alat ^{a Tuscul. quest. lib. 1.} artes, & omnes incendamur ad studia gloriae, iaceantq; ea semper, quæ apud quosque improbantur: prudenter pro-

DE IVRE ET OFF. BELL.

*a l. miles. l. i.
zum miles. ff.
de re iud.*

*b Dio, sicul.
lib. 2.*

*c in §. sunt
prætreæ. inst.
de actionib.*

*d l. in condē-
natione. ff. de
reg. iur. l. in
ter eos. ff. de
re iudic.*

*e in d. l. mi-
les. & Bald.
in d. l. i. in fi.*

*C. Qui bo-
ced. pos. Alex.
in l. centurio.
col. §. imp. ff.
de vulg. &
pupil.*

*f gloss. &
DD. in d. l.
miles & facit
text. in l. ult.
C. de test. mil.*

*g l. ult. C. ad
S. C. Maced.
h l. alia cau-*

*sa §. elegan-
ter. & ibi A-
lex. ff. sol.
mat.*

*i Dec. in l.
Dimus. n. §.
ff. de reg. iur.*

*k Bald. in l. i
in fi. C. Qui
bon. ced. poss.
Alex. in l. Cē-
turio. ff. de
vulg. & pup.*

sub. les. in d. l. miles. ff. de re iud.

fectò Romani (qui belli gloria præcipuè
ad tantum fastigium peruenere) magno
in honore disciplinam militarē habuere:
vnde etiam militibus plurima & amplis-
sima priuilegia concessere, quorū sum-
ma tātū capita breuitatis causa hic per-
stringemus. Et in primis miles * ex causa
æris alieni in carcerem duci non potest:
& non nisi quatenus facere potest, cōue-
niri^a. quod & apud Egyptios lege cautū
fuit^b. non conuenitur, inquam, nisi qua-
tenus potest, id est quatenus facultates
eius patiuntur, vt ait Iustinianus^c: habita
scilicet ratione ne egeat^d. vnde bonis
cedere nō tenetur, vt est communis do-
ctorum opinio^e. Quod tamen ita pleri-
que procedere arbitrantur, si debitum sit
cōtractum in castris & ex causa militiæ^f.
quod in dubio præsumitur^g. Et quidem
huic priuilegio renunciari non potest^h,
cū personæ cohæreat, non cōtractui.
Idem putant esse plerique in priuilegio
eorum, qui * nobilitatis dignitate deco-
rantur^k. Quod licet iure communi du-
bium sit, regia tamen Hispaniarum lege
constitutum est in his, quos Hidalgos
vocant^l. Sed nec iure communi, nec Hi-
spano, hi nobiles habent priuilegium ne
conue-

l Reg. l. 4. & §. tit. 2 l. 4. ord. et l. 69. Tauri.

conueniantur vltra , quàm facere possunt, cùm id nullibi expressum sit: sed tantùm ne ex causa æris alieni in carcerem ducantur. Arma tamen, & equi, & domus vbi hi nobiles habitant, oppignorari, vei in causam iudicati accipi nō possunt: nisi forte regi quid debeat^c. Iure quoq; communi, arma militū in causam iudicati accipi nō possunt^d: idq; meritò: arma enim veteres mēbra militum esse dicebant. Sed nec in stipendia militum fieri debet executio, si aliūde potest creatori satisfieri^e. Sciendum verò istud * priuilegium , ne quis conueniatur nisi quatenus facere potest, non esse obligationis, nec actionis, nec iudicati. nā actor potest solidum petere, sed iudex cōdemnabit tantū in id, quod facere potest^f. Et quamuis iudex per errorem condemnauerit in solidum, non potest actor iudicatū exequi, nisi quatenus reus facere potest^g. eoque sensu dicitur spectari tēpus rei iudicatæ^h. Vnde quamuis tempore sententiæ fuerit reus soluēdo, proderit nihilominus exceptioⁱ. Porro favore militię non solū milites, sed nonnunquam etiam militare volentes, carcerē soluti fuerunt, nam P. Seruilius cō-

a Cima. &
alij in d. l. mō
les. & in d. l.
centurio.

b Reg. l. 3. c.
5. tit. 2. lib. 4.
ord.

c Reg. l. 2. 4.
cū addit. tit.

d A. c. &
Alc. in l. nepos

Proculo. ff. de
verb. signific.

Bald. in Rub.
C. quis bo ced.

poss. Cyn. &
Salic. in l. 1.

C. d. t. col. 13
e l. stipendia.

C. de exec. rei
iud.

f l. maritum.
ff. sol. mat. l.

verum. vers.
condemnari.

ff. pro socio.
g l. Nescimus

ff. de re iudic.
h l. rei iudi-

catæ. ff. sol.
matrim.

i l. verum. §.
tēpus. ff. pro

socio.

DE IURE ET OFF. BELL.

ful, Volscis bellum inferentibus, edixit, ne quis ciuem Romanum vinctum, aut clausum teneret, quo minus in nominis edendi apud consules potestas fieret^a. & deinde M. Iunius dictator, post Cannensem cladem edixit, vt qui capitalem fraudem ausi, quiq; pecunia iudicati, in vinctulis essent, qui eorum apud te milites fierent, eos noxa pecuniaque se exolui

iussurum^b. Superiori primæ legi affine est & istud *, quod scilicet, si non defen-

^c Ignorare.
C. de rest. mil.
lit.

^d l. ult. C. de iur. dum. nup.

^e l. si cum militibus. C.

de rest. milit.

^f l. si in tit.

C. de rest. mil.

lit. & C. de

restit. & C.

Qui non ob

l. 3. §. hu

g l. 1. §. hu

h l. 3. §. hu

i l. 3. §. hu

k l. 3. §. hu

l. in iur. ff. de

testib.

testib.

testib.

testib.

testib.

testib.

testib.

testib.

testib.

testib.

testib.

testib.

testib.

testib.

testib.

testib.

testib.

datur miles absens reipublicæ causa, possideri quidem eius bona ex causa iudicati possint, non tamen omnino creditoribus addici^c. & si quidem creditores militis bona distraxerint, iure pignoris, secundum normam¹ restituetur miles, persoluto debito, vel refuso pretio vëditionis, si fortè minoris veniit pignus quàm sit debitum^e. miles enim dum reipublicæ operam suam præstat, quomodocunque læsus, in integrum restituitur^f. Itaque P. Seruilius consul, bello Volscico edixit, ne quis militis, donec in castris esset, bona possideret, aut venderet^g. Præterea miles excusatur a tutela^{* h}, & ab aliis muneribus publicis. miles quoque non cogitur inuitus testimonium dicere^k: ne propter priua-

4

5

- priuatam vtilitatem cogatur abesse a finis, vbi tuetur rempublicā vniuersalē.^{a l. miles. C. locati.}
- 6 Item quamuis miles non sit liber * a vectigalibus^{b l. ex praestatione C. de vectigalib. c l. 1 C. de vectigal. d l. si ex ea. C. de reuoc.}: non tamen cadent res suae in commissum, ex eo quod nō profiteatur, neque soluat vectigal^c. Et quamuis res empta pecunia mea non sit mea^d: res tamen empta * pecunia militis, potest a milite vēdicari^e. Et licet ei qui se indebitas pecunias soluisse cōtendit; probatio incumbat, miles tamen * eo onere leuatur, quod in aduersariū transfert, qui se bene accepisse probare debet^f. quod ita verū est, si totam summam indebitam esse cōtendat miles, non etiam si partem tantum^g. Est quoque inter priuilegia militaria, quod militi * non nocet iuris ignorantia, magis enim arma scire tenetur, quàm leges^h. vnde permittitur militi, si exceptionem peremptoriam per iuris ignorantiam non obiecit, vt eam post sententiam possit opponereⁱ. idem constitutionibus regni Hispaniæ cautum est^k. non tamen excusat iuris ignorantia in delictis * l: a quibus natura duce abstinent^l. in eo tamē fauetur militi, quod non subiiciatur quæstioni *, nec plebeiorum poenis, etiam si emeritis stipendiis missus

f l. cum de indebito §. si autem u. ff. de cōd. indeb.

g d. §. si autem.

h l. regula. ff. de iur. & fact. ignorat. l. ult. ff. eodē. i l. 1. C. de iur. & fact. ignorantia.

k Reg. l. 24. tit 21 part 2 l. 2. ff. de re milit. l. miles. in principio. ff. ad leg. iul. de adulter.

à l. miles. C.

de question.

l. nullus. C.

ad l. lul. ma-

iest. c. miles de

pace tenend.

b l. 3. §. is

qui. ff. de re

milit.

c Reg. l. 24.

tit. 21. part. 2

d l. 1. et 3. ff.

de pruil. vet.

e l. Diuo

Marco. C. de

question.

f d. l. nullus.

g l. 3. §. is

qui. ff. de re

milit.

h l. et si exce-

pta. C. de ma-

lef & Math.

i l. si quis de-

curio. C. de

fals.

k l. 1. C. de

privat. carc.

l §. filius fa-

militas. instis.

Quomodo ius

patr. potest.

solu. l. erat. C.

de castris pe-

cul. lib. 12.

m l. vii. C. de

inoff. testam.

n l. miles pre-

cipuz. l. ex

nota. C. de

cast. pec.

DE IVRE ET OFF. BELL.

missus sit^a. itaque nec ad bestias, nec in

furcam damnari potest^b. Idem in nobi-

libus locum habere voluit cōstitutio re-

gni Hispaniæ^c. quod & in filiis militum,

& veteranorum locum habet^d. Imo vsq;

ad nepotes exteditur, eorum scilicet qui

ad summum gradum militiæ peruenie-

runt^e. Non erit autem locus huic privi-

legio, si agatur ex causa criminis læsæ

maiestatis^f, proditionis^g, maleficij^h, fal-

siⁱ, vel privati carceris^k. Porro quamvis

militia non liberet filium^{*a} patria pote-

state^l: tamen quod ad castrense peculiū

attinet^{*}, habetur pro patre familias^m: in

quo nihil iuris pater habetⁿ. vsque adeo,

vt inter patrem & filium militem, quem

in potestate habet (inter quos alias nulla

lis esse potest) ex causa castrensis peculi

sit actio^o. Qua ratione etiam filius fami-

lias miles, ex quacūque causa pecuniam

creditam acceperit, non iuuatur S. C.

Macedoniano p. hinc quoque, quamvis

inter patrem & filium, quē in potestate

habet, donatio non consistat: q donatio

tamen a patre filio familias causa militiæ

facta valet, & datum efficitur castrensis

peculij.

o l. lis nulla. ff. de iud.

p l. vii. §. penult. C. ad S. C. Maced.

q l. 2. l. donationes. §. pater. ff. de donat.

- peculij^a. & ex eadem causa donatio inter virum & vxorem, quæ alioquin non va-
 14 let^b, consistit^c. Castrensis verò peculij^{*} censetur, quidquid filiusfamilias occupa-
 sione militiæ acquisiuit^d. Sed & hereditas vxoris, ex rescripto D. Hadriani militiæ affectione marito filiofamilias relicta, castrensis peculij erit^e. quod tamen secus est in dote marito data, vel promissa, quæ cohærens matrimonij oneribus, liberis communibus, qui in aui sunt potestate, confertur^f. Fratris quoque patruelis, vel alterius commilitonis hereditas commilitoni delata, iure castrensis peculij habetur^g. Quod ita verum est, si in eadem prouincia militauerint, vel affectione militiæ relinquatur: alias fecus^h. Porro quod ad testamēta^{*} militum attinet, tam larga illis testandi facultas permittitur, vt omnes omnino solennitates, in testamentis requisitæ, illis remissæ sint. Nam D. Traianus permisit militibus, vt quoquo modo vellent, facerent testamenta, sufficereq; nudā voluntatem voluitⁱ. vnde Papinianus respōdit, militis voluntatē esse testamentū^k. Quod ita demum verum est, si dum in expeditione agunt, testentur^l: & duobus ad hoc vocatis

a l. si mulier.

l. miles præci-

pua. l. castræ-

se. ff. de cast.

pecul.

b toto tit. de

donat. inter

vir. & vxor.

c l. si miles. l.

si forte. ff. de

cast. pecul.

d l. castræse.

ff. de cast.

pecul.

e l. diuus. l.

dotem. ff. de

cast. pecul.

f d. l. dotem.

g l. cum alle-

gas. C. de ca-

strens. pecul.

lib. 12. l. miles

filium. in fin.

ff. de castræse.

pecul.

h d. l. dotem.

in si. ff. de ca-

strens. pecul.

i in l. 1. ff. de

test. mil. §. 1.

inst. de militib.

test.

k l. ciui militis.

ff. de test.

milit.

l. d. §. 1. et l.

penult. C. eo-

dem tit.

a §. cateru.

inst. de mi-

lit. testa l di-

uos l. Lucius.

ff. de test. mil.

b l. mulier.

ff. de test. mi-

lit.

c §. illi au-

tem. inst. de

mil. testa.

d Reg. l. 4.

tit. 1. par 6.

e §. post mis-

sionem inst.

de mil. test.

l. testa. cori.

ff. eodem tit.

f l. si miles v.

m. ff. de test.

mil. l. 1. et 2

C. eod. titulo.

g l. in frau-

dem. §. miles.

l. miles ita. ff.

de mul. test.

h l. si duo

bus. l. ex mili

tari. §. filiu.

ff. de mil. test.

i l. sicut cum.

l. sequ. C. de

mul. testa. l.

qui iure mila.

l. militis. §.

miles. D. eod.

k l. 2. §. he-

reditas. D. de

iure codicil. l.

hereditatem.

C. de codicil.

§. codicillis

autē. inst. de

codicil.

l. l. militis in co-

DE IVRE ET OFF. BELL.

vocatis testibus voluntas militis probe-
tur, quod in fauorem eorum inductum
est^a. in ipso tamen prælio testamentum
militis factum valet, etiam nullo vocato,
& sufficit si in clypeo, vel in puluere he-
redem scribat^b. sed citra expeditionis ne-
cessitatem, tenetur miles iure communi
testari^c. quod & regia Hispaniarum lege
decisum est^d. In expeditione verò testa-
mentum iure militari factum, valebit vs-
que ad annum post missionem^e. in quo
tam laxa illi testandi, prout vult, permissa
est facultas, vt pro parte testatus, pro par-
te intestatus possit decedere^f, & ad certū
tempus possit heredem instituere, & po-
stea hereditatem adimere, & alij directo
dare, & si neminem vocauerit, legitimī
heredes hereditatem capient^g. neque
iuri accrescendi locus erit in testamento
militis^h. Potest quoque miles filium si-
lentio præterire in testamento, cuius
præteritio pro tacita exheredatione erit,
modo prudens id fecerit: vnde & agna-
tione filij testamentum militis nō rum-
pirur, si de mēte eius constetⁱ. Et quam-
uis in codicillis directo relinqui heredi-
tas non possit^k: militi tamen id permis-
sum est^l. Miles quoque incertus de statu
suo

suo rectè testari potest^a. & testamentum a pagano iure militari factum valet, si miles decedat^b. Licet quoque nuda voluntate, vel cœpto tantū & non perfectō testamento non rumpatur testamentum pagani^c: militis tamen testamētum nuda voluntate facile rumpitur^d: licet etiā duob⁹ testamētis validis miles decedere possit^e. Præterea ultra dodrantē miles legare potest, & eius legata non minuūtur per Falcidiam^f. Mutus quoque & surdus miles testamentum rectè facit^g. & filiusfamilias miles de castrensibus iure testabitur^h. quod etiam ad inermem militiā extenditurⁱ. & testamenta militum non subiacent querelę inofficiosi^k. neque solum sibi testamentum facere filiusfamilias miles poterit, sed etiam filio pupillares tabulas de castrensibus^l. hoc tamen priuilegium testandi filiofamilias militi concessum, ad impuberes extendi non debet, qui forte fauore in militiā recepti sunt, quod fieri quandoque solet^m. huic enim impuberi testari non licēbit, neque comuni, neque militari iure, propter lubricum

dicillū. in
prin. i. quare
batur. D. de
milita. testa.

a l. ex milita-
ri. § miles.
D. de testa.
mil.

b l. in frau-
dem § testa-
mentum. D.
d. tit.

c § ex eo. in-
stit. quib. mo.
t. st. in fir. l. 2.
D. de in ius
rup. vtr. test.

d l. heres § si
quid post D.
de testamens.

d l. in frau-
dem. §. sicut
cū. § seq. D.
de mil. testa.

e l. 1. et 2. D.
de in ius
rup. vtr. testa.

f l. quarebatur
in prin. D. de
mil. test.

g l. si certarū.
§ vlt. cum l.
seq. D. de test.

h l. in re-
stamento mi-
litis. C. i. d. d.
l. 1. D. ad l.
Falcidiam.

i l. iure mili-
tari. D. de te-

stam. mil. §. quinimo instit. de milit. test. h l. ex militari. §. de
testam. milit. i. l. vlt. D. de inoff. testa. k l. testamentum.
l. vlt. C. de inoff. test. l. l. cum filiusfamilias miles. l. in fraudem.
§. miles. D. de test. vult. m l. d. & milites. D. de excus. tut.

DE IVRE ET OFF. BELL.

a l. ult. C. de
testa. milit.

b l. ult. inst.
de pupil. sub-
stit.

c l. centario.
ff. de vulg. &
pupil. l. in te-
stamento. C.
de milit. test.

l. 5 §. miles i.
ea heredē. §.
exheredato.
D. eodem.

d l. ex mili-
tari. D. de
testa. milit. l.

si quis filio.
§. sed etsi
quis fuerit. D.
de iust. rup.

irrit. fac. test.
c l. si quis. §.
miles. D. de
leg. 3. l. cum
hic. §. si miles

D. de don. in-
ter vir et vx.
f l. eius qui.
§. 1. C. ult.

D. de testa.
g l. 1. C. 2.
D. de vet. mi-
lit. suc.

h l. si quis fi-
lio. §. eius qui
D. de iust. rup.

irrit. l. 2.
C. de hered.
decu.

i l. ult. in fi.
C. de iure de-
tib.

lubricum illius ætatis consilium. qua de

causa Iustinianus ius antiquum, quo id

licebat, correxit^a. Præterea licet paga-

nus extraneo, vel filio puberi heredi in-

stituto ita substituere directo nō possit,

si heres exstiterit, & intra aliquod tēpus

decefferit, alius ei sit heres: sed tantūm

per fideicommissum testator heredē ob-

ligare possit, hereditatem vel totam vel

partem restituere^b: id tamen militi con-

cessum est^c. Porro ex militari delicto ca-

pitate^{*} damnatis testamentum condere li-

16

cet, de bonis scilicet castrensis, & ita si

sacramenti fides rupta non sit^d: & per-

mittente in sententia eo qui damnauit^e.

quod secus est in pagano^f. Et quidem ex

militari delicto dam nati, si intestati de-

cedant, succedent proximi ab intestato

excluso fisco^g, bona verò militis^{*}, qui

17

succefforem non habet, deferuntur le-

gioni non admissio fisco^h. Miles denique

qui inconsulto adiit hereditatem^{*}, non

18

tenetur ultra vires hereditariasⁱ. Ceterū

fauor militum non semper in extendēda

testandi facultate, sed aliquando etiam

in restringenda consistit. Itaque quam-

uis concubinæ vel meretrici testamento

quid relinquere vel donare permiffum

sit:

sit^a:milestamen mulieri,in quam turpis
 19 cadit suspicio^{*}, nihil donare vel testamē-
 to relinquere potest^b. Militis quoq; di-
 spositio, quæ vel turpis, vel bonis mori-
 bus contraria est, nihilò magis quàm a-
 licuius pagani valebit^c. Superioribus
 adde singulare & præclarũ militare pri-
 20 uilegiũ, quòd scilicet mortuus in bello^{*}
 pro repub. per rerum gestarum gloriam
 in æternum viuere intelligitur: modo in
 acie & in conflictu moriatur; non etiam
 in obsidione, vel alias ex causa belli. itaq;
 filiusfamilias miles, qui in acie pro re-
 pub. pugnās cecidit, prodest patri ad ius
 21 trium liberorum^{*}, quòd eum a tutela ex-
 cusat^d: & aliorum munerum excusatio-
 nem præbet^e. Itaque cùm lege Iulia de
 maritandis ordinibus cautum esset, vt
 priori ex consulibus fasces sumendi po-
 testas esset, qui plures liberos quàm col-
 lega in potestate haberet, eorum quoq;
 ratio habita fuit, qui bello amissi essent^f.
 idq; ad multa alia adaptari posse videtur.
 atque ita si forte statuto cautum sit, vt
 certè multis locis est, vt filius secundò
 genitus patri superstes, in successione e-
 iusdem patris præferatur nepoti ex filio
 primogenito mortuo ante patrē: si filius

a l. affectio-
 nis. l. donatio-
 nes. D. de do-
 nat.

b l. miles. §.
 mulier. D. de
 milit. testamē-

l. mulierē. D.
 de his quib. vt
 indig. l. l. C.

de donat. in-
 ter vir. et vx.

c l. si a milite
 §. edictũ præ-
 toris. D. de
 milit. testamē-

d. l. bello a-
 missi. D. de
 excusat. tut. §.
 filij autē. in-
 stit. de excus-
 tut.

e l. ult. D. de
 vac. et excus-
 mun.

f Gell. l. 2. c.

15.

b ille

DE IVRE ET OFF. BELL.

ille primogenitus in acie pro repub. cecidit, putarem hoc casu nepotem præferendum: quia scilicet pater eius censetur in æternum vivere, cui successio aui iure primogenituræ debetur. & ita in prorsus simili facti specie iudicatum fuisse accepi. non obstat quòd priuilegia militum * ad alienam iniuriam porrigi non 22

a l. impuberi.
D. de adm. & per tuis.

b l. sed cum.
D. ad S. C. Treb. l. nec a-

uus. C. de e-
manc. l. re-

scripta C. de
prec. imp. off.
l. imperatores

D. de ser. rus.

pre.
c l. nō vidē-
tur. D. de reg.

tur.
d l. nō potest.
D. de reg. iur.

e in l. non
fraudentur.
D. de reg. iur.

l. qui autem.
in princ. D.
que in frau-

credito.
f d. l. impu-
beri. D. de
adm. & per
tuis.

debeant a. & beneficia in damnum alterius neque porrigi, neque conferri solent b. nam nulla iniuria hic infertur filio secundo genito, cui nihil adimitur, sed tantum non acquiritur. non enim, ut Vlpianus respondit, videtur rem amittere, quibus propria non fuit c. & ex regula Pauli, non potest videri desuisse habere, qui nunquam habuit d. Quò spectat quod Vlpianus ait, non fraudari creditores, cum quid non acquiritur a debitore, sed cum aliquid de bonis suis diminuitur e. Sed & quod Papinianus respondit, militum priuilegia ad alienam iniuriam non porrigi, non ita huc facit: nam loquitur in casu, ad quem militis priuilegium non extenditur, & quo evidens fieret iniuria alteri f. Itaque in proposita facti specie nepotem patruo in successione aui, non obstante statuto, præferendum existimo: cum &

iure

LIBER TERTIVS.

192 a §. cūm fi-

iure communi nepos in parentis sui lo-
cum, etiam extra bellum mortui, succe-
dat^a. vnde etiam statutum iure cōmuni
contrariū quān strictissimè intelligi de-
bet^b. His adde lege regia Hispaniæ statu-

23 tum esse, vt præmia*, quæ forte quis me-
ruit ob egregiam operam in bello præ-
stitam, eo mortuo debeātur filiis & pro-
ximis agnatis^c. quod & a Romanis ob-
seruatum fuit, & lege Solonis apud A-
thenienses cautum fuit: vt illorum filij,
qui occubuissent in bello, publicè alerē-
tur, & bonis disciplinis imbuerentur.
Constātinus verò filios in paternam vo-
cari militiam voluit^d. Sciendum porrò

24 militaria hæc priuilegia* non aliter con-
cedi militibus, quān si fortiter & stre-
nuè militent*, & ad veteranos non extē-
di^f: quamuis & veterani sua habeāt pri-
uilegia g. In classibus verò remiges &
nautæ sunt milites, & militari priuilegio
fruuntur^h. Præterea nō solūm militibus,

25 sed etiam aliis*, qui castra sequuntur, mi-
litaria quædam priuilegia conceduntur.
& in primis omnibus omnino qui sunt
eius gradus, vt iure militari testari non
possint, si in hostico deprehendantur,
quomodo velint & quomodo possint

b 2 testa-

de exc. tut. h l. unica. §. de classib. D. de bon. poss. ex test. milit.

lius. inst. de
hered. que ab
intest. defe.

b Panor. in c.
ex parte. ex.
de decum. tex.

in c. 1. in fin.
de filius pres-
bye. lib. 6.

c Reg. l. 3. tit.
27. par. 5.

d l. 1. §. 2.

C de filius,
off. milit. l. 12

e l. vlt. C de
restitu. milit. l.

cūm de inde-
bito. §. sin
autem. D. de
probat.

f l. idem est,
et si testamē-
to. c. in l. seq.

in prin. ff. de
milit. testa. l.

ult. §. quia
militibus. C.

de inof. testa.
l. ad veterani

D. ad l. Falc.
l. filius. §. ve-

terani. cū §.
sequ. D. de

proc.
g tit. D. de
prim. veter. l.

1. et 2. D. de
vet. mil. succ.

l. 1. 2. 3. 4. C.
de vetera. l. 12

§. illi. inst. de
mil. test. l. sed

et milites. D.

DE IVRE ET OFF. BELL.

^a l. ult. D. de ^{milie, testa.} testabuntur^a. Itē mulieribus*, quæ cum **26**
maritis absunt in bello reipubl. causa, in
actionibus temporalibus, si exclusæ fue-
rint, ad exemplum militum subueniri so-
^b l. 1. C. de ^{uxor. milit.} lere Alexander rescripsit^b. & Diocletia-
nus & Maximinianus mulieri, quæ in ex-
peditione fuit cum marito, non officere
lōgi temporis præscriptionem rescripse-
^c l. 2. C. de ^{uxor. milit.} runt^c. Quò spectat quod Vlpianus re-
spondit, bello amissos ad tutelæ excusa-
tionem prodesse, cuiuscunque sexus vel
ætatis sint, modò in acie perierint. ete-
nim mulieres in acie versari solitas, & e-
gregiam nonnunquam in bello operam
præstitisse in veterum historiis satis ob-
uium est. itaque bello Sabino mulieres
Sabinæ, quæ Romę erant, quarum ex in-
iuria bellum ortum erat, crinibus passis,
scissaque veste, victo malis muliebri pa-
^d lib. 1. uore, vt inquit Liuius^d, ausæ se inter tela
volitantia inferre, ex transuerso impetu
facto, dirimere infestas acies, dirimere i-
ras. Estque memorabile, quod de Cim-
bricis mulieribus memoriæ proditū est,
cum quibus non minor quàm cum ma-
ritis eorum Mario pugna fuit: & specio-
rior mors earum fuit, quàm pugna. nam
cū missa ad Marium legatione, liber-
tatem

LIBER TERTIVS.

193

tatem non impetrassent, suffocatis elisif-
que passim infantibus, mutuis vulneri-
bus conciderunt, aut vinculo e crinibus
suis facto, ab arboribus iugisq; plaustro-
rum pependerunt ^a. Apud Germanos
verò feminæ nō semel inclinatam aciem
restituisse feruntur ^b. Ceterum licet a
plerisque dubitatum sit, vtrum milites
27 nostri temporis * gaudeant hisce priui-
legiis militaribus, tamen verius est, mili-
tibus, qui in numeros sunt relati, & for-
titer & strenuè militant, hæc priuilegia
concedi, saltem ea quæ vsus nō coarguit.
neque refert, quod quædam solēnitates,
quibus olim milites sacramento militiae
asscribebantur, exoleuerint. Nam simili-
ter videmus solennitatem actionum an-
tiquam nostra tempestate nullam esse ^c:
cū tamē eiusdem nihilominus sint ef-
ficaciæ ^d. Causa quoque & ratio conce-
dendi militibus tā ampla priuilegia fuit,
vt pro tutela & defensione Romani im-
perij omnibus soluti curis expeditissimi
operam armis darent ^e. quæ & nostris
militibus conuenit: ergo idem ius quo-
que manere debet ^f. & hæc sententia etiā
viris doctissimis probatur g.

a l. Flo. de
gest. Rom. l. 3
cap. 3.
b Crinit. de
honest. disc.
lib. 12 c. 8.
c l. 2. §. de in-
de ex his legi-
gib. D. de o-
rig. iur. l. 1. &
2. C. de form.
& impet. sub.
d l. actio. D.
de neg. gest.
facile l. ordo.
D. de publ. in-
dic. l. decreto.
C. ex quibus
caus. inf. iuro.
e l. aduocati.
C. de aduo.
diuers. iud. l.
militem. in fi.
C. de proc. l. 1.
D. de vul. test.
l. milites. C.
locati.
f l. illud que
situm. in prin.
D ad l. Aquil.
g Iacob. de
Rauen. Cyr.
Bald. Bart.
Salicet. & a-
lij in l. 1. C.
de iur. & fac.
igno A. d. in l.
militem. C. de
proc. Rom. ci-
ui. 43. & c.
cit. 406. Ale-
xander in l.

b 3

DE IV-

centurio. in. 23. D. de vul. & pup. Decius in Rubr. C. de mi u test.
quæ refert Francif. Zornmetz. de Roma. imp. in. 80.

DE IVRE ET OFF. BELL.
DE IVDICIIS MILITARIBVS.

- 1 Miles non nisi ante suum iudicem conueniri potest.
- 2 Fallit in milite desertore.
- 3 Item in eo qui pactus est se non usurum fori præscriptione.
- 4 Item in eo, qui postquam in ius vocatus est, miles esse cæpit.
- 5 Item in eo qui falsum testimonium dixit.
- 6 Item in milite negociatore.
- 7 Consules Romani, non nisi in castris in caput ciuis Rom. incōsulto populo, animaduertere poterant.
- 8 Tribuni non habuerunt vitæ necisq. potestatem in milites.

CAPVT VIII.

Milites* non nisi ante suum iudicem ¹ conueniri possunt, nec si in culpa sint, coërceri^a. vnde capti a præside ad proprium iudicem remitti debent^b. nisi forte in desertione agens* miles com- ² miserit delictum valde enorme, de quo præses prouinciæ cognoscere poterit, & punire militem in loco delicti^c. alioqui verò neque dux exercitus, vel magister militum in prouinciales, neque præses prouinciæ in milites vllam iurisdictionē habent.

^a l. magiste.
C. de iurif.
omn. iud. l. 1.
C. de exhib.
reo.
^b d. l. 1.
^c l. desertorē.
D. de re milit.
l. 1. C. ubi se
nat. vel clar.
l. ult. D. de
accus. l. mili-
tibus. D. de
cuius. reo. l. 1.
C. de fals.
more.

- habent. si tamen miles in instrumento
 3 professus fuerit*, se non vsurum fori præ-
 scriptione propter cingulum militiæ, pa-
 ctum seruandum erit^a. Sed & si quis, po-
 4 steaquam* in ius vocatus est, miles esse
 coepit: in ea causa est, vt ius reuocandi
 forum non habeat, quasi præuentus^b.
 nam vbi lis coepta est, ibi finiri debet^c.
 5 Præterea miles*, qui falsum testimoniū
 dixit, subiicit se iurisdictioni illius iudi-
 cis, etiam si paganus sit^d. Miles quoque
 6 negociator* subest iudici illius negocia-
 tionis^e. Porro vnusquisque super causis
 publicis, quas dum militaret exercuit, &
 super ratiociniis militaribus in militari
 iudicio respondere debet, nec fori præ-
 scriptione vti potest: etiam si militiæ cin-
 gulum deposuerit^f. & capitalis criminis
 reus, volūtarius miles (qui ex D. Traiani
 rescripto capite puniendus est) non est
 remittendus eò, vbi reus postulatus fuit,
 sed vbi accedente causa militiæ audiendus
 est, puniri debet^g. Sciendum autem est,
 quamuis lege Valeria, quā Valerius pu-
 blicola tulit, & L. Portia cōsulibus pro-
 7 hibitum esset*, ne in caput ciuis Romani
 iniussu populi animaduerrere possent, &
 solū illis relictū esset, vt coërcere pos-
 sent,

DE IVRE ET OFF. BELL.

a in l. 2. §. in
initio. D. de o-
rig. iur. Dion.
Hal. lib. 10.
b Poly. lib. 6.
de remilit. ac
domest. Rom.
c L. iustus l. 2.
C. 4. Cicero
Philop. 3.
d l. de militi-
bus. D. de
cust. et exhib.
reo.
e Auth. quib.
mod. nat. eff.
legit. §. quis
guir.
f in l. officii.
in fin. D. de re
milit.
g annal. l. 1.
 sent, & in vincula publica duci iubere^a:
 in castris tamen ius habebant arbitrati-
 suo supplicium sumere^b. quod & præto-
 ribus, aliisque ducibus exercituum per-
 missum fuit^c. id tamen Venuileius I. C.
 ad milites caligatos tantum restrinxisse
 videtur^d: qui erant abiectiones & vilio-
 res^e. Vnde videtur inferri, quod in alios
 incōsulto principe animaduerti nō pos-
 sit. & quidem tribuni*, aliiq̃ue duce in-
 feriores, vitæ necisque potestatem non
 habuerunt in milites, sed tantum levis
 coërcitio illis permessa est. id quod Mar-
 cianus satis indicasse videtur^f, cum ait:
 Tribuni officium esse delicta secundum
 suæ auctoritatis modum castigare: cui
 cōuenit, quod Tacitus ait^g de seditione
 illa Pannonica, scribens, Municipiū præ-
 fectum castrorum, penes quem erat tum
 summa rerum, absente duce, coëptam se-
 ditionem sedasse, duorum militum sup-
 plicio: bono magis exemplo quàm con-
 cesso iure. Ceterum quod ad militaria
 iudicia attinet, ex D. Traiani rescripto
 etiam diebus feriatis peragi possunt^h.

DE POENIS MILITVM.

1 *Duplex causa in puniendis peccatis.*

2 *Pœna*

- 2 *Pœna militares.*
- 3 *Militum delicta aut propria, aut cōmunia.*
- 4 *Fustuarium quid.*
- 5 *Decimatio.*
- 6 *Romani militaribus pœnis asperi.*
- 7 *Capitalis pœna per vinum aut lasciviam lapsis remittitur.*
- 8 *Romani in iudicādo beneficia cum delictis non compensabant.*
- 9 *Contrā Persæ.*

CAPVT IX.

1 **D**Vplicem* in puniēdis peccatis causam esse cēset Plato in Gorgia, vt refert Gellius^a: vnā castigādi & corrigēdi cum qui peccauit, quò attentior fiat, & ad bene viuendum promptior. quòd in minoribus delictis fieri solet pecunia, vel leui cōērtione, multa dicta. alteram exempli causa, vt alij a similibus delictis metu pœnæ deterreantur: quod in grauioribus delictis fieri publicè interest.

^a voc. Att. l.
^{6. cap. 14.}

- 2 Itaque pœnæ militares* nonnullæ maiores, quæ capitis supplicio luebantur: aliæ minores, prout grauius aut leuiter delictum esset, delinquentibus militibus, necessariò ad disciplinam militarem stabilendam, a ducibus inferri solent. mi-

DE IVRE ET OFF. BELL.

litum autem delicta * aut propria sunt, 3
aut communia. Proprium militare de-

a l. 2. D. de
re milit.

b l. omne de-
lictū. D. de re
milit.

c in l. 3. Pœ-
ne. D. de re
milit.

d d. l. 2. §.
pœna. Et §. is
quis. D. de re
milit.

e l. moris. §.
ille. D. de pœ.
l. honor. C. de
pœn. oixi s. de
privil. militū.

f d. l. 3. §. in
bello. D. de re
milit.

g de Rom.
castrani.

h Philip. 3.

lictum est, quod quis ut miles admittit^a:
si puta aliter faciat, quàm disciplina mi-
litaris exigit^b. Pœnæ verò militares, ut
ait Modestinus^c, sunt huiusmodi: casti-
gatio, pecuniaria multa, munerum indio-
ctio, militiæ mutatio, gradus deiectio,
ignominiosa missio, in metallum autem
non dantur, nec torquentur, nec ad be-
stias, nec in furcam damnantur^d, nec ple-
beiorum pœnis subiiciuntur. At ex gravi
delicto solent milites capite puniri^e, aut
fuste percuti. id supplicium^f huiusmodi 4
erat, ut refert Polybius^g, accepto fuste
tribunus vix tantum attingebat damna-
tum: quod ubi factum erat, omnes qui in
castris erant, cædentes fustibus, lapidi-
busque, plerosque in ipsis castris confi-
ciebant: at si qui euassissent, ne sic quidem
feruari poterant, quibus nec in patriam
redire licebat, neque aliquis ex necessa-
riis domum recipere audebat, unde
penitus peribant, qui in talem calamita-
tem incidissent. hoc genus animaduer-
sionis fustuarium dicebatur, teste Cice-
rone^h, cum ait: Fustuariū meruerunt le-
giones, quæ consulē reliquerunt. Simile
pœnæ

poenæ genus etiam num hodie in castris
 in vsu est. De hac poena censent I. C. cùm
 dicūt, fuste percuti, occidi, animaduertia. a vt in l. 7.
§. 1. D. ad l.
Aquil. l. 1. §.
occisorum. D.
ad S. C. Syl-
lanum. in l. 8
§. 1. D. de
pen.
b vt in l. 1. §.
c in patro-
nus D. de of-
fic. pref. urb.
l. ult. D. de
iniuriis. l. 7.
D. de pen. l. 3
§. 1. & l. ult.
D. de offic.
pref. vig. l.
10. & l. 28.
§. 1. D. de
pen. l. 3 §. in
bello. D. de re
milit. l. 1. C.
de his qui
not. in fa.
c in l. in seruo
rū D. de pen.
d in l. capita-
liū §. nō oēs.
D. de pen. in
e in l. ult. D.
de inur.
f de verb. si-
gnif. lib. 6.
g l. 3. in fin.
D. de re milit.
 Alioqui verò, cùm dicunt fustibus cædi,
 castigari, admoneri ^b: non de capitali,
 sed de leuiori poena agunt. nam multo
 leuiorem esse fustium, quàm flagellorū
 poenam iudicat Marcellus ^c, Calistratus ^d,
 & Hermogenianus ^e: vt annotauit Hie-
 ronymus Verrutius ^f. Porro si multi mi-
 lites in aliquod flagitium conspirent, vel
 si legio deficiat, exauctorari solent ^g. nō
 nunquam auctores turbarum ad palum
 deligare, aut securi percutere, reliquę ve-
 ro multitudinis decimum quemq; sorte
 5 ductum ^{*} ad suppliciū petere peruulgata
 poena fuit. quod ex verbis Ciceronis
 pro Cluētio intelligi potest, vbi inquit:
 Statuerunt maiores nostri, vt si a multis
 esset flagitiū rei militaris admissum, for-
 titione in quosdam animaduerneretur,
 vt metus videlicet ad multos, poena ad
 paucos perueniret. Inter alias quoque
 poenas militares fuerunt hæ: stipendium
 anni differre militibus, neq; his æra pro-
 cedere, qui ære diruti dicebantur, aut in
 politia, aut in frequentia notare, vel citra
 commoda stipēdiorum exauctorare, lo-
 cum in

DE IVRE ET OFF. BELL.

cum in quo tenderent in castris adimere, ut humi ac sub dio accubarent, extra vallum sine tentoriis relinquere, vitibus cædere, hastas dare iubere, quæ censio hastaria dicebatur, quæ non pro leui noxa, sed pro graui delicto animaduersionis loco a ducibus inferri solita est. Hastas autem dare iubebantur milites, quibus propter probra ignominia & luxurie hasta adimebatur. etenim sicut glorie causa, fortes viri donabantur hasta pura, hi qui primū victores in prælio fuissent: ita ignauis & cōtumacibus adimebatur. hoc notabat, tanquam spes merendi illis adempta foret. in politia & in frequetia notabantur hi, qui rudibus, aut parum nitidis armis, vel strigosiore equo, & macie confecto utebantur, quiq̃ prædicto ad pugnā die, occasionibus quæsitis contumacius parerent^a. Fuit quoque antiquitus militaris animaduersio, iubere ignominia causa venam militi solui, & sanguinē mitti. quod A. Gell^b. primū in militibus stupentis animi, atque a naturali habitu declinantis (ut non tam poena, quàm medicina videretur) factū fuisse credit: postea verò etiam ob pleraque alia delicta factitatum esse per consuetu-

^a Alex. sb A. lex. lib. 2. ge-
vial. dic. c. 13

^b noft. Attic.
lib. 10. cap. 8

suetudinem : quasi minus sani viderētur
 omnes qui delinquerent. Ceterum, quā-
 uis alioqui Romanis mitiores pœnæ pla-
 cuerint : apud quos antiquitus cautum
 fuit, ne quis multam indicendo, bouem
 priusquam ouem nominaret, grauiorū
 enim multarū æstimatio bos erat vnus,
 vel plures; minorum verò ouis: in mili-
 6 ⁶taribus tamen pœnis seueriores semper
 fuere*, quòd aspero & abscisso castiga-
 tionis generē disciplina militaris indi-
 geat. Vnde quamuis consulibus prohi-
 bitum esset, ne possent animaduertere
 in caput ciuis Romani, in castris tamen
 poterant pro arbitrato suo supplicium
 fumere: vt alibi diximus^a. Hinc quoque ^{a 5. de ind. milit.}
 perrarò bis delictum imperatores venia
 dignum putauere. Nam, vt M. Cato in li-
 bro de re militari scripsit, aliis in rebus
 errata postmodum corrigi possunt; in
 bello autem delicta emendationem non
 accipiunt: quippe cū pœna ipsa e ve-
 stigio errorem sequatur. præsto enim est
 ignauie, aut imperitiæ ultor, qui nunquā
 delinquenti hosti indulget. & Lisima-
 chus summus dux dicere solet, non esse
 in bello bis errare, vbi si quid offenditur
 perperam temeritate, vel inscitia, emen-
 dari

DE IVRE ET OFF. BELL.

dari non potest . nam parua in bello of-
fensa , magnarum sæpe rerum momenta
facit . Nihilominus tamē quēdam delicta
pagano aut nullam , aut grauiorem pœ-
nam irrogāt : militi verò grauiorem , aut
leuiorem : vt Marcellus respondit ^a . &
quidē constat , nonnulla militaria delicta
capite puniri , quæ non nisi culpa contra-
huntur ^b . Capitalis tamen pœna per vi-
num , aut lasciuiam lapsis ^{*} remittitur , & 7
militiæ mutationem irrogat ^c . voluntas
enim & iudicium , quod nullum in ebrio
est , distinguit maleficia ^d . Itaq; Pyrrhus
adolescētes , qui inter bibendū regē con-
uiciis & maledictis onerauerāt , ingenuē
id fatentes , & culpam omnem in temu-
lentiam coniicientes , cū dicerent se
longē plura dicturos fuisse , si plus vini
habuissent , imo ipsum regē interfectu-
ros , nisi lagena defecisset , innoxios dimi-
sit ^e . Carolus tamen V. imperator edictō
cauit , ne cui ebrietas in delictis excusa-
tionem præberet , propter nimīā in hisce
regionibus inebriandi frequentiam . &
Pittacus legem tulit , qua ei , qui per e-
brietatem deliquerat , duplam eius , quæ
^f sobrio infligeretur , pœnam constituit .
Est porrò valde memorabile , quod Ro-
mani ,

^a in l. quedā
delicta . D. de
pœnis .

^b vt in l. om-
ne delictū . § .

1 . cum dicitur .

seqq . qui cō-

meatus . § . 1 .

D. de remilit .

^c d . l . omne

delictū . § . per

vinum .

^d l . 1 . D. ad l .

Corn. de fide .

^e Val. Max .

lib . 3 . cap . 1 .

^f in con .

mani, qui alioqui maximam meritorum
 cuiusque, & virtutis rationem habuerūt,
 8 in iudicando tamen * non solent, etiam si
 maxima rei in remp. exstitissent merita,
 vero crimini indulgere, aut beneficia cū
 delictis compensare. cuius rei fidem facit
 in primis P. Horatius, qui trigemina
 spolia Cuiatiorum victor præ se gerens,
 quique imperium populo Rom, solus
 sua virtute pepererat, perduellionis reus,
 quod sororem ob mortem spōsi Cuiatij
 flentem transfixerat, in maximo disci-
 minine fuit: plusque ad salutē ipsius pro-
 fecerūt preces, & miseratio patris, quàm
 recens rei beneficium^a. Item M. Manlius
 Capitolinus regni affectati reus, quāvis
 defenso Capitolio Romam seruasset, &
 prope cccc. produxisset, quibus sine fœ-
 nore expensas pecunias tulisset, quorum
 bona venire, quos duci addictos prohi-
 buisset: ad hæc hostium cæsorū spolia,
 dona imperatorū plurima conspicienda
 protulisset, & ea quæ bello gessisset ora-
 tione magnifica facta dictis æquādo me-
 morasset: nihilominus tamen crimē va-
 luit, inquit Liuius^b, & populi iudicio dā-
 9 est. Contrà Perse* nunquam quemquam
 condem-

^a Liuius lib. 1^b lib. 6.

DE IVRE ET OFF. BELL.

condemnabant, nisi reus conuinceretur
plus mali quàm boni fecisse reipub.^a

^a Diod. Sicul.
lib. i.

DE CONTVMACIBVS ET DV-
CVM DICTO NON PARENTIBVS
eosq; non protegentibus.

- 1 *Qui edicto non paret, capite punitur.*
- 2 *Miles qui tribuno, vel centurioni castigare volenti resistit.*
- 3 *Tribuno non licet modum in castigando excedere.*
- 4 *Qui præpositum defendere noluerunt, vel deseruerunt.*
- 5 *Qui rem a duce prohibitam facit.*
- 6 *Disciplina castrorum Romanis antiquior, quàm charitas liberorum.*

CAPVT X.

AD stabiliendam disciplinam militarē in primis spectat, vt exercitui & militibus præpositi, habeant milites dicto audientes. Itaque qui edicto minus paret*, capite puniri iubetur^b. Augustus verò decimam legionem contumacius parētem, cum ignominia totam dimisit. Porrò vt ordine, ac sine tumultu omnia in agmine, ad nutum imperium-que ducis fierēt, optimè prouidit L. Æmilius Paulus, in Macedoniam missus.

^b l. 3. §. in bello. D. de re milit.

nam

nam cum omnibus simul pronunciaretur, si quid agendum esset, neque omnes exaudirent, & incerto imperio accepto, alij plus eo quod imperatum esset, alij minus facerent, clamores quoque dissoni orirentur omnibus locis, & prius hostes quam ipsi, quid pararetur, scirēt: placuit trib. militum primo pilo legionis secretum edere imperium: illum, & deinde singulos proximo cuique in ordine centurioni dicere quid facto opus esset: siue a primis signis ad nouissimū agmē; siue ab extremis ad primos perferēdum imperium esset^a. At verò tribuno, & centurioni permissam fuisse castigationem² in milites alibi diximus^b. Itaque miles^c, qui tribuno vel centurioni castigare volenti restitisset, probro notabatur: qui verò probro notabatur, eū nemini igne, nemini alloquio impartire licebat. qui vero vitem tenuisset, militiam mutabat: si ex industria fregisset, capite plectebatur^c. Tribunis autē vites prælatas fuisse, non virgas alibi ostendimus. Cauēdum³ tamen tribuno^{*}, ne modum in castigando excedat^d, & si iniuste militem inuadat, & non castigandi animo ob crimen aliquod metas officij sui excedat, puto

^a Liu. lib. 34.

^b 5. de offic. tribu.

^c l. miles. §. irreuerens. D. de re milit.

^d l. officium in fin. D. de re milit. l. i. c. queritur. §. item lulsanens D. locati.

DE IVRE ET OFF. BELL.

a argumento militi defensionem esse licitam ^a: alioqui
l. prohibuit. verò non erit resistendum ^b. nam omnis
C. de iur. fisc. contumacia aduersus ducem vel præsi-
lib. 10. dem, capitalis est ^c. Neque solum capita-
b c, qui resi- lis poena statuta est in eos, qui manus in-
stit. 2. qu. 3. tulerunt præposito ^d: sed etiam in eos,
c l. omne. §. qui eum defendere noluerunt ^e, vel de- 4
contumacia. feruerunt, occidiq̃ue passi sunt ^e. idemq̃;
D. de re milit. regia Hispaniarum lege constitutum est
d l. omne. §. 1. in eos, qui regem suum deseruerunt ^f.
D. de re milit. Senatus autem Romanorum quàm gra-
e l. 2. in fin. uissimè tulit, quòd Q. Petilius consulē
et d. l. omne. fortissimè aduersus Ligures pugnātem,
in fin. D. de re occidi milites passi essent, & legioni ne-
mis. que stipendium anni procedere, neque
f Reg. l. 3. tit. æra dari voluit: quia pro salute impera-
19. par. 2. toris hostium telis se non obtulissent ^g.
g Val. Max. Celtiberi verò nefas esse duxerūt prælio
lib. 2. cap. 7. superesse, cū is occidisset, pro cuius sa-
h Val. Max. lute spiritum deuouissent ^h. Cuius con-
lib. 2. cap. 6. ditionis homines fuisse apud Gallos,
i de bel. gal. quos illi Soldurios appellabant, refert
lib. 3. Cæsari. Porro vsque adeo seuerè imperio
k l. 3. §. in ducis pareri, eiusq̃ue edicta obseruari
bello. D. de re præcipitur, vt capitis poenam subeat, qui
milit. rem a duce prohibitam fecerit ⁱ, aut mā- 5
 data eius nō seruauerit, etiam si res bene
 cesserit ^k. Cuius disciplinæ seuerissimi
 custodes

custodes fuere Postumius, Tubertus & Manlius Torquatus: quorum alter filiū, quia non suo iussu, sed sponte, præsidio progressus hostes fuderat, victorē securi feriri iussit. alter verò, cui Imperioso postea cognomen fuit, filium, quod prouocatus a Geminio Metio duce Tusculanorum, ad dimicandum contra edictum patris descenderat, gloriosam victoriam, & speciosa spolia referentē, in conspectu exercitus virgis cæsum securi percussit. & Manlius filius exercitu pro se aduersus patrem seditionem parante, negauit tati esse quemquam, vt propter illum disciplina corrūperetur, & obtinuit vt ipsum puniri pateretur^a. Vnde Paulus ait, disciplina^{*} castrorū antiquiorem Romanis fuisse, quàm charitatem liberorum^b. Nec minori seueritate Papyrius dictator Q. Fabium magistrum equitum, quod cōtra eius imperium exercitum eduxisset: quāquam fuis Samnitibus in castra redierat, neque virtute eius, neque successu, neque nobilitate motus, nudatum, virgisq; cæsum securi percussurus; apopulo Rom. tribunisque plebis, qui pro eo intercedebant, constanter poposcit^c. Perinde autē in eum militaris animad-

^a *Liuius l. 4**Or. 8. Valer.**Max. l. 2. c. 7.**Gell. l. 9. c. 13*^b *in l. postu-**minum. §. fi-**lius quoque.**D. de capti. e.**post. reuerf.*^c *Liuius lib. 8**Val. Max. lib.**2. cap. 7.*

DE IVRE ET OFF. BELL.

uersio fuit, qui extra ordinem etiam in prouocantem, cōtra imperium pugnas-
set, aut classico reuocatus, tardius paruif-
set, quàm si ciuem aut socium iniuria af-
fecisset. Itaque Cyrus laudasse dicitur
militem, qui cū hostem interfecturus
gladium eduxisset, classico receptui au-
dito ictus cohibuit, hostemque dimisit.

DE EMANSORIBVS.

- 1 *Sine commeatu miles a signis abesse non
potest.*
- 2 *Qui agmen excessit fustibus ceditur.*
- 3 *Emansor quis, & quomodo punitur.*
- 4 *Qui valium transcendit.*
- 5 *Qui ad commeatus diem non redit.*

CAPVT XI.

IVre militari apud Romanos cautum
fuit, ne miles sine commeatu* ab signis
abeat, néue prælio decedat, néue locum
relinquat, aut e castris fugiat, néue dece-
dat longius, sed explorato, & sub signis
atque subsidiis positus, non modo in acie
procedat, sed & lignatum aut populatū
vadat, omnia denique, veluti sicoram
hoste cauta præuisaque essent. qui verò
longius a tubæ auditu, nisi imperatoris
aut tribuni iussu, extra munimenta abiis-
set, in

set, in eum militaris animaduersio erat: ne scilicet vagi milites solutiore cura obambulantes, in hostili loco temerè progressi cædibus essent & periculis obnoxij: tum etiam vt a rapina continerètur:

2 vnde qui agmen excessisset*, ex causa vel fustibus cædebatur, vel mutare militiam solet^a. Lysander Lacedæmonius egres-
a l. 3. §. sed qui. D. de re milit.
sum via quendam castigabat, cui dicenti ad nullius rei rapinam se ab agmine excessisse, respondit: Ne speciem quidem rapturi præbeas volo. Alexander Seuerus, si quis de via in alicuius possessione deflexisset, eum fustibus cædi iubebat, & dum castigaretur, per præconem proclamari & edici: Quod tibi fieri non vis, alteri ne feceris. quod a Christianis aliquando audiuerat. Pompeius verò missus in Siciliam legatus, cum audiret milites in itinere faciundo sæpe euagari, vimque hominibus facere, & prædas auertere, eos qui temerè oberrabant, suppliciis compescuit: a se autem missorum gladiis
b Plut. in a. poph. c l. 3. §. emāssionu. D. de re milit. d l. fugitiuus D. de verbor. sign.
figilla imposuit^b. Porro qui diu vagatus sine cōmeatu ad castra regreditur, eman-
3 for* dicitur: cuius crimē leuius est, quàm desertoris^c: vt erronis leuius est in seruo, quàm fugitiui^d. Examinantur autem

DE IVRE ET OFF. BELL.

causæ emanationis, & cur, & ubi fuerit, & quid egerit, & datur venia valetudini, affectioni parentum & affinium, & si servum fugientem persecutus est, vel si qua huiusmodi causa sit: sed & ignoranti adhuc disciplinam tyroni ignoscitur^a. Hostibus tamen imminetibus, qui in exploratione emanet, aut a fossato recedit, capite punitur^b. similiter & is qui vallum transcendit*, aut per murum castra ingreditur^c. muri enim sacrosancti semper habitati fuerunt^d. Is quoque qui commeatu* 5 accepto ad diem commeatus non rediit, perinde in eum statuendum Modestinus respondit, ac si emanfisset, vel deseruisset pro numero temporis: facta prius copia dicendi, num fortè casibus quibusdam detētus esset, propter quos venia dignus videatur^e. Vsq; adeo verò odiosum fuit a signis abesse, ut miles qui in commeatu agit, non videatur reipub. causa abesse, ut Vlpianus respondit^f: si puta vageretur, aut domi suæ ocietur, ut Iabolenus sensit^g. nam ut Vlpianus ait^h: Ij tantum reipub. causa abesse intelliguntur, qui non sui commodi causa, sed coacti absunt. at cōmeatum quāparcissimè dari debere militibus, alio loco diximus.ⁱ

DE DE-

a l. qui cum,
in fin. D. de re
milit.

b l. 3. §. is
qui. D. de re
milit.

c l. 3. §. in
bello. D. de re
milit.

d §. sanctè.
inst. de rer. di-
vis.

e l. 3. §. si ad
diem. l. qui
commeatus.

D. de re milit.
f in l. 1. D.
de re milit.

g in l. miles.
D. ex quibus
caus. maio.

h in l. reipub.
D. ex quibus
caus. maio.

i 5. de offic.
tribuni.

LIBER TERTIVS.
DE DESERTORIBVS.

202

- 1 *Desertor quis & quomodo punitur.*
- 2 *Qui desertorem occultant.*
- 3 *Desertor restitutus non accipit stipendia temporis quo in desertione fuit.*
- 4 *Qui filium militia subtrahit.*

CAPVT XII..

I Desertor* in iure dicitur, qui per longum tempus vagatus reducitur ^a. ^{a l. desertorē. §. desertor. D. de re milit.}
Semel autem militiæ ascriptus, nisi debite missus, eam deserere non poterat: quod grauissimum crimē habitum fuit. non tamen omnes desertores similiter puniendi sunt. nam habetur ordinis, & stipendiorum ratio, & anteaetæ vitæ. refert etiam num solus, vel cum pluribus, semel, aut iterū quis deseruerit. aliudue crimen desertioni adiunxerit. item temporis ratio habetur. nam qui in pace deseruit, eques gradu pellēdus est, & pedes ^{b l. nō omnes. D. de re milit.}
militiam mutat. in bello idē admissum, capitale est ^b. Grauius quoque in eo statutum fuit, qui post desertionem in aliā ^{c l. qui cum uno. §. qui post. D. de re milit.}
militiam se dedit, legiue passus sit ^c. Imperatores verò permiserunt cuilibet desertorem opprimere ^d. quod Leo imperator ita restrinxit, si inuentus restiterit ^e. ^{d in l. ult. C. quād. lic. vn. sine ind. e l. 2. C. de desert. lib. 12.}

DE IVRE ET OFF. BELL.

Defunctorum autem in desertione bona publicantur^a. Neque solum ipsi desertores puniendi sunt, sed etiam ij qui eos occultant*. item iudex, qui gratia, 2 vel dissimulatione poenam desertori irrogare neglexit^b. qui verò desertorem prodit, præmio afficitur^c. desertori tamē qui se obtulit, indulgeri solet^d. nisi fortē quis post quinquennium se obtulerit, qui deportari iubetur^e. Et quamvis desertor* ex indulgentia fuerit restitutus, 3 non tamen stipendia eius temporis, quo in desertione fuerit, exigere poterit^f. Non minus graviter quàm in desertorē, statutum est in eum, qui filium suum militiæ subtraxisset*. nam si id belli tēpore 4 fecisset, exilio & parte bonorum multabatur: si in pace, fustibus cædi iuebatur, & requisitus iuuenis in deteriorem militiam dabatur. & qui filium debilitavit delectu indicto, vt inhabilis militiæ esset, deportari ex rescripto D. Traiani solet^g. Cæsar autem cū conveniret, in ceteris seditioforū & desertorum acerrimus inquisitor & punitor dicitur fuisse maximus. & Aufidium Cassiū memoriæ proditum est, nouo exemplo multis desertoribus manus detruncasse & pedes, asserens

^a l. defunctorum. C. de re mil. lib. 12.

^b l. 1. C. de deserto. lib. 12.

^c d. l. 1.

^d l. nō omnes. §. qui in desertione. l. qui cum vno. §. edictum. D. de re mil.

^e l. milites agrum. in fin. D. de re mil.

^f l. cū allegatus. C. de re milit. lib. 12.

^g l. pene. D. de re mil.

^g l. qui cum vno. §. filiū. D. de re mil.

serens maiori disciplinæ fore miserabiliter criminofum viuere, quàm occidere.

DE TRANSFVGIS ET PRODI-
TORIBVS.

- 1 *In transfugas acerrimè animaduersum.*
- 2 *Qui cùm potest redire, & non redit, pro transfuga habetur.*
- 3 *Exploratores quomodo puniendi.*
- 4 *Arcana consilia non sunt euulganda.*
- 5 *Speculatores hostium.*
- 6 *An sit nobili viro dignum speculatorem esse.*
- 7 *Minimè tutum per fugis credere.*

CAPVT XIII.

1 **I**N transfugas*, velut maiore crimine
obnoxios, & patriæ acciuium prodito-
res, acerrimè semper animaduersum
fuit, & venia indigni fuere. nam vt Pau-
lus aita: Transfuga, qui malo consilio &
proditoris animo patriam reliquit, ho-
stium numero habendus est, & capite
punitur^b. & vbicunque inuentus, quasi
hostis interfici potest^c: ac legis Iuliæ ma-
iestatis reus est^d. torqueri quoque, & ad
bestias, vel in furcam cōdemnari potest,
quamuis milites nihil eorum patiātur^e.

a in l. postli-
minium. §.
transfuga. D.
de capt. &
postli. reuers.
b l. prodito-
res. D. de ro
milit.

c l. 3. §. ult.
D. ad l. Corn.
de fica.

d l. 2. D. ad
l. Iul. ma.

e l. 3. §. is qui
D. de remilit.

DE IVRE ET OFF. BELL.

Isetiam, qui volens transfugere deprehensus est, capite punitur^a. Itaque Fulvium senatoris filium ad Catilinam proficiscētem retractum ex itinere iussit parens necari^b. P. autem Scipio Africanus, alioquin mitissimi ingenij, in perfugas & fugitivos acerbus fuit: si quidē devicta Carthagine ad firmandam disciplinam militarem, ex Romanis, qui rupto imperio ad hostes transfugerant, in crucem efferri, nominis verò Latini securi percuti iussit^c. & posterior Africanus transfugas bestiis obiecit^d, Paulus Æmilius elephantis. M. Marcellus Leontinis captis, ad duo millia transfugarum securi percussit^e. Metium verò Suffetium proditionis reū, quadrigis in diuersum actis discerptum fuisse legimus^f. Et cccclxx. perfugæ, qui ad Annibalem transfugerant, recepti a Q. Fabio Romam missi, virgis in comitio cæsi omnes, ac de saxo deiecti sunt^g. Idem tamē Fabius Maxim. mitius agens, illorum qui contra religionem iurisiurandi transfugerant, dextras amputari mandauit: vt trunca præ se brachia gestantes, defectionis metum reliquis inijcerent, & ceteris, ne idem cōmittere auderent, documēto essent^h.

Apud

^a l. desertorē.
^{§.} is qui ad
hostes. D. de
remilit.

^b Sallust. in
conurat. Ca-
til.

^c Liu. lib. 30.
Val. max. l. 2
cap. 7.

^d Val. Max.
lib. 2. cap. 7.

^e Liu. lib. 24

^f Liu. lib. 2.

^g Liu. lib. 24

^h Val. Max.
lib. 2. cap. 7.

Apud Athenienses verò proditionis reū
sepelire nefas fuit. eumque cum tota po-
steritate inter infames referēbant: & ca-
dauera eorum extra fines patriæ depor-
tari iusserunt^b. ei tamen, qui transfugit,
& postea multos hostes apprehendit, &
transfugas demonstraerit, posse parci
D. Hadrianus rescripsit^c. Habetur etiam

2 pro transfuga is, qui cū posset * redire,
non rediit^d. Et quidem ab hostibus re-
missi milites, non aliter restituendi sunt,
quā si constiterit eos captos fuisse, nō

3 transfugisse^e. Porro exploratores*, qui
secreta hostibus nunciant, proditorum
loco habentur, & capitis poenas luunt^f:
& viui exuri, aut furca suspendi solent^g.

Apud Carthaginienses verò quodā po-
tentissimo ea tempestate Pœnorū pro-
ditionis damnato, quòd odio Hannonis
ducis belli Græcis litteris Dionysio ty-
ranno aduentum exercitus, & segnitiam
ducis prænunciasset, S. C. factum est, ne
quis postea Carthaginiensis aut Græcis
litteris, aut Græco sermoni studeret: ne
aut loqui cum hoste, aut scribere sine in-
terprete posset^h. Neque solūm pœna di-
gni fuerunt, qui hostibus secreta nuncia-
rent: sed etiam ij, qui apud suos ea euul-

garent.

a Plut. in vi-
ta de c. Rhet.
b Plut. de se-
ra inu. vii.
c l. nō omnes.
in fin. D. de
re milit.

d l. non om-
nes. §. qui ca-
ptus. D. de re
mil.

e l. nō omnes.
§. a barbaris.
cū §. seq. D.
de re milit.

f l. omne. §.
exploratores.
D. de re milit.

g l. si quis a-
liquis ex me-
tallo. §. trās-
fuga. l. aus
damnum §.
hostes. D. de
pœnis.

h Iust. l. 20

DE IVRE ET OFF. BELL.

garent*. Itaque apud Ægyptios legem- 4
litari cautum fuit, vt qui ducis cōsiliū
a Diod. Sicul. palam fecisset, lingua multaretur^a. Perse
lib. 2. verò veteri eorum disciplina arcana regū
b Q. Curt. vitę periculo custodiri sanxerūt^b. Et me-
lib. 4. moriæ proditum est, multis seculis P.
conscriptorum arcana consilia a nemine
senatorum fuisse euulgata. Itaque Q. Fa-
bius Max. quòd de bello Punico indicē-
do, de quo secreto in curia actum erat, P.
Crasso narrauit, quamuis per imprudē-
tiam, memor eum triennio ante quęsto-
rem factum, ignarusque nondum a cen-
soribus in ordinem senatorum allectum,
vehementer a cōsulibus obiurgatus fuit.
c lib. 2, c. 2. Nunquam enim, vt ait Val. Max^c. taci-
turnitatem, optimum ac tutissimum re-
rum administrandarum vinculum, labe-
factari volebant. Sicque cū Asiæ rex
Eumenes amantissimus Romanorū bel-
lum a Perse aduersus populum Roman.
comparari senatui nunciasset, non ante
sciri potuit, quid aut ille locutus esset,
aut patres respondissent, quā Perse
d Val. Max. captum cognitum esset^d. Prudēter verò
lib. 2. cap. 2. Cęcilius Metellus tribuno militum per-
cunctanti quid esset factururus: Si eius, in-
quit, rei scirem mihi tunicam consciam,

exutam

exutam in ignem conijcerem. indicans ducū consilia non esse euulganda. Porro proditoribus annumerari possunt, qui ad hostes tela armæue deferunt: quod capitale est, bonis eorum publicatis^a. Et Paulus respondit, ferrum hostibus vendare sine capitis periculo nō licere^b, qui verò operam dabant, vt barbari Romanos deprædarentur, & prædam cum hostibus diuidebant, viui exuri solent^c.

^a l. 1. C. quæ res expor. non deb. l. 4. D. ad l. lul. ma.
^b l. cosen. D. de public.

^c l. in qui. C. de remil. l. 12

5 Ceterum hostiū speculatores* apud nos forte deprehensos, non tanto odio dignos esse, quanto ij qui ad hostes transfugiunt, & secreta hostibus nunciant, ratio ipsa satis indicat, quippe qui nulla perfidia notantur. Vnde speculator quidam Carthaginienfis, qui per biennium fefellerat, Romæ deprehensus, præcis tantum manibus dimissus est^d. Solet hic

^d Liu. lib. 22

6 quæri, an sit nobili viro dignum* speculatorem esse, & explorare hostium consilia & facta. Et certè ex professo hanc artem exercere mercedis gratia, nō puto viro nobili honori esse, neq; citra ignominia notam licere: vt colligere licet ex iis quæ de nobilibus latè tradit Tiraquelus. Si quis verò amore reipub. & pro salute communi & publica hoc faciat, non solum

DE IVRE ET OFF. BELL.

solùm nō indignum viro nobili, sed etiā maximè gloriosum iudico. nam & Dominus pręcepit Moyſi profiſcendenti cum Iſraëlitis in terram promiſſionis, vt pręmitteret ſingulos de ſingulis tribubus ex pręcipuis in terram Chanaā, qui conſiderarent, qualis quantaque eſſet, & vtrum fortis populus, an infirmus, pauci numero, an plures, ipſa terra bona, an mala, vrbes munitæ, nec ne, ceteraque omnia explorarent ^a. Et Iosue duos exploratores miſit in urbem Iericho, antequam eam oppugnaret ^b. Itaq; Sex. Tarquinius, ſimulata patris ſæuitia & odio Gabios profugit: quo aſtu dux ab illis electus, vno aut altero prælio proſperè regeſta, cū vniuerſa res Gabina illi credita eſſet, ſublatis de medio primoribus ciuitatis, ſine certamine oppidum patri, qui illud oppugnabat, in manus tradidit ^c. Et Zopyrus homo nobilis, Darij Perſarum regis amicus, cū videret regē longa obſidione Babylonis deſeſſum, & difficilem admodū expugnationem fore, truncatis ſibi ipſi naſo & auribus, lacero corpore ad Babylonios transfugit, ſimulās ſe a Dario tam ſcœdè cæſum. quare credita benignè ab hoſtibus exceptus,

turmis

^a Num. 13.

^b Iosu. cap. 2

^c Liv. lib. 2.

turmisequitum præfectus, vno aut altero prælio re bene gesta, tandè dux totius exercitus constitutus, urbem atque exercitum Dario tradidit ^a. Araspa quoque ^{a Iustis. lib. 2} nobilissimus Medus, ex Cyri comitibus, iussu eius ad Assirium regem transfugit, & exploratis hostium copiis & consiliis ad Cyrum reuersus, in publica concione ab eo laudatus est ^b. Quibus etiam exemplis docemur, quam minimè tutum sit ^{b Xen. in pad. Cyri l. 6}

- 7 perfugis credere*, quibus certè, etiam si sine dolo & fraude ad nos profugiant, & suos prodant, non multum fidei habendum erit. quomodo enim sperari potest in alienos fidũ fore, qui in suos perfidus existit? Itaque Antigonus dicere solet, se proditores amare dũ proderẽt, vbi verò prodidissent, eos omni odio persequi. quò spectat Augusti dictum: Proditionem amo, proditorem non laudo ^c. Et ^{c Plat. in a. poph.} facètè Philippus Macedo, quãquam decepto hoste semper gauderet, conquærenti cuidam, quòd milites eum proditorem vocarent, eo quòd patriam Philippo prodidisset: Noli mirari, inquit, hebetes enim ingenio sunt Macedones, & agrestes admodum, vtpote qui scaphã scapham vocant: his verbis docens, proditores

DE IVRE ET OFF. BELL.

ditores omnibus ludibrio esse debere:
 Romanis certè veteribus illis, insitum
 fuit Romanis, vt ipsi dicebant, artibus,
 id est, virtute, opere, armis potius vince-
 re, quàm aliena iniquitate, vt alio loco
 ostendimus.^a

^a T. de infid.
 & frond. ho-
 stili.

DE SEDITIOSIS.

- 1 *Intestina seditioes perniciosæ.*
- 2 *In seditiosos acriter animaduersum.*
- 3 *Non temerè experiendum imperium.*
- 4 *Luxus & licentia maxime fouent sedi-
 tiones.*
- 5 *Seditio mira dexteritate sedata.*
- 6 *Aliter in bello, aliter in pace agendum.*
- 7 *Prælenienda seditio, quàm in auctores
 animaduertatur.*
- 8 *Quomodo compescatur seditio.*

CAPVT XIII.

QUàm perniciosæ sint* intestinæ dis-
 sentiones, disertè Menenius Agrip-
 pa orator, ad populum, qui in sacrum
 môtum secesserat, apologo suo de mem-
 brorum humani corporis dissensione,
 ostendit^b: & Scylurus fascesuo hastarû,
 quem filiis suis, quos octoginta habebat,
 confringendum exhibuit. Etenim haud
 pauciores exercitus discordia & seditio-
 ne, pro-

^b *Limin* l. 2

ne, propriis viribus consumptos, quàm ab hostibus prostratos fuisse satis cōstat.

- 2 Vnde in seditiosos*, & seditionū auctores acriter semper sæuitum est, tanquam in criminis læsæ maiestatis reos^a. itaque capite puniri Modestinus respōdit eum, qui atrocem militum seditionem concitavit: sin verò intra vociferationem & leuem querelam seditio mota esset, gradu militiæ deijci^b. & Paulus seditiosos, pro qualitate dignitatis, in furcam tolli, aut bestiis subijci, aut in insulam deportari voluit^c. Ex cōstitutionibus quoque regni Hispaniæ, pro qualitate delicti, & personæ, puniri iubetur. & siquidem eo animo seditionem mouerint, vt impeditur occasio rei bene gerendæ, erutis oculis in carcerem conijciuntur, donec occasio rei gerendę transferat: & quidem si sint ex dignioribus, captiui constituuntur, & postea in exilium mittuntur^d. Cæsar autem cū in ceteris criminibus commueret, in seditiosos acerrimus vindex fuit, & ex causa seditionis, in tumultu ciuiliū armorum, ac tum maximè tumentibus animis, legionem totam exauctorauit, auctoribus seditionis securi percussis: sed mox eos quos exauctorauit,

^a l. 1. D. ad l. l. l. maiest.

^b l. 3. in fin. D. de remilit.

^c in l. si quis aliquid ex metallo. §. auctores. D. de pen l. 1. et 2. C. de seditione.

^d Reg. lib. 4. c. 5. tit. 28. par. 2.

d uerat,

DE IVRE ET OFF. BELL.

uerat, ignominiam deprecâtes restituit,
 & optimos milites habuit. Cn. Pôpeius
 minitantibus direpturos pecuniam mi-
 litibus, quæ in triumpho ferebatur, Ser-
 uilio & Glaucia hortâtibus, vt diuideret
 eam, ne seditio fieret, affirmavit non
 triumphaturum se, sed potius moriturû,
 quàm licentię militum succumberet, ca-
 stigatisq; oratione graui militibus, lau-
 reatos fasces obiecit, vt ab illorum inci-
 perent direptione, eaq; muidia redegit
 eos ad modestiam. Monendî tamen sunt
 duces belli, ne temere experiantur im-
 perium*, cuius vis omnis in consensu o-
 bedientium est, ù forte periculum sit, nō
 fore dicto audientes milites: vt prudēter
 legati App. Claudium monuerunt, sæ-
 uire volentem in milites, qui odio eius
 in aciem producti, turpi fuga petierant
 castra^a. Porro Gemitius consul millia
 hominum quattuor exauctorauit, & in
 foro percussit, quod licentia corrupti
 Rhegium, in cuius præsidio erant, occu-
 pauerant, & eorum corpora sepulturæ
 mandari, mortemque lugere veruit^b.
 Atqui in compescendis cohibendisq;ue
 militum seditionibus magna requiritur
 ducis prudētia, qui in primis scire debet,
 luxum

^a *Liv. lib. 2.*

^b *Val. Max. lib. 2. cap. 7. Liv. lib. 28.*

4 luxum & licentiam* ex ocio, vt fit, colle-
 ctam maximè fouere istiusmodi militū
 consilia: vti Liuius in sua historia satis o-
 „ stendit^a, cū ait: Iam tum minimè salu- ^{a lib.7.}
 „ bris militari disciplinæ Capua, instru-
 „ mento omnium voluptatum delinitos
 „ militū animos auertit a memoria patriæ,
 „ inibanturque consilia in Hibernis, eodē
 „ scelere adimendę Campanis Capuæ, per
 „ quod illi eam antiquis cultoribus ade-
 „ missent. Ceterum in hac coniuratione
 Capuana compescenda, laudanda pru-
 5 dentia C. Martij Rutilij conf.* qui & æ-
 tate, & vsu doctus, optimum ratus diffe-
 rendo spem, quandocunque vellent, cō-
 silium exequendi militarem impetū fru-
 strari, rumorē dissipat in iisdem oppidis
 & anno post præsidia hibernatura, diuisa
 enim erant per Campaniæ vrbes. eoque
 laxamento cogitationibus dato, quieuit
 in præsentia seditio: & consul educto in
 æstiuam militem, dum quietos Samnites ha-
 bebat, exercitū purgare missionibus tur-
 bulētorum hominum, mira dexteritate
 instituit, alios aliis ex causis^b. Neque e- ^{b Liuius l.7.}
 nim semper conuenit imperiū experiri.
 sæpe enim, vt Tacitus ait, quod in pacis
 ocio vindex disciplina persequitur; inter
 d 2   gladios

DE IVRE ET OFF. BELL.

gladios & turbas cauta toleratur patientia. & vt Fabius Max. dicebat, aliter in medio ardore * belli; aliter in pace tranquilla arbitrādum & agendum esse, vtabili ostendimus ^a. Hinc quoque grauiliqua seditione exorta, candem, quacunque ratione, leniendam*, & tum demum ⁷ in auctores animaduertendum censeo, ne alioqui magis irritetur & accendatur, quàm sedetur aut extinguatur militaris furor: exemplo Scipionis, qui in castris ad Sucronē in Hispania seditione orta, inter suos milites septē tribunos ad eos misit, qui placido sermone permulcētes lenirent militum animos, & edicto proposito, vt ad stipendium petendum conuenirēt, Carthaginem pertraxit: vbi circumfuso omni exercitu graui oratione castigatis militibus, metu torpentibus, auctores seditionis in mediū protractos, nudos deligatos ad palum virgis cæsos securi percussit: cumque certatum fuisset sententiis, vtrum in auctores tantum seditionis animaduerneretur, an plurium supplicio vindicanda tam foedi exempli defectio magis, quàm seditio esset: vicit sententia lenior, vt vnde orta culpa esset, ^b ibi poena consisteret ^b. his adde quod Tacitus

^a *Temporis rationem habendā, lib. 2.*

^b *Lin. lib. 28.*

Tacitus ait ^a, saluberrimum esse ad con- ^a *annal. lib. 1*
 tinendam militarem fidem, vbi seditio
 8 timetur *, vt longis spatiis distineatur e-
 exercitus, ne viribus & vitiis milites mis-
 ceantur. sed & cū ocium militarem se-
 ditionem maximè foueat, illud bello, A-
 lexandri exemplo, interpellare cōuenit.
 Prudenter verò Cæsar bello ciuili, vt sibi
 exercitum deuinciret, a tribunis militū,
 centurionibusq; mutuas pecunias sum-
 pfit, quas exercitui distribuit. quo facto
 duas res consecutus est, quia pignore a-
 nimos centurionum deuinxit, & largi-
 tione redemit militum voluntates ^b. Est ^b *Cæsar de*
 autem memorabile, quod de Annibale ^b *bel. ciuili. lib. 1*
 tradunt historiæ: quippe qui cū in ho-
 stiū terra per annos tredecim, tam pro-
 cula domo, varia fortuna bellū gereret,
 exercitu non suo ciuili, sed misto ex col-
 luuione omnium gentium, quibus non
 lex, non mos, non lingua communis; a-
 lius habitus, alia vestis, alia arma, alij ri-
 tus, alia sacra, alij prope dij essent, ita
 quodam vno vinculo copulauerit eos,
 vt nulla nec inter ipsos, nec aduersus du-
 cem seditio existeret, cū & pecunia sæ-
 pe, & stipendium, & commeatus in ho-
 stium agro deesset ^c. Idem de Viriato le- ^c *Liui. lib. 27*

DE IVRE ET OFF. BELL.

^a Appian. de
bel. hisp.

gimus, qui per octo perpetuos annos, quibus bellū cum Romanis gessit, exercitum ex omni hominum genere conflatum, sine seditione obsequentissimum habuit^a. quod certè non sine admiranda quadam virtute ducis fieri potuit. Scipio verò alioqui summus imperator, nimia lenitate sua militibus ansam ad seditionē præbuit. quo nomine Q. Fabius Max. eū ad corrumpendam disciplinam militarem natum arguebat, & plus prope in Hispania culpa Scipionis per seditionem militum, quàm bello amissum esse. Adeo natura infitum quibusdam est, vt magis peccari nolint, quàm satis animi ad vindicanda peccata habeant.

DE IIS QVI IN ACIE LOCO CEDVNT, AVT VICTI SE DEDVNT.

- 1 *Imperator magis quàm hostis timendus.*
- 2 *Qui in acie prior fugit, capite punitur.*
- 3 *Seueritas ad rem bene gerendam prodest.*
- 4 *Qui se hostibus dedunt, carèt postliminia.*
- 5 *Qui metu hostium languorem simulat.*

CAPVT XV.

Clearchus Lacedæmoniorum dux exercitui dicere est solitus, imperatorem

1 **tor**em potius* quàm hostem metuide-
bere, significās eos, qui in prælio dubiam
mortem timuissent, certum, si deseruif-
sent, manere supplicium: vt scilicet insi-
tum esset militibus, aut vincendum, aut
moriendum esse. Quę certe necessitas in
virtutem verti solet. de quo alio loco di-

ximus^a. Vnde iure militari cautum est,
2 vt qui in acie prior fugam fecerit*, capite
puuiatur^b. Idem in nobili fugiēte, regia

Hispaniæ lege statutum est^c: at iure ca-
nonico fit infamis^d. lege verò diuina ti-

midi iubebantur reuerti in domum suā,
ne aliis timorem incuterēt*. App. Clau-

dius ex his, qui bello Volscō loco cesse-
rant, decimum quemque sorte ductum

ad suppliciū legit^f. idem fecit Antonius
bello Parthico. P. Cornelio Nasica, De-

cimo Iunio consl. qui exercitum dese-
ruerant, damnati virgis cæsi, publicè væ-

nierūt. Attilius regulus cū ex Samnio
in lucernam transgrederetur, exercitus-

que eius obuiis hostibus aduersus esset,
opposita cohorte iussit fugiētes pro de-

fecto^gribus cædi. Camillus dictator Veiē-
ti bello dictus omnium primum, in eos,

qui a Veiis proximo prælio pauore fu-
gerant, more militari animaduertit, effe-

cit^d 4 cit^{que}

^a 3. necessita-
tem pugnandi.
lib. 2.

^b l. omne. §.
qui prior D.
dere milit.

^c Reg. l. ult.
tit. 21. par. 2.

^d c. infamis.
6. quest. 1.
c. Deut. c. 20
Or. Ludib. c. 7

^f Lilius l. 3.

^g Appian. de
bello Part.

DE IVRE ET OFF. BELL.

citque ne hostis maximè timèdus militi
^a *Li. lib. 5.* esset^a. T. Scaurus filium, quòd in saltu
Tridentino hostibus cesserat, in conspe-
ctum suum venire vetuit: quare adoles-
cens verecūdia ignominia pressus, mor-
tem sibi cōsciuit. Marcellus verò mitius
agens, milites a quibus orta fuga esset,
quique pauore signa reliquissent, sequē-
ti pugna inter primas acies frequentes
induxit, vt quod ignominia acceperant,
^b *Val. Max. lib. 2. cap. 7.* aliis prēliis periculo expiarent^b. Senatus
autem Romanuseos, qui commilitones
suos pugnantes apud Cannas deserue-
rant, graui decreto vltra mortuorum
cōditionem in Siciliam relegauit, & ac-
ceptis a Marcello litteris, vt eorū opera
ad expugnationem Syracusarum vti li-
ceret, rescripsit indignos esse, qui in ca-
stra reciperentur, nec reipubl. iis com-
mittēdam esse: ceterum se ei permittere,
vt faceret quod reipub. expedire iudica-
ret: dum ne quis ex eis munere vacaret,
aut dono militia donaretur, aut in Ita-
liam, donec hostes in ea essent, accede-
ret^c. idem decretum fuit in eos, qui de
^c *Li. lib. 25. Val. Max. lib. 2. cap. 7.* exercitu Cn. Fuluij prætoris in Apulia
foede cæsi, fugatique supererant: addi-
tumque ignominie, ne in oppidis hiber-
narent,

narent, néue hiberna propius vllam urbem decē millibus passuum ædificarent. & Cn. Fulvius capitis accusatus, in exilium abiit^a. Scipio tamen cū in Africā ^{a Livius l. 26} transfret, non est aspernatus milites, qui ex Cannensi clade supererant, vt qui neque ad Cannas ignavia eorum cladē acceptam sciret, sed culpa ducis, neq; vllos æquē veteres milites in exercitu Romano esse, expertosque non variis præliis modò, sed in vrbibus etiam oppugnandis^b. Porro quantum huius disciplinæ ^{b Livius l. 29} seueritas ad rem bene gerendam profecerit*, multis exemplis docemur. itaque Licinius Crassus contra Spartacum gladiatorem (qui cum magna manu fugitivorum & suæ cōditionis hominum Romanis bellū inferebat) aliquot victoriis ferocē profectus, legionibus decimatis, quòd male pugnassent, effecit, vt magis ipse, quàm hostis timeretur: & denuò in aciem suis productis, quamvis hac decimatione multum imminuto exercitu, magna strage hostiū facta, egregiè Spartacum vicit^c. Similiter L. Apronius, suis ^{c Appian. de bel. civil. l. 1. in fine.} acie fugatis, a Tæfarinate magis decore suorum, quàm gloria hostis anxius, raro ea tépestate, inquit Tacitus^d. & ex vetere ^{d annal. l. 3.}

DE IVRE ET OFF. BELL.

memoria, facinore, decimum quemque ignominiosæ cohortis sorte ductos fuisse necat: tantumque seueritate profectum, vt vexillum veteranorum non amplius quingenti numero, eadem Tacfarinatis copias fuderint. Ceterum non solum loco cedere, & fugere apud Romanos turpe fuit, & animaduersione dignum, sed etiam per deditionem in potestatem hostium venire. itaque eos, qui armis victi* se hostibus dedunt, postliminio ca- 4

a. in l. postliminium. D. de captis. & postl. reuers.

rere Vlpianus respondit^a. Et quidem T. Vespasianus tam seueræ disciplinæ fuisse traditur, vt militem ab hostibus captum, qui solutis vinculis ad castra refugerat, ultra militare non siuerit, nec illi arma crediderit, quod viuus se ab hostibus capi permisisset. & senatus vel maximè attritis reip. viribus, cum magnum seruorum numerum a Pyrrho rege ultro missum recepissent, decreuit ex sententia App. Claudij, vt ij qui equo meruerant, peditum numero militarent: qui pedites fuerant, in funditorum auxilia transcriberentur, nèue quis eorum intra castra tederet, nèue locum extra castra assignatum vallo aut fossa cingeret, nèue tentorium ex pellibus haberet: & ita demum eos in

eos in pristinum militiæ ordinē restitui
 placuit, si bina spolia ex hostibus retulif-
 sent^a. Pari seueritate senatus, cū ei An-
 nibal octo millia Romanorum, qui in ^{a Val. M. l. 2. cap.}
 castris relictī post Cannensem cladem, se
 Annibali dediderant, redimēdorum po-
 testatem faceret, conditionem spreuit, &
 in eorum locum octo millia seruorū pu-
 blicē empta armauit : qui miles magis
 placuit: cū tamen precio minore redi-
 mendi captiuos copia fieret : memor tā-
 tam multitudinem armatorū iuuenum,
 si honestē mori voluissent, turpiter capi
 non potuisse : vt insitum esset Romanis,
 aut vincere, aut emori. qua quidē audita
 re fractum animum Annibalis ferunt :
 quod senatus populusque Rom. rebus
 afflictis tam excelso animo esset^b. Deni-
 que ij quoque, qui metu hostium lan-
 5 guorem^c simulant, capite puniri iubentur^c. Est verò notatu dignum, quod Sal-
 lustius de veteribus illis Romanis refert,
 quod in bello sæpius vindicatum fuerit
 in eos, qui contra imperium in hostem
 pugnauerant, quia tardius reuocati præ-
 lio excesserāt, quàm qui signa relinque-
 re, aut pulsi loco cedere ausierant.

^b Liu. l. 22.

Val Max l. 2.

^c 7 Cicer. of-
fic. lib. 3.

^c l. omne. §.

folet. D. de re

milit.

DE IVRE ET OFF. BELL.
DE IIS QVI ARMA ALIENANT
VEL AMITTUNT.

- 1 *Arma in bello amittere vel alienare graue crimen.*
- 2 *Arma postliminio non redeunt.*
- 3 *Qui scutum vel gladium in acie amittit.*

CAPVT XVI.

ARma veteres membra militum esse voluerunt : itaque graue crimē habitum fuit in bello arma amittere, vel alienare *, & capite punitum ^a. & crimen ¹ istud desertioni æquiparatur, si quidem tota quis alienasset, vel etiam si partem tantum: nisi quod interest. nam si tibiale vel humerale amisit, vel alienauit, verberibus castigari solet: si verò loricam, gladium, scutum, desertori similis est: nisi quod tyroni facilius parcitur ^b. Hinc est quòd arma non redire postliminio * respondit Marcellus, quòd turpiter amittantur ^c. quare mirum quòd constitutio regni Hispaniæ arma in bello amissa ex præda forte facta resarciri iubeat ^d. Eadem tamen constitutio nobilibus ex hac causa infamiæ notam inurit, & nobilitatis prærogatiuam adimit ^e. Et certè arma in bello amittere, ignominiosissimum
semper

^a l. 3. §. miles. D. de re milit.

^b l. qui com-
meatus. §.
arma. D. de re
milit.

^c l. 2. in fin.
D. de capt. Or
postl. reuers.

^d Reg. l. 4. et
§. sit. 25. p. 2.

^e Reg. l. ult.
de, 21. par. 2.

semper fuit. itaque M. Cato Censorij filius, in acie cadente equo prolapsus, cum se colligeret, animaduerneretque gladium excidisse vagina, veritus ignominiam, in confertissimos hostes se immit- tens, aliquot vulneribus acceptis, recuperato gladio rediit ad suos. quo spectaculo attoniti hostes, postero die ad eos supplices pacem petentes venerunt ^a. L. autem Calpurnius Piso cons. C. Titium præfectum equitum, quod fugitiuorum multitudine circumuentus, arma hosti cum suis tradidisset, toga laciniis abscissis amictum, distincta tunica & nudis pedibus ad principia per omne tempus militiæ adesse iussit ^b. App. Claudius a Volscis exercitu eius fugato, inuectus in proditorẽ exercitum militaris disciplinæ, desertorem signorũ, vbi signa, vbi arma essent, singulos rogitãs, inermes milites, signo amisso signiferos, virgis cæsos, securi percussit ^c. Lacedæmonij vero Archilochum poëtam vrbe exegere, quod carmẽ scripserat, in quo suadere vi- sus fuit, satius esse arma amittere, quàm vitam. At Spartanę mulieres exituros in militiam filios monebant, vt aut viui cum armis in conspectum suum redirẽt, aut

^a Val. Max.
l. 6. 3. c. 2. l. 10.
Strab. lib. 33.

^b Val. Max.
lib. 2. cap. 7.

^c Lilius l. 2
Dion. Hal.
lib. 9.

DE IVRE ET OFF. BELL.

aut mortui cum armis referrentur. Ceterum apud Græcos militari lege cautū erat, vt miles, qui scutum in acie amississet*, capite lueret; qui verò gladium, le- 3 uiori pœna plecteretur: quia maioris disciplinæ se ab hostibus tueri & præstare incolumem, quàm cum sua pernicie hostem perdere summi duces existimauere. Quo spectat Scipionis Æmiliani dictū, Malle se ciuē seruare, quàm multos hostes perdere. Itaque Epaminondas traiecit hastam, moribundus, primū an clipeus suus saluus esset, deinde an penitus fusi hostes forēt, interrogauit. quæ postquam ex animi sententia comperit, lætus obiit, inquit: Nunc vester Epaminondas nascitur, quia sic moritur^a.

^a Val. Max.
lib. 3. cap. 2.

DE IIS QUI EXCVBIAS DESE- RVNT, VEL MINVS RECTE AGVNT.

- 1 *Excubia diligenter agenda.*
- 2 *Qui excubias palacij deseruit, capite punitur.*
- 3 *Dormiētes in statione quo modo puniēdi.*
- 4 *Captiuicustodia militum commissi si euaserint.*

CAPVT XVII.

NON minima disciplinæ militaris pars est vigilias bene disponere, & excubias

bias maxima cura agere : quarum negligentia plurimos exercitus cēfos, prostratosque, & multa castra capta, ac oppida occupata legimus. Itaque Thomyris reginæ filius fomno vinoque sepultus, cū toto exercitu a Cyro oppressus interiit^a. a Iust. lib. 1

& L. Marcius, cum reliquiis exercituum, extinctis Scipionibus, in Hispania bina castra Pœnorum, vbi omnia victoria neglecta solutaque inuenit, vna nocte cæsis

1 hostibus cepit. In vigiles igitur, quorū b Liv. lib. 25 diligentia freti reliqui dormiūt, qui minus officio functi essent, meritò animaduersum fuit. Itaque Paulus eum, qui ex-

2 cubias palacij deseruit*, capite puniri respondit^c, & Modestinus eum, qui stationis munus reliquit, plusquam emanfore esse, atque pro modo delicti aut castigari, aut gradu deiici : qui verò ab excubatione præsidis, aut cuiusvis præpositi decessit, peccatum desertoris subire dixit^d. d in l. desertorem. §. qui stationis. cum §. seq. D. de re mil.

Cū Galli in summum capitolij euasissent, incuria vigilum, qui tandem beneficio anserum excitati sunt, P. Sulpitius tribunus militū, in vigiles eius loci, quos fefellerat ascendens hostis, more militari se animaduersurum pronunciauit : sed consentiente clamore militum, in vnum vigilem

DE IVRE ET OFF. BELL.

vigilem conijcientium culpam, deterri-
tus, a ceteris abstinuit, & reum haud du-
bium eius noxæ approbantibus cunctis,
a *Liv. lib. 5.* de saxo deiecit. Epaminondas verò cùm
custodias stationesque circumiret, vt di-
sciplinam exēplis stabiliret, sopitum mi-
litem gladio transfixit *, asserens, quod *3*
b *Plat. in o-* qualem inuenerat, talem reliquerat *b.* &
poph. Augustus manipulares milites statione
deserta, & centuriones morte multauit.
Porrò ex constitutionibus regni Hispa-
niæ, solent dormientes in statione, tertio
demū admoniti præcipitari de saxo, vel
c *Reg. lib. 9.* muris arcis, in quo fortè excubabant *c.*
tit. 18. par. 2. Qua autem ratione castrenses excubiæ
constituerentur apud Romanos, quod
officium circuitorum, qui vigilias circū-
ibant, quæuē poena in eos, qui negligē-
d *de Rom.* tiores essent, tradit Polybius *d.* Ceterum
Castram. Paulus Æmilius, vt attentius custodiæ
contra somnum pugnaret, vigiles nouo
more scutum in vigiliam ferre vetuit: nō
enim in pugnam vigilem ire, vt armis v-
tatur, sed ad vigilandum, vt cùm senserit
hostium aduentum, recipiat se, excitetq;
e *Liv. l. 44.* ad arma alios *e.* Epaminondas Thebanis
diem festum agentibus, omnibusq; vino
& conuiuio deditis, solus squalidus &
cogi-

cogitabundus ciuitatem obambulauit,
 & familiari suo miranti, querētique cau-
 sam: Vt vobis omnibus liceat potare, &
 animo esse ocioso, respōdit^a. Prudenter
 quoque Cambyfes Cyri pater, interro-<sup>a Plut. in a-
poph.</sup>
 gatus quonam pacto vrbes optimè cu-
 stodirentur, respondit: Si custodes nun-
 quam sibi satis cautum ab hoste esse ar-
 bitrarentur. Solent etiam militum cu-
 4 stodiæ committi captiui*, qui si custodiā
 eorum euaserint, pro modo culpæ casti-
 gantur, aut militiam mutant^b. exquirē-
 dum tamen esse, an nimia negligentia<sup>b l. milites. l.
ult. D. de cog-
stod. reo.</sup>
 militum euaserint, an casu D. Hadrianus
 rescripsit.^c

^{c d. l. miles.}

DE EO QUI ARCEM, VEL OP-
 PIDVM, CVIVS PRÆSIDIO IMPO-
 situs est, amittit, vel hostibus dedit.

- 1 *Qui arcē nō tenuit, læsæ maiestatis reus.*
- 2 *Pro arcis defensione mors recusanda non est.*
- 3 *Si præfecto arcis ab hoste capta nulla culpa imputari possit, an puniri debeat.*
- 4 *Præfectus quando non teneatur arcem defendere.*
- 5 *Arci male munitæ præfectus.*
- 6 *Vix est vt citra ignominiam arx hosti tra-*
datur.

DE IVRE ET OFF. BELL.

- 7 *Boni ne an mali plus adferat reip. arcis
structio.*
8 *Extraneis non facile accessus ad arcem cō-
cedi debet.*

CAPVT XVIII.

SI serui dominis periculo capitis cu-
stodiam domus, tam a domesticis,
quàm ab extraneis præstare coguntur^a:
quantomagis illi, quibus custodia arcis
vel oppidi, & publica salus commissæ est:
pro qua tuenda nullum periculum, nul-
los cruciatus, nec mortē denique ipsam
quisquam recusare debet: quare exactis-
sima diligētia præstari debet in arcis cu-
stodia^b. Itaque lege Iulia maiestatis tene-
tur^c, qui arcem non tenuit, aut castra ho-
stibus concessit^e. Itaque L. Rupilius cō-
sul eo bello, quod cum fugitiuis gessit in
Sicilia, Q. Fabium generum suum, quia
negligentia Tauritanam arcem amiserat,
prouincia iussit excedere^d. C. Cotta P.
Aurelium Pecuniolā sanguine sibi iun-
ctum, quem Liparitanæ obsidioni, ipse
ad auspicia repetenda Messanam transi-
turus, præfecerat, virgis cæsum gregalis
militiæ munere inter pedites fungi coë-
git, quòd eius culpa agger incensus, &
pæne

^a l. 1. in prin.
D. ad S. C.
Syllan.

^b argumento
l. 1. §. quia
sciendū. D. de
præst. vigil.
c. l. 3. D. ad l.
Iul. maiest.

^d Val. Max.
lib. 2. cap. 7.

pænecastra fuerant capta^a. M. Antonius, ^{a Val. Max. lib. 2. cap. 7.}
 cū agger ab hostibus incensus esset, ex
 his qui in opere fuerant, duarum cohor-
 tium legiones decimauit, & in singulos
 decuriones animaduertit, legatum cum
 ignominia dimisit, reliquis ex legione
 hordeum dari iussit^b. T. Turpilius Syl- ^{b Appian. in bell. Part.}
 lanus Vaccæ oppidi præfectus, quod v-
 nus ex omnibus profugisset, omnibus
 suis militibus, qui in præsidio erant, per
 fraudem obtruncatis, iussus a Metello
 causam dicere, postquam se parum ex-
 purgat, cōdemnatus, verberatusque pœ-
 nas capite soluit^c. Q. Cincinnatus dicta- ^{c Sallust. in bel. lugur.}
 tor, eo tempore, quo deuicti Æqui, & sub
 iugum missi, L. Munitium, quem ab ob-
 sidione hostium liberauerat, cōsulatum
 deponere coëgit, & omnium rerū prædā
 suo tantum militi dedit, indignum enim
 maximo imperio credidit, quem nō sua
 virtus, sed fossa vallumque tutum præsti-
 terat, cuique verecundia non fuerat, ar-
 ma Romana metu trepida clausis portis
 contineri^d. Porro Alexander Macedo ^{d Liv. lib. 3.}
 quendam castelli custodiæ præpositum
 ob desertam stationem nece multauit. &
 Carthaginienses, cū Mamertini a Ro-
 manis præsidium accepissent, Carthagi-

DE IVRE ET OFF. BELL.

nienſium præſidio expulſo, præfectum præſidij, quòd formidine atque ignavia
^{a Polyb. l. i. hift.} arcem amiſiſſet, cruci affixerunt^a. Veriſſimè certè Alexander audiens Aornum, ſaxum in India, natura loci inexpugnabilem eſſe, ſed a formiduloſo homine teneri: Hoc facit, inquit, vt locus iſte iam
^{b Plut. in a. poph.} facilis captu ſit^b. Et præclare Lacedæmonius quidam nobilis, Philippo minitâti multis ſe prohibiturum, niſi ciuitas ſibi traderetur: Num, inquit, & pro patria mori prohibebis? Fortiter quoque & prudenter L. Pinarius Ænnæ in Sicilia præfectus præſidij, quod in arce erat. nam Ænneſium principibus, qui de proditi-
one præſidij pacti erant cū Himilcone, cū nulla occaſio fraudis pateret, propalam agentibus urbem, arcemque ſuæ poteſtatis eſſe debere, & claues portarū ſibi reddi cōtendentibus, eo quòd liberi in ſocietatem, nō ſerui in cuſtodiam traditi eſſent Romanis: ita Pinarius reſpondit: Se in præſidio impoſitum eſſe ab imperatore ſuo, clauesque portarum & cuſtodiam arcis ab eo accepiſſe, quam nec ſuo, nec Ænneſium arbitrio haberet, ſedeius qui commiſiſſet, præſidio excedere apud Romanos capitale eſſe, & ne libero-

liberorum etiam suorum causa parentes
 sanxisse. consulem Marcellū haud procul
 esse: ad eum mitterēt legatos, cuius iuris
 atque arbitrij esset. Ænnensibus verò
 negantibus se missuros, testātibus si ver-
 bis nihil agerent, vindictam aliquam li-
 bertatis suę quęsituros: Pinnarius saltem
 populi consilium sibi dari postulavit, vt
 sciret vtrum paucorum ea denunciata,
 an vniuersę civitatis essent, & consensu
 eorum concione in posterum diem indi-
 cta, & vna omnibus claves reddi iubenti-
 bus, cunctantiq̃ue & differenti ferociter
 minitantibus: tum præfectus, cū nihil
 proficeret toga, signum, vt conuenerat,
 militibus dedit, a quibus Ænnenses im-
 petu facto miserè trucidati sunt: & Ænna
 hoc facinore retēta est. Marcellus factum
 non improbavit, & prædam Ænnēsium
 militibus concessit: ratus timore deterri-
 tos temperaturos a prodicione præsidio-
 rum Siculos ^a. Et hæc certè, quæ hæc-
 nus dicta sunt, conueniunt iis, quæ cōsti-
 tutionibus regni Hispaniæ statuta sunt,
 quibus cautum est, non debere quem
 2 mortem recusare * pro arcis defensione,
 pro qua tuēda fortiter se quilibet gerere
 debet, etiam contra patrem, filium vel
 e 3 quondam

^a *Liv. l. 24.*

DE IVRE ET OFF. BELL.

quondam dominum : neque tanti quis
facere debet mortem vel quodcunque
periculum, quæ sunt transitoria, quàm
infamiam, quæ illi, posterisque suis in
perpetuum inuritur, si honori suo non

a Reg. lib. 12
tit. 18. par. 2.

b Reg. lib. 7.
tit. 17. par. 2.
facit l. 1. et 2

c. de patr.
quis filios dist.

c Reg. l. 6
12. tit. 18.
par. 2. l. ult.
tit. 21. par. 2.
l. 2. tit. 2. par.

7.
d l. postlimi-
nium. § filius
quoque. D. de
capt. et post.
reuer.

satisfecerit^a. & quidem necessitate famis
cogente, potius filium comedere debet,
quàm hosti arcẽ dedat iniussu Domini^b.
neque excusabitur si dedat arcem, ex eo
fortè quòd hostes minitentur mortem
uxori, aut liberis, aut quibusvis aliis^c. fa-
lus enim reip. charitati liberorum præ-
ferri debet^d. Itaque Alphonsus Perez
Gulmannus, post semestrem Tarifæ ob-
sidionem, hostibus, nequicquam omni-
bus tentatis, minitantibus, nisi oppidum
dederetur, filium se illius, quem apud se
habebāt interfecturum: respōdit, filium
patriæ, neque cum immortalẽ genuisse,
quo se orbari, si fors ita ferret, quàm præ-
sidio decedere, & fidem frangere sibi po-
tius esse. illud enim fieri vel cum sua glo-
ria posse, hoc sine suo dedecore ac scele-
re non posse, atque ita filium in cōspectu
suo ab hoste nefario scelere necari passus
est. Et quidem huius disciplinæ tam se-
veri censores fuere Hispani: vt eorum
constitutionibus præfectus arcis, etiam
alio

alio ex iusta causa substituto, qui arcem hostibus tradidit, nihilominus sit reus criminis læsæ maiestatis^a. Porro cum a iusticia alienum sit quem sine culpa puniri, & qui culpa vacat, etiam a pœna liber esse debeat^b: si præfecto arcis fortè ab hostibus captæ, vel iis deditæ nulla omnino culpa aut negligētia imputari possit^c, eum etiam a pœna securum esse debere æquitas suadet^c. cuius rei etiam a veteribus rationem habitā fuisse indicat certamen de M. Liui præfecto arcis Tarentinæ, aliis sententiis suis notantibus præfectum, quòd eius socordia Tarētum proditum hosti esset, aliis præmia decernentibus, quòd per quinquennium arcē tutatus esset, maximeque vnius eius opera receptum Tarentum esset: mediis ad censores, non ad senatum notionem de eo pertinere dicētibus^d. Et L. Attilio præfecto præsidij Locrensis, cum videret deditionem a ciuibz ad Pœnos factam impedire non posse, vitio datum nō fuit, quod secum militibus Romanis, qui cū eo erant, vt eos crudelitati hostiū eriperet, & reipubl. incolumes seruaret, Rhegium deuehi passus est^e. Itaque qui ne-

^a Reg. l. 1. §.
6. tit. 28. p. 2.

^b l. sancimus.
C. de pœnis. c.
sine culpa de
reg. iur.

^c facit l. mī-
lites. l. vlt. D.
de cust. reor.

^d Liu. l. 27.

^e Liu. l. 24.

DE IVRE ET OFF. BELL.

quodam loco ait Liuius, superare possunt, omni humana ope destitutus, arcē hosti tradit, eum nullo supplicio dignū esse existimo. nam qui facit quod potuit, legem impleuit. & vasallus non tenetur fidelitatem præstare domino, nisi quatenus facere potest^a. impossibilium enim nulla est obligatio. Vnde eos qui necessitate coacti Schorā arcem a Turcis obfessam iisdem dediderant, Venetias reuersos in nullam reprehensionem venisse refert Egnatius^b. intelligebat enim senatus, quanta vis esset necessitatis, cui nulla virtus potest resistere. hinc plerique existimant ciuitatem, quæ iusto præsidio caret, excusari a crimine læsæ maiestatis, si hosti dedatur^c: præsertim si non mittatur subsidium^d: & præfectum arcis non teneri arcem defendere*, si rex eā quæ ad 4 defensionem sunt necessaria, non suppeditet^e. Quò facit quod vasallus non tenetur domino seruitia præstare, nec eum recognoscere, quoties derelinquit vasallum in necessitate^f. & Carolus Molinæus^g tradit, quod antiqui reges Galliæ, vrbibus, quas defendere non poterant, permittebant se hostibus dedere. Itaque existimo præfectum arcis fortè male munitæ,

a c. ult. de feu. sin. cul. non amit. & ibi. Aluaro et alij Gloss. & Bald. in c. 1. in prin. dist. tit.

b de exemp. illust. viro. lib. 7. cap. 6.

c Matth. de Afflic. ad cōf. sit. reg. quæ incipit dubitationem.

d Ioan. Imol. concil. 34.

Decius con. 600. nu. 13.

Panor. conc. 3 nu. 5. lib. 1.

e Hieron.

Grat. conc. 5.

& concil. 51. lib. 1.

f c. 1. qual. dom. et propr.

& ibi Aluaro, & alij in c. 1. §. Domi-

no cōtinente, et ibi Bald. et alij tit. si de

feu. sue. cōtr. int. dom. &

agv.

g in addit. ad con. dec. 604.

5 nitæ*, omni ope humana & spe subsidij
 destitutum, quique vim hostium ferre
 non possit, pacto vel quocunque modo
 sibi, & præsidio posse consulere, & arcem
 relinquere, præsertim cum omnibus ne-
 quicquam tentatis, arcem æquè in pote-
 statem hostium venturam fuisse constet.
 non enim exspectandum est id, cuiuse-
 uentus nihil operari potest^a. Quò facit
 quod debitor speciei etiam in mora cõ-
 stitutus, non tenetur de interitu rei, quæ
 æquè apud creditorem erat peritura^b.
 non tenebitur ergo arcis præfectus se
 præsidiumq; indubitatè morti obijcere,
 qua non tam rempub. seruat, quàm pro-
 dit. Vnde Callicratidas Lacedæmoniorũ
 dux meritò culpatus fuit, qui classis;
 quàm priuatæ gloriæ iacturã facere ma-
 luit: & Cleombrotus, qui inuidiam ti-
 mens, temerè cum Epaminonda cõflixit,
 & Lacedæmoniorũ opes euertit^c. magni
 enim viri, vt inquit Q. Curtius, magis
 est contemnere mortem, quàm odisse vi-
 tam, & ita quidem moriendum esse pro
 patria docet Cicero^d, si morte nostra pa-
 triæ profuturi sumus. Quacunque itaq;
 ratione omnino salutis reipubl. & patriæ
 consulendum erit, siue deditione, siue

^a l. stipulatio.
 §. diues. D.
 de leg. nom.
 caus.

^b l. si plures.
 D. depos. l. il-
 lã. D. de petit.
 hered. l. quod
 te, & ibi in-
 terpp. D. si
 cert. petat.

^c Cicer. off.
 lib. 1.

^d offic. lib. 1.

DE IVRE ET OFF. BELL.

morte, si opus sit. vir enim fortis nihil sua, omnia pro communi vtilitate facere debet, vt alio loco ostēdimus^a. His adde quod ex cōstitutionibus regni Hispaniæ, quæ alioqui satis seuerę sunt, is qui mandato regis arcis male cōstructæ, & immunitæ, ita vt defendi non possit, præfectus fuerit, idque regi indicauerit, nō incidit in crimen læsæ maiestatis, si hostis vi, & sine eulpa præfecti arce potiatur^b. Potest quoque præfectus arcis ex hac causâ, reddita ratione, cur defendi non possit, etiã non expectato hostium impetu, si forte rex non miserit successorem, arcem deserere, secundum normam iisdem cōstitutionib. præscriptam: si puta ipse præfectus noluerit suscipere defensionē arcis^c. Ceterum vt vt sit, non nisi magno iudicio ad arcis, vel oppidi custodiam quis accedere debet, & ita se gerere, vt si fortè quid aduersi contingat, & necessitate ad deditionem compellatur: vt non tã videatur id metu mortis fecisse, quàm vt se suosque reipubl. conseruaret, & ex arce mox omnino futura hostium, saltē præsidium reipubl. eriperet. & certè vt maximè viri fortis officio functus sit, tamen vix est, vt citra ignominiaē notam arcem

^a 5. de officiis
bellicis lib. 2.

^b Reg. lib. 4.
c. 6. tit. 18.
par. 2.

^c Reg. l. 20.
tit. 18. par. 2.

6 arcem tradat*. nam si turpe apud veteres habitum fuit, militem vnum in potestatem hostium venire, vt superius ostendimus^a: quid de præfecto dicemus, qui præsidio impositus & iureiurando ad defensionem arcis se astrinxit. Nihilominus subeunda erit potius hæc ignominia, si ita reipub. expediat, quàm nequicquam defendendo, & se suosque dedêdo ad necem, patriam deserere, ac prodere: vt alio loco diximus^b. Sed & aliæ sunt partes præfecti, aliæ militis: hic fortiter pugnare, ille quod reipub. expedit curare debet. Porro non mediocris disceptationis fuit inter eos, qui de republ. scripserunt, boni ne an mali plus adferat reipub. arcis exstructio*. & quamuis plerique inutilem & periculosam esse arcem in optima rep. existiment, Roma tamê a Gallis capta præsidio Capitoliij recuperata fuit: & Ænna oppidum, de qua superius diximus, arcis & præsidij beneficio seruata fuit. Multas itaque puto posse existere causas, ex quibus utilis, imo necessaria sit arcis cōstructio: tam ad hostium impetum excipiendum, quàm ad ciues in pace conseruandos. Quod reliquū est, arcis præfectos monitos velim, ne facile extra-

^a c. de iis qui in acie loco cedunt, 5.

^b supra. de off. bel. lib. 2.

DE IVRE ET OFF. BELL.

extraneis*, præsertim fortibus viris, & 8 principibus, aditum in arcem præbeant, memores cōsiliij Pyrrhi Epirotarum regis : qui cū Athenas venisset, & in arcē Palladis deductus esset, natura & arte munitissimā, quā magna admiratione contemplatus erat; monuit principes ciuitatis, qui eum comitabantur, ne in posterum ulli regum potestatem facerent amplius arcem ingrediendi, ne opportunitatem præsidij nactus quispiam eam inuaderet : quod consilium gratum fuit Atheniensibus.

DE FVRTIS ET ALIIS QVIBVS-
DAM DELICTIS MILITARIBVS.

- 1 *Milites in furto deprehensi quomodo puniendi.*
- 2 *Tribuni quale iusiurandum exigere solēt.*
- 3 *Non licuit longius a tubæ auditu discedere.*
- 4 *Commilitonem gladio ferire capitale.*
- 5 *Dare se militem, cui nō licet graue crimē.*
- 6 *Qui se pro milite gerit punitur.*
- 7 *Qui se pro ciue gerit punitur.*

CAPVT XIX.

Non aliā ob causam, vt est apud Platonem de rep. homo in lupum conuersus

- uerfus fuisse a poëtis fingitur, quàm quòd rapinis & furtis dediti, hominem & humanitatem prorsus exuisse videantur, sintq; iam non tam reipsa homines, quàm nomine. ideoque grauibus pœnis coërcendi sunt: & quamuis nulla pœna corporalis ob furtum, iure ciuili inter ciues statuta sit: solent tamē imperatores, ad firmandam disciplinam militarem, a militibus in furto deprehensis seueriores pœnas exigere*. Itaque Tiberius militem prætorianum, ob surreptum e viridario pavonem, capite puniuit a. Aufidius Cassius milites, qui prouincialibus vim aut dampnum inferrent, in crucem sustulit: extantque in hanc rem innumera veterum imperatorum exempla. Paulus verò I. C. militem in furto balneario deprehensum, ignominia mittendum respondit b. Solent autem tribuni, c
- 2 vbi castra metata essent*, ab omnibus liberis & seruis, qui in castris erant, iusiurandum exigere, se nihil e castris furto ablaturus; & si quis quid inuenisset, id ad tribunos allaturum c. eiusque iurisiurandi formulam refert Gell d. & vt a rapina cōtinerentur milites, non licuit longius a
- 3 tubæ auditu*, nisi imperatoris aut tribuni iussu,

a Sueton. in
Tiber.

b in l. vii. D.
de furt. bal.

c Polybius de
Rom. castr.
d lib. 16. c. 4

DE IVRE ET OFF. BELL.

ni iussu, extra munimenta abire, neque
 a *supra. de e-* agmē excedere: qua de re alibi diximus³.
manforib. M. Cato in furto comprehensis inter cō-
 militones dextras debere præcidi cēsuit.
 Modestinus eum, qui arma aliena surri-
 b *in l. 3. §.* puit, gradu militiæ pellendum respōdit.
quis aliena. D. Et sedulò olim cauebatur, vt maximum
de re milit. militum vinculum putarēt singulorum
 amorem, velut inexplicabilem nexum:
 vnde etiam commilitonem gladio ferire
 * capitale fuit: qui autem lapide vulne- 4
 e *l. 1. mva. §.* rassēt, militia reijciebatur^c. Præterea mi-
si quis. D. de les honoris sui prodigus, qui pecunia
re milit. transigit cum mœcho vxoris suæ, sacra-
 d *l. miles D.* mento soluitur, & deportatur^d. Graue
ad l. lul. de a- quoque crimen habetur, dare se militē^e 5
riotr. cui non licet: & augetur, vt in ceteris de-
 e *l. 2. D. de re* lictis, dignitate, gradu, specie militiæ^e.
milit. Qui autem pro milite se gerit^f, cū mi- 6
 f *l. eos in fino.* les non sit, punitur pœna falsi^t. Quò spe-
 D. *ad l. Cor.* ctat lex a Crasso & Scæuola consl. lata:
 de falsis. ne scilicet quis, qui ciuis^g non est, pro 7
 g *Cicero off.* ciue se gerat g: isque peregrinitatis reus
 lib. 3. dicebatur^h. Est autem pœna falsi depor-
 h *Tranquil.* tatio, cum publicatione bonorum i.
 in Claud. i *l. 1. D. ad l.*
 i *l. 1. D. ad l.* Corn. de fals.

DE PRAEMIIS MILITVM.

- 1 *Respubl. optimè gubernatur pœna & pra-*
mio.

2 *Mili-*

- 2 *Milites premiis excitandi.*
- 3 *Multa premia militibus proposita.*
- 4 *Opima spolia quæ.*
- 5 *Triumphus quando decerni solitus.*
- 6 *Mos triumphandi quamdiu manserit apud Rom.*
- 7 *Romani ex prouinciis & oppidis subactis nomina sumebant.*
- 8 *Militaria dona varia fuere.*
- 9 *Militares corona quæ.*
- 10 *Proposito premio primùm muros ascendentibus, si plures simul conscendant.*
- 11 *Premia parentibus mortuis debita conceduntur filiis.*

CAPVT XX.

1 **N**VLLA re melius remp. gubernari, quàm pœna & præmio*, multis philosophorum sententiis comprobatū est. ex quibus Solon, qui sapiens vnus ex septem, & legum scriptor solus fuit, remp. constare dixit. & Democritus duos omnino deos esse cēsuit, Pœnam & Beneficium. Lysander rogatus, quam reip. formam maximè probaret: in qua, inquit, fortibus & ignauis suū tribuitur^a. Theophrastus interrogatus, quidnam vitam humanam maximè conseruaret, respondit, be-

^a Plut. in apoph.

DE IVRE ET OFF. BELL.

dit, beneficium & poena. Cicero neque domum, neque rempub. stare posse, si in ea nec rectè factis præmia existent vlla, ^{a denat. des. lib. 3.} nec supplicia peccatis asserit^a. Et nemo in reip. periculis cū laude ac virtute versatur, vt idem ait, quin spe posteritatis fructuque ducatur^b. Apud quos autem maxima virtutis præmia proponuntur, apud illos etiam optimos viros gubernare dixit Thucydides. vbi enim vberissima virtutis præmia proposita essent, ad ea optimo quosque in rempubl. animo contendere. & vt Plinius ad Traianum ^{c in Panegy.} scripsit: Præmia bonorū malorumque, bonos ac malos faciunt: omniumq; beneficiorum, quæ merentibus tribuuntur, non ad ipsos gaudium magis, quàm ad similes redundat. atque eò impendi laborem ac periculum dicit Liuius^d, vnde emolumētum atque honos speretur, nihilque non aggressuros homines, si magnis conatibus magna præmia proponantur, magnosque animos magnis honoribus fieri. Itaque Socrates ciuitatem optimā esse dixit, in qua plurima virtuti præmia essent proposita. Vnde Demosthenes^e: Studio, inquit, & magnæ curæ vobis esse debet, Athenienses, cū vt omnes

^e aduersus Lept.

omnes leges vestræ præclarissimæ sint; tum verò hæ inprimis, quæ ciuitatē aut magnam aut paruam efficere possunt. eæ verò quæ sunt hæ nimirum, quæ & bene meritis honorem habent, & improbos suppliciis coërcent. nam si omnes pœnarum metu, quæ legibus sancitæ sunt, maleficiis omnibus abstineāt, & omnes præmiis beneficiorum inuitati officium facere studeant: quid obstat, quo minus ciuitas florentissima efficiatur? Quare quemadmodum aspero castigationis genere militaris disciplina indiget: ita quoque præmiis ad virtutem* excitandi sunt milites. in quo a plerisque peccatur, eo quòd, vt Tacitus ait, procliui⁹ sit iniuriæ, quàm beneficio vicē exsoluere: quia gratia oneri, vltio in quæstu habetur: cū tamen ideo multæ pereant resp. vt ait Euripides in Hecuba, quòd qui bonus & strenuus est vir, nihil plus quàm ignauus fert præmij. Cyrus autē militari virtute præstantibus viris maximum honorem habuit, & multis eos præmiis affecit. Apud Romanos quoque plurima virtutis præmia* militibus propòsita fuere, quæ hic obiter recensebimus. Itaque inprimis ducibus, regibusque, quorum au-

f   spicio

DE IVRE ET OFF. BELL.

spicio res gerebantur, quique suismet corporibus dimicantes, spolia hostium ducibus detraxissent, quæ opima* voca- 4 bant, præmij causa tributum est, ut opima illa spolia Ioui Feretrio in capitolium ferrent: quæ ter solum a Romanis ducibus, qui fortem strenuamque operam reip. navarunt, delata fuisse comperimus. Prima Romulus urbis auctor & parens, de Acrone Cæninensium duce, post raptas Sabinas detulisse fertur: quo tempore
a *Liv. lib. 1.* Iouis Feretrij templum dicavit^a. neque magno post intervallo, Cornelius Cossus, dux ea tempestate inclytus, secunda detulit opima spolia de Larte Tolunio, rege Veientium, quem acie vicit & confecit^b.
b *Liv. lib. 4.* tertia Claudius Marcellus manu strenuus, & bonus imperator, de Viridomaro Gallorum duce, apud Padum victo,
c *Val. Max. lib. 3. cap. 2.* opima spolia deportavit^c. Fuerunt præterea summis ducibus ob rem bello bene gestam triumphi decreti*: quæ maxima 5 merces victoriæ fuit. sed non ex quibuscunque victoriis triumphare licitum fuit: sed cum bellorum & victoriarum causæ eo munere dignæ viderentur. fuit enim lege cautum, ne quis triumpharet, nisi qui quinque millia hostium una acie cæcidisset.

cidisset, & magnas copias iusta acie fudisset. poena imperatoribus inflicta, qui aut hostium occisorum in prælio, aut amissorum ciuium falsum numerum senatui referrent. nam nec eum qui magnis acceptis cladibus, & nimium cruēta victoria esset potitus, tanquam lugubri & parui compendij, quòd multis funeribus, non multis commodis remp. affecisset, triumphare passi sunt. Fuit quoque lege cautum, vt non nisi pro aucto imperio, non pro recuperatis his quę bello amissa erant, triumphus cuiquam decerneretur: & quidē ita demum, si suo ductu & auspicio, & in sua, non in aliena provincia, eaquę pacata, & nullo manente bello hostes profligasset & vicisset. Præterea si contra piratas, seruos, aut fugitiuos, vel aliud genus hominū Romano nomine indignum bellatum foret, tanquam belli causa erubescenda, quamuis parta victoria, aut hostibus fuis, euerfisquę, nemini triumphare licuit. Fuit quoque animaduersum, tametsi fuis fugatisquę hostibus res triumpho dignas imperatores gessissent, si tamen neque consul, neque prætor exercitui præfuisset: & nisi legitimum haberet magistratum, cuius

DE IVRE ET OFF. BELL.

ius ductu & imperio victi essent, & pro-
fligati hostes, triūphare nemini fas fuit.
Sed & ex duobus imperatoribus in ma-
gistratu positis, illi qui supremo gradu e-
rat, soli triumphare permissum fuit: ne
scilicet in honore triumphi minor pote-
stas maiori equaretur: neue auspicia, quę
maioris magistratus erant, cum minori-
bus confunderentur. ideoque consul cū
dictatore aut prætore non triumphabat.
ex his autem causis, ex quibus Romani
duces triumphare non potuerunt, mi-
noribus triūphis & ouatione honestati
sunt. Porro quantumuis quis præclaras
res maximeque; utiles reipubl. civili bello
gessisset, imperator tamē eo nomine ap-
pellatus non est, neque vllę supplicatio-
nes decretę sunt, neque aut ouans, aut
triumphans urbem intrauit: quia vt ne-
cessarię istę; ita lugubres semper exi-
stimatę victorię sunt: utpote non exter-
no, sed domestico partē cruore. Constat
quoque ciuem Romanum, quamuis rei-
publ. perniciosum & infestum, bello vi-
ctum in triūpho duci nō potuisse. Man-
sit autē mos Romę de domitis nationi-
bus bello victis triumphandi*, ad Probū 6
vsque; imperatorem, qui vltimus Cæsarum
trium-

triumphasse dicitur. Plura de iure triū-
phandi, & quo apparatu & pōpa Roma-
ni triumphos agerent: videre licet apud
Val. Max^a. & Alexand. ab Alex^b. Solent
quoq; Romani duces honoris causa, ex
oppidis & prouinciis vi subactis cogno-
7 menta delumere*, vt tres Metelli: vnus
ex deuicta Numidia, Numidici: alter ex
Macedonia, Macedonici: tertius ex Cre-
ta, Cretici cognomenta sumpserunt. Fuit
quoque Metellus Balearicus, ex deuictis
Balearibus denominatus: Martius Co-
riolanus, ex Coriolis oppido Volscorū:
duo Scipiones Africani, maior & minor,
ex Africa: & Scipio quoque Asiaticus, ex
Asia cognomina tulere. similiter & alij
quamplurimi, quorum exempla secuti
postea Cæsares, ex bello domitis genti-
bus nationibusque illustra cognomēta
ad immortalem gloriā tulere. Sæpe po-
puli decreto, nonnunquā acclamatione
senatus. vnde Arabici, Adiabenici, Par-
thici, Armenici, Germanici, Sarmatici,
Africi diuersis titulis cognomina cepe-
re^c. Porro militaria dona, quæ priscis tē-
poribus militibus fortem in bello operā
nauantibus, a ducibus dabātur, fuere va-
8 ria*: & quidē precia militiæ inter alia hæc
f 3 habita

^a lib. 2. cap. 8^b genial. dier.

lib. 1. cap. 22.

^c lib. 6. c. 6.

¶ 17.

^c Alexand.

ab Alexand.

genial. dier.

lib. 2. cap. 11.

DE IVRE ET OFF. BELL.

habita sunt maxima : vt post exhaustos labores, milites emeritis stipendiis, sanguine & sudore partis agris donarentur. hos enim lætissimos fructus, velut optimam prædam laborum periculorumque accipiebant ^a. Præter hæc, vt ad decora militiæ magis accenderent animos, quoque honoratior testatiorque eorum virtus foret, præmio proposito militares coronas, amplissimaque alia honoris munera inuenere : vtpote aureos torques, duplicem annonam, interdum militiæ vacationem, nonnunquam duplex stipendium ob virtutis præmium imperatores largiti sunt : fuereque illi, quorū opera in bello insignis exstitisset, perditæque & afflictæ res restitutæ essent, pluries donis muneribusque affecti. Itaque legimus L. Sicinium Dentatum, virum clarum ingenio factisque, ob egregia facinora militaria, præter octo aureas coronas, ciuicas quatuordecim, murales tres, obsidionalē vnā, torquibus clxxxiiij. armillis clx. hastis puris duodeuiginti, phaleris viginti quinq; donatum fuisse ^b. huic proximus fuit Mālius Capitolinus, qui spolia hostiū cæsorū ad xxx. retulit, & dona imperatorum ad xl. accepit : in quibus

^a patet ex l. item si verberatum. §. itē ff. D. de re vendic. ex l. in agris D. de acq. rer. dom.

^b Val. Max. lib. 3. cap. 2.

quibus duas insignes murales coronas, ciuicas octo^a. Nemo autem, qui præclarū facinus gesserat, prout cuiusq; meritum virtusq; fuisset, militaribus donis indonatus abiit. Militares verò coronæ^{*} fuerunt multifariæ: triūphales, ouales, obfidionales, ciuicæ, murales, nauales, castrêses, quibus donabâtur imperatores, & alij, qui vrbes, castra, aut exercitus obfidiōe liberaissent, ciuemq; seruassent, primūmue muros hostium ascendisset^b.

10 Porro proposito præmio^{*}, primū muros hostium ascēdenti, si duo vel plures vna conscēdant eodē momēto, an præmium omnibus debeat, quæri solet; an verò nemini. & videtur nemini deberi^c: quod inuicē sibi obstât, & alter alteri sit impedimēto^d, & inter partes nulla possit esse victoria^e. idq; verū est, si constet imperatorem vni tantū dari voluisse^f: vtpote si pro præmio assignet talē equū: nec enim huiusmodi species multiplicationē recipit. alioqui verò omnibus præmium deberi existimo. Nam, vt Africanus respōdit, primus nō solum is dicitur, qui ante aliquē est, sed etiā is, ante quē nemo est, & Paulus^h: Proximus est, inquit, quem nemo antecedit. Idē dicendū erit, etiam si

dubium

^a Lit. l. 6.^b Cell. noct. Ast. lib. 5. c. 6.^c l. si fuerit. D. de rebus dubiis.^d l. inuicem. D. de her. inst.^e l. si rem. D. de duob. reis. f. argumento d. l. inuicem.^g in l. ex duobus. D. de vul. & pupil. ^h in l. proximus. D. de verb. signif.

DE IVRE ET OFF. BELL.

a argumento **dubium sit, quis prior conscēderit**^a, idq;
l. qui duos. **etiam Scipio secutus est.** nam cū capta
l. si fuerit. §. **Carthagine noua, inter Q. Tyberiliū cē-**
vl. D. de reb. **turionem legionis quartæ, & Sex. Digi-**
dub. **tium sociū naualē, magna contētio, quæ**
prope seditionem esset, oriretur, & quilibet
profiteretur se primū murum ascē-
dissē: ideoq; muralis coronæ decus ad se
pertinere: Scipio cōcione aduocata pro-
nūciauit, se satis compertum habere, Q.
Tyberiliū & Sex. Digitiū pariter in mu-
rum ascendissē, seque eos ambos virtutis
b Liu. l. 26. **causā coronis muralibus donare**^b. Au-
gustus autem facilius phaleras, torques,
& quicquid auro constaret, quā mura-
les, castrēses, aut ciuicas coronas munera
dedit. Ceterum constitutiones quoque
Hispaniæ multa præmia iis, qui fortem in
bello operam nauarunt, tribuit^c: quæ &
c l. 27. p. 2. **filiis dona parētibus mortuis debita**^c cō-
d Reg. l. 5. **cedit**^d. quod Pisistratus olim cauissē fer-
l. 27. p. 2. **tur. Lege verò Solonis apud Atheniēses**
cautum fuit, vt præter eadona, quæ mili-
tibus duces impartiti fuerant, filij qui in
bello occubuissent, publicè alerentur, &
bonis disciplinis instruerentur. & Con-
e in l. 1. et 2. **stātinus filios in paternam militiam vo-**
C. de fil. offic. **cari voluit.**^e
mil. lib. 12.

F I N I S.

NOTE AS TO ERRATA IN THE ORIGINAL TEXT.

[Extracted from Translator's Note in second volume of this work.]

CORRECTIONS OF THE TEXT.

For the purposes of the translation the following corrections of the text as reproduced photographically in Vol. I have been adopted:

Page	Page
13, l. 3 from bottom, <i>read sine. .sine</i> <i>for siue. .siue.</i>	150a, l. 15, <i>read ager for agger.</i>
52a, l. 15, <i>dele ab.</i>	151, l. 6 from bottom, <i>read præbituri</i> <i>for perituri.</i>
53a, l. 7, <i>read debitori for creditori.</i>	184a, l. 8, <i>read Macer for Marcianus.</i>
65a, l. 7, <i>read inultum for multum.</i>	187, l. 30, <i>read Marcus for Decius.</i>
65a, l. 11, <i>read fastigio for flagitio.</i>	194a, l. 10, <i>read duces for duce.</i>
71, l. 9, <i>read induciis for iudiciis.</i>	210, l. 7 from bottom, <i>read Luceriam</i> <i>for lucernam.</i>
98a, ll. 14, 15, <i>read veritatem for a veri-</i> <i>tate.</i>	211, l. 3 from bottom, <i>read dedecore for</i> <i>decure.</i>
98a, l. 15, <i>read nimis for ius.</i>	215a, l. 8 from bottom, <i>read Taurome-</i> <i>nianam for Tauritanam.</i>
98a, l. 17, <i>read sine for siue.</i>	218a, l. 9, <i>read Schodram for Schoram.</i>
109, l. 12, <i>read mihi for tibi.</i>	226, l. 11 from bottom, <i>read pares for</i> <i>partes.</i>
131, l. 14, <i>insert iniusta before pœna.</i>	[Note also, p. 4, l. 9, the usual reading is <i>oratores</i> , not <i>oratorum</i> . And, query, p. 146, l. 4, <i>read coortos for</i> <i>cohortes?</i>]
133a, ll. 19 and last, <i>read Lavinii for</i> <i>Lanuvini.</i>	
136a, l. 2 from bottom, <i>insert non be-</i> <i>fore concedentibus.</i>	
144, l. 12, <i>insert plena before ciuium.</i>	
146a, l. 20, <i>read exanimarentur for ex-</i> <i>aminarentur.</i>	

ERRORS IN THE MARGINAL REFERENCES.

These are not uncommon, and the second edition—which was published at Antwerp in 1597, therefore after Ayala's death—gives very little help in detecting them. The most usual error is in a number, say of a Book of Livy or of a *Causa* in the Decretum: sometimes a passage is assigned by mistake to the Digest instead of to the Code: sometimes a small, but disconcerting slip is made in the name of a Title in the Digest or the Code (thus *de non fœn.* is given for *de nautico fœn.*).

It is not proposed to give a list of such errors as have been found: instead, the translator has corrected them in the margin of the translation. In the few cases where he remains baffled (whether by an error or by an obscurity) he has printed the reference as it stands in the original (see, e. g., note *a*, p. 100a, vol. I, and note *a*, p. 219, vol. I.).

341
Ay 14

~~AYALA~~, BALHAZAR

18958

AUTHOR

De Jure et Officiis Bellicis et

TITLE

Disciplina Militari - Vol. I.

DATE
LOANED

BORROWER'S NAME

ROOM
NUMBER

NOV 21 1986

18958

